ALEXANDR
SOLJENIȚÎN
primul cerc II
UNIVERS

ALEXANDR SOLJENIȚÎN

Primul cerc

* *

Traducere și note
de
IULIA BODNARI

EDITURA UNIVERS
București, 2009

Coperta: **FABER STUDIO**
Redactor: **Silvia Dumitrache**
Tehnoredactare: **Constantin Niță**
Corector: **Elena Tătaru**

ALEXANDR SOLJENIȚÎN
Pervîi krug
© 1968, 1978 Alexandr Soljenițîn

© Editura UNIVERS, 2009, pentru prezenta traducere

ISBN 978 - 99931 - 13 - 09 - 6

CAPITOLUL LI

Nadia suspinase mult, mușcând cuvertura ca să-și stăpânească tremurul. Perna era udă toată pe o parte. Ar fi vrut să fugă din camera ei până în inima nopții. Dar nu avea unde să meargă, în imensa Moscovă.

Nu era prima dată, de când locuia în oraș, că auzea cuvintele acestea tăioase: Ne strici bucuria! Nesuferita! Bombăni întruna! Fată bătrână! Cea mai rea era nedreptatea din aceste cuvinte! Ea, atât de veselă odinioară!

Dar ce era de mirare după acești cinci ani de minciună - o mască perpetuă care lungește și crispează fața, asprește vocea, amorțește judecata? Poate că devenise într-adevăr o fată bătrână nesuferită? Nu te poți judeca pe tine însuți. Nimic nu te descoperă mai bine ca un sejur printre egali într-un cămin universitar, fără o mamă care să-ți șteargă lacrimile: așa vezi răul din tine.

În afară de Gleb, nimeni nu o înțelegea. Nimeni...

Dar nici Gleb nu o înțelegea întotdeauna...

Nu îi spunea cum să acționeze și cum să trăiască.

Doar că timpul lui nu avea sfârșit...

Cu lovituri repetate și sigure, dislocase, nimicise puterea ei de fiecare zi, susținerea credinței, așteptarea, singurul motiv pentru care nu ceda altor bărbați.

Timpul lui nu se sfârșea!

Deci nu avea nevoie de ea... Deci ea se distrugea singură, asta era totul...

Nadia zăcea pe burtă. Între pernă și cuvertură, privea fix un colț de zid fără să știe, fără să încerce să afle cauza acestui întuneric. S-ar fi spus că era foarte întuneric și totuși peretele galben, familiar lăsa să se vadă stropiturile unei văruieli grăbite.

Dintr-odată, prin pernă, Nadia auzi o bătaie ușoară pe panoul din placaj al ușii. Înainte ca Dașa să fi spus: „E Șceagov. Te scoli?", Nadia aruncase perna cu un singur gest, sărise din pat, se încălțase cu singurii ei ciorapi, își îndreptase fusta boțită, își trecuse pieptenele prin păr, căutase cizmele.

În lumina ternă și cadaverică emisă de filamentul incandescent, Muza văzu gesturile acestea grăbite și se dădu înapoi.

Dașa se aruncă spre patul Liudei, îl aranjă, îl făcu repede prezentabil.

Fu invitat oaspetele.

Șceagov avea pe umeri un palton vechi soldățesc. Ținuta lui era încă cea a unui militar: știa să se aplece în față, dar fără să rotunjească spatele. Gesturile lui erau măsurate.

— Bună seara, dragele mele. Am venit să văd ce faceți fără lumină, ca să fac și eu. Ce plictiseală mortală!

(Ce ușurare! Tenebrele ceroase ascundeau ochii Nadiei, umflați de lacrimi.)

Așa-i că nu v-am fi văzut, fără pana aceasta?

— În nici un caz. O lumină prea vie răpește farmecul de pe fețele femeilor. Atunci le vezi expresiile răutăcioase, privirile invidioase (ai fi crezut că fusese în cameră cu puțin timp în urmă), ridurile, machiajul inoportun. Dacă aș fi femeie, aș da o dispoziție legală, pentru ca lumina să fie cernută seara. Așa, fetele s-ar mărita repede.

Dașa îl privi cu severitate. Așa vorbea el și ea nu aprecia deloc frazele acestea care păreau învățate pe de rost.

— Pot să mă așez?

— Vă rog, spuse Nadia cu tonul egal al unei stăpâne, fără nici o urmă din sfârșeala, din amărăciunea, din lacrimile de adineauri.

Ei îi plăceau, din contră, stăpânirea de sine, tonul indulgent, vocea fermă și gravă a acestui bărbat. Iradia calm. Chiar și glumele lui păreau agreabile.

— E posibil să nu mai fiu invitat o dată. Ar fi ceva normal pentru casa aceasta. Așa că mă grăbesc să mă așez. Ce faceți dumneavoastră, tinere aspirante?

Nadia rămânea tăcută. Nu putea să-i vorbească prea mult, fiindcă se ciorovăiseră în ajun și Nadia, cu un gest brusc, necontrolat, mai familiar decât ar fi îngăduit relațiile lor, îl lovise cu ghiozdanul în spate și fugise. Era prostesc și pueril, așa că acum se simțea ușurată că nu era singură.

Dașa răspunse:

— Eram pe punctul de a pleca la cinema. Dar nu știam cu cine.

— Ce rulează?

— *Mormântul indian*.

— Nu trebuie să lipsiți. Cum spunea o infirmieră: „Plin de împușcături, plin de morți, un film minunat!"

Șceagov se instalase confortabil în fața mesei de zi.

— Scuzați-mă, scumpelor, dar eu credeam că o să vă găsesc dansând în cerc și am dat peste un loc al tenebrelor. Aveți poate necazuri din cauza originii familiale? Ați fost copleșite de ultima decizie a Partidului? Nu mi se pare că ar putea privi aspirantele.

— Ce-i cu decizia asta? întrebă Nadia, cu o voce aproape albă.

— Cum ce e? Se controlează prin opinia publică originea socială a studenților, se verifică exactitatea declarațiilor lor. E o lume de posibilități: poate fi vorba despre o confidență, despre niște cuvinte scăpate în somn, despre o scrisoare citită indiscret, ce știu eu.

(Iar cercetări, iar notificări! Ce otravă! Și cum să scapi?...)

— Ei, Muza Ghiorghievna? Nu aveți nimic să vă reproșați?

— Ce gând urât! exclamă Muza.

— Vreți să vă distrez mai mult? Să povestesc irezistibila istorie a votului secret de ieri, din consiliul Institutului de Mecanică Matematică?

Șceagov li se adresa la toate, dar spiona reacțiile Nadiei. Voia de mult să știe ce aștepta de la el. Fiecare ocazie nouă descoperea și lămurea o intenție ascunsă până atunci...

...Odată rămăsese așezată în fața tablei de șah și îi ceruse să joace cu ea, ca să învețe mutările.

(Pe cuvântul meu! Șahul e un mod de a-ți trece timpul!)

Altădată îl invitase să vină s-o asculte atunci când cântase la un concert.

(Ce ar fi fost mai natural? Ne place să avem ca spectatori oameni care nu ne sunt indiferenți!)

Într-o zi avu un bilet „disponibil" și îl invită la cinema.

(Oh, doar pentru o iluzie de o seară, ca să fie văzută lângă un bărbat... Să se sprijine de brațul lui!)

Și de ziua lui îi oferise o agendă, făcând mutre, îi strecurase cu stângăcie cadoul în buzunarul vestonului și fugise. Curios mod de a face un cadou! De ce fugise?

(Jenă, pur și simplu, puțină neîndemânare, asta era totul!)

O ajunsese din urmă pe hol, se luptase cu ea, se prefăcuse că vrea să-i înapoieze cadoul și profitase de această ocazie ca s-o ia în brațe — unde nu rămăsese decât o clipă, dar așteptase totuși puțin înainte de a se elibera.

(Ce mulți ani trecuseră de când nu mai simțise atingerea aceasta pe brațele, pe picioarele ei...)

Acum era lovitura cu ghiozdanul...

Ca și față de celelalte, Șceagov păstrase o rezervă rece în privința Nadiei. Știa cum te puteai încurca în istoriile acestea sentimentale, fără nici o speranță de scăpare. Poate că era vorba doar de o femeie singură? Îi trebuia un curaj inflexibil ca să spună nu!

Așa că ieșise din cameră și se îndreptase spre nr. 318, sigur că o va găsi acolo pe Nadia, și cu o tulburare crescândă.

...Desfășurarea bizară a votului secret trezi un hohot de râs, dar din pură politețe.

— Deci vine odată lumina asta? strigă Muza, cuprinsă de nerăbdare.

— Constat că povestirile mele nu vă amuză. Mai ales pe Nadejda Ilișișna. Din câte văd ochii mei, e întunecată ca noaptea. Nu știu de ce. Nu mai târziu decât alaltăieri i-au dat o amendă de zece ruble și cred că asta o necăjește, regretă banii aceștia.

De-abia pronunțase fraza, că Nadia, ca arsă, apucă poșeta, o deschise brutal, scoase pe întuneric ceva din ea și îl sfâșie cu o violență isterică, iar bucățile căzură pe masă, sub nasul lui Șceagov.

— Muza! Vii? Ultimul avertisment! strigă Dașa cu o voce dureroasă, luându-și paltonul.

— Sosesc! îi răspunse Muza cu o voce surdă și, șchiopătând, se îndreptă spre cuier.

Șceagov și Nadia nu se întoarseră s-o vadă ieșind. După ce închiseră ușa după ele, Nadia simți că o cuprinde groaza.

Șceagov apropie de ochi bucățele de hârtie. Erau resturile, scârțâitoare încă, ale unei alte bancnote de zece...

Se ridică, lăsându-și paltonul pe scaun, înconjură mobilele cu o mișcare suplă, se apropie de Nadia, pe care o domina. Uni în mâinile lui mari mâinile mici ale fetei.

— Nadia, îi spuse el. Și era pentru prima dată că îi spunea simplu, pe numele mic.

Ea rămase nemișcată, conștientă de slăbiciunea ei. Impulsul violent care o îndemnase să rupă bancnota se risipise la fel de repede cum venise. Îi veni gândul bizar că nu era lângă ea supraveghetorul cu mutră de taur. Că puteau să-și vorbească în voie. Și să hotărască singuri când să se despartă.

Văzu de aproape fața aceea fermă și regulată, o față în care jumătatea dreaptă nu se deosebea de cea stângă. Îi plăcea regularitatea acestei fețe.

El își întinse degetele și acestea alunecară spre coate, spre bluza de mătase a Nadiei.

— Lăsați-mă! răspunse Nadia cu regret și delăsare.

— Cum vreți să vă înțeleg? continuă el, alunecând de la coate spre umeri.

— Ce să înțelegeți? întrebă ea cu o voce aproape imperceptibilă.

Dar nu lupta să scape!

Atunci o strânse de umeri și o trase spre el.

Tenebrele gălbui ascunseră flacăra violentă care se aprinse pe fața Nadiei.

Se propti în pieptul lui Șceagov și se îndepărtă de el.

— Cum ați putut să credeți?

— Naiba știe ce să mai cred despre dumneavoastră! murmură el lăsând-o și se apropie de fereastră.

Apa murmura liniștită în calorifer.

Nadia își aranjă părul cu mâinile tremurând.

Cu mâinile tremurătoare, el își aprinse o țigară.

— Știți, întrebă el, apăsând pe fiecare silabă, cum se aprind paiele uscate?

— Știu. Un foc ce urcă până la cer, apoi o grămăjoară de cenușă.

— Până la cer! repetă el.

— O grămăjoară de cenușă.

— Atunci, de ce aruncați întruna tăciuni într-o gireadă de paie uscate?

(Oare așa era?... Cum se putuse înșela el? Uneori vrei să placi, doar o clipă. Să simți un minut că ai fost preferată, că ai rămas cea mai frumoasă.)

— Să ieșim! Să mergem undeva, oriunde! ceru ea.

— Nu o să ieșim. O să rămânem aici.

Își regăsise modul obișnuit, flegmatic, de a fuma, cartonul țigării atingea ușor comisura buzelor lui voluntare, și aceasta era încă o trăsătură care îi plăcea Nadiei.

— Nu, vă rog, să mergem oriunde! repetă ea, insistentă.

— Aici sau nicăieri, hotărî el nemilos. Sunt obligat să vă avertizez că sunt logodit.

CAPITOLUL LII

Nadia și Șceagov se apropiaseră fiindcă nici unul din ei nu era din Moscova. Moscoviții pe care îi întâlnea Nadia printre „aspiranți" sau în laboratoare erau îmbibați, ca de o otravă, de inexistenta lor superioritate, de spiritul acela de „clopotniță moscovită", care se vedea limpede în cazul lor. În grupul lor, oricare i-ar fi fost succesele universitare, trecea drept o ființă de clasa a doua.

Cum putea să nu-l stimeze pe Șceagov, provincial și el, dar care își croia drum în mediul acesta cu dezinvoltura unui spărgător de gheață care înfruntă dintr-odată un val simplu și slab. Într-o zi, în sala de lectură, un tânăr „candidat" în Științe, dorind să-l umilească pe Șceagov, îl întrebase, întorcându-și disprețuitor capul de viperă:

— De fapt, din ce ținut veniți?

Acesta, mai înalt decât interlocutorul său, îl măsurase cu un fel de compasiune delăsătoare și, legănându-se imperceptibil din față în spate, spusese:

— Un ținut în care n-ați pus niciodată piciorul, care se numește *Frontul*, cantonul adăposturilor blindate.

S-a observat demult că viața și biografia noastră nu se întrepătrund într-un flux regulat, repetat an după an. Fiecare om are timpul lui în care se dezvăluie pe deplin, în care simte lucrurile mai profund, în care se mărturisește cu totul lui însuși și altora. Orice eveniment important i s-ar întâmpla, nu este vorba decât despre recăderea, despre inerția șocului inițial: ne amintim cu delectare, ne bucurăm pe toate tonurile de o melodie care a răsunat odată în noi. Se întâmplă ca timpul acesta al vieții să coincidă cu copilăria și, în cazul acesta, rămâi copil toată viața. La alții e prima dragoste: așa s-a răspândit fabula conform căreia nu iubim decât o singură dată. Pentru alții e paroxismul bogăției, al onorurilor, al puterii — și până le vor cădea dinții, vor molfăi marele lor trecut. Pentru Nerjin era închisoarea. Pentru Șceagov, Frontul.

Șceagov cunoscuse tot războiul: căldura și frigul. Mobilizat în primele luni, nu „scăpă" decât în 1946. În timpul celor patru ani de război nu avu nici o zi în care să fie sigur dimineața că va trăi până seara: nu fu niciodată afectat Statului Major și nu rămase în spatele frontului decât atunci când era în spital. Cunoscu retragerea din '41 în estul Kievului și cea din '42 de pe Don. Deși războiul luase o turnură mai bună, avu tristul privilegiu de a fi implicat în retragerea din '43 și în cea din '44, de lângă Kovel. În gropile de pe drum, în tranșeele spălate de ploaie, între ruinele calcinate, învățase să aprecieze o gamelă de supă, o oră de pauză și sensul unei prietenii adevărate, de fapt, sensul întregii vieți.

Încercările prin care trecuse căpitanul de geniști Șceagov nu se puteau cicatriza ușor. Nu putea admite altă deosebire între oameni decât aceea care îl opune pe soldat celor din jur. Pe străzile Moscovei, care uitaseră totul, simțea că însuși cuvântul acesta, „soldat", era o dovadă de sinceritate și prietenie. Experiența îl făcea să-i suspecteze pe toți cei care nu cunoscuseră proba focului.

După război, Șceagov se trezi singur pe lume: căsuța părinților săi fusese rasă de o bombă. Avea la el tot ce poseda și o valiză de obiecte șterpelite din Germania. Este adevărat că, pentru a se atenua șocul vieții civile, ofițerii demobilizați primiră, timp de douăsprezece luni, o „alocație pentru războinici", o favoare.

La întoarcerea din război, ca toți cei care reveneau de pe front, Șceagov nu recunoscu țara pe care o apărase ani la rând: cele câteva amintiri de egalitate pe care le păstrau tinerii în memorie se risipiseră ca ultimele urme ale unei brume. Țara se înăsprise până la cruzime, dezbrăcată de orice conștiință morală, și un abis se deschisese între mizeria palidă a unora și opulența insultătoare, adipoasă, a altora. De fapt, băieții se întorseseră de pe front mai buni decât plecaseră — pentru o vreme —, purificați de apropierea morții, și asta îi făcea să vadă mai bine schimbarea fină și profundă de acasă.

Acești foști soldați erau toți aici, acum — și mergeau pe străzi, luau metroul, purtau haine civile, de nerecunoscut. Și sfârșiseră prin a adopta ca disciplină suverană nu legea de pe front, ci legea descoperită la întoarcere.

Aveau pentru ce să-și prindă capul în mâini și să se întrebe de ce se bătuseră. Mulți dintre cei care formulau această întrebare fură repede închiși.

Șceagov fu atent. Nu era una dintre firile acelea ireductibile care se aruncă, cu capul în jos, în căutarea dreptății universale. Înțelese că lucrurile mergeau în ritmul lor și că nu puteau fi oprite. Alternativa era să sari sau nu pe scară. Era totuși evident că fiica unui membru al Comitetului Executiv era prin naștere dăruită unei vieți în care nu îți murdărești mâinile și că nu avea să muncească niciodată într-o uzină. Nu se putea ca un secretar licențiat al Comitetului Regional să accepte să taie butuci. Normele de producție nu erau executate de cei care le inventau, așa cum generalii care semnează ordinul de atac nu asistă niciodată la asalt.

Adevărul era că nimic din toate acestea nu era nou pentru planetă, doar surprinzător pentru o țară revoluționară. Era umilitor să spui că un căpitan Șceagov, în ciuda anilor de slujire neîntreruptă, nu dobândise nici un drept, că intra fără nici un beneficiu într-o viață pe care o apărase în lupte crunte. Ca să-și stabilească drepturile trebuia să lupte cu mâinile goale, fără împușcături sau grenade, de la o treaptă la alta, cu lovituri de ștampilă pe hârtia timbrată.

Toate acestea zâmbind.

Prea grăbit să ajungă pe front, Șceagov nu se silise să termine anul cinci și să obțină o diplomă. După terminarea războiului trebui să răscumpere toată întârzierea aceasta și să-și croiască drum până la teză. Înainte de război voia să se specializeze în mecanică teoretică. Pe atunci era ușor. După război începu o luptă febrilă și generalizată pentru Știință, nu conta ce știință, prima la care erai acceptat.

Fie. Își măsură forțele pentru o campanie nouă și îndelungată. Puțin câte puțin își vându trofeele germane. Neglija variațiile modei masculine în materie de pantofi și veste și, din provocare, continua să târască după el efectele personale de la demobilizare: cizmele, pantalonii din gabardină, bluza din lână englezească împodobită cu patru rânduri de decorații și două trese fiindcă fusese rănit. Acest farmec războinic îl apropia în ochii Nadiei de alt căpitan combatant, Nerjin.

Atât de vulnerabilă la cea mai mică glumă, la cea mai neînsemnată ofensă, se simțea ca o fetiță în fața filozofiei cuirasate a lui Șceagov și îi cerea sfatul (dar îl înșela cu încăpățânare, spunându-i că Gleb dispăruse în prima linie).

Nadia nu fusese atentă nici la modul, nici la momentul în care se lăsase implicată în povestea cu biletul „disponibil" sau în gestul afectuos al agendei. De la sosirea lui Șceagov și mica ceartă cu Dașa, Nadia înțelesese că venise s-o vadă pe ea și că trebuia să se întâmple ceva.

Cu puțin timp înainte își plângea neconsolată viața spartă, și totuși gestul acesta de a rupe bancnota o trezise, o umpluse de forțe și o determinase să înceapă o viață adevărată, și imediat.

Și inima ei nu văzuse nici o contradicție în asta.

Înghițindu-și tulburarea produsă de scurtul lor joc, Șceagov își regăsise manierele liniștite. Îi dăduse de înțeles acestei fetițe că nu se putea aștepta la căsătorie.

Când îi vorbise despre logodnica lui, Nadia traversase cu pași împleticiți camera, ajunse și ea la fereastră și începuse să deseneze pe sticlă, fără nici o vorbă.

Îți făcea milă. Ar fi vrut să rupă tăcerea cu vorbe simple, într-un acces de sinceritate îndelung amânată, să-i explice că, sărmană „aspirantă" fără relații și viitor, nu avea ce să-i ofere. Nu-și luase partea de prăjitură (și ar fi ales cu totul altă cale dacă, la noi, oamenii talentați nu și-ar fi rupt gâtul la jumătatea drumului). Simțea dorința de a se mărturisi: logodnica lui, deși foarte leneșă, nu era coruptă. Locuia într-un apartament frumos, într-o reședință somptuoasă rezervată elitei. Un portar la intrare, trepte acoperite cu covoare — unde găseai așa ceva în toată Uniunea? Și apoi rezolvai dintr-o lovitură toate problemele. Ce putea să spere mai bun?

Plănuia să-i vorbească despre toate astea, dar nu spunea nimic.

Cu tâmplele lipite de sticlă și ochii în noapte, Nadia comentă cu tristețe:

— E perfect, ce mai. Dumneavoastră sunteți logodit. Eu sunt căsătorită.

— Căsătorită? Cu un dispărut?

— Nu, nu e dispărut, murmură Nadia. (Cu câtă mânie se trăda...)

— Sperați că trăiește?

— L-am văzut... Chiar astăzi...

(Se trăda, dar era mai bine decât să fie crezută o puștoaică ce se arunca de gâtul bărbaților!)

Șceagov înțelese repede sensul cuvintelor ei. Fiindcă nu avea un spirit feminin, nu își spusese că Nadia era abandonată. Știa că „dispărut" însemna aproape întotdeauna „deplasat" și orice deplasare din străinătate în Uniune sfârșea inevitabil în spatele gratiilor.

Se apropie de Nadia și o prinse de cot:

— Gleb?

— Da, lăsă ea să-i cadă cu o voce albă, cu o indiferență totală.

— Atunci e la zdup?

— Da.

— Înțeleg, înțeleg, înțeleg! spuse Șceagov ușurat. Se gândi. Părăsi camera cu pași mari.

Nadia era atât de copleșită de rușine și disperare, încât nu simți nota nouă din vocea lui Șceagov.

Plecase. Cu atât mai rău, ea era fericită că spusese totul. Acum se regăsea față în față cu oroarea răului său.

Filamentul agoniza mereu, de-abia incandescent.

Târându-și picioarele ca un ocnaș, Nadia traversă camera, găsi o țigară în buzunarul mantoului, puse mâna pe chibrituri, fuma. Găsea o satisfacție ciudată în acreala grețoasă a țigării.

Novice încă, avu un acces puternic de tuse.

În plimbarea ei văzu paltonul lui Șceagov, o grămadă informă pe scaun.

Ce mod de a fugi! Așa de speriat, că își uitase paltonul.

În tăcerea deplină, radioul din camera vecină dădea... da, Studiul în *fa* minor de Liszt.

Ah!Și ea îl cântase în tinerețe — dar ce putea ce înțeleagă din el? Degetele îl cântau, bineînțeles, dar în inima ei nu exista un ecou pentru acest *disperato*, pentru elanul acesta disperat...

Cu fruntea sprijinită de tocul ferestrei, cu brațele îndepărtate, Nadia atingea cu palmele sticla rece.

Era crucificată parcă pe crucea din lemn a ferestrei.

O minusculă sursă de căldură se trezise în ea și apoi nimic.

În câteva minute se resemna cu această pierdere.

Și redeveni soția lui Gleb.

Sonda întunericul, încercând să distingă drumul spre închisoarea Matroskaia Tișina.

Disperato! Această disperare a neputinței, acest elan de a ieși din nămol, această recădere! Acest re bemol ascuțit, insistent, un strigăt de femeie care se sparge! Un strigăt pe care nu-l poate rezolva nici un acord.

Nadia uitase cu totul de Șceagov și iată că acesta intră fără să bată.

Aducea două pahărele și o sticlă. Haide, soție de soldat! spuse el cu o jovialitate brutală. Nu te supăra! Ia paharul acesta. Cât timp există viață, există și speranță. Să bem. *Pentru învierea morților*!

CAPITOLUL LIII

De duminică de la ora șase până luni dimineața, *șaraș*ka avea și ea parte de un repaus general. Nu aveai cum să scapi de această iritantă întrerupere a lucrului iobagilor, fiindcă externii nu făceau decât un schimb duminica. Această tradiție abominabilă nu era contestată nici de comandanți, nici de locotenenți-colonei, care nu țineau nici ei să lucreze duminică seara. Mamurin, Masca de Fier, era singurul care regreta aceste seri de vid, în care externii o ștergeau și toți *zekii* — ființe omenești în felul lor — se retrăgeau în colțuri: atunci el trebuia să hoinărească pe holurile pustii ale Institutului, prin fața ușilor blindate sau sigilate sau să se învârtă în celula lui, între lavabou, dulap și pat. Mamurin făcuse tot ce-i stătea în puteri pentru ca Nr. 7 să lucreze și duminică seara, dar nu putuse învinge conservatorismul direcției închisorii speciale, care se temea să nu fie silită să dubleze efectivul de supraveghetori din interiorul „zonei".

Lucrurile se aranjaseră în așa fel, încât zeci de prizonieri, călcând în picioare argumentele raționale și dispozițiile legale referitoare la munca forțată, se bucurau de o distracție nerușinată în serile de duminică.

Pentru un ochi neatent, această distracție duminicală s-ar fi putut confunda cu un supliciu imaginat de diavol. Obscuritatea din jur și „vigilența" dublă de duminică interziceau administrației să organizeze plimbări în curte sau proiecții cinematografice într-un hangar. După un an de corespondență cu instanțele cele mai înalte fură interzise „chitara", „balalaica" și „armonica" și, prin urmare, toate instrumentele de un volum superior, fiindcă sunetul lor ar fi putut ascunde zgomotul unor săpături subterane efectuate de prizonieri sub temelia edificiului. (Delegații „operaționali" își hărțuiau mereu spionii, ca să afle dacă deținuții nu aveau fluiere sau flajolete de fabricație proprie, și orice muzicuță improvizată din dinții unui pieptene aducea cu sine o convocare în biroul direcțiuniiși întocmirea unui proces-verbal conform.) Ca să nu mai vorbim despre receptoarele radio sau electrofoanele, chiar stricate, care nu erau permise în dormitoare.

Este adevărat că deținuții aveau voie să frecventeze biblioteca. Dar nu e mai puțin adevărat că închisoarea specială nu avea un buget cu care să cumpere cărți sau o mobilă în care să le așeze. Rubin fusese numit bibliotecarul închisorii, pur și simplu (la cererea sa, de altfel, fiindcă sperase să pună mâna pe niște cărți bune). Apoi, într-o bună zi, i se încredințară o sută de tomuri desperecheate și ferfenițite: *Mumu* de Turgheniev, *Scrisorile* lui Stasov, *Istoria Romei* de Mommsen — și i se ordonă să le pună în circulație printre prizonieri. Aceștia cunoșteau de mult cărțile respective, nu aveau chef să le recitească și se aprovizionau

cu cărți de la „externe", ceea ce deschidea un câmp vast pentru anchetele „delegaților operaționali".

Pentru zburdălniciile lor, deținuții dispuneau de zece camere repartizate pe două etaje, de două holuri la primul etaj și la parter, de scara îngustă care lega aceste două niveluri și de cabinetul de studiu ascuns sub sus-numita scară. Distracția lor consta în permisiunea de a sta în pat — și chiar de a dormi, dacă nu era prea mare vacarm —, de a se așeza pe pat — din lipsă de scaune —, de a-și fuma tot aleanul pe holuri, de a străbate camerele sau de a rătăci dintr-o cameră în alta în cămașă, de a vorbi despre politică în prezența spionilor și de a folosi toaletele fără păcăleli, nici restricții (în toate formele îmbrăcate de nemuritoarea libertate, și acest lucru nu poate fi savurat pe deplin decât de cei care au stat mult la închisoare și au fost nevoiți să se ducă de două ori pe zi la latrinele comandamentului). Plenitudinea acestei distracții era faptul că te bucurai de timp ca de un lucru *propriu*, nu ca de un bun public. Și distracția aceasta era considerată reală.

Pentru prizonieri era o distracție și baricadarea ușilor grele de metal din exterior, pe care nu le mai deschidea nimeni: nimeni nu mai venea să-i convoace sau să-i maltrateze. În timpul acestor ore scurte, lumea exterioară nu lăsa să se filtreze nici un sunet, nici un cuvânt, nici o imagine, nimic care să le tulbure sufletul. Marea distracție era că lumea exterioară — Universul și stelele lui, planeta și continentele ei, și Imperiul întreg cu festinurile unora și „gărzile muncitorești de onoare" ale altora — totul se scufunda în neant, se îneca într-un ocean negru, aproape indistinct, dincolo de ferestrele zăbrelite, în haloul galben și neclar al felinarelor din „zonă".

Luminată în interior de nestinsa lumină electrică a MGB-ului, cu lateralele de patru cărămizi și jumătate, arca cu două punți a sus-numitului seminar plutea fără grijă și fără zgomot pe oceanul întunecat al destinului și erorilor umane, și prin hublourile ei nu se vedeau decât petele de lumină albicioasă.

În timpul acestei nopți de duminică spre luni, luna putea să explodeze, Alpii să se mute în Ucraina, oceanul să înghită Japonia și un nou potop să se dezlănțuie, prizonierii întemnițați în arcă n-ar fi știu nimic până la apelul de luni dimineață. De asemenea, în orele acestea, nu puteau fi alarmați de telegrame familiale sau de telefoane supărătoare, de difteria unui copil sau de o arestare nocturnă.

Mateloții de pe arcă erau imponderabili, ca și gândurile lor. Nu le era foame, deși nu erau sătui. Fiindcă nu aveau nici un strop de fericire, nu se temeau că o vor pierde. Spiritul lor nu era bântuit de vreo preocupare pur profesională, intrigă sau avansare, umerii lor nu se încovoiau sub povara grijilor stârnite de chirie, de combustibil, de pâine, de hainele copiilor. Dragostea - bucuria perpetuă și chinul oamenilor — nu le putea transmite frigurile sau agonia ei. Pedeapsa era atât de lungă, încât nici

unul dintre ei nu se gândea la anii de după eliberare. Oameni cu minți distinse și cultivate, cu experiențe bogate, dar prea prinși de viața de familie ca să poată oferi destul prieteniei aparțineau aici numai prietenilor.

Lumina puternică a lămpilor se oglindea pe plafoanele albe și pe pereții văruiți și țintuia miliarde de raze mărunte în mințile pline de lumină.

De aici, de la bastingajul acestei arce care își trasa cu fermitate conturul în tenebre, îmbrățișai cu ușurință, dintr-o privire, curentul sinuos și abătut al istoriei blestemate: vedeai tot ansamblul dintr-o singură privire, ca de la o imensă înălțime, dar foarte minuțios — ca pe niște pietricele — cum nu l-ai fi putut vedea dacă ai fi fost cufundat în curgerea ei.

Și în orele acestea de duminică seara, materia și trupul nu mai vorbeau despre ele. Spiritul prieteniei virile și al filozofiei plana sub velatura arcuită a plafonului.

Poate că aceasta era fericirea pe care au încercat zadarnic s-o definească și s-o propună toți înțelepții Antichității?

CAPITOLUL LIV

Camera care se rotunjea în semilună la primul etaj, sub bolta înaltă a fostului naos, oferea un câmp vast de gândire, deosebit de vesel.

Cei douăzeci și cinci de pensionari se treziră adunați cu toții acolo pentru șase ore. Unii se grăbeau să se simtă în largul lor, în dorința de a-și despuia pielea de ocnași, și se aruncau pe paturi (sau se cățărau ca niște maimuțe pentru a ajunge la ele), alții se culcau fără să se dezbrace de salopete, alții, cățărați pe înălțimi, strigau un prieten de la celălalt capăt al camerei, iar alții nu făceau nimic încă, își măsurau pașii și scrutau împrejurimile, savurând dinainte orele de libertate iminentă și neștiind cum să le inaugureze într-un mod cât mai agreabil.

Printre cei din urmă se distingea Isaac Kagan, o fărâmă de om cu bucle negre, supranumit „regele acumulatorilor". Se simțea foarte bine dispus în camera aceasta mare și luminoasă, el, care urca din buncărul acumulatorilor, gaură închisă în care își îndeplinea meseria de cârtiță, câte paisprezece ore pe zi. Nu se plângea, de altfel, de această muncă subterană și spunea că într-un lagăr și-ar fi înghițit demult certificatul de naștere fiindcă nu era dintre palavragiii aceia care susțin că „lagărul e mai bun decât libertatea".

În civilie, Isaac — care nu-și terminase studiile de inginer — fusese magazioner într-un depozit de materiale tehnice și se încăpățânase să ducă o viață măruntă și ștearsă și să rămână deoparte în timpurile acestea de grandioase realizări. Considera că meseria lui pașnică de magazioner era cea mai liniștită și mai profitabilă dintre toate. Fire închisă, ascundea o pasiune incandescentă pentru câștig, care îl devora în întregime. Nu se simțea tentat de nici o formă de activitate politică. Se încăpățâna să respecte, la depozit, legea sabatului. Dar Securitatea statului are motivele ei și alese să pună gheara pe Kagan: îl chemă în diferite cabinete închise cu grijă, îi dădu întâlniri în diverse locuri aparent anodine și îl presă să intre în slujbă ca informator secret. Acest lucru îl contrariase foarte mult. Nu avea nici îndemânarea, nici curajul (ne întrebăm cine ar fi dovedit așa ceva!) de a le spune acestor domni că i se propunea o infamie. Folosi deci o perseverență inepuizabilă de a tăcea, de a se bâlbâi, de a tergiversa, de a scăpa, de a se răsuci pe scaunul lui și nu semnă nici un angajament. Nu că ar fi fost cu totul incapabil de spionaj. Ar fi pârât fără să clipească pe oricine i-ar fi făcut rău sau l-ar fi umilit, dar, în fundul sufletului, îi repugna să denunțe oameni care îi arătaseră simpatie sau chiar indiferență.

Încăpățânarea lui îi aduse ranchiuna Securității statului. Nu te poți păzi niciodată din toate părțile. Într-o zi, la magazin, intră într-o discuție în care un tip se plângea de un utilaj, altul de aprovizionare,

altul de planificare. Isaac nu deschise ciocul cu ocazia asta, ocupat să-și completeze borderourile cu un creion fucsia. Afacerea fu divulgată (și pe drept cuvânt), fiecare denunță cuvintele vecinului și primiră cu toții zece ani pe baza alineatului 10. El asistă la toate cele cinci confruntări, dar nu se găsi nici un martor care să-l acuze că ar fi rostit un cuvânt. Dacă articolul 58 nu ar fi fost atât de restrictiv, ar fi trebuit să-i dea drumul. Dar judecătorul de instrucție era sigur pe el, adică pe alineatul 12 din același articol, care prevedea delictul de *non-denunțare*. Și acest lucru îi aduse lui Kagan, ca și celorlalți, pedeapsa astronomică de zece ani.

Din lagăr, Kagan ajunse în *șaraș*ka datorită unei viclenii puțin obișnuite. În momentul dificil în care îl alungau din funcția lui de „adjunct al șefului de baracă" pentru a-l expedia pe un șantier de cherestea din pădure, scrise o scrisoare tovarășului Stalin, președinte al Consiliului de Miniștri, în care se angaja să realizeze teleghidajul prin radio al vedetelor lansatoare de torpile, în măsura în care i-o îngăduia guvernul.

Nimerise în plin. Nici un membru al guvernului nu ar fi clipit dacă Kagan ar fi scris o scrisoare în care ar fi apelat pur și simplu la omenie sau s-ar fi plâns de nefericirea lui, sau ar fi strigat după ajutor. Dar o invenție atât de strălucitoare, cu viitor strategic, merita ca autorul ei să fie adus imediat la Moscova. Kagan fu condus la Marfino și diverși gradați cu butoniere azurii sau albastre închis veniră la el, presându-l să concretizeze această inovație tehnică îndrăzneață într-o diagramă definitivă. Văzând că își asigurase pâinea albă și untul, Kagan nu se grăbea. Răspunse că trebuia să fie asistat de un specialist în torpile, fiindcă nu era meseria lui. După două luni îi aduseră unul (era vorba despre un *zek*). Apoi, Kagan observă pe drept cuvânt că nu era mecanic și că avea nevoie de un om competent. După două luni îi procurară un mecanic de marină (*zek*). Kagan suspină că tehnica radio nu era punctul lui tare: ingineri radio erau cu duiumul la Marfino și Kagan se văzu înzestrat cu unul pe loc. Kagan își reuni lumea și, imperturbabil, descurajând orice bănuială de farsă, le spuse: „Prieteni, acum că v-am adunat pe toți, puteți să vă uniți forțele ca să puneți la punct teleghidajul vedetelor lansatoare de torpile. Eu nu o să mă arăt superior unor oameni atât de pricepuți". De fapt, cei trei oameni fură expediați într-o *șaraș*ka ce se ocupa cu marina de război și Kagan, între timp, reuși să-și găsească de lucru cu acumulatorii și să fie primit în casă.

În momentul acela — fiind destul de departe ca să scape de orice lovitură de picior — Kagan îl tachina pe Rubin:

— Lev Grigorievici, spunea el cu vocea lui vâscoasă, puțin inteligibilă, dar fără nici o grabă, sentimentul dumneavoastră civic dovedește o sensibilă pierdere a vitezei. Masele vor să se distreze. Dumneavoastră sunteți singurul care ați putea-o face și iată că v-ați cufundat nasul într-o carte.

— Isaac, duceți-vă la... spuse Rubin, cu un gest nerăbdător.

Era culcat pe burtă, cu umerii acoperiți cu vesta vătuită de ocnaș, și citea (fereastra dintre el și Sologdin, ținută deschisă cu un Maiakovski, lăsa să intre o agreabilă răcoare înzăpezită). Kagan, care nu se lăsa ușor, reluă atacul:

— Nu, serios, Lev Grigorievici! Toată lumea vrea cu ardoare să asculte din nou talentata dumneavoastră pastișă *Corbul și vulpea*.

— Cine m-a vândut „nașului"? Nu cumva dumneavoastră? spuse Rubin, arătându-și dinții.

În seara duminicii precedente, spre bucuria asistenței, Rubin improvizase o parodie după fabula lui Krîlov, împănată de cuvinte împrumutate din argoul lagărelor și expresii care bravau onestitatea. Trebuise s-o repete de cinci ori, fusese purtat în triumf, așa că luni fu convocat la maiorul Mîșkin, care îl întrebă ce era cu atentatul acela la pudoare. Ocazie bună de a înregistra câteva mărturii și de a obține de la Rubin textul original al fabulei, cu un raport corespunzător.

În aceeași zi, după prânz, Rubin muncise două ore în noua cameră afectată, alegând alterațiile timbrului și „elementele sintactice terminale" caracteristice criminalului urmărit, apoi le înregistrase în mașina de fotografiat vocile și pusese la uscat benzile umede; bântuit deja de ipoteze care se nășteau și de primele bănuieli, dar fără nici un entuziasm pentru această nouă corvoadă, îl văzuse pe Smolosidov sigilând încăperea. Apoi se întorsese în închisoare, printre *zeki*, ca oaia care se întoarce în staul.

Ca întotdeauna, sub pernă, sub saltea, sub pat, în noptieră, avea ascunse, printre provizii, cincisprezece cărți primite prin poștă, care prezentau cel mai mare interes (pentru el doar, fiindcă nimeni nu se atingea de ele): un dicționar chinez - francez, altul leton - ungar sau unul rus - sanscrit. (Rubin se chinuia de doi ani cu un proiect grandios, pe măsura unui Engels sau a unui Marr, care viza stabilirea tuturor cuvintelor, din toate limbile, derivând din conceptul „mână" și „lucru manual", și nici nu bănuia că, în cursul nopții precedente, Corifeul Lingviștilor își fluturase cuțitul deasupra capului lui Marr.) La toate acestea se adăugau *Salamandra* de Capek; o culegere de povestiri japoneze ale unor scriitori angajați (adică pro-comuniști), *For Whom the Bell Tolls*, a cărei traducere lâncezea, fiindcă Hemingway nu mai era progresist, un roman de Upton Sinclair încă inedit în rusă, dar și memoriile colonelului Lawrence, traduse în germană și șterpelite printre alte prăzi de război, odată cu jefuirea firmei Lorenz.

Lumea era plină de o infinitate de cărți, toate primordiale, și setea de a le înghiți nu îi îngăduise niciodată lui Rubin să scrie una pe cont propriu. În momentul acela se grăbea să-și petreacă timpul dinainte de miezul nopții fără grija muncii de a doua zi, citind și iar citind. Dar venea seara, când spiritul său vioi, gustul pentru diatribă și pentru vorbele frumoase atingeau punctul critic și era de ajuns să-l zgândărești puțin ca

să mobilizeze toate aceste talente în serviciul comunității. În *șarașka* erau oameni care nu aveau încredere în Rubin și îl suspectau de spionaj (din cauza marxismului îndârjit pe care nu se străduia să-l ascundă), dar nu era nici unul care să nu admire geniul său de mistificator.

Amintirea lăsată de *Corbul și vulpea*, atât de fericit împănată cu locuțiuni argotice, era încă vie și, la insistențele lui Kagan, mai mulți pensionari începură să-i ceară lui Rubin o nouă pastișă. Atunci când, îndoit, bărbos, întunecat, Rubin părăsi adăpostul cavernos al păturii de pe pat, fiecare prizonier renunță la orice îndeletnicire, ciulind urechea. Numai Dvoietiosov, la înălțime, continua să-și taie unghiile de la picioare, aruncându-le foarte departe, în timp ce Abramson își continua lectura, acoperit până la urechi. La ușă se înghesuiră curioși din alte camere, printre alții Bulatov, tătarul cu ochelari în solzi de pește, care striga:

— E o rugăciune, Liova, o rugăciune!

Rubin nu ardea de dorința de a distra niște oameni care, în ansamblu, călcau în picioare cele mai sacre crezuri; știa că o nouă fabulă îi va aduce noi neplăceri, șicanări iritante și un interogatoriu condus de Șișkin - Mîșkin. Dar se știe că un om de duh sacrifică totul pentru o vorbă bună și Rubin nu făcea excepție de la regulă: se prefăcu că se supără, aruncă în jur o privire preocupată și declară, în tăcerea care se înstăpânea:

— Tovarăși! Sunt surprins de lipsa dumneavoastră de seriozitate. Cum poate fi vorba de fabule, când între noi mișună criminali nerușinați, pe care nu i-a demascat încă nimeni? Nici o societate nu poate prospera fără un sistem judiciar echitabil. Consider necesară inaugurarea serii printr-un mic proces. Ca să căpătăm chef.

— Just!

— Dar pe cine să judecăm?

— Nu contează! În orice caz, se va face dreptate! exclamară mai multe voci.

— Plăcut! Extrem de plăcut! aprobă Sologdin, care se instala confortabil. Mai mult ca niciodată, azi avea dreptul să se odihnească și nimic nu te obosește mai mult decât jocurile imaginației.

Prudentul Kagan, simțind că inițiativa lui risca să treacă de limitele rezonabilului, bătu în retragere, discret, și se așeză pe patul lui.

— Pe cine să judecăm? Asta veți afla în cursul dezbaterilor, decretă Rubin, care nu pregătise nimic. O să fiu poate acuzator public, funcție care a trezit întotdeauna în mine emoții sui-generis. (Toată *șarașka* știa că Rubin avea dușmani în profesia lui și că era la al cincilea an de război contra procurorilor Uniunii și a Curții Supreme.) Gleb! Tu ești președintele! Fabrică-ți cât mai rapid troica judiciară, cu asesori imparțiali, obiectivi, adică supuși cu totul voinței tale.

Nerjin își abandonă papucii și se cățără pe un pat de sus. Fiecare oră din duminica aceasta, în trecerea ei, îndepărta și mai mult întrevederea de dimineață, apropiindu-l mai tare pe Nerjin de viața de prizonier.

Răspunse invitației lui Rubin. Târându-se până la bara de sprijin a patului, își strecură picioarele prin grilaj și se trezi cocoțat pe un pretoriu care domina asistența.

— Cine vrea să fie asesor? Cățărați-vă lângă mine! Mulți prizonieri erau adunați în cameră, toți ardeau de dorința de a asista la acest proces, dar nimeni nu se propuse ca asesor, fie din prudență, fie din teamă de ridicol. Pe un pat de sus, în vecinătatea lui Nerjin, zăcea „pompistul" Zemelia, care se cufundase în lectura unui ziar de dimineață. Nerjin îi atrase atenția, luându-i ziarul.

— Ei, Păcală! Destul cu informarea! În felul acesta ai putea să te cufunzi iar în visele tale de dominație universală. Ia loc pe pat și slujește-mi ca asesor!

Izbucniră aplauze.

— Fă asta pentru noi, Zemelia, te rugăm!

Inima moale și blândă a lui Zemelia nu era în stare să reziste mult. Zâmbind larg, lăsă să-i atârne capul pleșuv pe deasupra grilajului.

— Alesul poporului! O asemenea onoare! Nu vă dați seama, prieteni? Nu am formațiunea necesară, nu pot...

Izbucniră toți în râs („e la fel pentru toată lumea! dacă te prefaci, până la urmă ajungi...") răspunzând la cuvintele sale și hotărând alegerea asesorului.

De cealaltă parte a lui Nerjin stătea Ruska Doronin. Se așezase confortabil, acoperit cu pătura din cap până-n picioare, cu fața fericită înfundată într-o pernă. Ar fi vrut să nu vadă nimic, să nu audă nimic, să rămână invizibil. Numai corpul lui era acolo. Gândurile și inima o urmăreau pe Clara, care, la ora aceasta, era în drum spre casă. Chiar înainte de a pleca terminase coșulețul pentru bradul de Crăciun și i-l înmânase discret lui Ruska, care îl ascunsese sub pătură și îl acoperea cu sărutări.

Înțelegând că era zadarnic să încerce să-l miște pe Ruska, Nerjin începu să caute cu privirea.

— Amantai! Amantai! strigă el spre Bulatov. O să fiți asesorul meu!

Ochelarii lui Bulatov sclipiră cu o strălucire zburdalnică.

— Nu cer ceva mai bun, dar nu mai este loc pe pat! O să rămân la ușă să asigur serviciul de ordine!

Horobrov (care îl tunsese pe Abramson, apoi pe alți doi, stătea acum în mijlocul camerei și tundea un nou client, gol până la brâu ca să nu trebuiască să-și scuture hainele de părul tăiat) strigă:

— De ce un al doilea asesor? Pariez că verdictul e gata pregătit. La treabă! Unul singur ajunge.

— Nu e prost gândit, admise Nerjin. La ce bun să întreții un parazit? Dar unde e acuzatul? Ușier! Introdu acuzatul! Liniște!

Și ciocni portțigaretul lui mare de pat. Conversațiile se sfârșiră. Publicul era așezat sau în picioare. Mai multe voci cereau:

— Procesul! Procesul!

Potapov, așezat la picioarele președintelui, păstrase în mintea lui corectă de inginer citate textuale ilustrând instrucția religioasă din timpurile bune de demult, și vocea lui melancolică se auzi spunând:

— „Dacă mă voi sui în cer, Tu ești acolo; dacă mă voi culca în locuința morților, iată-Te și acolo; dacă mă voi duce să locuiesc la marginea mării, și acolo dreapta Ta mă va apuca!"

Mai jos, sub președinte, răsună distinct clinchetul unei lingurițe care amesteca zahărul dintr-un pahar.

— Valentin! strigă Nerjin cu o voce formidabilă. De câte ori nu v-am cerut să nu mai faceți hărmălaia asta cu lingurița!

— Să fie acuzat! lătră Bulatov și câteva mâini grăbite îl scoaseră imediat pe Priantcikov din penumbra patului inferior ca să-l târască în mijlocul camerei.

— Destul! strigă Priantcikov, care se zbătea cu furie. Am destui procurori și destule procese la activ! Ce drept are un om să judece pe alt om? Ha! ha! grotesc! Vă disprețuiesc, ticăloșilor! strigă el la adresa președintelui. Vă...!

În timp ce Nerjin își aduna juriul, Rubin plănuise totul. Cu un gest larg, arătă grațierea lui Priantcikov:

— Să fie lăsat în pace bobocul acesta! Cu acest cult al său pentru justiția universală, acest Valentin ar putea fi un excelent avocat plătit. Să i se dea un scaun!

În orice farsă există un moment insesizabil în care alunecă spre vulgaritatea cea mai degradantă, dacă nu se căsătorește cu inspirația. Rubin, în șosete, cu o pătură aruncată pe un umăr în loc de togă, se cațără pe noptieră și se adresă președintelui:

— Domnule consilier de stat al justiției! Fiindcă acuzatul refuză să compară, o să-l judecăm în lipsă. Vă rog să începeți!

La ușă, în mulțime, se arătară mustățile roșcate ale lui Spiridon. Fața lui cu obraji căzuți era străbătută de o mulțime de riduri severe din care, ca prin minune, putea să izbucnească în orice moment veselia. Privea cruciș tribunalul.

În spatele lui Spiridon se ghicea fața lungă și distinsă a profesorului Celnov, încununată cu o căciulă de lână.

Nerjin declară cu o voce metalică:

— Tovarăși, atenție, vă rog! Declar deschisă audierea tribunalului militar din *șaraș*ka Marfino. Tribunalul este chemat să cunoască faptele lui...

— Olgovici Igor, fiu al lui Sviatoslav! dictă acuzatorul public. Prinzând mingea din zbor, Nerjin fonfăi cu tonul cu carese lecturează un proces-verbal:

— Acuzat Olgovici, prenume Igor, prenumele tatălui Sviatoslav, prinț de Novgorod Severski și Putivl, născut în... aproximativ. .. la naiba,

grefier! De ce aproximativ?... Atenție! Fiindcă tribunalul nu dispune de un document scris, actul de acuzare va fi citit de avocatul general.

CAPITOLUL LV

Rubin luă cuvântul cu o ușurință și cursivitate; ai fi crezut că ochii lui alunecau într-adevăr pe o foaie de hârtie (judecat și rejudecat de patru ori, păstra în memorie formulele procedurale):

— Rezumat al actului de acuzare numărul cinci milioane bară oblică trei milioane șase sute cincizeci și o mie nouă sute șaptezeci și patru, întocmit împotriva inculpatului OLGOVICI IGOR SVIATOSLAVICI.

„Organele de securitate ale statului au cerut, în cazul afacerii menționate, punerea sub acuzare a sus-numitului Olgovici I.S. Anchetele au stabilit că sus-numitul Olgovici, ofițer general în valoroasa armată rusească, prinț titular, ocupând funcția de conetabil al armatei, s-a dovedit vinovat de înaltă trădare și infamie. Felonia sa a fost dovedită prin predarea de bună-voie în fața hanului Konceak, dușman înverșunat al poporului nostru, demascat până la urmă, și agravată de faptul că și-a predat dușmanilor fiul, Vladimir Igorevici, fratele și nepotul, dar și oastea în întregime, cu tot armamentul și totalitatea materialului.

Faptele sale antipatriotice au fost scoase la lumină de următoarea împrejurare: lăsându-se intimidat de la început de o eclipsă de soare provocatoare și uneltită de reacțiunea clericală, nu a purtat campania masivă de informare politică și științifică ce se impunea în rândurile oștirii, plecată cu intenția de a «scoate apă din Don în coifuri», fără să mai vorbim de igiena suspectă a Donului într-o epocă ce nu cunoștea clorurarea intensivă. În loc să facă asta, la vederea cumanilor, acuzatul s-a încăpățânat să lanseze trupelor acest apel, care trăda o iresponsabilitate totală:

«Flăcăi! Dacă nu ați zburat până acum, haideți să pornim!»

(*Dosar de instrucție*, v. I, p. 36).

Consecințele funeste pe care le-a exercitat asupra Patriei fuga dezordonată a milițiilor unite din Novgorod Severski, Kursk, Putivl și Rîla au fost formulate cum nu se poate mai bine de marele prinț de Kiev, Sviatoslav:

«Cu voia lui Dumnezeu, am înecat mulți necredincioși, dar am fost dezamăgit de tinerețe!»

(*Dosar de instrucție* v. I, p. 88).

Eroarea naivului Sviatoslav — sechelă a orbirii de clasă —constă în faptul că atribuie proasta organizare a campaniei și împrăștierea tentativelor strategice rusești «tinereții», adică vârstei fragede a acuzatului, fără să vadă că este vorba despre o trădare premeditată demult.

Criminalul a reușit să scape de anchetă și de judecată, dar martorul Borodin Alexandr Porfirievici și acest alt martor care ține la anonimatul lui și pe care îl vom numi în continuare Autorul Învățăturii demască

irefutabil nu numai rolul infamant jucat de prințul I. S. Olgovici în timpul unei bătălii care a avut loc în condiții defavorabile pentru comandamentul rus atât pe plan meteorologic

«Suflă vânturile, zboară săgețile
căzând pe războinicii lui Igor»,

cât și pe plan tactic

«Din toate părțile roiesc necredincioșii
tăind din toate părțile pe-ai noștri viteji»

(*Ibid*, vol. I, pag. 123, 124, depoziția autorului *Învățăturii*),

dar și purtarea încă și mai infamă a prințului și a odraslei princiare în captivitate. Condițiile materiale de care beneficiau în această pretinsă captivitate dovedesc că se bucurau de favoarea hanului Konceak, favoare care se arăta obiectiv printr-un salariu vărsat de comandamentul cuman ca preț al predării oștirii.

Astfel, depozițiile martorului Borodin stabilesc că, în timpul captivității, prințul Igor poseda cel puțin un cal:

«Dacă vrei, ia unul din armăsarii mei!» (*Ibid*, vol. I, pag. 223)

și hanul Konceak adaugă:

«Te socotești mereu prizonierul meu:
Trăiești la mine ca un prins sau ca un oaspe?» (*Ibid*, vol. I, pag.281)

și, mai departe:

«Mărturisește: duci tu viața unui prizonier?» (*Ibid*, vol. I, pag. 300)

Hanul cumanilor dezvăluie în aceste cuvinte cinismul nerușinat al relațiilor lui cu prințul trădător:

«Am învățat să te iubesc, prințe al meu
Pentru bravura și curajul tău!»

(*Dosar de instrucție*, vol. II, pag.5).

O anchetă aprofundată a arătat că aceste intimități dezonorante datau dinaintea bătăliei de la Kaiala:

«Or, tu mi-ai plăcut *întotdeauna*».

(*Ibid*, pag. 14, Depoziția lui Borodin).

Mai mult:

«N-am vrut să fiu dușmanul tău
Ci aliat fidel, prieten la bine și la rău
Fratele tău...»

(*Ibid*).

Toate faptele acestea concură la demascarea obiectivă a acuzatului, complice activ al hanului Konceak, aflat de mult în serviciul cumanilor, în calitate de agent secret și spion.

Având în vedere delictele enunțate, inculpatul *Olgovici* Igor Sviatoslavici, data nașterii 1551, locul nașterii Kiev, Rusia, fără apartenență politică, non-recidivist, cetățean al URSS, profesiunea: conetabil, funcția: comandant al oștirii în calitatea sa de prinț, titular al

ordinelor Vareg de prima clasă, Soarele Frumos și al medaliei Scutul de Aur, este acuzat:

de a-și fi trădat abominabil Patria, adăugând la felonie activități de diversiune, de spionaj și anii îndelungați de colaborare cu hanatul cuman,

toate delicte sancționate în baza articolelor 58-1-B, 58-9 și 58-11 din Codul Penal al Republicii Federative Ruse.

Inculpatul a recunoscut că este vinovat de delictele de care a fost acuzat și care au fost stabilite prin depozițiile martorilor, printr-un poem și printr-o operă.

Conform articolului 208 din Codul de Procedură Penală a RSFSR, prezentul act va fi predat acuzatorului public, care va trebui să-l cheme pe inculpat în fața înaltei Curți".

Rubin își trase răsuflarea și îi privi pe *zeki* cu ochi triumfători. Purtat de torentul imaginației sale, nu se mai putea opri. Râsul care izbucnea în lungul paturilor, în fața ușilor nu făcea decât să-l îmboldească. Vorbise prea mult și prea clar, având în vedere spionii de acolo și pe cei care detestau puterea.

Sub peria rigidă a părului cenușiu-roșcat, care nu cunoștea pieptenele, coamă incultă care invada fruntea, urechile și ceafa, Spiridon nu zâmbise deloc. Privea tribunalul cu ochi mohorâți. Rusul acesta de cincizeci de ani auzea pentru prima dată numele acestui prinț din vremuri străvechi care fusese capturat de dușmani, dar ambianța tribunalului nu îi era străină, ca și siguranța neclintită a procurorului, și retrăia experiența lui personală, adulmeca toată reaua-credință a argumentelor acuzării, ghicea toată suferința sărmanului prinț.

Nerjin, cu o voce fonfăită și măsurată, debită:

— Având în vedere absența inculpatului și inutilitatea unui interogatoriu complementar al martorilor, vom proceda la audierea părților. Are cuvântul avocatul general.

— Bineînțeles, bineînțeles, încuviință asesorul, cât se poate de complezent.

Și îi aruncă o privire piezișă lui Zemelia.

— Tovarăși judecători, strigă Rubin cu o voce sinistră, nu mai am multe lucruri de adăugat la șiragul de acuzații redutabile, la sculul jegos de nelegiuiri care se desfășoară sub ochii dumneavoastră. Aș vrea să combat mai întâi categoric ideea scârboasă și atât de răspândită că un rănit are dreptul moral de a se preda. Această concepție este profund non-sovietică, tovarăși! Cu atât mai mult în cazul unui prinț Igor. Pretextăm că a fost rănit pe câmpul de luptă. Cine o să ne-o dovedească, după un interval de șapte sute șaizeci și cinci de ani? Avem un certificat medical semnat de medicul divizionar? În orice caz, nici un certificat de genul acesta nu a fost atașat la dosar, tovarăși judecători!...

Amantai Bulatov își ridică ochelarii și ochii lui, lipsiți de strălucirea provocatoare și virilă, erau numai tristețe.

Ca și Priantcikov și Potapov, ca atâți alți prizonieri adunați aici, fusese arestat pentru „înaltă trădare și predare voluntară”.

— Aș mai vrea, strigă avocatul general cu o voce tunătoare, să pun accentul pe purtarea repugnantă a inculpatului în tabăra cumană. Prințul Igor nu se gândește la patrie, ci la soția lui:

„Doar tu, frumoasa mea prietenă

Doar tu..."

Din analizele noastre a rezultat că Iaroslavna era o tânără căsătorită, a doua soție, genul de muierușcă în care nu trebuie să ai încredere, dar faptele ne dezvăluie, în primul rând, egoismul cras al prințului Igor. În onoarea *cui* sunt toate aceste dansuri polovețiene? Vă întreb. Întotdeauna în onoarea *sa*! Și a abominabilei lui odrasle, care se dedă, fără a zăbovi, unor raporturi intime cu fiica lui Kolceak, atunci când organismele competente interzic categoric cetățenilor noștri căsătoria cu femei străine! Și acest lucru s-a întâmplat în momentul cel mai tensionat din raporturile sovieto-cumane, în care...

— Pardon! interveni Kagan crețul. Cum poate să afirme avocatul general că Rusia era deja sub regim sovietic?

— Comandant! spuse Nerjin bătând cu portțigaretul. Să fie expulzat acest agent corupt!

Bulatov nu avu timp să schițeze nici un gest, fiindcă Rubin răspunse cu vitejie provocării.

— Aveți răbdare, iată răspunsul! Analiza dialectică a textelor este instructivă. Citiți-l pe autorul *Învățăturii*:

„Gonfaloane roșii zboară spre Putivl..."

Nu e luminos? Nobilul prinț Vladimir de Galiția, comandant al subunității militare din Putivl, cheamă la arme toată populația din Skula și Ieroșka ca să-și salveze orașul natal, iar în timpul acesta prințul Igor se holbează la picioarele goale ale tinerelor cumane! Trebuie să spun că ne-am putea pune în locul lui fără mare greutate, dar nu e mai puțin adevărat că Kolceak îl lasă să aleagă între „toate frumusețile". De ce nu alege atunci slinosul acesta? Ce om din asistență poate susține că un bărbat renunță în felul acesta la o femeie, ei? Aici se vede amoralitatea care îl copleșește cu totul pe acuzat, mă refer la pretinsa sa evadare și întoarcerea „voluntară" în țară. Cine o să creadă că un om căruia i s-a propus „aur și un armăsar la alegere" se poate întoarce de bunăvoie în țară, lăsând în urma lui toate acestea, ei? Cum să susții așa ceva?

Era chiar întrebarea pe care le-o puneau anchetatorii prizonierilor la întoarcere și Spiridon îi auzise cum o formulau: „De ce te-ai fi întors în țara ta dacă nu ai fi în serviciul lor?"

— Se impune o singură ipoteză: prințul Igor a fost contactat de Serviciile Secrete cumane și trimis înapoi în statul kievean cu scopul de a demoraliza! Tovarăși judecători! În mine, ca și în dumneavoastră, clocotește o indignare justă. Sunt prea indulgent cerând spânzurarea

acestui fiu de târfă! Și fiindcă pedeapsa cu moartea a fost abolită, să i se dea douăzeci și cinci de ani și să fie lipsit cinci ani de drepturile naționale! În schimb, las la discreția tribunalului retragerea repertoriului *Prințul Ivan*, operă total imorală și care poate dezvolta în rândurile tineretului sentimente de felonie. Propun ca Borodin A.P., martor în prezentul proces, să fie chemat în fața unui tribunal și, ca măsură de corecție, preconizez arestarea sa. Cer și urmărirea penală a următoarelor persoane: 1) Rimski, 2) Korsakov, fără remanierilor cărora opera funestă nu ar fi văzut niciodată lumina zilei. Am terminat.

Rubin sări greoi de pe noptieră. Discursul lui începea să-l deranjeze.

Nimeni nu râdea.

Priantcikov, fără să mai aștepte să fie invitat, se ridică de pe scaun și, într-o tăcere deplină, cu un aer pierdut, fără să ridice tonul, declară:

— *Tant pis*, domnilor: *Tant pis*! Suntem în secolul douăzeci sau în epoca de piatră? Trădare? Ce vrea să zică asta? În era dezintegrării atomului! A semiconductorilor! A creierului electronic! Ce om, domnilor, are dreptul să judece un alt om? Să-i răpească libertatea?

— Scuzați-mă, sunteți mandatat de apărare? interveni politicos profesorul Celnov, spre care se întoarse toată asistența, în numele Ministerului Public, aș vrea să adaug câteva puncte neglijate de ilustrul meu coleg și...

— Bineînțeles, Vladimir Erastovici, bineînțeles! replică Nerjin, cu un ton încurajator. Suntem din principiu ostili apărării și dispuși la orice violare a procedurii. Vă rugăm!

Un zâmbet reținut arcuia buzele profesorului Celnov. Vorbea foarte încet și se auzea numai fiindcă era ascultat cu respect de auditoriu. Ochii lui spălăciți păreau să treacă prin auditoriu ca să fixeze paginile îngălbenite ale unor cronici vechi. Vârful căciulii de lână îi făcea fața mai ascuțită și îi conferea un aer de prudență alertată.

— Vreau să semnalez, spuse profesorul de matematică, faptul că prințul Igor ar fi trebuit să fie demascat înainte de numirea sa în fruntea trupelor, la primul chestionar special pe care ar fi trebuit să-l completeze. Mama sa era cumană, fiica unui prinț cuman. Pe jumătate, prințul a fost mult timp aliat al națiunii cumane. „Leal aliat și prieten sigur", el îl sprijinea pe Konceak *dinaintea* campaniei. În 1180, dezbărându-se de copiii lui Monomac, îi alungă în aceeași corabie în care se afla hanul Kolceak! Prin urmare, Sviatoslav și Rurik Rostislavici îl invită pe Igor să se alăture forțelor rusești unite împotriva cumanilor. Igor scapă datorită poleiului: „Puternic e gerul și totul e-nghețat". Motivul era poate că Svoboda, fiica lui Konceak, era pe atunci logodită cu fiul său Vladimir Igorievici? În fine, în același an 1185, care a reținut atenția tribunalului, cine facilitează evadarea lui Igor? Încă un cuman! Un anume Ovlur. Igor „îl face baron". Apoi, fiica lui Kolceak îi oferă un nepot. Pentru că a ascuns aceste fapte, autorul *Învățăturii* ar trebui urmărit la rândul său, ca și criticul muzical Stasov, care nu a văzut tendințele

antipatriotice din opera lui Borodin și, bineînțeles, ca și contele Mușin Pușkin, care nu ar fi trebuit să fie străin de distrugerea prin foc a unicului manuscris al *Învățăturii*. Este evident că cineva, ca să-și salveze pielea, a încercat să ardă pistele.

Și Celnov se dădu înapoi, arătând că terminase. Cu același zâmbet palid pe buze. Toți tăceau.

— Cine se ocupă deci de apărarea acuzatului? Ne trebuie totuși un apărător pentru omul acesta! spuse indignat Isaac Kagan.

— Nu e nevoie, fleacuri! strigă Dvoietiosov. Alineatul 1B și la stâlp!

Sologdin se întunecase. I se păruse amuzant discursul lui Rubin, respecta în mod deosebit erudiția lui Celnov, dar prințul Igor era reprezentatul unei epoci aproape cavalerești și, în consecință, cea mai glorioasă din istoria rusă, și nu aveau dreptul, nici în glumă, să-l introducă într-o bufonerie. Isaac, încurajat, parcurse auditoriul cu un zâmbet maliții:

— Ah, nu! Spuneți ce vreți, dar eu o să mă ocup de apărarea lui! Tovarăși judecători! Ca bun avocat numit de stat, mă alătur tuturor concluziilor Ministerului Public.

Vocea îi era tărăgănată, ușor păstoasă:

— ...Conștiința îmi spune că prințul Igor trebuie condamnat nu la spânzurare, ci la supliciul sfârtecării celor patru membre. Este adevărat că legislația noastră atât de umană a abolit pedeapsa cu moartea de trei ani și că trebuie să imaginăm paliative. Nu înțeleg totuși de ce manifestă procurorul o moliciune atât de suspectă (trebuia să deschidă ochii curții asupra acestui procuror!). De ce, în gradarea pedepselor noastre, sare cu două trepte și ajunge la douăzeci și cinci de ani de muncă silnică? Codul nostru penal cunoaște totuși o sancțiune la fel de crudă ca pedeapsa cu moartea și mult mai redutabilă decât douăzeci și cinci de ani de muncă silnică.

Isaac nu se grăbea, pregătind efectul final.

— Ce sancțiune, Isaac? strigară toți cu nerăbdare. Mai încet încă, cu un aer mai neghiob, el răspunse:

— Articolul 20-IA, alineatul a.

În toată asistența aceasta ghiftuită de experiențe penitenciare, nimeni nu auzise vorbindu-se despre acest articol. Numai un tipicar ca el putea găsi așa ceva!

— La ce se referă acest articol — ipotezele necuviincioase țâșneau din toate părțile — să i se taie...?

— Aproape, aproape, încuviință Isaac imperturbabil, fiindcă este vorba despre o castrare spirituală. Articolul 20— IA, alineatul a: „Acuzatul va fi proclamat inamic al clasei muncitoare și exilat din URSS". Să se ducă deci și să crape în Occident! Am terminat.

Modest, cu capul plecat, mărunțel, creț, se întoarse la patul lui.

O explozie de râsete zgudui camera.

— Cum, cum? urla Horobrov, sufocându-se, și foarfecele lui, deviind brusc, îl smulse pe client de pe scaun. Exilul? Și acest alineat chiar există?

— Cere o agravare a pedepsei! Îi strigă cineva. O agravare! Mujicul Spiridon zâmbea malițios.

Grupurile se împrăștiară, toți vorbeau odată.

Rubin, din nou pe burtă, încerca să înceapă iar lectura dicționarului fino-mongol. Blestema înclinația lui idioată spre ieșirile intempestive, îi era rușine de rolul pe care îl jucase.

Ar fi vrut să ironizeze numai tribunalele nedrepte, dar, iată, oamenii nu știu să se oprească la timp și acum batjocoreau ce avea el mai sfânt: socialismul.

CAPITOLUL LVI

Abramson, cu umărul și obrazul înfundate în perna dătătoare de puteri, îl înghițea pe *Monte-Cristo*. Întorsese spatele spre evenimentele din cameră. Nici un proces parodic nu i-ar fi putut reține atenția. Își întoarse capul numai ca să-l asculte pe Celnov, care cita niște detalii noi pentru el.

În douăzeci de ani de exil, de transferuri, de închisori prealabile, de izolare, de lagăre și *șaraș*ka, acest Abramson, care fusese odinioară un orator cu riposte prompte, dotat cu o voce vibrantă, devenise insensibil, străin de suferințele sale și ale celor din jurul său.

Procesul care se derula aici punea în lumină destinele valului 1945-'46. În teorie, Abramson ar fi putut recunoaște că soarta acestor prizonieri de război era tragică, dar nu erau decât un val dintre cele mai puțin remarcabile. Prizonierii erau caracterizați de faptul că văzuseră mai multe țări exotice (Potapov îi ironiza pe acești „falși martori oculari"), dar era un val șters de victime de război, nu bărbați care aleseseră lupta politică ca mod de existență.

Fiecare val de *zeki* care se vărsa în NKVD, ca orice altă generație de aici, are istoria și eroii săi.

Și e dificil pentru o generație să înțeleagă altă generație.

Abramson considera că oamenii aceștia nu se puteau compara cu ceilalți, cu uriașii care, ca și el, spre sfârșitul anilor '20, aleseseră de bunăvoie exilul pe Enisei, în loc să revină asupra cuvintelor, pronunțate în adunarea Partidului și să-și asigure astfel bunăstarea. Fiindcă fiecare din ei avusese de ales. *Ceilalți* nu putuseră suporta să vadă Revoluția desfigurată și dezonorată și fuseseră gata să-și dea viața ca să evite dezonoarea, în timp ce această „rasă nouă și necunoscută" irupea în celulele închisorilor presărând cu înjurături populare discuții care, în timpul Războiului Civil și al „Secțiilor Speciale", aduceau împușcături, incendii și înecări.

De aceea, fără să aibă vreo ostilitate personală față de acești prizonieri, fără să fi discutat de la om la om cu unul măcar, Abramson refuza să creadă în soiul acesta rău.

În general, Abramson era blazat — cel puțin așa își spunea el însuși — de diatribele, confesiunile și reportajele acestor ocnași. De mult îi dispăruse curiozitatea juvenilă pentru ceea ce se spunea la celălalt capăt al celulei. A trăi pentru a produce nu mai era de mult idealul său. Nu mai putea avea viață de familie, fiindcă, originar din alt oraș, nu avea permis și scrisorile cenzurate care soseau în *șaraș*ka suportau o sărăcire și o desensibilizare involuntară din partea autorilor, care eliminau toată seva. Nu se mai oprea nici asupra ziarelor: sensul fiecărui număr era transparent de la prima survolare a titlurilor. Nu putea suporta

emisiunile muzicale mai mult de o oră; cât despre pălăvrăgelile difuzate la radio, îl enervau la maximum, nici mai mult, nici mai puțin decât cărțile trucate. Totuși, nu se știe unde, după zece ziduri de apărare, păstra un interes viu și aproape maladiv pentru destinul lumii și față de doctrina pentru care își sacrificase viața — și, în ciuda acestui interes, se educase în așa fel încât să privească cu dispreț tot ce-l înconjura. Troțkist uitat de pluton, uitat de torționari, uitat de câinii care alergau, Abramson prefera cărților în care arde adevărul pe cele care te distrează și scurtează o întemnițare interminabilă.

...E sigur că nu citea *Monte-Cristo* în 1929, în taigaua de pe Enisei. După ce făcuseră o sută de verste ca să iasă din gaura lor pierdută, apoi încă trei sute de verste cu săniile, prin taiga, bărbații se adunaseră la Doștșanî, pe Angara, la capătul lumii, ca să sărbătorească acolo Anul Nou. De fapt, era o conferință între exilați, care discutau despre situația exterioară și interioară a țării. Termometrul cobora sub cincizeci de grade. Soba de fier pitită într-un colț nu reușea să încălzească izba aceasta siberiana prea vastă, iar soba zidită fusese dărâmată (asta din cauză că izba fusese dată exilaților). Pereții erau înghețați din capăt în capăt. În tăcerea nopții, din când în când, grinzile tavanului trosneau sec și răsunau ca niște împușcături.

Satanevici inaugurase conferința printr-un raport asupra politicii agrare a Partidului. Își dăduse jos căciula, eliberând o tufă neagră fremătătoare, dar își păstrase paltonul îmblănit scurt, din buzunarul căruia ieșea un dicționar de engleză idiomatică („trebuie să cunoști inamicul"). Satanevici se juca de-a viitorul lider. Avea să fie împușcat apoi, la Vorkuta, se pare, în timpul unei greve.

În raportul său, Satanevici recunoștea că metodele draconice ale lui Stalin, care voia să țină pe loc o clasă țărănească esențial conservatoare, implicau un fundament rațional: fără această oprire, elementul acesta reacționar s-ar fi îndreptat spre oraș și ar fi înecat Revoluția. (Acum putea să mărturisească faptul că, redusă la tăcere sau nu, țărănimea inundase totuși orașul, îl sufocase cu conformismul ei plebeu și scufundase aparatul Partidului devastat de purificări, omorând astfel Revoluția.)

Dar vai! pe măsură ce pasiunea îmbrățișa discursurile, unitatea acestui grup fragil de proscriși se subția: nu mai erau două sau trei opinii, ci la fel de multe ca participanții. La sosirea dimineții, istoviți, puseră capăt oficial conferinței, fără a formula vreo rezoluție.

Apoi mâncară și băură în farfuriile de la intendență, festonate cu brad, decorațiune care acoperea masa fibroasă și marcată de noduri mari. Degerând, aceste ramuri aveau un miros de zăpadă și rășină și înțepau mâinile. Băură țuică.

Ridicând paharele, jurară că nici unul dintre asistenți nu va semna vreodată o renegare lașă.

Așteptau din lună în lună furtuna politică ce avea să se dezlănțuie în URSS!

Apoi cântaseră glorioase cântece revoluționare: *Varşoviana, Stindardul nostru flutură peste lume, Baronul negru.*

Apoi pălăvrăgiseră despre toate și despre nimic, în detaliu.

Rosa, fostă muncitoare într-o manufactură de tutun din Harkov, ședea pe o saltea (și era foarte mândră că o adusese din Ucraina în Siberia), fuma țigară după țigară și își scutura cu dispreț buclele scurte:

— Nu pot să sufăr intelectualii! Mă scârbesc cu toate „finețurile" și „complicațiile" lor. Psihologia umană este mai simplă decât povestesc scriitorii dinainte de Revoluție. Misiunea noastră este să eliberăm omenirea de suprasarcina ei spirituală.

Astfel ajunseră să vorbească despre gătelile feminine. Unul dintre exilați, Patrușev, fost avocat general în Crimeea, a cărui logodnică părăsise Rusia și venise după el, strigă cu un aer provocator:

— De ce să sărăcești societatea viitoare? De ce să nu visezi la o vreme în care fiecare fată va fi împodobită cu perle? În care fiecare bărbat va putea încununa cu o diademă fruntea alesei lui?

Ah, ce vacarm! Cu ce furie îl copleșiră cu citate din Marx și Plehanov, Campanella și Feuerbach!

Societatea viitoare!... Vorbeau cu atâta ușurință!...

Soarele din anul acela nou, 1930, se ridică și toți ieșiră să-l admire. Era o dimineață cu un ger feroce, iar coloanele de fum trandafiriu urcau drept spre un cer trandafiriu. Pe marele spațiu alb al Angarăi, femeile își duceau turmele spre adăpătoarea tăiată în gheață și înconjurată de brazi. Nu erau nici bărbați, nici cai: toți erau ocupați cu tăierea lemnului.

Trecuseră douăzeci de ani... Actualitatea discursurilor de atunci se ofili, se împrăștie în vânt. Cei care se arătară fermi până la capăt fuseseră împușcați, ca și cei care capitulaseră. Păstrat sub clopotul de sticlă al *şaraşkăi*, scăpase numai capul lui Abramson, în care creșteau, ca un arbore invizibil, memoria și inteligența din anii aceia trecuți...

Și ochii lui Abramson priveau cartea fără s-o citească.

Deasupra, Nerjin se așeză pe pat.

Nerjin și Abramson se cunoscuseră cu trei ani în urmă, într-o celulă din Butîrki — cea în care se afla și Potapov. Abramson își termina pe atunci primii *zece ani* de detenție și toți tovarășii lui erau impresionați de autoritatea lui înghețată de ochnaș vechi, de scepticismul inveterat în materie de viață penitenciară, în timp ce el trăia în taină cu speranța nebună de a-și revedea familia.

Fiecare o luă apoi pe un drum diferit. Datorită unei neglijențe, Abramson fu în curând eliberat — și familia lui avu timp să se mute la Sterlitamak, cu autorizația miliției. Odată familia instalată, Abramson fu reținut din nou și fu interogat asupra unui singur punct: fusese într-adevăr exilat din 1929 până în 1934, și întemnițat după data aceasta?

Era într-adevăr așa, lucrul fu dovedit, se constată că își purificase, repurificase și arhipurificase vina, iar OSO, ca să echilibreze lucrurile, îi dădu un supliment de zece ani. Direcțiunea *șaraș*kăi descoperi în marele fișier penitenciar al Uniunii arestarea fostului ei colaborator și se grăbi să-l „pescuiască" iar. Abramson fu transferat la Marfino și, ca peste tot în drumul lui de ocnaș, găsi acolo vechi cunoștințe, precum Nerjin și Potapov. În timp ce fuma pe scară țigara regăsirilor, Abramson avu impresia că nu fusese eliberat pentru un an, că nu-și revăzuse familia, că soția nu-i dăruise altă fiică: era un vis prea dur pentru inima lui de întemnițat, singura realitate din lume era închisoarea.

Nerjin se așează alături de el și îl invită să vină la masa de sărbătoare organizată pentru aniversarea lui. Abramson îl felicită cu întârziere și, clipind pe deasupra ochelarilor, îl întrebă cine avea să mai vină. Ideea de a-și lua salopeta, de a rupe astfel unitatea admirabilă și intactă a unei duminici petrecute în ținută de casă și de a părăsi o carte distractivă pentru a merge la o aniversare nu-i surâdea deloc. În plus, nu credea că se va amuza, era aproape sigur că va exploda o discuție politică, săracă și sterilă, bineînțeles, în care va fi inevitabil tentat să pună grăuntele lui de sare, dar va trebui să se abțină, fiindcă nu era potrivit să dezvăluie gânduri ascunse și prea des ridiculizate, așa cum nu ar fi fost potrivit să-și dezbrace soția și s-o ofere privirilor.

Nerjin enumeră invitații. Din toată lista, Rubin era singurul prieten intim al lui Abramson, deși merita o săpuneală pentru farsa de adineauri, nedemnă de un adevărat comunist. În schimb, nu-i iubea nici pe Sologdin, nici pe Priantcikov. Curios, Sologdin și Rubin erau considerați prieteni buni, poate fiindcă fuseseră vecini de pat la Butîrki. Administrația nu făcuse diferență între ei și, când se apropiaseră festivitățile din noiembrie, îi pescuise pe amândoi și îi trimisese la Lefortovo în „izolare pentru perioada sărbătorilor".

Abramson nu putu să refuze. I se spuse că ceremonia va debuta între paturile lui Potapov și Priantcikov, peste jumătate de oră, de îndată ce Andreici își va elabora spuma.

Vorbind, Nerjin descoperi lectura lui Abramson și îi spuse:

— Am avut ocazia de a reciti în închisoare *Monte-Cristo*, fără s-o termin totuși. Am remarcat că Dumas, în ciuda eforturilor lui de a crea o ambianță de groază, zugrăvește Castelul d'If ca pe o închisoare pur patriarhală. Fără să mai vorbim despre detaliile amănunțite și comice, precum evacuarea hârdaielor, pe care o omite ca un civil care nu se poate gândi la toate, v-ați întrebat vreodată de ce reușește Dantes să scape? Fiindcă, ani la rând, nu a avut niciodată percheziție în celulă, deși perchezițiile trebuie să fie săptămânale: în felul acesta, galeria lui nu este văzută. Apoi, aceiași paznici rămân de gardă în timp ce, după cum am văzut la Lubianka, e mai bine să se schimbe o dată la două ore, pentru ca fiecare supraveghetor să încerce să-l prindă pe celălalt în flagrant

delict de neglijență. În Castelul acesta d'If trec zile întregi fără să intre cineva în celule și fără să se uite. Nici nu sunt vizoare la uși — castelul acesta d'If nu e o închisoare, e „chef și distracție"! Se acceptă să existe o strachină de metal într-o celulă și asta îi permite lui Dantes să sape în pământ. În fine, se coase un mort într-un sac cu toată încrederea, fără să-l ardă cu fierul roșu la morgă sau să-l străpungă cu baioneta la postul de gardă. În loc să se sprijine pe efectele lugubre, Dumas ar fi făcut mai bine să țină cont de un minimum de metodă.

Nerjin nu citea nimic pentru relaxarea lui. Căuta în cărți aliați sau dușmani, fiecare operă îi inspira un verdict detaliat, pe care căuta apoi să-l impună altora.

Abramson cunoștea această înclinație penibilă. Îl ascultă fără să-și miște capul de pe pernă, îl privi calm prin ochelarii pătrați.

— Bine, o să vin, răspunse el și, instalându-se confortabil, își continuă lectura.

CAPITOLUL LVII

Nerjin se duse să-l ajute pe Potapov la pregătirea spumei. Anii famelici de captivitate germană și de temniță sovietică îl făcuseră pe Potapov să declare că procesul masticației, departe de a fi o componentă neglijabilă sau rușinoasă a vieții noastre, constituie prin el însuși unul din elementele cele mai delectabile, revelator al realităților existențiale profunde.

„...Îmi place să reglez curgerea timpului

după prânz, ceai și cină",

repeta după Pușkin acest specialist fără egal în voltajele înalte, unic în Rusia, care își închinase viața transformatorilor care acumulau kilovoltamperii.

Acest inginer manual și intelectual deveni în curând bucătar îndemânatic: în Krrieggesfangenlager făcea prăjituri cu portocale din coji de cartofi; mutat din *șaraș*ka în *șaraș*ka, se specializa și se perfecționa în arta dulciurilor.

În momentul acela se agita lângă două noptiere alăturate, în pasajul îngust și întunecat dintre patul său și cel al lui Priantcikov — saltelele de sus, ecran protector față de lumina lămpilor, făceau să domnească acolo o penumbră agreabilă. Configurația încăperii (în care paturile erau dispuse ca o semilună) permitea ca pasajul acesta, îngust la intrare și evazat spre fereastra cu un toc de patru cărămizi și jumătate, să fie ocupat în întregime de Potapov: el își aranjase acolo cutiile de conserve, oalele și lighenele din plastic. Oficia: bătând laptele condensat, crema de cacao și două ouă (produse datorate exclusiv lui Rubin, care își împărțea numeroasele pachete), fabrica o substanță care nu are nume în limba oamenilor. Bodogăni împotriva lenețului de Nerjin și îi ordonă să facă rost de paharele care lipseau (se îmbogățiseră deja cu un capac de termos, două eprubete și două pahare din hârtie cerată, ajustate de ajutoarele lui Potapov). Nerjin propuse să folosească două păhărele pentru bărbierit, angajându-se să le spele conștiincios cu apă caldă.

Odihna duminicală se instala pașnic în semilună. Unii, așezați la căpătâiul tovarășilor, pălăvrăgeau cu ei, alții schimbau impresii cu vecinii, alții zăceau nemișcați, cu brațele încrucișate sub cap, cu ochii ațintiți spre plafonul văruit.

Toate sunetele se amestecau într-un fel de cor.

„Pompistul" Zemelia se odihnea: îmbrăcat numai cu chiloții (sus era mai cald), își netezea pieptul păros și, zâmbind cu obișnuitul lui zâmbet blajin, vorbea cu Mișka, un Mordve, pe deasupra spațiilor dintre rândurile de paturi:

— Dacă vrei să știi, totul a început cu jumătățile de copeici.

— De ce?

— Înainte, în'26, în '28 — tu erai încă un țânc — se vedea un afiș deasupra fiecărei casierii: „Cereți restul în jumătăți de copeici". Casierele ți-l dădeau fără să facă mofturi. Era NEP-ul, vremuri de pace, ce mai.

— Nu se terminase războiul?

— Tocmai despre asta este vorba, neghiobule! Era înainte de instaurarea reală a regimului sovietic, era deci *în vremuri de pace*. Ei da... În birouri, în timpul NEP-ului, se muncea șase ore, nu ca acum. Te descurcai totuși. Pentru un sfert de oră în plus, ți se ponta o oră. Știi ce a dispărut la început? Jumătatea de copeică! Totul a început de aici. Apoi, monedele de aramă. Apoi, în '30, moneda de argint, bănuții au dispărut cu totul. Puteai să crăpi, nimeni nu-ți mai dădea monede. Apoi s-a schimbat totul. Cerșetorii nu mai cereau: „O copeică, pentru numele lui Hristos!", ci pretindeau: „Cetățeni, o rublă, vă rog!" La birou, când îți încasai salariul, degeaba cereai copeicile de pe statul de plată, îți râdeau în nas, treceai drept un zgârie-brânză. Dar ei erau idioții. Jumătatea de copeică era un semn de respect față de om, și când nu se obosește nimeni să-ți dea șaizeci de copeici înapoi dintr-o rublă, înseamnă că își fac nevoile în capul tău. Nu am știut să ne batem pentru jumătățile de copeici, ei bine, asta ne-a costat jumătate din viață.

Alături, tot sus, un altul, ridicându-și ochii din carte, îi spunea vecinului său:

— Porcărie de guvern țarist! Ascultă: o anumită Sașenka, o revoluționară, face opt zile greva foamei pentru ca directorul închisorii să vină să-și ceară scuze și nenorocitul se grăbește s-o facă. Încearcă să îi ceri șefului de la Krasnaia Presnia să vină să-ți prezinte scuze!

— După trei zile te hrăneau cu clisme și îți dădeau o nouă pedeapsă pentru provocare. Unde ai găsit asta?

— La Gorki.

Dvoietiosov, care zăcea în apropiere, tresări:

— Cine citește Gorki? întrebă el cu vocea lui tunătoare de bas.

— Eu.

— De ce naiba?

— Ce să citesc altceva?

— Mai bine te-ai duce să stai pe budă și să visezi cu ochii deschiși, în liniște. Porcărie plină de cururi albe de umaniști!

La picioarele lor se desfășura eterna controversă celulară despre *cel mai bun moment în care să fii pescuit și trimis în gaură*. Enunțul acesta, în sine, presupunea că închisoarea e inevitabilă. (În închisoare se exagerează întotdeauna numărul deținuților și, când sunt întemnițați numai douăsprezece sau cincisprezece milioane de oameni, se vorbește despre douăzeci sau treizeci. *Zekii* erau convinși că nu mai existau bărbați în libertate, în afară de autorități și MVD.) Prin „momentul cel mai bun" se înțelegea alegerea între tinerețe și vârsta a treia. Unii (tineri,

în general) demonstrau veseli că era mai bine să fii închis în tinerețe: ai tot timpul să înțelegi sensul vieții, să deosebești ce este prețios de ce este murdar și, pe la treizeci și cinci de ani, odată ce ai *ispășit primii zece*, să poți să-ți întemeiezi existența pe principii rezonabile. Cel întemnițat la bătrânețe își smulge părul din cap fiindcă a trăit atâta timp într-o înlănțuire de erori, pe care nu le mai poate repara. Alții (oameni în vârstă, de obicei) spuneau nu mai puțin veseli că închisoarea tardivă aduce un fel de retragere fățarnică sau de izolare monastică; că omul în floarea vârstei știe să ia tot ce i-a oferit viața (în amintirile *zekilor*, acest „tot" se reducea la posedarea femeilor, la costume frumoase, la mâncare din belșug și la băuturi tari) și că, bătrân fiind, nu mai ai mare lucru de pierdut. Tinerii, din contră, riscă să fie mutilați aici și reduși la starea de cârpe, care nu mai au chef nici să umble după fuste.

Iată subiectul de disertație din camera în semilună: conversația nelipsită a prizonierilor, fie că vor să se consoleze, fie că vor să-și ațâțe suferința, adevărul scoate la lumină întotdeauna argumente și exemple luate din realitate. Duminică seara credeau cu toții că orice anotimp era bun pentru întemnițare, dar luni dimineața, la trezire, închisoarea era evident cel mai rău dintre toate lucrurile.

Și judecata aceasta era și ea inexactă...

Această faimoasă discuție despre „timpul închiderii" era dintre cele care, în loc să înflăcăreze participanții, îi calmau, îi încununau cu o resemnare filozofică. Niciodată, nicăieri nu aducea nici o explozie.

Thomas Hobbes a susținut că teorema care spune că „suma unghiurilor unui triunghi este 180 de grade" poate face să curgă sânge dacă este vorba despre interese personale.

Hobbes nu cunoștea firea unui prizonier.

Pe patul cel mai apropiat de ușă se întețea o discuție din care se poate naște o ceartă sau chiar să curgă sânge, deși nu îl privea pe nici unul dintre vorbitori: strungarul venise la un electrician, în dorința de a-și petrece seara în tovărășia unui prieten. Discuția lor începu cu Sestroreț k, apoi ajunse la sobele care se foloseau. Strungarul petrecuse o iarnă la Sestroreț k și își amintea perfect de sobele de acolo. Electricianul nu călcase pe acolo, dar cumnatul lui era zidar-brutar și construise sobe în Sestroreț k, afirmând cu totul altceva decât strungarul. Pură contrazicere la început, discuția ajunsese la punctul în care vocile tremură, se proferează injurii și vacarmul ei îneca tot ce se spunea în cameră — fiecare din cei doi adversari era umilit fiindcă nu-și putea dovedi indubitabila bună-credință și căuta zadarnic un arbitru în vecinătate, când își dădură seama amândoi că Spiridon era cunoscător în materie de sobe: o să-ți dovedească el că niște sobe nebune, cum spui tu, nu pot exista nici la Sestroreț k, nici în altă parte. Cu un pas alert, spre mulțumirea întregii camere, se duseră să-l consulte pe Spiridon.

În graba lor uitară să închidă ușa și holul vărsă în cameră o altă ceartă, nu mai puțin patetică, legată de data cea mai sigură în care se va intra în cea de-a doua jumătate a secolului XX. 1 ianuarie 1950 sau 1 ianuarie 1951? Discuția părea să dureze de ceva timp și ajunse la data nașterii, sau a presupusei nașteri, a lui Hristos. 25 decembrie al cărui an?

Ușa fu închisă. Capetele, umflate de zgomot, se dezumflară, calmul se întoarse și îl auziră pe Horobrov mărturisindu-i constructorului aplecat la căpătâiul său:

— Când băieții noștri vor fi pe punctul de a zbura spre lună, va fi un miting chiar înainte, la picioarele rachetei. Echipajul va jura solemn să economisească din combustibil, să bată recordul vitezei cosmice, să nu încredințeze nava spațială unui căutător de comori și să aselenizeze 5/5. La fiecare trei membri ai echipajului va fi un consilier politic. În timpul zborului își va exercita mereu pe lângă pilot și copilot slujba de a înțelege politic utilitatea zborurilor cosmice și va cere de la ei note pentru jurnalul mural.

Priantcikov, care se plimba cu un săpun și un prosop, auzi aceste cuvinte. Cu un salt de dansator se apropie de Horobrov și îi spuse cu o mutră enigmatică:

— Ilia Terentici! Trebuie să vă liniștesc. Nu se va întâmpla așa.

— Dar cum?

— Americanii vor ajunge primii pe Lună!

Și izbucni într-un râs cristalin de copil.

Apoi fugi.

Gravorul ședea pe patul lui Sologdin. Vorbeau despre femei, cu riscul de a se scufunda. Gravorul avea patruzeci de ani, păr aproape alb și o față încă tânără. Asta îl avantaja foarte mult.

Astăzi era foarte reconfortat. De dimineață, era adevărat, comisese o eroare: își strânsese nuvela ghem și o înghițise, apoi mersul evenimentelor îi demonstrase că ar fi putut să scape de percheziție și să i-o dea soției lui. În timpul întâlnirii, aceasta îi spusese totuși că în ultimele luni citise scrierile lui unor ascultători de încredere. Toți fuseseră încântați. Elogii de rude sau prieteni care, bineînțeles, puteau fi exagerate sau false, dar unde naiba să găsești păreri imparțiale? Ce-o fi o fi: el va păstra pentru eternitate adevărul, strigătul lui din inimă asupra destinului impus de Stalin milioanelor de *prizonieri de război ruși*. Plin de gândul acesta, mândru, fericit, era ferm hotărât să scrie și altele. Întâlnirea se desfășurase cum nu se putea mai bine: soția lui era numai devotament, îl aștepta, lucra pentru eliberarea lui și rezultatul demersurilor ei avea să se vadă în curând.

Și, ca să-și împărtășească triumful, îi povestea toate aceste lucruri lui Sologdin, care nu era băiat prost, dar un tip oarecare, care nu văzuse,

nici nu avea să vadă vreodată o lumină atât de vie ca aceea care strălucea în ochii gravorului.

Sologdin era culcat pe spate, cu picioarele în X, cu o carte mizerabilă pe piept, și se milostivea să-l privească din când în când pe narator cu ochii lui strălucitori. Cu barba blondă și ochii radioși, fruntea înaltă, trăsăturile regulate de cavaler rus, era de o frumusețe supranaturală, aproape deranjantă.

Astăzi era și el reconfortat. Auzea cântând în el un fel de victorie cosmică — imnul lui de victorie asupra lumii, cântare a puterii sale. Eliberarea lui era problemă de un an. O carieră strălucitoare îl aștepta poate după eliberare. În plus, trupul lui nu mai tânjea ca de obicei după un trup de femeie, era liniștit, scăpat de dorul lui.

Și, ca să-și împărtășească triumful și să se distreze, urmărea neglijent meandrele povestirii, străină de el, indiferentă, pe care i-o spunea băiatul acesta, care nu era prost, ci un tip oarecare, care nu văzuse niciodată o lumină atât de vie ca aceea care strălucea în ochii unui Sologdin.

Își asculta adesea interlocutorul, de parcă numai politețea l-ar fi oprit să nu-și arate toată condescendența.

Gravorul îi vorbi mai întâi de cele două femei ale lui din Rusia, apoi despre Germania și nemțoicuțele simpatice pe care le cunoscuse. Făcea o paralelă, care i se păru originală lui Sologdin, între rusoaice și nemțoaice. Rusoaicele sunt prea independente, prea depline, prea amețite în dragoste — cu ochii larg deschiși întotdeauna, își spionează amantul, îi văd punctele slabe, găsesc imediat o lipsă de noblețe, o lipsă de curaj: atunci când iubești o rusoaică, te simți mereu egalul ei, ceea ce e inconfortabil; nemțoaica, din contră, se pliază ca o trestie în mâinile amantului, el e un zeu pentru ea, primul bărbat, cel mai frumos, ea se lasă cu totul la cheremul lui, nu îndrăznește să viseze ceva mai bun decât să-i fie pe plac, și de aceea, în fața nemțoaicelor, gravorul se simțise mai bărbat, mai dominator.

Rubin făcu greșeala de a merge să fumeze pe hol. Cu toții se agățară de el cum se agață mărăcinii de basca unui plimbăreț rătăcit în pădure. Fugi, îngrozit de discuția sterilă de pe hol,traversă camera îndreptându-se spre patul lui ca să se apuce iar de citit, când unul dintre pensionari, întins pe un pat de jos, îl prinse de pantalon și îl întrebă:

— Lev Grigorievici! E adevărat că în China scrisorile de denunț nu trebuie timbrate? E oare un progres?

Rubin se eliberă, urmându-și drumul. Inginerul energetician, întinzându-și bustul de pe unul din paturile de sus, îl prinse pe Rubin de gulerul salopetei și îi debită pe un ton categoric continuarea unei discuții anterioare:

— Lev Grigorievici! Trebuie să remodelăm conștiința umanității, pentru ca oamenii să se mândrească cu lucrul manual și să roșească atunci când sunt supraveghetori, sau directori, sau conducători de partid.

Trebuie ca titlul de ministru să fie la fel de lipsit de strălucire ca acela de vidanjor. Meseria de ministru e și ea indispensabilă, dar infamă. Dacă o fată se căsătorește cu un funcționar de stat, pata aceasta să se întindă asupra întregii familii! Iată socialismul meu!

Rubin își eliberă gulerul, se aruncă pe pat și își reluă dicționarele.

CAPITOLUL LVIII

Șapte convivi luară loc la masa aniversară: trei noptiere alăturate, dar de înălțime inegală, acoperite cu o hârtie germană de culoarea mărului verde, șterpelită și ea la jefuirea firmei Lorenz. Sologdin și Rubin se așezară pe patul lui Potapov, Abramson și Kondrașov pe cel al lui Priantcikov, eroul sărbătorii tronând în fruntea mesei, pe canatul larg al ferestrei. Deasupra lor, Zemelia moțăia deja, iar ceilalți vecini erau mai departe. Compartimentul acesta dintre paturile supraetajate era despărțit de restul camerei.

În mijlocul mesei, într-un lighean de plastic, erau servite „minciunelele" Nadiei — articol care nu se găsea în *șaraș*ka. Păreau ridicol de puține pentru șapte bărbați înfometați. Apoi erau biscuiți uscați la discreție și tartine cu spumă, transformate în prăjituri. Mai era caramel moale, rezultat al fierberii laptelui condensat în cutia lui. În spatele lui Nerjin, un borcan de un litru adăpostea misteriosul elixir pentru care se pregătiseră paharele. Era o rație de alcool căpătată de la *zekii* din laboratorul de chimie, în schimbul unei bucăți de carton topit de prima calitate. Alcoolul fusese lungit cu patru părți de apă și colorat cu cremă de cacao. Lichidul brun, puțin îmbătător, era așteptat totuși cu nerăbdare.

— Ei bine, domnilor, spuse Sologdin, care se lăsă pe spate cu un gest studiat, în timp ce ochii îi străluceau. Să încercăm să ne amintim de când nu ne-am așezat la o masă sărbătorească.

— Eu, de ieri, de la sărbătoarea germanilor, mormăi Rubin, căruia nu-i plăceau deloc vorbele obscure.

Acest mod de adresare al lui Sologdin, care le spunea tuturor „domnilor", era, după părerea lui Rubin, rezultatul îndobitocirii consecutive din cei doisprezece ani de închisoare. Nimeni nu își putea închipui că în anul 33 de la Revoluție un om normal ar fi putut pronunța acest cuvânt cu seriozitate. Aceeași închistare pervertise și gândurile lui Sologdin, iar Rubin încerca să-și amintească mereu de acest lucru și să nu se enerveze auzind vorbele șocante ale prietenului său.

(Pentru Abramson, faptul că Rubin fusese la sărbătoarea germanilor nu era mai puțin scandalos. Orice internaționalism are limitele lui rezonabile!)

— Nu, nu, nu, insista Sologdin. Mă refer la o masă demnă de numele acesta, domnilor (sărea voios asupra acestei apostrofări orgolioase, cu orice ocazie. Considera că „tovarășii" domnea peste un spațiu destul de mare și că, pe bucățica aceasta de pământ penitenciar, „domnilor" avea să fie înghițit până la urmă de cei care bombăneau). Semnele ei

distinctive sunt o față de masă curată și grea, vin în pahare de cristal și, bineînțeles, femei elegante!

Ar fi vrut să prelungească plăcerea și să întârzie începerea festinului, dar Potapov, cu privirea lui geloasă și verificatoare de gospodină, măsură masa și convivii și îl întrerupse pe Sologdin cu un mormăit:

— Vedeți, băieți, trebuie să inaugurăm oficial festinul înainte ca

„al miazănoaptei rond periculos"

să ne surprindă în posesia acestei băuturi.

Și îi făcu semn lui Nerjin să toarne de băut. În timp ce se umpleau paharele, se făcu tăcere și fiecare evocă o amintire.

— Asta e o cinste, suspină Nerjin.

— Am pierdut până și amintirea ei, spuse Potapov, oftând, își amintea bine de o căsătorie, înainte de război, în vârtejul muncii, dar nu ar fi putut preciza dacă era a lui sau a altuia.

— Oh, de ce nu? spuse Priantcikov, însuflețindu-se. *Avec plaisir*! O să vă povestesc. În '45, la Paris...

Potapov îl opri:

— Așteaptă o secundă, Valentin. Spuneam deci...

— Pentru cel fără de care nu ne-am fi adunat aici! proclamă Kondrașov-Ivanov, mai tare decât era necesar, și îndreptându-și torsul deja drept. Să poată...

Convivii nu își duseseră încă mâinile spre pahare, când Nerjin, ridicându-se în spațiul îngust din fața geamului, îi avertiză în șoaptă:

— Prieteni! Iertați-mă dacă întrerup tradiția! Eu...

Emoționat, trebui să-și tragă suflarea. Cele șapte scânteieri, izvorâte din șapte perechi de ochi, mișcaseră ceva în el.

— ...Să fim cinstiți! Nu e totul atât de negru în situația noastră! Fericirea aceasta, de exemplu: masa aceasta de bărbați eliberați de constrângeri, care seamănă cu liceenii din timpul lui Pușkin, schimbul acesta de gânduri libere, fără temeri sau disimulare reprezintă o fericire pe care nu o cunoșteam înainte de a fi arestați!

— De fapt, numai libertatea îmi lipsea pe atunci, spuse Abramson, zâmbind. (În afară de copilărie, petrecuse mai mult timp în închisoare decât în libertate.)

— Prieteni! spuse Nerjin, îmbătat de sentimente. Am treizeci și unu de ani. În timpul acesta, viața m-a rănit adesea și m-a brutalizat. După legea sinusoidelor, voi cunoaște culmi ale succesului și falsei grandori. Dar vă jur că nu voi uita autentica grandoare a omului, așa cum mi s-a descoperit în închisoare! Sunt mândru că această modestă sărbătoare a reunit astăzi o societate atât de aleasă. Să nu ne temem de cuvintele mari. Să ridicăm paharele pentru prietenia aceasta, care înflorește în fundul gropii închisorii!

Paharele de hârtie se ciocniră fără zgomot de paharele de plastic și sticlă. Potapov zâmbi încurcat, își ridică ochelarii simpli și, despărțind silabele, cită din Pușkin:

„În— flă— că— rați și tă— ioși oratori
membri ai fră— ți— ei lor
îi vi— zi— tau adesea pe Nikita
Și pe Ilia cel pre— vă— ză— tor."
Băură încet alcoolul brun, silindu-se să-i simtă aroma.
— Nu e lipsit de savoare! spuse Rubin, elogios. Bravo, Andreici!
— Se simte savoarea, confirmă Sologdin, dispus să laude totul.
Nerjin izbucni într-un hohot de râs.
— Rarisim acord intelectual între Lev și Mitia! Nu aș putea cita altul.
— De ce nu, Glebcik? Nu îți amintești de revelionul acela în care am căzut de acord, Lev și cu mine, că bărbatul infidel poate fi iertat, dar femeia niciodată.
Abramson zâmbi obosit:
— Care bărbat, vai, nu ar subscrie la această părere!
— Specimenul de aici — Rubin arătă spre Nerjin — afirma că poate fi iertată și femeia, că nu există diferențe între bărbat și femeie în domeniul acesta.
— Ce ați spus? strigă Kondrașov.
— Ce prostănac! spuse Priantcikov cu un hohot de râs limpede. Cum să poți compara!
— Conformația corpului și modul de copulație arată clar că diferența este imensă! exclamă Sologdin.
— Nu, asta merge mai departe, îl contrazise Rubin. Aici se afirmă un mare scop al naturii. Bărbatul este destul de diferit calitativ de femeie, dar este inexplicabil atras de cantitate. Așa că puține femei sunt neglijate.
— Și, astfel, donjuanismul este o binefacere! spuse Sologdin cu un gest distins de salut.
— În timp ce femeile caută calitatea, dacă vreți! spuse Kondrașov, agitându-și degetul lung. Dacă trădează, înseamnă că vor calitate. Progenitura lor nu pierde nimic!
— Nu mă acuzați, prieteni, spuse Nerjin în apărarea sa. De când eram copil ni se aruncau deasupra capului maci roșii cu inscripția *Egalitate*. De atunci, normal...
— Încă o șmecherie, egalitatea asta... mormăi Sologdin.
— Ce reproșați egalității? întrebă Abramson încruntat.
— Faptul că nu există nicăieri în natura vie! Nimic și nimeni nu se naște egal cu nimic și cu nimeni, e o invenție a acestor imbecili *atotștiutori* (prin asta se referea la enciclopediști). Nu au nici cea mai mică noțiune despre ereditate! Oamenii se nasc inegali ca inteligență, ca voință, ca daruri...
— Inegali social și economic, continuă Abramson pe același ton.
— Unde ați întâlnit egalitate economică? Unde ați fi putut s-o instaurați? întrebă Sologdin, care se încălzea. Nu o să existe niciodată. E doar pentru sărăntoci și sfinți!

— De atunci, bineînțeles, reluă Nerjin, ca să devieze conversația, de atunci viața m-a opărit, dar în epoca aceea puteam să cred că națiunile sunt egale și oamenii de asemenea, iar bărbatul și femeia trebuie să fie egali în toate lucrurile.

— Nimeni nu vă învinuiește, îi răspunse Kondrașov, atât prin privire, cât și prin cuvinte. Nu vă grăbiți atât de mult să capitulați!

— E un delir de care poți fi absolvit cu vârsta, decretă Sologdin (care era mai mare cu șase ani).

— Teoretic, Glebka are dreptate, spuse Rubin cu un aer jenat. Eu sunt gata să rup o sută de mii de lănci în favoarea egalității dintre bărbat și femeie. Dar să-ți iei femeia în brațe după altul...? Brrr... E o imposibilitate biologică.

— În fine, domnilor, e caraghios să disertați asupra acestui subiect, strigă Priantcikov, dar, ca de obicei, îi închiseră ciocul.

— Există o soluție, și simplă, Lev Grigorievici, spuse Potapov cu o voce fermă: începeți dumneavoastră prin a nu îmbrățișa nici o femeie în afară de soția dumneavoastră.

— Să fim serioși, spuse Rubin, desfăcându-și brațele într-un gest descumpănit și ascunzându-și zâmbetul larg în barba de pirat.

Ușa se deschise brusc, intră cineva. Potapov și Abramson se întoarseră. Nu, nu era un supraveghetor.

— Altfel spus, Cartagina trebuie distrusă? spuse Abramson, arătând cu fruntea în direcția borcanului.

— Cu cât mai repede, cu atât mai bine. Nimeni nu vrea la carceră. Vikentici, serviți!

Nerjin goli borcanul vărsându-i fiecăruia partea care i se cuvenea...

— De data aceasta, permiteți să bem pentru aniversarea dumneavoastră? întrebă Abramson.

— Nu, prieteni. Nu mă folosesc de drepturile mele tradiționale decât pentru a termina cu tradiția. Mi-am văzut soția astăzi. Am văzut în ea... toate soțiile noastre, torturate, terorizate, hăituite. Noi avem noroc că nu ne putem mișca, dar ele? Să bem pentru soțiile acestea care s-au înlănțuit de niște...

— O vitejie sfântă, într-adevăr! exclamă Kondrașov. Băură.

Rămaseră un moment tăcuți.

— Uite cum ninge! remarcă Potapov.

Toți se întoarseră. În spatele lui Nerjin, prin geamul aburit, nu se vedea zăpada, ci un vârtej de fulgi negri: umbra lor proiectată de felinarele și proiectoarele din zonă.

Nadia Nerjin se afla în momentul acela undeva dincolo de perdeaua abundentă de zăpadă.

— Suntem condamnați să vedem și zăpada neagră! exclamă Kondrașov.

— Am băut pentru prietenie. Am băut pentru dragoste. Lucruri nemuritoare, e perfect! aprobă Rubin.

— Nu m-am îndoit niciodată în privința dragostei. Dar, ca să spun drept, înainte de război și de închisoare, nu credeam în prietenie, mai ales în cea care te face să-ți sacrifici viața pentru prieteni. În viața de toate zilele ai o familie și prietenia nu-și are locul, nu-i așa?

— E o opinie răspândită, comentă Abramson. Se cere adesea, la radio, cântecul *Peste câmpia mohorâtă*. Ascultați bine cuvintele lui! Rictusul acesta respingător, gemetele unui suflet meschin:

„Da, toți prieteni și toți credincioși
până la prima lovitură..."

— Scandalos! spuse pictorul, tresărind. Cum poți să petreci o zi rumegând asemenea gânduri? Îți vine să te spânzuri!

— Ar fi mai corect să spui contrariul: la prima lovitură începi să ai prieteni.

— Ale cui sunt cuvintele?

— Merzliakov.

— Doar un nume. Liovka, cine era acest Merzliakov?

— Un poet, mai mare cu douăzeci de ani decât Pușkin.

— Știi totul despre el, desigur?

— Profesor la Universitatea din Moscova. Traducător al *Ierusalimului eliberat*.

— Spuneți-mi ce nu știe Liovka. În afară de matematica înaltă.

— Și cea joasă.

— Își face totuși o datorie din a spune: „Aducând totul la un numitor comun" sau „carențele acestea, ridicate la pătrat", ceea ce înseamnă un negativ la pătrat...

— Domnilor! O să vă citez un exemplu care îi dă dreptate lui Merzliakov! interveni Priantcikov sufocându-se, agitat ca un copil așezat la o masă de adulți.

Nu avea de ce să-și invidieze comesenii, spiritul lui erau viu, oțelit, sinceritatea, seducătoare. Îi lipseau o anume stăpânire de sine, virilă, o anume demnitate exterioară, așa că îi dădeai cincisprezece ani mai puțin și îl tratai ca pe un adolescent:

— ...E un adevăr stabilit: cel care ne trădează e cel care mănâncă din gamela noastră! Aveam un mare prieten, un coleg de evadare cu care m-am asociat ca să scap de copoii naziști... Apoi, intrat în familia unui mare businessman, i-am făcut cunoștință cu o contesă franțuzoaică...

— Într-adevăr? spuse Sologdin stupefiat, fiindcă în ochii lui titlul de conte sau prinț păstra un prestigiu invincibil.

— Nimic de mirare! Prizonierii ruși puteau să se căsătorească cu marchize!

— E adevărat?

— Atunci când generalul de corp de armată Golikov s-a înhămat la acțiunea destrăbălată de repatriere, departe de a mă duce, i-am descurajat pe toți cretinii care voiau să se întoarcă. Atunci m-am întâlnit

cu acest prieten excelent. Imaginați-vă că m-a trădat. M-a predat ghebiștilor!

— Ce infamie! exclamă pictorul.

— Iată cum s— a întâmplat.

Aproape toți ascultau povestea lui Priantcikov. Sologdin ceru precizări despre căsătoriile dintre prizonieri și contese.

Pentru un Rubin, era evident că neastâmpăratul de Priantcikov, cu care se împrietenise în *șarașka*, fusese în Europa, în '45, un obiectiv auxiliar al reacțiunii. Și ceea ce considera el trădare din partea unui prieten (faptul că îl ajutase să se întoarcă în țara lui, chiar dacă nu voia) nu era o dovadă de felonie, ci datoria unui patriot.

O istorie aducea alta. Potapov își aminti de fasciculul pe care îl primea fiecare repatriat: *Țara te iartă. Țara te cheamă.* Negru pe alb, acolo era tipărită o dispoziție a Sovietului Suprem, care îi scăpa de urmărire judiciară chiar și pe auxiliarii poliției germane. Aceste fascicule, luxoase și împănate cu imagini, făceau o vagă aluzie la refacerea sistemului colhoznic și a societății sovietice. Acestea fuseseră confiscate în timpul percheziției de la graniță, în timp ce repatriații erau îmbarcați în furgoane și expediați la serviciul de contraspionaj. Potapov citise cu ochii lui fasciculele acestea și, deși nu îi influențaseră cu nimic întoarcerea, fusese exasperat de sordida escrocherie a enormului Stat.

Abramson moțăia în spatele ecranului nemișcat al ochelarilor. Știuse că vor ajunge la poveștile acestea inutile. Făcuseră totuși bine pescuind hoarda aceasta de fugari.

Atât în birourile de contraspionaj, cât și în închisori, Rubin și Nerjin maceraseră atât de bine poveștile acestui val de prizonieri care se întorceau din Europa, încât ai fi crezut că petrecuseră și ei patru ani de captivitate, așa că istoriile acestea nuii mai interesau. De comun acord, la capătul lor de masă, îl invitară pe Kondrașov să le vorbească despre artă. Rubin îl considera un pictor minor, un om neserios, ale cărui cuvântări erau prea întrerupte de economie și istorie, dar, în apărarea sa, trebuie spus că turna în conversația lui o apă revigorantă.

Pentru Kondrașov, arta nu era un divertisment, nici un capitol de cunoaștere. Pentru el era singurul mod de existență. Tot ce vedea în jurul lui — peisaje, obiecte, caractere omenești, nuanțe — toate aveau ecou într-una din cele douăzeci și patru de tonalități pe care le desemna fără ezitare (așa că lui Rubin îi atribuise un do minor). Tot ce curgea în jurul lui — vocea unui bărbat, impulsul unei clipe, un roman sau chiar o tonalitate muzicală — avea o culoare pe care o numea fără să ezite (și fa diez major era un albastru noptatic împodobit cu aur).

Singura stare de spirit străină lui Kondrașov era indiferența. Devenise faimos prin excesul opiniilor și pasiunilor sale, prin intransigența judecăților. Adorator al lui Rembrandt și critic al lui Rafael. Admirator al lui Valentin Serov și dușman furibund al „Ambulanților". Nu simțea nimic

pe jumătate, era numai admirație sau numai indignare, fără împărțeală. Nu voia să audă vorbindu-se despre Cehov, simțea o repulsie crispată față de Ceaikovski (Mă sufocă! Îmi nimicește speranța și viața!"), dar recunoștea în coralele lui Bach și în concertele lui Beethoven un acord profund, de parcă ar fi fost primul care le-ar fi pus pe portativ.

Începură deci o discuție despre imitarea naturii în pictură.

— Să zicem că vreți să vedeți o fereastră deschisă spre o grădină, într-o dimineață de vară, începu Kondrașov. Vocea lui era tânără, timbrată de emoție și, închizând ochii, ai fi crezut că asculți un băiat. Dacă urmăriți conștiincios natura, dacă o reprezentați așa cum o vedeți, este într-adevăr totul?Și cântul păsărilor?Și răcoarea dimineții?Și puritatea aceasta invizibilă care vă învăluie? În timp ce desenați, simțiți mai multe lucruri care pătrund în percepția unei dimineți de vară — cum să le fixați pe pânză? Cum să nu rămână pierdute pentru spectator? În orice caz, trebuie compensate! Prin compoziție, prin culoare, dacă nu dispunem de altceva.

— Adică nu trebuie să te mulțumești să copiezi?

— Bineînțeles că nu! Kondrașov începea să se implice în joc. Orice peisaj, orice portret este plin de admirație față de natură. Se spune: ce frumos e! ce minune! dacă aș putea reda ceea ce văd! Dar când aprofundezi, sfârșești prin a pune întrebări: pardon! pardon! Dar în natura aceasta există cutare absurditate! Cutare nebunie! Cutare inconsecvență! În locul acesta! Și dincolo! Așa ar fi trebuit să fie! Și așa! Și astfel se pictează! spuse Kondrașov cu o privire provocatoare, triumfătoare la adresa interlocutorilor săi.

— Dar, dragul meu, acest „ar trebui să fie" al dumneavoastră vă duce pe un drum periculos, ricană Rubin. Cu prețul acesta, oamenii din carne și oase devin la dumneata îngeri sau demoni și, de altfel, nu sunt ei vinovați. Totuși, dacă faci portretul lui Andrei Andreici Potapov, trebuie să fie Potapov.

Pictorul se răsculă:

— Ce vrea să spună asta: să-l vezi așa cum e? Exterior, nu zic, trebuie să fie o asemănare, la proporția feței, la forma ochilor, la culoarea părului. Dar nu este temerar să te gândești că poți cunoaște și vedea realitatea exact cum e? Mai ales realitatea spirituală! Cine o cunoaște și o vede? Și dacă, observând un model, văd în el posibilități spirituale superioare celor manifestate în viață, de ce să nu mă aventurez să le arăt? De ce să nu ajut un om să se descopere și să se înalțe?

Nerjin bătu din palme:

— Sunteți un socialist sută la sută. Foma nu știe cu cine are de-a face!

— De ce ar trebui să-i înmoi sufletul? strigă Kondrașov cu un fulger, amenințător în penumbră, al ochelarilor săi prinși de nas. Nu mai rămâne decât arta portretului, fiindcă aceasta dă valoare oricărui raport

uman, scopul acesta ultim: ceea ce știm să vedem în altul se coace în el și răsare la viață! Nu-i așa?

— Pe scurt, spuse Rubin cu un gest de agasare, nu mai aveți noțiunea obiectivității, nici în asta, nici în altele.

— Într-adevăr! Sunt non-obiectiv și sunt mândru! tună Kondrașov-Ivanov.

— Cum? Pardon, cum puteți spune așa ceva? spuse Rubin buimac.

— Chiar așa! Perfect! Sunt mândru de non-obiectivitatea mea! atacă imprevizibil Kondrașov, dar patul de deasupra nu-l lăsă să gesticuleze după placul lui. Și dumneata, cel care vorbește, Lev Grigorici, dumneata? Ești și dumneata non-obiectiv, dar să te crezi obiectiv e mai rău! Avantajul meu este că nu sunt obiectiv și o știu!Și că îmi fac un merit din asta!Și asta constituie eul meu!

— Eu nu sunt obiectiv? se miră Rubin. Chiar eu? În cazul acesta, cine e?

— Nimeni! spuse pictorul jubilând. Nimeni nu a fost și nu va fi vreodată! Cel mai neînsemnat act de cunoaștere are o coloratură emoțională secretă — nu-i așa? Adevărul, bilanț al căutărilor îndelungate, ei bine, adevărul acesta crepuscular încă nu planează oare asupra noastră *înainte* de fiecare cercetare? Luăm o carte. Autorul ne este antipatic, fără nici un motiv, și înainte de a citi prima pagină presimțim că opera ne va displăcea și, natural, așa se întâmplă! V-ați înhămat la compararea celor o sută de limbi răspândite pe pământ, de-abia v-ați procurat dicționarele, mai aveți patruzeci de ani de lucru, dar iată-vă convins de faptul că toate cuvintele derivă din cuvântul „mână". Asta înseamnă să fii obiectiv?

Încântat, Nerjin râse zgomotos de Rubin. Care izbucni și el în râs. Cum să-ți fie ciudă pe un om atât de pur?

Kondrașov nu aborda niciodată probleme politice, dar Nerjin se grăbi să atace problema:

— Încă un pas, Ipolit Mihalîci! Vă implor, mai faceți un pas! Și Marx? Sunt convins că nu se apucase de nici o analiză economică, nu trasase nici un tabel statistic, dar știa că, în regimul capitalist, clasa muncitoare este condamnată la sărăcia absolută, că ea este sarea pământului și că, în calitatea aceasta, viitorul îi aparține. Liovka, poți să spui cu mâna pe inimă că nu-i adevărat?

— Copilul meu! suspină Rubin. Dacă ar fi putut prevedea rezultatul...

— Ipolit Mihalîci! Și pe asta își fondează ei progresul! Cât urăsc eu cuvântul acesta absurd, „progres"!

— În artă, de exemplu, nu există nici un progres!Și nu poate exista!

— De fapt! De fapt! Și e uimitor! se extazie Nerjin. A existat un Rembrandt în secolul al XVII-lea și putem să încercăm și astăzi să-l imităm! Ce tehnică exista în secolul al XVII-lea? Astăzi ni se pare pe măsura sălbaticilor. Ce inovații tehnice puteau fi în anul 1870? Jucării

pentru copii. Și atunci s-a scris *Anna Karenina*. Cine poate să-mi propună ceva superior?

— Scuzați-mă, scuzați-mă, dragă maestre, replică Rubin, combativ. Nu credeți în nici un progres în privința geniului civil? În nici o absurditate?

— Netrebnicul! spuse Gleb râzând. E o șmecherie la care nu mă pricep.

Abramson interveni:

— Putem întoarce argumentația dumneavoastră în cu totul alt sens, Gleb Vikentici. Putem spune că savanții și inginerii, de-a lungul secolelor, au făcut lucruri bune și au progresat în felul acesta. În timp ce snobii artei rămâneau bufoni. Iar paraziții...

— Se prostituau! exclamă Sologdin, cu o veselie neașteptată.

Abramson și el, acești antipozi, împăcați de același gând!

— Bravo! Bravo! strigă Priantcikov! Nătărăii! Fraierii! Asta vă ziceam și eu aseară în laboratorul de acustică! (Cu o seară în urmă vorbise despre superioritatea jazzului, dar avea impresia că Abramson exprimase propriul său gând.)

— Cred că o să vă împac! spuse Potapov, cu un zâmbet malițios. Secolul nostru atestă cazul veridic al unui inginer electrician și al unui matematician, afectați dureros de o lacună a literaturii naționale, care au compus împreună un roman. Din nefericire, el nu a fost consemnat în scris, fiindcă autorii nu aveau creioane.

— Andreici! L-ați putea reconstitui?

— Forțându-mă puțin, cu ajutorul vostru. Singura operă pe care am creat-o vreodată. Aș fi putut chiar să o învăț pe de rost!

— Iată ce este amuzant, domnilor! spuse Sologdin înveselit și se instala confortabil. Adora folclorul închisorilor.

— Dar, vedeți dumneavoastră, după doctrina lui Lev Grigorievici, nu putem înțelege nici o operă de artă dacă nu cunoaștem circumstanțele redactării și *comanda sa socială*.

— Faceți progrese, Andreici.

— Dragi convivi, terminați-vă prăjiturile, pentru dumneavoastră le-am făcut. Istoria textului e următoarea: în vara lui 1946, într-o celulă aglomerată din Marele Hotel Bu-Tur (inscripție dăltuită de administrație pe gamele și care însemna Butîrskaia Turma), eram lungit lângă Vikentici, mai întâi dedesubt, apoi pe paturi, gâfâind în aerul acela închis, gemând de foame, fără altă distracție decât aceea de a discuta și a observa moravurile. Unul din noi i-a spus celuilalt: „Și dacă din întâmplare...?"

— Dumneata, Andreici, ai spus primul aceste cuvinte... În orice caz, figura centrală, cea a titlului, vă aparține.

— „Și dacă din întâmplare?" am spus împreună cu Gleb Vikentici. Da, dacă vreodată, în celula aceasta...

— Nu ne mai țineți pe jar. Titlul!

— Fie,
„fără să vânăm sufragiile
mondenilor sau vanitoșilor…",
o să încercăm amândoi să ne amintim de această poveste antică, nu? Vocea surdă și răgușită a lui Potapov răsuna ca aceea a unui cititor inveterat de incunabule prăfuite. Titlul: ZÂMBETUL LUI BUDDHA.

CAPITOLUL LIX

ZÂMBETUL LUI BUDDHA

Acțiunea acestei povestiri remarcabile se derulează în ilustra și foarte călduroasa vară a lui 194, când deținuții legați cu o bucată de pânză la mijloc, depășind numeric cele patruzeci de urcioare din legendă, se plictiseau într-un aer sufocant și imobil, într-o lumină verde-albăstruie de acvariu, în închisoarea de reputație universală Butîrki.

Ce să spunem despre această instituție atât de utilă și fericit amenajată? Data de pe timpurile cazărmilor Ecaterinei. În secolul de fier al împărătesei nu se făcea economie la cărămizile zidurilor, nici la cele ale bolților.

„Și acest demn conac era construit
așa cum trebuie să fie orice conac."

După moartea acestei luminate corespondente a lui Voltaire, locuințele acestea cavernoase care răsunaseră mult timp de bocănitul barbar al cizmelor carabiniere căzură într-un îndelungat abandon. Dar, pe măsură ce *progresul* mult dorit ajungea pe tărâmurile noastre, moștenitorii imperiali ai acestei doamne autoritare au considerat că era bine să adăpostească acolo ereticii care puneau în pericol tronul ortodox, și obscurantiștii, care știrbeau sus-numitul progres.

Mistria tencuitorului și drișca zidarului despărțiră șirul acesta în sute de celule, spațioase și confortabile, și arta nemaivăzută a fierarilor noștri elabora gratii inflexibile pentru ferestre, dar și pentru somierele tubulare care se îndoiau ziua și se înălțau noaptea. Cei mai experți dintre iobagii noștri înzestrați contribuiră la gloria de nevestejit a castelului Butîrki: țesători care țesură husele de pânză destinate somierelor; instalatori care puseră la punct un sistem ingenios de scurgere a murdăriilor; tinichigii care meșteriră hârdaie ample, înzestrate cu toarte și capace, care cuprindeau cincizeci până la șaizeci de litri; tâmplari care făcură *vizoare* în uși; geamgii care montară *vizete* și lăcătuși care puseră lacăte; în epoca recentă a comisarului poporului Iejov, maiștri care cunoșteau foarte bine instalarea cadrelor din sticlă lipiră un aluat din sticlă fără luciu pe un cadru din bare de fier și instalară *botnițele* unice în felul lor, care răpiră pentru totdeauna nefaștilor ocupanți ai închisorii vederea unui colț de curte, a capelei transformate în închisoare, a unui petic de cer albastru.

Considerații practice — dorința stăpânită de a folosi numai oameni cu educație modestă ca supraveghetori — îi îndemnară pe tutorii acestei reședințe să fixeze în perete douăzeci și cinci de grinzi metalice, care facilitau o socoteală aritmetică sumară: patru celule = o sută de capete; un culoar = două sute.

Această instituție benefică înflori de-a lungul deceniilor fără a suporta blamul opiniei publice sau protestele prizonierilor (ceea ce arată cât de rare erau aceste blamuri și proteste în *Monitorul Bursei* și faptul că lipseau complet din *Jurnalul deputaților muncitori și țărani*).

Dar timpul nu lucra în folosul generalului comandant al închisorii Butîrki. Din primele zile ale marelui război patriotic trebui să încalce regula celor douăzeci și cinci de capete pe celulă, găzduind acolo surplusul de pensionari care nu aveau pat. Când abundența atinse proporții alarmante, somierele fură coborâte o dată pentru totdeauna, husele luate pentru a îmbrăca cadre din lemn și generalul, care jubila, însoțit de vasalii săi, putu să introducă în fiecare celulă cincizeci de capete așteptând ca, după victoria noastră istorică și mondial celebrată asupra hitlerismului, să se ajungă la cifra de șaptezeci și cinci, fără ca supraveghetorii să fie deranjați, fiindcă știau că orice culoar adăpostea șase sute de capete, așa că aveau dreptul la o mică primă.

Ar fi fost nerezonabil să arunci în magma aceasta omenească jocuri de șah sau domino, cărți, fiindcă n-ar fi fost niciodată de ajuns. Timpul trecu, rația de pâine a dușmanilor poporului se micșoră, peștele dispăru în fața cărnii de amfibii sau himenoptere și varza sau urzicile din fața furajului însilozat. Formidabilul turn Pugaciov, unde fusese întemnițat acest erou național la ordinele împărătesei, era un siloz de îngrășăminte animale. Oamenii curgeau în continuare, mereu alții, și tradiția orală a condamnaților se veșteji, se altera: nu-și mai aminti nimeni, nu mai știu nimeni că predecesorii se întinseseră pe saci de pânză și citiseră cărți interzise (aruncate în infern de peste tot, în afară de bibliotecile închisorilor). Atunci când în celulă pătrundea fumegând marea putinică — sufleu de ihtiozaur sau salată de îngrășăminte animale —, prizonierii își ridicau picioarele pe scânduri, înțepeneau cu genunchii la piept din lipsă de spațiu, cu labele din spate lipite de cele din față și, ghemuiți ca niște câini, își arătau dinții și urmăreau cu ochi de buldog ca zeama să fie vărsată în gamele cu toată echitatea. Un prizonier întors cu spatele trăgea la sorți „de la hârdău la fereastră" sau „de la fereastră la calorifer", apoi uzufructuarii paturilor sau nișelor sub-adiacente, cu riscul de a vărsa cu laba sau cu coada gamela vecinului, începeau să hăpăiască ciorba hrănitoare cu cele șaptezeci și cinci de guri — și acest singur zgomot tulbura ataraxia filozofică a celulei.

Toți erau mulțumiți. Nici un protest în ziarul sindical *Corvoada*, nici în *Buletinul Patriarhiei din Moscova*.

Celula 72 nu se deosebea cu nimic de celelalte. Destinul ei era deja jucat, dar prizonierii ațipiți pașnic pe paturi și cei care se răneau pe față sub scânduri nu știau ce fapte abominabile îi așteptau. În ajunul zilei fatidice își îndepliniră îndelungatele preparative nocturne de lângă hârdău, chiar pe solul betonat, sau se întinseseră pe scânduri, făcând-și aer cu mâna în căldura aceea stagnantă (de la o iarnă la cealaltă nu se

aerisea celula), omorând muștele sau amintindu-și cât de bine se trăia în timpul războiului în Norvegia, în Islanda sau în Groenlanda. Intuiția timpului, rod al exercițiilor asidue, le sugera că rămăseseră mai puțin de cinci minute până la momentul în care paznicul de serviciu va mugi în vizor: „La parmac! Sună stingerea!"

Dar inimile lor fremătară la hârâitul încuietorii care se deschidea! Ușa se deschise larg în fața unui căpitan zvelt, vibrant ca un resort, cu mănuși albe, extrem de emoționat. În spatele lui mișuna o suită întreagă de locotenenți și subofițeri. Într-o tăcere sepulcrală, *zekii, cu pachetele lor*, se aliniară pe culoar. (Imediat circulă printre ei zvonul că îi duceau *la pluton*.) Pe culoar numărară cincizeci de oameni care fură turnați în celulele vecine în momentul cel mai favorabil, așa că putură să cucerească un colț în care să doarmă. Norocoșii care scăpară de oribilul lot de douăzeci și cinci de persoane. Ultimul lucru pe care îl văzură ghinioniștii, trecând pragul celulei 72, fu o mașină infernală, dotată cu o stropitoare cu sulf. Apoi îi întoarseră la dreapta — dreapta! și, în clinchetul cheilor care se loveau de centurile supraveghetorilor (semnal care simboliza în argoul butîrkian că „scoteau *zeki*"), îi conduseră dincolo de ușa blindată și îi coborâră pe scară, până într-un vestibul care nu era nici pivnița execuțiilor, nici camera de tortură subterană, ci se bucura de o mare popularitate în rândurile populației *zeke*: tepidariumul ilustrelor terme butîrkiene. Aceste locuri aveau un aer ipocrit anodin. Pereți, bănci și dușumea erau acoperite cu plăci de Metlach, de culoarea ciocolatei, roșu și verde, iar „cratițele cu păduchi" își împroșcară căruțele pe șine, pline de cârlige infernale, în care trebuiau agățate hainele infecte ale prizonierilor. Primind câteva bobârnace pe obraji și în gură (fiindcă a treia poruncă a prizonierului *zek* spune să „nu scuipi ceea ce ți se dă"), *zekii* primiră cârlige, își agățară de ele hainele greu încercate, spălăcite, roase și uneori arse de curățarea păduchilor, care avea loc o dată la zece zile, iar slujitoarele îmbujorate ale infernului — două bătrâne care disprețuiau nuditatea prea obișnuită a *zekilor* — conduseră căruțele spre Tartor și închiseră în urma lor ușile blindate.

Douăzeci și cinci de prizonieri rămaseră în anticamera aceasta total închisă. Rămăseseră numai cu batistele din mâini, sau cu vreo zdreanță de cămașă care ținea locul batistei. Aceia care, în ciuda slăbiciunii, păstraseră un înveliș fin de carne tăbăcită în locul acela modest pe care natura ni l-a oferit cu generozitate pentru a ne așeza, se așezară, muritori fericiți, pe băncile zidite, acoperite cu lespezi roșii și întunecate. (Prin luxul decorului, termele Butîrki depășeau băile Sandunovski și se spune că unii străini curioși s-au predat singuri cekiștilor numai ca să poată să se spele acolo.)

Prizonierii care erau atât de descărnați, că nu se puteau așeza pe părțile moi, străbăteau tepidariumul, fără să-și ascundă părțile

rușinoase, și pronosticau cu căldură, încercând să pătrundă pe cât le stătea în puteri misterul evenimentelor în curs.

„Imaginația lor era de mult pe jar

hrănindu— se în fine cu un prezent așa fatal."

Atât de lungi fură orele în care îi lăsară să tânjească în anticameră, încât orice controversă se liniști, corpurile lor se umplură de protuberante infime și stomacurile, obișnuite cu somnul după ora zece, cerură cu nostalgie să fie umplute. Câștigă partida pesimiștilor, care spunea că de la grilajele din perete și din dușumea se răspândea un gaz toxic și că aveau să moară cu toții. Mirosul gazului, evident, cauză leșinuri.

Dar se deschise o ușă și totul se metamorfoză! În locul supraveghetorilor obișnuiți, îmbrăcați cu haine murdare și purtători de lână de oaie îmbâcsită, care aruncau în mulțime foarfecele cele mai tocite de pe pământ ca să le îngăduie prizonierilor să-și taie unghiile, intrară patru ucenici coafori împingând patru cărucioare strălucitoare, încărcate cu apă de colonie, gel, lac de unghii și chiar peruci pentru teatru. Patru coafori venerabili și corpolenți, armeni pe jumătate, veneau în urma lor. În salonul de coafură alăturat, în loc să radă pubisul prizonierilor, îi pudrară cu o pudră roz. Un zbor mângâietor de lamă veni să îi atingă ușor obrajii descărnați și auziră șoptindu-li-se la ureche: „Nu vă deranjez?" În loc să le radă craniul, li se dădură peruci. În loc să le jupoaie bărbia, cei care doreau fură lăsați cu o umbră de barbă sau de favoriți. În timpul acesta, prosternați, ucenicii le tăiau unghiile de la picioare. În fine, la ușa băii, departe de a li se vărsa în palme douăzeci de grame de săpun perisabil și puturos, un subofițer le dădu un burete, născut în recifele coraliere, și o bucată rezonabilă de săpun de toaletă „Zâna Liliac".

După care, ca de obicei, îi închiseră în băi și îi lăsară să se bălăcească în voie. Dar ei nu se gândeau la asta. Controversele lor erau mai arzătoare decât apa clocotită din termele acestea. Partida optimistă era acum mai puternică și susținea că Stalin și Beria fugiseră în China, că Molotov și Kaganovici îmbrățișaseră catolicismul, că Rusia era condusă de un guvern provizoriu și că în momentul acesta se desfășurau alegerile în Adunarea Constituantă.

Ușa de ieșire pe care o cunoaștem cu toții se deschise cu zgomotul obișnuit în vestibulul mov, în care trebuiau să se întâmple cele mai neverosimile evenimente: fiecare primi un prosop moale și roz și o strachină de fulgi de ovăz fierți în lapte, corespunzând rației lunare a unui ocnaș din lagăr! Prizonierii își aruncară prosoapele jos și, fără linguri sau alte ustensile, expediară fiertura cu o grabă surprinzătoare. Maiorul bătrân al serviciului penitenciar care asista la scenă rămase uimit și ordonă să li se servească încă o gamelă de fiertură.

Mâncară și acest supliment. Nimeni nu putea ghici urmarea. Li se serviră cartofi, nu înghețați, nu putrezi, nici înnegriți, ci pur și simplu comestibili, cum se zice.

— Exclus! protestară ascultătorii. Asta întrece orice bun— simț!

— Totuși, așa a fost! Adevărul este că erau cartofi pentru porci, mici, în coajă, și poate că *zekii* nu s-ar fi atins de ei dacă, printr-o viclenie demonică, nu s-ar fi renunțat la porțiile individuale, așezându-i într-un lighean mare. Cu un strigăt furibund, într-un carusel de ghionți și un asalt de dosuri goale, *zekii* se aruncară asupra ligheanului care, după un minut, rămase gol și se rostogoli pe solul pavat. Li se aduse și sare, dar era prea târziu.

În timpul acesta, trupurile goale se uscaseră. Bătrânul maior le ordonă *zekilor* să-și strângă prosoapele și le adresă acest discurs:

„Dragi frați! Sunteți cu toții cetățeni sovietici onești, pe care Societatea îi ține pentru un timp deoparte, zece ani, douăzeci și cinci de ani, ca plată pentru numeroase delicte. Până aici, în ciuda umanității sublime a doctrinei marxist-leniniste și a voinței exprese a guvernului, în ciuda numeroaselor recomandări personale ale tovarășului Stalin, direcția închisorii Butîrki a comis câteva erori și a tolerat câteva contravenții serioase. Acum vrem să le redresăm. (Pe naiba! hotărâră prizonierii aceștia fără rușine.) De aici înainte veți fi tratați ca într-un mare hotel. (Bun, rămânem! se gândiră ei, cu capul plecat.) Pe lângă tot ce vă era permis sunteți autorizați de acum înainte:

a) să vă rugați dumnezeilor voștri;

b) să stați lungiți pe paturi ziua și noaptea;

c) să ieșiți din celulă când vreți ca să vă duceți la toaletă;

d) să vă scrieți memoriile.

Pe lângă vechile interdicții se adaugă următoarele:

a) să vă ștergeți nasul în cearșafurile și perdelele statului;

b) să cereți un supliment de hrană;

c) să profitați de venirea unor oaspeți de seamă în celulele voastre ca să contraziceți direcția închisorii sau să vă plângeți de ea;

d) să atingeți fără autorizație țigările Kazbek de pe masă. Oricine violează una din aceste reguli va fi condamnat la cincisprezece zile de carceră neîncălzită înainte de a fi trimis spre un lagăr îndepărtat fără posibilitate de corespondență. S-a înțeles?"

După ce termină această cuvântare apărură în locul bătrânelor mohorâte care împingeau în cratița cu purici halatele zdrențuite ale prizonierilor patru lenjerese elegante, cu pleoapele plecate, îmbujorate, ale căror zâmbete plăcute îi revigorară pe deținuți, dându-le de înțeles că virilitatea lor mai avea încă un viitor, și domnișoarele acestea le împărțiră dedesubturi de mătase albastră. Apoi cămăși de bumbac, cravate cu sclipiri discrete, pantofi americani de un galben intens — un cadou al comandantului — și costume gen covercoat.

Muți de spaimă și încântare, prizonierii fură conduși în coloane de câte doi în celula 72. Doamne, ce schimbare!

Pe culoar, picioarele lor călcară pe un covor moale, ale cărui semne arătau spre toaletă. Intrând în celulă, se scufundară într-un ocean de aer curat și nemuritorul soare scânteie în ochii lor lipsiți de apărare (noaptea trecuse cu formalitățile acestea și aurora strălucea deja). Se dovedi că în cursul nopții gratiile fuseseră vopsite în albastru, „botnițele" scoase de pe ferestre și, în curte, în vârful sus-numitei capele, se afla o oglindă strălucitoare, mobilă, manipulată de un supraveghetor special afectat acestei sarcini, pentru ca razele solare astfel reflectate să se îndrepte mereu spre ferestrele celulei 72. Pereții celulei, ieri măslinii, fuseseră vopsiți cu o vopsea uleioasă albastru deschis, iar pictorii desenaseră ici și colo porumbei și noduri de panglici încadrând deviza: „Noi vrem pace!" și „Pace pe pământ!"

Mai multe capre de lemn cu piuneze. La căpătâiul paturilor erau suspendate plase din pânză în care se aflau lighene și perne din puf, în timp ce marginea cuverturii, cochet îndoită, lăsa să strălucească un cearșaf de un alb imaculat. Fiecare pat avea măsuța lui, etajere de-a lungul pereților susțineau cărțile lui Marx, Engels, Sfântul Augustin și Sfântul Toma d'Aquino, în mijlocul camerei era așezată o masă cu o față apretată, pe care se aflau o vază cu flori, o scrumieră și un pachet neînceput de Kazbek. (Toate farmecele acestei nopți puteau fi resorbite administrativ de contabilitate, numai marca Kazbek nu găsi nici o rubrică în care să figureze la cheltuieli. Prin urmare, șeful închisorii se hotărî să finanțeze această fandoseală și de aceea orice infracțiune asupra acestui punct era atât de sever pedepsită.)

Cea mai mare schimbare afecta colțul ocupat odinioară de hârdău. Peretele fusese frecat cu furie și vopsit, iar sus, o veioză ardea sub o icoană a Fecioarei Măria cu Pruncul, Sfântul Nicolae din Mirlîsi era încadrat într-o argintărie strălucitoare, o etajeră susținea o madonă catolică și într-o nișă puțin profundă din zidăria originală se vedeau o Biblie, un Coran, un Talmud și un bust bronzat al lui Buddha. Ochii acestui Buddha erau puțin plecați, colțurile gurii ridicate și ți se părea că bronzul acesta patinat zâmbea.

Ghiftuiți de fiertură și cartofi, bulversați de impresiile supra-abundente, *zekii* se dezbrăcară și adormiră pe loc. Un zefir ușor agita la ferestre perdelele de dantelă care împiedicau intrarea muștelor. În picioare, în ușă, supraveghetorul era atent la pachetul de Kazbek.

Se lăfăiră așa până la amiază: atunci intră căpitanul cu mănuși albe, nebun de exaltare, și le anunță că era timpul să se scoale. *Zekii* se îmbrăcară și își făcură repede paturile. În celulă fu adusă repede o măsuță rotundă îmbrăcată în alb pe care se etalau *Ogoniok, URSS-ul în construcție* și revista *America*. Se aduseră și două fotolii vechi acoperite cu huse, apoi se așternu o tăcere sinistră, insuportabilă. Căpitanul mergea

pe vârfuri între paturi și, cu un baston alb frumos, dădea peste degetele celor care se întindeau spre revista America.

Prizonierii ciuleau urechea în tăcerea copleșitoare. Experiența ne-a învățat că auzul este prin excelență simțul întemnițaților. Vederea le este limitată de obicei de ziduri și „botnițe", mirosul saturat de miresme nedemne, simțul tactil nu întâlnește obiecte noi. Auzul, în schimb, se dezvoltă extraordinar. Cel mai mic sunet, care vine din fundul unui hol îndepărtat, este imediat identificat și le permite să interpreteze evenimentele în curs din închisoare și să măsoare timpul: distribuția apei calde, ieșirea la plimbare, aducerea pachetelor.

Urechea lor ghici deci un colț al enigmei: o glisieră metalică bâzâi dinspre celula 75 și o mulțime întreagă pași în hol. Se auziră cuvinte șoptite, pași înfundați pe covor, apoi voci de femei țâșniră într-un foșnet de rochii și directorul închisorii Butîrki declară cu un ton politicos, în fața ușii de la 72:

— Doamna Roosevelt ar fi poate interesată de vizitarea unei celule oarecare. Care? O, prima la rând. 72, de exemplu. Deschideți, sergent.

Apoi doamna Roosevelt intră în celulă, escortată de o secretară, un traducător, două venerabile matroane quakere, de directorul închisorii și diverse personalități din MVD, atât în civil, cât și în uniformă. Căpitanul cu mănuși albe dispăru. Văduva președintelui, femeie cu opinii avansate și pătrunzătoare, atât de eficace în apărarea drepturilor omului, ținuse să viziteze acest valoros aliat al Americii atât pentru a se asigura *de visu* de modul în care erau repartizate fondurile UNRRA (zvonuri vătămătoare se răspândiseră în America, spunând că produsele UNRRA nu ajungeau la oamenii de rând), cât și pentru a verifica dacă URSS nu tolera vreo abatere de la libertatea conștiinței. Îi fuseseră prezentați deja oameni de pe stradă (toți militanți comuniști și gradați ai MGB-ului travestiți) care, în salopete albastre de muncă, mulțumiseră Statelor Unite pentru ajutorul dezinteresat. Apoi, doamna Roosevelt insistase mult să intre într-o închisoare. Cererea îi fusese îndeplinită. Luă loc pe unul dintre fotolii, suita se adună în jurul ei și discuția începu prin tălmăcirea unui interpret.

Oglinda mobilă își arunca razele spre celulă. Suflul lui Eol agita perdelele.

Doamna Roosevelt aprecie faptul că o celulă aleasă la întâmplare și pe nepregătite era de o albeață atât de surprinzătoare, fără o muscă, și cu veioza arzând blând în colțul obișnuit, deși erau în timpul săptămânii.

Prizonierii rămaseră mai întâi nemișcați și jenați, dar atunci când interpretul traduse întrebarea ilustrei vizitatoare, mirată de faptul că nimeni nu fuma, temându-se desigur să nu strice puritatea aerului, unul dintre ei se ridică, se îndreptă cu pași degajați spre masă, deschise pachetul de Kazbek, aprinse o țigară și îi întinse una unui prieten.

Fața generalului se întunecă.

— Noi *luptăm* împotriva tutunului, spuse el cu o voce expresivă, fiindcă e o otravă.

Un alt deținut se așează lângă masă și răsfoi revista *America* cu o grabă ciudată.

— Ce greșeală ispășesc oamenii aceștia? De exemplu, domnul care se uită în această revistă? întrebă ilustra vizitatoare.

(„Domnul" primise zece ani fiindcă făcuse cunoștință cu un turist american, în mod necugetat.) Generalul răspunse.

— E un militant hitlerist, care a lucrat pentru Gestapo, a incendiat cu mâinile lui un sat rusesc și, mă scuzați, a violat trei femei. Nu se poate estima numărul copilașilor pe care i-a ucis.

— A fost condamnat la spânzurătoare? exclamă doamna Roosevelt.

— Deloc. Sperăm că se va îndrepta. E condamnat la zece ani de muncă cinstită.

Fața prizonierului trăda suferința, dar nefericitul nu se amestecă în conversație și răsfoi revista cu o grabă febrilă.

Atunci intră din greșeală un preot ortodox rus, cu o cruce mare de sidef pe piept, fiindcă era ziua de vizită, și fu foarte stânjenit când găsi acolo direcțiunea și oaspeți străini.

Era gata să iasă, dar doamna Roosevelt, cucerită de modestia lui, îl rugă să-și facă datoria. Imediat, ecleziastul strecură în mâna unui prizonier aiurit o Evanghelie de buzunar, se așeză la căpătâiul altuia, care, împietrit de uimire, auzi cum i se spune:

— Așadar, fiule, m-ai rugat ultima oară să-ți vorbesc despre suferințele Domnului nostru Isus Hristos.

Doamna Roosevelt îl rugă pe general să-i întrebe pe deținuți dacă nu aveau o cerere pe care s-o transmită la ONU. Generalul declară cu o voce amenințătoare:

— Atenție, deținuți! Ați fost preveniți în privința Kazbekului! Țineți într-adevăr să mergeți la carceră?

Prizonierii, până atunci muți, izbucniră într-o zarvă polifonică:

— Cetățene-șef, nu ni se dă nimic de fumat!

— Crăpăm!

— „Mișcătorii" de pe noi au rămas în pantalonii cei vechi!

— Nu aveam de unde să știm.

Ilustra doamnă văzu această indignare neprefăcută, auzi exclamațiile sincere și ascultă traducerea cu mai mult interes:

— Deplâng în unanimitate condiția grea a negrilor din America și cer ca problema să fie prezentată în fața ONU.

Se mai scurse un sfert de oră într-un agreabil schimb de opinii. Apoi, supraveghetorul de pe culoar veni să-i spună directorului că se servea masa. Ilustra vizitatoare ceru să fie servită în prezența ei, fără mofturi. Ușa se deschise larg și niște slujnice drăguțe (tot lenjeresele noastre, sub altă deghizare), cu brațele pline de oale de pui cu tăiței, începură să umple farfuriile. Un acces brusc de instinct primitiv altera atunci

înfățișarea nobilă a prizonierilor: săriră încălțați pe paturi, își strânseră genunchii la piept, își îndoiră mâinile la nivelul picioarelor și, arătându-și dinții, în această postură canină, vegheară cu ochi pătrunzători pentru ca împărțeala supei să fie echitabilă. Doamnele patroane fură șocate, dar interpretul le explică faptul că era vorba de un obicei rusesc.

Trebuiră să renunțe la așezarea prizonierilor la masă și la utilizarea unor tacâmuri din alpaca. Își luaseră vechile tacâmuri din lemn roase și, după ce preotul pronunță Binecuvântarea și servitoarele așezară farfuriile pe paturi, avertizând adunarea că platoul de pe masă era destinat oaselor, nu se mai auzi decât o aspirație mârâitoare și unanimă, urmată de crănțănitul oaselor de pui, și conținutul farfuriilor dispăru pentru totdeauna. Platoul rezervat oaselor se dovedi inutil. Vizitatoarea formulă o ipoteză necuviincioasă:

— Poate că le e foame? Poate că mai vor o porție?

— Vrea cineva un *supliment*? întrebă generalul cu o voce răgușită.

Nimeni nu dori, fiindcă toți cunoșteau aforismul înțelept din lagăr: „Numai procurorul poate să-ți dea un supliment!"

Acestea fiind spuse, *zekii* mâncară chiftelele cu orez cu aceeași incredibilă rapiditate.

Era în timpul săptămânii, deci nu aveau compot.

Convinsă de falsitatea informațiilor răspândite în Occident de gurile rele, doamna Roosevelt ieși urmată de suita ei și spuse pe culoar:

— Totuși, ce maniere grosolane, cât de primitivi sunt nefericiții aceștia! Sperăm totuși că în zece ani se vor rafina. Închisoarea dumneavoastră este atât de superbă!

Preotul se amestecă rapid în suită, înainte de a i se închide ușa în nas.

Când vizitatorii părăsiră culoarul, căpitanul cu mănuși albe intră cu pași largi în celulă:

— În picioare! strigă el. În coloane de câte doi! Ieșiți! Remarcând că vorbele lui nu erau înțelese de toți, adăugă, spre folosul indolenților, câteva lovituri cu cizma.

Atunci doar se descoperi că un *zek* isteț, interpretând la literă autorizația de a-și redacta memoriile, lăsase deoparte somnul și, în cursul dimineții, scrisese două capitole: „Cum am fost torturat" și „Întâlniri la Lefortovo".

Memoriile acestea fură imediat confiscate și vioiul memorialist se trezi acuzat de calomnie nedemnă la adresa organelor Securității de stat.

Imediat, în clinchete și zdrăngănituri, *zekii* fură conduși din nou prin aceeași ușă blindată până în tepidarium, care strălucea și acum în rubinele și malachitul său. Li se luă totul, chiar și lenjeria de corp din mătase albastră, fură percheziționați cu o grijă deosebită și se găsi astfel, lipită de un maxilar, *Predica de pe Munte* pe care un *zek* o smulsese din Evanghelie, în virtutea acestui lucru fu pălmuit întâi pe obrazul drept,

apoi pe cel stâng. Li se luară bureții coraliferi și „Zâna Liliac", contra unei chitanțe.

Doi supraveghetori cu bluzoane murdare apărură și, cu niște mașini de tuns tocite și răpănoase, le raseră mai întâi pubisul, apoi fața și craniul. În cele din urmă le vărsară în palme douăzeci de grame dintr-un surogat de săpun, efemer și puturos, și toată lumea fu închisă în baie. Fiindcă nu aveau altă opțiune, trebuiră să se spele din nou.

Apoi, în același vacarm ritual, ușa de ieșire se deschise și prizonierii se treziră în vestibulul mov.

Două bătrâne servitoare ale infernului scoaseră cu mare zgomot din „oala cu purici" cărucioarele și își văzură zdrențele familiare agățate în cârligele incandescente.

Cu capul în jos, ajunseră în celula 72, unde, pe scânduri prinse cu piuneze, zăceau ceilalți cincizeci de tovarăși, care ardeau de dorința de a ști ce se întâmplase. Ferestrele erau cu botnițe, ca înainte, porumbeii acoperiți cu verde măsliniu și în colțul lui trona din nou hârdăul de cincizeci de litri.

Uitat în nișa lui, micul Buddha din bronz își păstra zâmbetul enigmatic.

CAPITOLUL LX

În timp ce se povestea această nuvelă, Șceagov își lustruia cizmele din mușama, vechi, dar încă prezentabile, călca pliurile ținutei de oraș, peria tunica pe care își agățase decorațiile heteroclite și pe care își cususe tresele pentru răni (vai, moda uniformei începea să dispară din Moscova și trebuia să înfrunte în curând o arzătoare competiție în materie de costume și încălțări) și se îndrepta spre Kaluga, la celălalt capăt al orașului, ca să asiste la o seară de gală la procurorul Makarîghin, unde îl invitase un tovarăș de pe front, Erik Saunkin-Golovanov.

Seara aceasta, deschisă tineretului, dar mai întâi de toate familială, celebra o distincție proaspătă: procurorul primise Drapelul Roșu al Muncii. Tinerii invitați puteau fi cunoștințe vagi, tata Makarîghin nu era omul care să se uite la cheltuieli. Șceagov trebuia să se întâlnească acolo cu fata despre care îi spusese Nadiei că era logodnica lui, dar nimic nu fusese stabilit și astăzi trebuia să pună piciorul în prag. Așa că îl sunase pe Erik ca să fie invitat.

În momentul acela, încărcat de fraze gata făcute, urca scările pe care Clara mai vedea încă spălătoreasa din închisoare și se grăbea să sune în fața apartamentului în care, cu patru ani înainte, un bărbat cu pantaloni din molton, zdrențuiți, se plecase în genunchi ca să pună parchet, un bărbat căruia Șceagov fusese cât pe ce să-i fure soția.

Casele au destinul lor…

În afară de intenția de a pune mâna pe logodnica dorită și de a-i câștiga simpatia, marea speranță și marea dorință a lui Șceagov din seara aceea erau să mănânce bine, variat și hrănitor. Știa că masa va fi perfectă, copioasă chiar și pentru un mâncăcios, dar că, după obiceiul consacrat al oricărei cine mărețe, invitații, în loc să mănânce cu spor și plăcere, își vor face o plăcere răutăcioasă din a se distra și a se întrerupe, prefăcând-se că disprețuiesc mâncarea. Amuzându-și vecina, păstrându-și tonul egal și amabil, luându-și timp să glumească și să răspundă glumelor, trebuia să se ocupe de umplerea și liniștirea unui stomac hărțuit de cantina universitară.

În seara aceasta nu spera să întâlnească nici un vechi tovarăș de pe front, unul dintre frații aceia de arme, familiari pe culoarele de deminare și din trapul acela amărât, scurt și obosit, gratificat cu numele fastuos de asalt. Dintre toți tovarășii lui, împrăștiați, pierduți sau uciși într-o cânepiște de la marginea unui sat, la poalele unui zid de fermă, pe una din plutele de atac, el era singurul care fusese chemat să pătrundă în seara aceea într-o lume călduță și pufoasă, în care el nu va striga:

„Nemernicilor! Unde erați pe atunci?", ci va încerca să-și facă un loc și să chefuiască.

Oare nu rămăsese în urmă, despărțind omenirea în soldați și restul lumii? Începea să se simtă jenat de decorațiile câștigate în focul luptei, care avuseseră cândva atâta greutate și strălucire caldă. Nu puteai totuși să bruschezi pe toată lumea, întrebându-i pe toți „ce făcuseră în timpul războiului". Combatanți și cei rămași acasă, toți se amestecau acum, se nivelau. Era o lege a timpului, o lege a uitării. Morților gloria, celor vii viața.

Șceagov apăsă pe buton. Clara fu cea care veni să-i deschidă, așa cum bănuia.

Micul hol îngust adăpostea deja destule paltoane de bărbați și femei. Se auzea răsunetul călduros al sărbătorii: un vacarm de voci vesele, zgomotul veselei, mirosuri de bucătărie agreabil amestecate.

Clara nu își invitase încă musafirul să se dezbrace și telefonul de la intrare țârâi. Clara răspunse, făcându-i semn lui Șceagov să se facă comod:

— Ink?... Bună... Cum? Încă ești acasă?... Imediat... Ink, dar o să se supere tata... Te simt după voce că ești mohorât... Ce să faci, nu găsești decât asta ca să te scuzi!... Așteaptă, atunci, o chem pe Nara... Nara! strigă ea în direcția unei camere. Te cheamă consortul tău, vino! Lăsați-vă paltonul (Șceagov se dezbrăcase deja de manta) și galoșii! (Nu avea...) I-auzi, nu vrea să vină...

Înconjurată de parfumuri din alte zări, sora Clarei se ivi pe culoar. Prezența Dotnarei, soția unui diplomat, îi fusese anunțată lui Șceagov de către Golovanov. Ceea ce impresiona la ea nu era frumusețea, ci alura, mersul acela fluid care e apanajul feminității ruse. Nici grasă, nici corpolentă, nu avea nimic din femeile acelea plăpânde, răsucite, nebunatice și parcă gâtuite de lipsa de siguranță. Femeia aceasta, atunci când mergea, părea să se impună parchetului pe care călca și celui pe care punea piciorul, volumului de spațiu lăsat în urmă și celui pe care îl lua în posesie.

Luă receptorul și îi vorbi soțului ei cu voce dulce. Îi bara puțin drumului lui Șceagov, dar acesta nu se grăbi să ocolească obstacolul acesta parfumat, pe care îl examina cu grijă. Absența epoleților, cu care se împodobeau pe atunci toate femeile, îi conferea Dotnarei o feminitate deosebită. Umerii ei se uneau cu brațele într-o curbă naturală, fără egal. Toaleta ei se distingea printr-o altă ciudățenie: rochia era fără mâneci, dar avea un fel de pelerină mică unduioasă, ale cărei mâneci, răscroite de sus, se lipeau mătăsos de antebraț.

Nici unul dintre cei care intrau în holul acesta primitor nu ar fi putut concepe că receptorul negru atât de anodin, conversația neînsemnată prin care cineva se scuza că nu poate participa la o serată ascundeau fatalitatea misterioasă care ne întinde o capcană chiar din osemintele unui cal mort.

Din după-amiaza aceea în care Rubin ceruse să fie înregistrate conversațiile telefonice ale fiecărui suspect, receptorul personal al lui Volodin nu fusese atins decât de el, dar în clipa aceea, la centrala telefonică a Ministerului Securității, o bandă magnetică începu să țipe, gravând vocea lui Inokenti.

Prudența, era adevărat, ar fi trebuit să-l sfătuiască să nu sune câteva zile, dar soția lui plecase de acasă în absența lui, lăsându-i un bilețel care să-i amintească faptul că trebuiau să petreacă seara la socrul său.

Sunase deci ca să spună că nu merge.

Ieri — oare ieri fusese? — ce departe era totul, departe, departe, departe... După telefonul de la ambasadă se simțise invadat de o mie de neliniști. Nu se aștepta la descărcarea aceasta emoțională, nu crezuse că se va teme atât de mult pentru viața lui. Noaptea îl cuprinse groaza unei arestări sigure și nu mai crezuse că va putea pleca de acasă dimineața. Petrecu toată ziua într-o stare tulbure, fără să-i audă sau să-i înțeleagă pe cei care îi vorbeau. Ciuda de a fi cedat elanului său și o frică nedemnă, vâscoasă, se suprapuneau în el confundându-se, iar seara veni cu indiferența lui fie ce-o fi.

Orice altă zi în afară de duminică i-ar fi adus o ușurare. De serviciu la minister, ar fi înțeles din anumite senine dacă plecarea lui la New York, la sediul ONU, mai era valabilă sau fusese anulată. Dar ce să înțelegi într-o duminică, zi în care liniștea și amenințarea se ascund în stagnarea sărbătorii?

În timpul ultimelor douăzeci și patru de ore avusese sentimentul că apelul lui telefonic era o nebunie, o sinucidere și, în plus, nu aducea nici un folos nimănui. Numai lenețul acela de atașat, oh, și apoi ceilalți, de acolo... nu meritau să se bată pentru ei.

Nimic nu îi indica lui Inokenti că fusese descoperit, dar unul dintre presentimentele acelea lăuntrice, înfășurate în noi în ciuda oricărei sforțări, îl chinuia, simțea crescând în el presimțirea unei catastrofe și nu avea nici un chef să fugă de impresia aceasta și să se distreze.

Încerca acum să-și convingă soția, îngreunând fiecare cuvânt, așa cum se întâmplă atunci când evoci lucruri neplăcute, și soția lui îl ataca din nou — și „elementele sintactice terminale" caracteristice pentru „varianta sa individuală" se întindeau pe banda cafenie ca să iasă a doua zi în „fonograme", etalându-și șerpuirea înmuiată sub ochii lui Rubin.

Dotti nu mai avea intonația peremptorie din ultimele luni și, aparent emoționată de tonul sfârșit al soțului, îi cerea tandru să vină măcar o oră la procuror.

Inokenti cedă, își anunță venirea.

Puse telefonul în furcă fără să-și retragă imediat mâna și rămase acolo nemișcat, de parcă ar fi vrut să imprime urma degetelor pe receptor, imobil, reticent.

Nu îi era milă de femeia cu care trăia fără să trăiască cu adevărat și pe care, în câteva zile, avea s-o părăsească definitiv, ci de liceana blondă, cu buclele fluturând pe umeri, cu care dansase cândva între măsuțele de la Hotelul Metropol, de fetița alături de care învățase viața. Între ei se aprinsese cândva o pasiune nepotolită, care refuza orice argument și nu tolera ca ziua nunții să întârzie cu un an. Instinctul, care ne călăuzește prin aparențele înșelătoare și avantajele mincinoase, îi apropiase unul de celălalt și ei nu voiau să se despartă vreodată. Căsătoria lor îi răni și pe mama lui Inokenti, deja grav bolnavă (dar ce mamă nu se împotrivește la căsătoria unicului fiu?), și pe procuror (ce tată își mărită bucuros o fiică încântătoare de șaptesprezece ani?). Toți trebuiră să cedeze! Tinerii se căsătoriră și cunoscură o plenitudine a fericirii care deveni proverbială printre prietenii lor comuni.

Viața lor conjugală începu sub cele mai bune auspicii. Aparțineau unei societăți care nu știe nimic despre mersul pe jos sau cu metroul, care, dinainte de război, prefera avionul trenurilor directe cu cușetă și pentru care instalarea într-un apartament nu e un motiv de griji: pentru fiecare nouă reședință — Moscova, Teheran, coasta siriană, Elveția — tinerii căsătoriți găseau o vilă gata aranjată, o căsuță, un apartament. Amândoi aveau același simț al existenței. Doctrina lor era că între dorință și împlinirea ei nu trebuie să se interpună nici tabuurile, nici obstacolele. „Suntem copii ai naturii", spunea Dotnara. „Nu jucăm comedie și întindem mâinile spre ceea ce dorim." Și încă: „Nu trăim decât o dată!" Așa că trebuie să smulgi vieții tot ce oferă, în afară poate de venirea unui copil, fiindcă copilul este un idol care pompează toată seva și nu îți aduce înapoi nici sacrificii, nici măcar recunoștință.

Înarmați cu asemenea idei, se adaptau de minune decorului, și decorul lor. Voiau să guste din toate fructele exotice. Să descopere buchetul fiecărui coniac de colecție, diferența dintre vinurile din Corsica și cele de pe malul Ronului, sau dintre acestea și restul vinurilor care curg din toate presele lumii. Să încerce toate hainele. Să danseze toate dansurile. Să facă baie pe toate plajele elegante. Să asiste la primele două acte ale oricărui spectacol ieșit din comun. Să frunzărească orice carte de succes.

În timpul celor mai frumoși șase ani din viața unui bărbat și a unei femei își dăruiră tot ce așteptau unul de la celălalt. Aproape de ei, omenirea suspina, sfâșiată de despărțiri, se ucidea pe fronturi sau sub ruinele orașelor, în care bărbați adulți, înnebuniți, furau o coajă de pâine de la copii. Nefericirea lumii nu atinse fruntea lui Inokenti și a Dotnarei.

Din moment ce nu trăiești decât o dată!

Totuși, în al șaselea an al căsătoriei, în timp ce toate bombardierele se odihneau la sol și toate tunurile erau reduse la tăcere, în timp ce verdeața ascunsă sub funingine fremăta și înmugurea, iar oamenii de pretutindeni își dădeau seama că nu trăiești decât o dată, Inokenti trăi

luni întregi într-o sfârșeală fadă și îngrețoșată de toate roadele pământului pe care le poți mirosi, palpa, bea, mânca, frământa.

Se temu de sentimentul acesta, îl combătu ca pe o boală, așteptă să treacă — nu trecea. Și apoi, era descumpănit: despre ce era vorba, de fapt? Totul părea la îndemâna lui și un rău neștiut, dar total, îl copleșea. La douăzeci și opt de ani, fără cea mai mică boală, Inokenti văzu că viața lui era într-un impas abrupt.

Tovarășii lui veseli, până atunci prieteni în orice încercare, nu mai erau pe gustul său: unul i se părea limitat, altul grosolan, altul prea încântat de propria persoană.

Asta nu fu totul: se separă, se disocie de blonda Dotti — adoptaseră de mult echivalentul acesta european al Dotnarei — femeia de care se simțea strâns legat de obicei.

Această femeie îi intrase în sânge cândva și nu se sătura niciodată de ea, buzele ei nu erau niciodată fade, nici chiar în culmea epuizării — nu întâlnise niciodată buze ca ale ei, poate de aceea era unică Dotti, printre femeile cele mai frumoase și mai inteligente — femeia aceasta își arătase dintr-odată toată lipsa de finețe și insuportabila falsitate a judecăților ei.

În materie de literatură, mai ales, sau de pictură și teatru, remarcile ei erau mereu nepotrivite, scandaloase prin densitatea neînțelegerii pe care o descopereau și rostite cu atâta aplomb! Cu ea, tăcerea era încă bună de împărțit, dar era din ce în ce mai greu să-i vorbești.

Viața lor șic, ocrotită de orice amenințare, începu să-l apese pe Inokenti, dar Dotti nu vru să audă nimic despre schimbări.

În plus, dacă odinioară lăsa în urmă lucrurile, abandonându-le cu ușurință pentru ceva nou, mai bun, acum o cuprinsese o febră lacomă de a poseda tot ce puteau adăposti diversele lor domicilii. Dotti petrecu doi din anii de la Paris trimițând la Moscova cutii pline de cupoane, încălțări, rochii, pălării. Inokenti avea ceva de spus și spunea, dar cu cât se deosebeau mai mult opiniile lor, cu atât se agăța ea mai tare de drepturile ei. Avea acum — de mult poate, dar cine să observe? — un mod urât și lacom de a mesteca, mai ales fructele.

Vina nu era nici a prietenilor, nici a soției sale, evident, ci a lui. Ceva îi lipsea, dar nu știa ce.

Se lăuda de mult cu numele de epicurian — îl numeau așa, el accepta voios, fără să știe prea bine la ce se referea. Într-o zi, pe când era acasă, la Moscova, din pură lenevie, îi trecu prin cap gândul baroc de a elucida învățăturile Maestrului. Și, în biblioteca lăsată de mama lui, căută o carte de Epicur, amintindu-și că o văzuse în copilărie.

Corvoada de a face ordine în dulapurile vechi cu cărți îi inspiră mai întâi un sentiment descurajant de paralizie și sfârșeală leneșă: înclinări, brațele prea încărcate, înghițituri de praf. Incapabil de orice muncă, chiar modestă ca aceasta, obosea repede. Se încuraja singur totuși și un vânt răcoritor scoase din fundul acestor dulapuri un parfum caracteristic,

tenace. Regăsi, printre altele, cartea lui Epicur — și avu de gând să o citească imediat — dar nu aceasta fu marea lui descoperire. Descoperirea fu reprezentată de scrisorile mamei lui, pe care nu o înțelesese niciodată și pe care o iubise numai în copilărie. Moartea ei îl lăsase aproape indiferent.

Prima imagine a tatălui său se amesteca pentru Inokenti cu goarnele argintii ridicate spre un plafon lucrat cu migală, în sunetul marțial al cântecului *Îmbrățișați-vă, nopți azurii*! Nu își amintea de omul, ucis în 1921 în provincia Tambov, aflat printre cei care înăbușiseră faimoasa răscoală, dar nu se sătura să vorbească despre acest tată, erou faimos, care se ilustrase în timpul Războiului Civil, în fruntea marinarilor săi. Cu atâtea laude din toate părțile, Inokenti era foarte mândru de acest tată care se luptase pentru oamenii săraci, înfruntând nababi care se lăfăiau în lux. În schimb, simțea aproape condescendență pentru mama aceasta mereu îngrijorată, mereu necăjită, înconjurată de cărți și sticle cu apă caldă și, asemenea tuturor copiilor, nu căutase niciodată să afle dacă avea și ea o viață, în afară de el, de copilăria lui, de grijile lui. Nu observase că era copleșită de totul felul de boli, care aveau s-o omoare la patruzeci și șapte de ani.

Părinții lui nu trăiseră împreună. Acest lucru nu îl intriga pe copil, care nu îi ceruse niciodată explicații mamei.

Totul se desfășura acum în fața lui, în scrisorile și jurnalele intime ale mamei. Căsătoria ei fusese un vârtej, ca toate lucrurile din anii aceia. Împrejurări neașteptate îi aruncaseră pe cei doi unul spre altul, brutal, scurt, împrejurările nu îi lăsaseră să se vadă prea mult, împrejurările îi despărțiseră. În scrierile ei intime, mama lui nu mai era complementul soțului ei, așa cum o vedea Inokenti de obicei, ci o lume deosebită. Afla acum că, în tot timpul vieții, iubise un alt bărbat, fără să i se poată alătura vreodată. Că purtase în continuare un nume care nu-i spunea nimic, gândindu-se la cariera fiului.

Dulapurile acestea păstraseră teancuri de hârtii legate tandru cu panglici multicolore: scrisori de la prietenele și prietenii mamei, de la rude, artiști, pictori, poeți ale căror nume erau demult uitate sau târâte în noroi. Caiete vechi, legate cu marochin albastru, dezvăluiau note cotidiene în rusă sau franceză, trasate cu scrisul ciudat al mamei: o pasăre rănită care, fremătând pe o foaie de hârtie, ar fi trasat cu ghearele arabescuri nesigure. Numeroase pagini erau pline de amintirea seratelor literare, a spectacolelor dramatice. Ți se strângea inima citind despre noaptea aceea albă de iunie, în care mama lui Inokenti, entuziastă într-o mulțime de admiratori, întâmpinase în gara din Petersburg Teatrul de Artă din Moscova. Paginile acestea erau un triumf al artei pure. Inokenti nu mai cunoștea nici un teatru cu numele acesta și nu își imagina pe cineva care să-i aștepte sosirea o noapte întreagă, nici altă primire decât cea a delegaților Secției Culturale, care aducea buchete furnizate de

serviciul de contabilitate. Și nimeni, bineînțeles, nu ar fi plâns într-o asemenea ocazie.

Jurnalele acestea îl duceau din ce în ce mai departe. Erau și pagini care se intitulau „Reflecții morale".

„Mila e prima mișcare a unui suflet bun", scria ea.

Inokenti înălță sprâncenele. Mila! Era un sentiment rușinos și umilitor pentru cel care îl simțea și pentru cel care îl inspira — așa îl învățaseră școala și viața.

„Să nu crezi niciodată că ai mai multă dreptate decât alții. Respectă opiniile altora, chiar ostile."

Încă o idee învechită. Dacă dispun de o filozofie dreaptă, pot să-i respect pe cei care mă contrazic?

Fiului i se păru că nu mai citește, ci aude vocea distinctă și fragilă a mamei, care spunea:

„Care este binele cel mai prețios din lume? Mi-am dat seama că e conștiința de a nu fi implicat *personal* într-o nedreptate. Acțiunile nedrepte sunt mai puternice decât noi, au de partea lor trecutul și viitorul. Străduiește-te, deci, să nu te implici în ele pentru nimic în lume".

Dacă ar fi deschis carnetele acestea cu șase ani în urmă, Inokenti nu ar fi remarcat aceste rânduri. Acum le citi încet, cu surprindere. Nimic secret, uneori chiar inexactități evidente, dar se simțea totuși uimit. Chiar cuvintele de care se slujeau mama lui și prietenele ei erau desuete. Foloseau majuscule grave: Adevăr, Bine, Frumusețe, Binele și Răul, Imperativele Morale. În limbajul lui Inokenti și al anturajului său, cuvintele erau mai concrete, mai accesibile: puritate ideologică, sentimente umanitare, devotament, simț practic.

Deși era sigur de puritatea lui ideologică, de sentimentele umanitare, de devotamentul și de spiritul său practic (virtuți pe care contemporanii săi le apreciau și le practicau în mod deosebit), Inokenti rămase așezat pe o băncuță în fața bibliotecii și simți urcând în el puțin din tot ceea ce îi lipsise.

Găsi și albume de fotografii care aveau limpezimea luminoasă a clișeelor vechi. Programele teatrelor din Petersburg și Moscova formau mici pachete separate. Ca și *Spectatorul*, cotidian al lumii teatrale. Și *Mesagerul Cinematografului*. Cum așa? Lucrurile acestea existau deja? Și apoi erau teancuri și teancuri de reviste de toate felurile, ale căror nume îți dansau în fața ochilor: *Apollon, Lâna de aur, Hiperboreu, Pegas, Lumea artei*. Reproduceri după tablouri și sculpturi necunoscute (pe care le-ai fi căutat zadarnic la Galeria Tretiakov!), decoruri de teatru. Versuri ale unor poeți necunoscuți. O infinitate de suplimente literare ale diverselor reviste, pline de nume de scriitori europeni, de care Inokenti nu auzise niciodată vorbindu-se. Și asta nu era totul! Case de editură despre care nu se mai știa nimic și care se cufundaseră parcă într-o prăpastie:

Grifonul, Măcieșul, Scorpionul, Musagetul, Alcionul, Sirena, Pleiadele, Logos.

Petrecu astfel câteva zile pe bancheta aceea, în fața dulapurilor căscate, respirând, respirând aerul acesta otrăvit, universul mamei lui, unde tatăl său intrase într-o zi, acoperit cu grenade, cu impermeabil negru și un mandat de percheziție de la CEKA.

În ansamblul mișcărilor, în conflictul ideilor, în zborul liber al imaginației, în angoasa premonițiilor, paginile acestea îngălbenite descopereau fața Rusiei din 1910, acest ultim deceniu dinainte de Revoluție, pe care școala, apoi învățământul superior îl învățaseră să-l considere perioada cea mai mediocră și mai rușinoasă a istoriei naționale, atât de viermănoasă încât, fără lovitura sigură a bolșevicilor, țara s-ar fi cufundat în praf.

Epoca aceasta iubise prea mult cuvintele, păcătuind uneori printr-un exces de siguranță sau de neputință. Dar ce forfot de spice! Ce germinare stufoasă de gânduri!

Inokenti înțelese că fusese înșelat.

În timpul acesta, Dotnara veni să-și invite soțul la o serată în umbra Kremlinului. El îi aruncă o privire golită de sens, își încruntă sprâncenele, își imagină îngrămădeala acestor ființe perfect unanime, ridicându-se repede pentru primul toast în onoarea lui Stalin, apoi așezându-se ca să bea și să mănânce la nesfârșit, fărăsă-l mai evoce pe Stalin, așteptând imbecila, stupida partidă de cărți.

Ochii lui părăsiră orizontul răvășit ca să revină la soția sa — o rugă să meargă singură. Dotnara găsi extravagantă preferința lui pentru explorarea unor albume vechi în detrimentul strălucirii unei seri de gală. Comorile acestea din fundul unui dulap, legate de amintiri din copilărie confuze, dar nepieritoare, îi spuneau multe lui Inokenti, dar nimic soției sale.

Mama își atinsese scopul: ieșită din mormânt, își lua fiul de la noră.

Odată lansat, Inokenti nu se mai putu opri. Dacă îl înșelaseră într-un punct, era posibil să-l fi înșelat și în altele? Și în altele în plus?

El care, din acești ultimi ani, se lăsa purtat de un *dolce far niente* și ura orice efort intelectual (franceza lui desăvârșită, motorul întregii cariere, fusese învățată de la mamă, în copilărie) se aruncă asupra acestor cărți. Toate pasiunile sale ghiftuite, blazate, cedară furiei unice de a citi, a citi, a citi!

Își dădu seama că e o artă, că nu e de ajuns să parcurgi rândurile. Descoperi că era o brută hrănită în cavernele sociologiei sovietice la modă și împietrit, ca într-o piele de fiară, în doctrina luptei claselor. Toată educația îl învățase să creadă în anumite cărți, fără să le privească mai cu atenție, și să repudieze altele, fără a le citi. Din adolescență îl feriseră de cărțile vicioase, nu citise niciodată decât adevăruri dovedite, așa că sufletul lui se obișnuise să creadă în cel mai neînsemnat cuvânt,

să se predea cu totul voinței autorului. Citind acum autori din altă tabără, încercă mult timp să-și revină, dar sucombă în fața unuia, apoi a altuia, apoi în fața celui de-al treilea. Cel mai penibil era să învețe să treacă iar prin carte, meditând singur.

...De ce aruncaseră calendarele sovietice, ca pe un deșeu neglijat al anului 1917, revoluția aceea din februarie, căreia i se refuza chiar și numele de revoluție? Din unicul motiv că nu folosise ghilotina? Țarul fusese detronat, un regim vechi de șase secole căzuse, după o singură zguduire, nimeni nu se aplecase să ridice coroana, toată lumea cânta, râdea, se felicita, și o asemenea zi nu avea loc în calendar, unde erau totuși scrupulos consemnate aniversările vierilor de Jdanov și Șcerbakov?

Se ridica, din contră, la rangul celei mai mari, revoluții a umanității acel octombrie, pe care cărțile din 1920 îl considerau încă *lovitură de stat*. Ce li se reproșa lui Kamenev și Zinoviev în 1917? Că transmiseseră burgheziei secretul revoluției. Se poate opri o erupție fiindcă s-a uitat cineva în craterul vulcanului? Sau să înăbuși un uragan punând mâna pe un buletin meteorologic? Se poate descoperi numai secretul unei conspirații restrânse. Revoluției din octombrie îi lipsise în mod evident vâlvătaia poporului: în locul ei fuseseră niște conjurați, asmuțiți de un semnal convenit.

Apoi, Inokenti fu trimis la Paris. Acolo avu acces la toate nuanțele de opinie mondiale, la toată literatura rusă a emigranților (uitându-se însă în spate când se apropia de tarabe). Ar fi putut să citească, să citească, să citească, dar trebuia să slujească mai întâi.

Și serviciul lui, munca lui — până atunci cel mai frumos și mai avantajos destin —, îi inspiră pentru prima dată o repulsie fizică.

Să fii diplomat sovietic însemna să declami toată ziua prostii care sfidau bunul-simț și să ai două cutii toracice, cele două cranii despre care vorbise Clara. Or, esențialul misiunii lui era tăinuit, secret: întâlniri cu personalități codate, spicuirea informațiilor, transmiterea consemnelor, plata subsidiilor.

În tinerețea lui veselă de dinainte de criză, Inokenti nu văzuse nimic prejudiciabil în manevrele acestea de culise, i se păreau chiar distractive și se ocupa de ele fără probleme. Acum îl scârbeau, îi repugnau până în fundul sufletului.

Altădată, marea doctrină a lui Inokenti era că nu trăim decât o dată.

O sensibilitate nouă, ieșită din găoace și recent maturizată, descoperise, în el și în lume, existența unei legi noi: nu ai decât o conștiință.

Și nu mai poți să-ți refaci viața pierdută, așa cum nu îți mai poți reface conștiința, odată mânjită.

Dar nu era nimeni, nimeni în jurul lui, căruia să-i poată încredința rodul acestor visări, nici chiar soția lui. Așa cum nu înțelesese și nu împărtășise izbucnirea aceasta de tandrețe pentru o mamă defunctă, nu

putea să înțeleagă interesul lui pentru niște evenimente trecute, deci pierdute total. Disprețul pe care îl simțea acum pentru Carieră ar fi îngrozit-o pe soția lui, fiindcă această carieră era temelia unei vieți de succese și strălucire.

Cu un an în urmă, despărțirea de soția lui atinsese punctul ultim, în care devine periculos să-ți descoperi jocul.

Chiar și în Uniunea Sovietică, chiar și în vacanță, Inokenti nu avusese confidenți. Impresionat de povestirea naivă a Clarei despre femeia de serviciu, avusese o răbufnire de speranță și își spusese că o discuție cu fata aceasta i-ar fi făcut bine. Totuși, de la primii pași, de la primele fraze din plimbarea lor, văzuse că nu ar fi slujit la nimic: prea multe liane încâlcite de îndepărtat, de tăiat. Scopul atât de natural care îi apropiase — dorința de a se plânge cumnatei de soția lui — nu-l mai seducea.

Asta în virtutea altei legi: atâtea eforturi zadarnice de a trezi simpatia unei femei, atunci când ea nu îl atrăgea fizic, iată ce îi cususe buzele, tăindu-i dorința de a spune tot, de a exprima tot, împiedicând cuvintele cele mai spontane, cele mai sincere.

De data aceea nu se dusese să-și vadă unchiul, nu se putuse hotărî. La ce bun, de altfel? Timp pierdut. Un interogatoriu despre viața lui în străinătate, punctat de o! și a!

Se mai scurse un an — Paris, Roma. Aranjă să meargă singur la Roma, soția lui rămânând la Moscova. Când se întoarse, spre necazul lui, află că împărțea favorurile Dotnarei cu un ofițer din Statul Major general. Perseverând în buna ei conștiință, ea nici nu se gândi să nege, aruncă toată vina în spatele lui Inokenti: de ce o lăsase singură?

Nu resimți mutilarea unei pierderi, ci o adevărată ușurare. De atunci lucrase patru luni la minister, fără să părăsească Moscova, dar erau ca niște străini. Nu se putea pune problema divorțului, care înseamnă moartea unui diplomat. Se propuse mutarea lui Inokenti la Consiliul Securității ONU de la New York.

Acest post nou îl atrăgea și îl speria. Ținea foarte mult la ideea aceasta a Națiunilor Unite. Nu atât la Cartă, cât la faptul că ea putea fi obținută cu prețul compromisului generalizat, al criticilor binevoitoare. Era partizanul convins al unui guvern mondial. Ce altceva putea să salveze planeta? Acestea erau vederile suedezilor, ale birmanezilor sau ale etiopienilor care se alăturau la rândurile ONU. Dar Inokenti simțea presiunea unei mâini de fier care pretindea să-i impună alte vederi. Dacă era trimis acolo, avea să primească o misiune secretă, de premeditări, memorii cu dublu fundament, consemne otrăvite pentru uz intern.

În timpul acestor luni de ședere în Moscova își făcu timp să-și viziteze unchiul la Tver.

CAPITOLUL LXI

Adresa nu menționa nici un număr de apartament — din motive întemeiate — și Inokenti fu surprins. Dar nu trebui să facă multe cercetări: o străduță pavată, fără arbori sau grădini, o căsuță de lemn, joasă și strâmbă, printre alte clădiri fără etaj, asemănătoare. Inokenti se întrebă un moment ce poartă era mai puțin deteriorată și se va deschide, portița din poarta mare sau cea dărăpănată din scânduri, și bătu la prima, apoi la a doua. Nimeni nu deschise și nu răspunse. Scutură portița, dar fusese baricadată cu scânduri, împinse poarta, dar nu cedă. Nimeni nu ieși.

Aspectul dărăpănat al casei îi spunea că vizita lui nu avea nici un sens.

Se întoarse, se uită pe stradă după un trecător pe care să-l întrebe, dar tot cartierul era pustiu, dintr-o parte în cealaltă, sub soarele de amiază. Apăru totuși un bătrân la un colț de stradă, încărcat cu două căldări pline. Înțepenit de efort, se clătină ușor, dar își continuă drumul. Un umăr era mai sus decât celălalt.

Își urmărea umbra și traversa strada în diagonală, drept spre vizitatorul căruia îi aruncă o privire scurtă, apoi se uită din nou în pământ. Inokenti se îndepărtă de valiza lui, un pas, apoi încă unul.

— Unchiule Abner?

Fără să-și îndoaie spinarea, curbând puțin genunchii, unchiul puse jos căldările, cu grijă, fără să verse o picătură. Se îndreptă, își scoase de pe capul cărunt și aproape ras o plăcintă informă de un galben murdar. Vru să vorbească, nu spuse nimic, desfăcu brațele și Inokenti, aplecându-se (unchiul era mai scund cu jumătate de cap), își freca obrazul neted de țepii unei bărbi și ai unei mustăți neglijate, iar mâna lui se odihni pe omoplatul ascuțit care deforma umărul.

Unchiul ridică amândouă mâinile și, cu brațele întinse, îl prinse pe Inokenti de umeri și se uită la el.

Se pregătea să-i vorbească pe un ton solemn.

Îi spuse simplu:

— Ești cam... slăbuț.

— Și tu...

Nu era numai slăbiciunea, era copleșit în mod sigur de diverse infirmități, dar, după cum se vedea la soare, ochii unchiului nu erau întunecați de vălul tern și resemnat al bătrâneții. Zâmbi puțin, ridicând colțul drept al gurii:

— Cred și eu!... Nu am ocazia să fac prea des festinuri... Dar tu?

Inokenti se felicită că o ascultase pe Clara și luase cu el provizii de cârnați și pește afumat, fără îndoială inexistente în Tver. Suspină:

— Prea multe griji, unchiule.

Unchiul îl scrută cu ochii lui ageri, strălucitori încă.

— Totul depinde de genul de griji. Sunt unele care nu te marchează.

— Și te duci departe după apă?

— Două sau trei străzi mai încolo, o distanță scurtă. Inokenti se aplecă să-și ajute unchiul, dar gălețile i se părură grele, de parcă ar fi fost îmbrăcate în fontă.

— He, he! spunea unchiul în spatele lui. Încă un manual! Lipsă de obișnuință...

Îl depăși, deschise ușa într-un capăt de hol și prinse de toarte ca să-l ajute pe Inokenti să pună gălețile pe o bancă. Eleganta valiză albastră aterizâ pe o podea cu scânduri strâmbe și depărtate. Ușa fu încuiată imediat, de parcă unchiul s-ar fi temut de o intruziune.

Coridorul acesta cu tavan jos avea o fereastră care dădea spre ușa din spate și patru uși: două debarale și două camere. Inokenti își simți inima grea. Era prima lui experiență de genul acesta. Își reproșa că venise și căuta un pretext ca să poată deschide ușa și să plece acasă.

Ușile camerelor erau umflate, unele capitonate cu fetru, altele cu două canaturi și geluite la mână. La fiecare intrare, Inokenti trebuia să-și întindă nasul, apoi să plece capul, evitând lămpile agățate de plafon.

În succesiunea celor trei camere care dădeau spre stradă, aerul era rarefiat, fiindcă ferestrele duble rămâneau închise tot timpul anului, cu spațiul dintre ele umplut cu bumbac și presărat cu păhărele și fâșii de hârtie multicoloră, și nu se deschideau decât ferestruicile de sus, în fața cărora unduiau serpentine din hârtie de ziar: mișcarea constantă a panglicilor suspendate îndepărta muștele.

Inokenti intra pentru prima dată într-o casă atât de deformată și lăbărțată, atât de lipsită de aer și lumină, fără o mobilă modernă, și întâlnea mizeria aceasta lugubră în altă parte, în afară de cărți. Pereții nu erau toți tencuiți, unii erau din lemn vopsit maro și, în lipsa covoarelor, solul era presărat cu ziare vechi îngălbenite și pline de praf; alte ziare erau aruncate peste tot în mai multe straturi, protejând sticla unui dulap, golul unuia care nu avea sticlă, spațiul dintre sobă și perete. Inokenti căzuse într-o capcană. Trebuia să plece în aceeași zi!

Or, unchiul, fără cea mai mică rușine, cu un fel de mândrie chiar, îi făcea onorurile casei, îi arăta înlesnirile: toaletele cu fosă septică, una pentru iarnă, alta pentru vară, lavaboul, dispozitivul care aduna apa de ploaie. Nu lăsa să se piardă nici cojile de legume, ce mai!

Cum o fi fost soția? Și albiturile, și le imagina!

Pe de altă parte, era unchiul matern al lui Inokenti, singura ființă care îi cunoscuse mama din copilărie, singura rudă adevărată, și dacă pleca renunța la ceea ce putea afla, mutila reprezentarea propriei lui ființe.

Trebuie să spunem că simplitatea și zâmbetul strâmb al unchiului pledaseră în favoarea lui. Primele cuvinte lăsaseră să se întrevadă mai mult decât descoperiseră cele două scrisori.

În anii aceștia de neîncredere și venalitate generalizată, numai rudenia de sânge îți garanta asigurarea elementară că nu aveai de-a face cu un provocator, între rude drumul era natural. Nu spuneai niciodată spiritelor luminate ceea ce încredințai unui om care avea sângele tău, chiar dacă era analfabet.

Unchiul nu era slab, ci descărnat, oasele lui purtau doar stratul de carne indispensabil. O rasă care trăiește mulți ani.

— Ce vârstă ai, unchiule?

(Inokenti nu știa nimic, nici măcar aproximativ.)

— Sunt din același an. Nu-l slăbea din ochi.

— Cu cine?

— Cu Celălalt.

Și îl privea mereu în față.

Inokenti zâmbi ușurat, trecuse peste o etapă: chiar și atunci când era la fel de entuziasmat ca și ceilalți, Inokenti simțea că nu-i plac Celălalt, tonul lui rău, cuvintele mediocre, evidenta grosolănie a spiritului.

Fiindcă nu vedea nici perplexitate amabilă, nici indignare nobilă, unchiul, care se luminase la față, mormăi glumeț:

— Mărturisește că ar fi o lipsă de modestie din partea mea să mor primul. O să-mi fac loc chiar după el.

Râseră. Fu prima scânteie care se aprinse deschis între ei. Schimburile fură facilitate.

Unchiul era îmbrăcat cu niște haine oribile: o cămașă care nu putea fi arătată, ascunsă sub o vestă cu guler, cu marginile și reverele zdrențuite, cârpite și iar zdrențuite; un pantalon pe care erau mai multe petice decât bucăți din materialul originar, mozaic de stofe diverse: cenușiu uni, în carouri, cu dungi; papucii fuseseră atât de des cârpiți, tălpăluiți și lipiți, că ai fi crezut că erau niște ghete de ocnaș. De altfel, unchiul precizase că era în ținută de lucru și că nu mergea niciodată mai departe de pompă sau de brutărie cu această costumație. Nu părea grăbit să se schimbe.

Fără să mai piardă vremea cu interiorul, unchiul îl conduse pe Inokenti afară, ca să-i facă onorurile curții. Era cald și bine, nici urmă de nor sau vânt.

Curtea nu avea mai mult de treizeci de metri pătrați pe zece, dar îi aparținea în întregime unchiului. Era separată de curțile vecine prin polate dărăpănate și garduri cu găuri, dar tot era mai bine decât nimic. Era loc pentru un mic rond de flori și o alee pavată, pentru o cisternă și o spălătorie, un trunchi, o bucătărie de vară și chiar o grădiniță. Unchiul îl conduse pe Inokenti și îi numi cel mai neînsemnat trunchi, cea mai mică rădăcină, fiindcă nepotul, văzând numai frunzele, fără fructe și flori, n-ar fi știut niciodată ce erau. Un măceș de China, o serynga, un liliac, un

răzor de cafeluțe, maci și steluțe. Două tufe de coacăz negru superbe, și unchiul se plânse că, în ciuda florilor abundente, nu produseseră niciodată nimic, fiindcă gerul le prindea în momentul polenizării. Un vișin și un măr, ale cărui crengi încărcate erau susținute cu pari. Buruienile fuseseră smulse, numai iarba bună rămăsese. Acest lucru presupunea multe îngenuncheri, multe gesturi, dar Inokenti nu putu aprecia aceste eforturi la justa lor valoare. Își dădu seama totuși:

— E greu de lucrat aici! Trebuie să te pleci, să sapi, să duci lucruri!

— Nu asta mă sperie. Să duc apă, să tai lemne, să sap, asta nu depășește măsura, e viața normală de om. Dar cutiile acestea cu cinci etaje în care locuiești cu clasa avangardistă te înăbușă.

— Clasa avangardistă?

— Proletariatul... bătrânul îl măsură ca pentru a-și asigura terenul. Oamenii care calcă ca pe cuie, care nu își închid radiourile de la imnul de dimineață la cel de seară. Nu consacră somnului mai mult de treizeci și cinci de ore și le place să arunce sticlele sub picioarele trecătorilor și să-și descarce gunoaiele în plină stradă. Avangardiști, oamenii aceștia, și în onoarea cui? Ți-ai pus întrebarea?

— De fapt... răspunse Inokenti clătinând din cap. Nu am crezut niciodată în poveștile astea.

— Nu există brute mai rele! (Unchiul se înflăcăra.) Țăranii au un contact cu pământul, cu natura, iau din ea o morală. Intelectualii au activități superioare ale spiritului. În timp ce ei își petrec toată viața între pereți fără viață, mânuind unelte fără viață, ca să fabrice lucruri fără viață. Nu văd ce ar putea primi și de unde.

Își reluară plimbarea, se aplecară, observară.

— Nu, nu e greu. Genul acesta de muncă nu îmi rănește conștiința. Când arunc lăturile, o fac fără să trișez. Ca și atunci când răzuiesc scândurile. Sau când scot cenușa și aprind focul în sobă, nu fac rău. Ca funcționar, nu poți trăi în felul acesta. Acolo trebuie să-ți îndoi spinarea, să faci josnicii. A trebuit să renunț. Să nu mai vorbim de școală, nu am putut să fiu nici măcar bibliotecar.

— Ce ți s-a părut atât de dificil?

— N-ai decât să încerci. Trebuie să critici cărțile bune, să le recomanzi pe cele proaste. Să înșeli creiere prost formate. Poți să-mi spui o singură meserie în care nu se trișează?

Inokenti nu știa nimic despre meserii. Singura pe care o cunoștea, a lui, era în contradicție cu conștiința sa.

— Casa aceasta îi aparține Raisei Timofeevna, de mult. E singura care are salariu, ca infirmieră. Copiii ei sunt mari, și-au primit cu toții partea. Ea m-a cules când eram la capăt — mintal și fizic — și în mizerie. Ea ți-a scos unchiul de acolo și o să-i fiu întotdeauna recunoscător. Face un serviciu dublu. Eu nu mă dau în lături de la gătit, de la spălat vase, tot ce face o femeie în casă. Nu asta e penibil.

Ca în orice grădiniță, era și acolo o bancă modestă, sprijinită de gard, mascată de tufișuri, ancorată adânc în pământ. Unchiul și nepotul se așezară.

— Nu, asta nu e penibil, repeta mereu bătrânul cu încăpățânarea specifică vârstei, rațională și lucidă. E conform cu natura celui care trăiește departe de asfalt, pe o bucățică de pământ pe care o poate cultiva, chiar dacă nu are decât o suprafață de două lopeți pe trei.

Trăia de zece ani așa și era fericit, nu dorea nimic mai bun. Gardurile acestea, slabe, desigur, erau citadela și apărarea lui. Nimic bun nu venea de afară — era doar radioul, sau o avertizare a fiscului, sau o creștere a datoriilor. Fiecare bătaie în ușă anunța o neplăcere; nu văzuse nici un aducător de vești bune.

Nu, asta nu era penibil, existau lucruri mai rele.

Ce, până la urmă?

Peticit și cu plăcinta pe cap, unchiul îl privi pe Inokenti cu un rest de neîncredere. După doi ani sau după două ore există subiecte despre care nu se vorbește cu un necunoscut. Dar băiatul acesta înțelegea multe lucruri, era din familie, trebuia să ia parte la povară. Haide, băiete!

— Cel mai penibil, concluziona unchiul, cu o flacără în priviri, e că trebuie să te pavoazezi pentru sărbători (aceasta avea să fie deschiderea sau închiderea dintre ei, pentru totdeauna!). Fidelitatea forțată față de un guvern pentru care nu ai nici o stimă.

Trebuia să deschidă ochii! Cel care bolborosește așa, palid, zdrențăros, poate fi un înțelept sau un nebun. Dacă este vorba despre un ghiftuit, îmbrăcat într-o togă academică, spun cu toții că e un înțelept.

Nici un fior din partea lui Inokenti, nici umbră de obiecție. Unchiul socoti că era bine, totuși, să se pună la adăpostul unor umeri puternici, pentru orice eventualitate:

— L-ai citit pe Herzen? Cu adevărat?

— Mai mult sau mai puțin, în fine, da.

Unchiul trecu la atac, înclinându-și umărul deformat de excesele de lectură din tinerețe.

— Herzen se întreabă unde sunt *frontierele patriotismului*. Și de ce trebuie să pui dragostea de patrie deasupra oricărei guvernări? Trebuie să colaborezi cu guvernul și să contribui astfel la ruinarea definitivă a unui popor?

Era simplu și puternic. Inokenti îl puse să repete.

— De ce trebuie dragostea de patrie...

Dar se ridicară de pe băncuța de lângă gard; unchiul, întors, examina spațiile dintre scânduri, fiindcă vecinii ar fi putut să-i spioneze.

Discuția luase o turnură promițătoare, Inokenti nu se mai sufoca în casa aceasta și nu se mai gândea să plece. Orele se scurgeau ciudat și el nu băga de seamă, totul i se părea interesant. Unchiul, alert, alerga la bucătărie, se întorcea. Vorbiră despre mama lui Inokenti, priviră

fotografii vechi pe care unchiul i le dărui. Dar era mult mai în vârstă decât sora lui și nu trăiseră împreună adolescența.

Raisa Timofeevna se întoarse de la muncă: era o femeie abruptă, de vreo cincizeci de ani, care îl salută pe Inokenti fără nici o amabilitate. Acesta fu contaminat de jena unchiului său și resimți temerea, bizară, că femeia aceasta va strica totul între ei. Se așezară în fața unei măsuțe întunecate, ca să mănânce prânzul și cina. Ne întrebăm ce-ar fi mâncat dacă Inokenti n-ar fi adus cu el jumătate de valiză de provizii și nu și-ar fi trimis unchiul să cumpere votcă. Contribuția casei se limită la câteva roșii proaspete tăiate. Și la cartofi.

Generozitatea acestei rude care venea în vizită și raritatea bunătăților aprinseră flăcări de bucurie în privirea Raisei Timofeievna și îl ușurară pe Inokenti de orice remușcare —remușcarea de a-și fi amânat atât de mult vizita, remușcarea de a fi venit. Băură un păhărel și încă unul. Raisa Timofeievna își debită durerile cauzate de ciudățeniile podoabei ei de soț: nu doar că avea un caracter răutăcios, care îl împiedica să se acomodeze într-o slujbă de birou, dar nu-și găsea locul nici în casă. Nu, trebuia să se ducă numaidecât și să-și cheltuiască ultimele copeici pe ziare, uneori chiar pe revista *Timpuri Noi*, care nu se dă. Și asta nu din plăcere, fiindcă se înfurie citind ziarele, apoi petrece nopți întregi răspunzând articolelor, dar nu trimite nimic la redacție, arde hârtiile după câteva zile, nu sunt lucruri pe care să le păstrezi. Jumătate din zile le petrece așa, scriind degeaba. Ascultă conferențiarii în trecere care vorbesc despre situația internațională — și de fiecare dată tremură că nu-l va mai vedea, că va fi arestat, că va pune o întrebare... Dar nu, se întoarce teafăr și nevătămat.

Unchiul nu face nici o obiecție tinerei lui soții, zâmbește vinovat. Zâmbetul lui strâmb nu îți îngăduie să speri că se va cuminți într-o zi. Nici Raisa Timofeievna nu se plânge cu adevărat, și-a pierdut demult iluziile. Nu îi refuză niciodată ultimele copeici, chiar dacă le folosește prost.

Casa atât de dărăpănată, de zgârcită, de întunecată se făcu mai primitoare când se traseră jaluzelele. O izolare liniștitoare, departe de lume, al cărei secret a fost pierdut de secolul nostru. Fiecare jaluzea era barată de un zăvor, al cărui cârlig pătrundea în interior și se fixa cu un știft. Nu era de frica hoților: chiar cu ferestrele deschise, n-ar fi găsit nimic de furat în casă. Încuietorile acestea metalice atenuau prudența sufletului. Nu puteai face altfel: un trotuar de pământ bătătorit se întindea sub ferestre, iar trecătorii puteau să-și arunce vacarmul pașilor, al cuvintelor, al înjurăturilor.

Raisa Timofeievna se duse să se culce devreme și, în camera din mijloc, cu gesturi lente și șoapte, unchiul, care auzea încă bine, descoperi un nou secret: ziarele acestea îngălbenite, care păreau un mijloc de protecție față de soare sau praf, erau un mijloc puțin condamnabil de a conserva informațiile cele mai interesante („De ce ați păstra *acest* număr,

cetățene? „Dar nu l-am păstrat intenționat, e un ziar oarecare."). Fără cea mai mică însemnare, unchiul știa totuși unde să caute. Ziarele erau întotdeauna la îndemână, nu trebuia să scotocești prin colțuri.

Așezați pe două scaune vecine, unchiul se înarma cu ochelarii și citiră, deasupra sobei, într-un jurnal din 1940, cuvintele acestea ale lui Stalin: „Știu cât de mult își iubește poporul german Führerulși de aceea ridic paharul în sănătatea lui!" Într-un ziar din 1924, lipit de fereastră, Stalin îi spăla pe Kamenev și Zinoviev, „acești leniniști fideli", de acuzația de a fi sabotat lovitura de stat din octombrie.

Inokenti se prinse în joc, căpătă gust pentru această vânătoare și ar fi petrecut amândoi mult timp plimbându-se așa, într-un zgomot de frunze uscate, prost luminați de un bec de 40 de wați, descifrând rândurile livide, aproape uscate, dacă o tuse mustrătoare nu s-ar fi auzit din spatele ușii și unchiul, confuz, nu i-ar fi spus:

— Nu trebuie să pleci mâine, nu-i așa? Trebuie să stingem acum lumina, consumă mult. Spune-mi de ce plătim atât de scump electricitatea. Am construit atâtea baraje, degeaba, e tot scump.

Stinseră. Dar nu le era somn. În camera din fund, unchiul se așeză lângă Inokenti, pe patul făcut pentru el, și vorbiră încă două ore bune, în șoaptă, cu elanul pasionat al îndrăgostiților care nu au nevoie de lumină ca să gângurească.

— Înșelăciunea e singura lor armă! tamburina unchiul în întuneric și vocea aceasta te-ar fi putut înșela în privința vârstei. Să vorbim despre guvernul acesta care răspunde de vorbele lui... Pace popoarelor, baionetele în pământ! După un an, ex-dezertorul vâna mujicii din păduri și îi împușca pentru a da un exemplu! Țarul nu ar fi făcut niciodată așa ceva... „Autosugestia în producție!" Ai văzut vreodată o urmă de autosugestie, chiar pentru o lună? Statul centralizat a înghițit totul imediat. Dacă ar fi declarat în 1917 că normele de lucru vor crește în fiecare an, nimeni nu i-ar fi urmat. „Să terminăm cu diplomația secretă și cu misiunile confidențiale!" și imediat după aceea urmează tampoane „secrete" și „secret-confidențiale" unde vrei. S-a văzut vreodată altă țară, alt popor care să știe atât de puține despre guvernul său?

Deceniile, subiectele de conversație jonglau vesel în întuneric și unchiul explica acum că, în timpul războiului din '41, orice reședință de provincie păstra o garnizoană a NKVD-ului, care nu era trimisă pe front. Țarul își expediase toată garda la război, rămăsese fără trupe de interior împotriva Revoluției.

Cât despre lamentabilul guvern provizoriu, nu avea armată, pur și simplu.

Apoi vorbiră despre ultimul război între Uniunea Sovietică și Germania. Care e punctul tău de vedere?

Cuvintele veneau singure. Inokenti formula, de parcă i-ar fi fost familiare, idei care nu i se păruseră niciodată necesare înainte de acest dialog.

— Eu cred că a fost un război tragic. Ne-am luptat pentru patria noastră și am pierdut-o. Aparține pentru totdeauna fiefului Mustăciosului.

— Fără să mai spunem că am lăsat acolo mai mult de șapte milioane de oameni, se grăbi să adauge unchiul. Și de ce? Ne-am pus funia de gât. Nu există război mai nefericit în toată istoria rusă...

Apoi vorbiră despre al doilea congres al Sovietului, mandatat de trei sute de deputați din nouă sute, deloc reprezentativ, și care nu putea deci să garanteze Consiliul Comisarilor Poporului.

— Ce spui?

De două ori își spuseseră noapte bună, unchiul îi sugerase să lase ușa deschisă, fiindcă nu era aer în cameră, dar bomba atomică veni singură în discuție, unchiul se întoarse și, într-un murmur furibund:

— Sunt absolut incapabili să-și fabrice propriile mijloace!

— Ar putea totuși să reușească, spuse Inokenti, plescăind sceptic din buze. Am auzit spunându-se că fac primele încercări zilele astea.

— Prostii! Îl asigură unchiul. Anunță, dar cine vede? Nu au industria care le trebuie, e o afacere care necesită douăzeci de ani de muncă.

Se îndepărta, revenea:

— Dacă reușesc, suntem pierduți, Inok. Nu vom cunoaște niciodată libertatea.

Culcat pe spate, Inokenti mânca din ochi întunericul opac.

— Da, ar fi îngrozitor... Nu sunt oameni care s-o lase să mucegăiască... Or, fără bombă, n-ar îndrăzni să pornească la război.

— Dar războiul nu e niciodată o soluție, replică unchiul, întorcându-se. Războiul e sfârșitul. Ceea ce îl face teribil nu sunt nici incendiile, nici mișcarea trupelor, nici bombardamentele, e mai ales faptul că așază pe o cale legală tot ce se gândește la voia imbecilității... De altfel, nu e nevoie de război pentru asta. Haide, culcă-te.

Treburile gospodărești nu fură deloc neglijate: la munca de a doua zi se adăugă cea trecută cu vederea cu o zi în urmă. A doua zi dimineața, înainte de a pleca la piață, unchiul scoase două teancuri de ziare și Inokenti, știind că nu le va putea citi seara, se grăbi să le răsfoiască la lumina zilei. Paginile acestea uscate și pline de praf aveau o consistență neplăcută și lăsau o crustă respingătoare pe vârful degetelor. Se spălă, își frecă mâinile, apoi nu se mai uită la praful care se strângea pe degetele lui, așa cum nu mai vedea defectele casei, podelele strâmbe, lumina slabă care pătrundea pe geamuri sau exteriorul jalnic al unchiului. Știa totuși că nu va pleca în ziua aceea.

Târziu seara cinară din nou toți trei, iar unchiul fu vioi și vesel. Evocă anii de studii, la Facultatea de Filozofie, spiritul revoluționar jovial și glumeț al studenților dintr-o epocă în care închisoarea era locul cel mai

interesant pe care l-ai fi putut cunoaște. Nu aderase niciodată la vreun partid, fiindcă vedea în fiecare program politic o violență îndreptată împotriva libertății umane și nu recunoștea șefilor de facțiune nici o superioritate de ordin profetic asupra muritorilor obișnuiți.

Raisa Timofeievna amesteca în povestirile acestea istorii de la spital, evocând o încâinare și o țâfnă generalizată.

Închiseră din nou jaluzelele, fixară cârligele. Unchiul se duse de data asta la un cufăr dintr-o cămară și, la lumina unei lămpi cu petrol — firele electrice nu ajungeau până acolo — scoase haine de iarnă presărate cu naftalină și altele numai zdrențe. Ridicând lampa, își arătă comoara. Fundul cufărului, din lemn neted și vopsit, era tapisat cu o *Pravda* din ziua următoare loviturii de stat din octombrie. Ca titlu: „Tovarăși, sângele vărsat pentru voi a asigurat convocarea Adunării constitutive, singura suverană a pământului rusesc, în termenul prescris!"

— Nu votaseră încă, vezi? Nu credeau că vor avea atât de puțini deputați.

Și îl puse la loc, încet, cu grijă, în cufăr.

Adunarea aceasta era răscrucea la care se încrucișaseră destinele familiei: Artiom, tatăl său, era unul dintre marinarii fără barcă ce dizolvaseră porcăria de Constitutivă, unchiul Abner era dintre cei care manifestaseră în favoarea ei.

Manifestația la care participase unchiul se formase pe podul Sfintei Treimi. Era o zi mohorâtă și blândă de iarnă, fără zăpadă sau vânt, și mulți dintre manifestanți se descheiaseră la cămașă pe sub hainele groase. O mulțime de studenți, de liceeni, de domnișoare. Poștași, telegrafiste, funcționari. Izolați, ca unchiul. Drapelele roșii ale socialiștilor și ale revoluției, unul sau două drapele mai mici, verzi cu alb. Cealaltă manifestare, lansată de uzinele Nevskaia Storona, era exclusiv social—democrată și pavoazată cu roșu.

Povestirea avu loc târziu seara, în întuneric, ca să n-o supere pe Raisa Timofeievna. Casa era închisă și cufundată într-o obscuritate de interdicție, cum fuseseră toate casele din Rusia în vremurile acelea întunecate, tulburi, de omoruri și discordie, în care ciuleai urechea auzind pașii amenințători de pe stradă și, la lumina lunii, riscai să te uiți printre jaluzele.

Dar nu era lună, felinarul era departe, jaluzelele strânse bine și interiorul cufundat într-un întuneric atât de opac, că numai ușa, întredeschisă spre reflexia oblică a unei ferestre de pe hol, care dădea spre curte, îți îngăduia să distingi în noapte mișcările și conturul capului, chiar dacă nu întotdeauna. Vocea acesta, care nu mai era susținută de strălucirea ochilor sau de suferința întipărită în ridurile de pe față, era totuși fără vârstă și frapa prin hotărârea neclintită:

— Defilarea noastră nu avea nimic vesel, tăceam, nu se cânta. Înțelegeam bine, sau mai degrabă nu, nu înțelegeam deloc gravitatea

acelei zile. Nu știam că va fi unica zi în care trăise unicul parlament rus, după cinci secole, și așteptând un alt secol. Cui îi păsa de parlamentul acesta, de altfel? Câți eram, veniți din toată Rusia? Cam cinci mii... Au început să tragă deasupra noastră, în uși, în acoperișuri, apoi în trotuare, și nu în aer, în piepturile lipsite de apărare... Doi sau trei dintre noi îl luau pe cel care cădea, ceilalți continuau... Nimeni nu riposta, nu aveam un singur revolver... Nu ne-au lăsat să ajungem la Palatul Taurid, plin de marinari și pușcași letoni. Letonii erau stăpânii destinului nostru, nu știau ce avea să vină peste Letonia... Pe Bulevardul Liteinîi, Gărzile Roșii ne-au barat drumul. „Împrăștiați-vă! Pe trotuare!" și au început să tragă în rafale. Ne-au smuls un drapel roșu... ar fi încă atâtea de spus despre gărzile acestea roșii... au rupt bățul, au călcat în picioare drapelul... Unii s-au împrăștiat, alții s-au dat înapoi. Au continuat să tragă în spatele nostru, să ne ucidă. Era ușor pentru gărzile acestea roșii, un cortegiu pașnic, prins pe la spate... și imaginează-ți că nu începuse încă Războiul Civil! Modul lor de a acționa era deja prins. Unchiul respiră zgomotos.

— ...și astăzi, 9 ianuarie are dreptul la roșu și negru în calendar. Nu se suflă un cuvânt despre 5 ianuarie.

Încă o gură de aer:

— Și deja foloseau procedeul acesta abject! De ce au tras asupra manifestației noastre? Pentru că era inspirată de Kaledin! Ce aveam noi în comun cu Kaledin? Nimeni nu știe să recunoască dușmanul din interior: un om care circulă lângă tine, care vorbește ca tine, care cere un lucru asemănător cu libertatea. Trebuie neapărat să-l separi de mase, să-l legi de dușmanii din exterior. Apoi e ușor, agreabil chiar, să deschizi focul asupra lui.

Chiar tăcerea, în întuneric, emana un fel de limpezime, care nu putea fi risipită. Scârțâind saltelele vechi, Inokenti se ridică, se așează.

— Ce se întâmpla la palat?

— În noaptea Epifaniilor? Unchiul își trase sufletul. Ce era? Ei bine, *Oșlo*-ul, mulțimea. Fluierături de derbedei, care îți spărgeau timpanele... Înjurături mai tari decât orice discurs, și mai numeroase. Lovituri de bastoane în pământ pentru un da sau pentru un nu. Era Garda! A cui și pe cine să protejeze? ... soldății de două parale și marinari de nimic, beți pe jumătate — vomitând pe bufete, sforăind pe divanurile capitonate, aruncând cojile de semințe în șemineu... Așază-te puțin în locul unui deputat, al unui om instruit, spune-mi cum ai fi procedat cu derbedeii aceștia? Nici vorbă să-i netezești pe umăr sau să levorbești frumos — era un gest contrarevoluționar de o insolență strigătoare! O crimă de lez—mârlănie! Și apoi, încărcătoarele de mitralieră erau încrucișate pe pieptul lor. Iar la centură aveau grenade și Mausere. În sala de ședințe a Adunării se amestecau în asistență, fără să lase puștile pe culoar. Și țințeau spre oratori, de parcă ar fi fost un exercițiu. Omul care vrea să

vorbească despre o pace democratică, despre naționalizarea pământurilor vede douăzeci de puști îndreptate spre el, trăgaciul e întins, dacă pleacă glonțul, nu o să le fie nici frig, nici cald, nici măcar nu se vor scuza, haide! Următorul!... Iată ce trebuie să înțelegi: o pușcă încărcată ațintită spre gura oratorului! Sunt toți înăuntru! Așa au luat Rusia, așa a fost întotdeauna, dar așa vor crăpa și ei! Pot să schimbe altceva, da, asta... niciodată... Sverdlov smulge clopoțelul de la președintele Adunării, îl împinge, nu-l lasă să redeschidă ședința. Lenin e în loja guvernului și ricanează și jubilează, și comisarul poporului Karelin, SR, moare de râs! Nu e destul de fin ca să spună că numai primul pas e greu, că în șase luni va fi rândul SR-ului... La cazan, toți! Urmarea o știi, cred că ai văzut-o la cinema... Comisarul Dîbenko, bruta aceasta nerușinată, a trimis marinarii să închidă o ședință care era oricum inutilă. Marinarii de doi bani, cu pistoalele și încărcătoarele lor, au luat cu asalt tribuna.

— Tatăl meu era cu ei?

— Da. Un mare erou al Războiului Civil. Aproape în momentul în care mama ta îi... cedase. Erau foarte lacomi de vlăstare de familie bună. Era partea crocantă a Revoluției.

Inokenti simțea cum îi ard fruntea, urechile, obrajii, gâtul. Era învăluit ca de o flacără de complicitatea lui la o infamie.

Unchiul se sprijini pe genunchiul lui și, foarte aproape de el, îi spuse:

— Nu ai simțit niciodată dreptatea acestui adevăr care vrea ca păcatele părinților să cadă asupra copiilor?... Și că aceștia trebuie să le spele?

CAPITOLUL LXII

Prima soție a procurorului, astăzi defunctă, traversase Războiul Civil alături de soțul ei; trăgea bine cu mitraliera, trăia pentru ultimele decizii ale celulei, se străduise mult să ridice familia Makarîghin la opulența din prezent. Dacă nu ar fi murit la nașterea Clarei, ne întrebăm cum s-ar fi adaptat la meandrele timpului nostru.

Aleftina Nikanorovna, soția actuală, din contră, eliberase familia de vechile restricții și hrănise cu sevă o tulpină până atunci uscată. Nu știa prea multe despre împărțirea claselor și nu consacrase timp cercurilor de informare politică. În schimb, știa bine, foarte bine, că o casă bună nu poate prospera fără o bucătărie bună, nici fără rezerve robuste și abundente de lenjerie de masă sau de pat. Asigurându-și astfel materialul, nu trebuia să neglijeze nici semnele exterioare cele mai notabile de bunăstare și să înzestreze casa cu argintărie, pahare și covoare. Marea ei artă era să-și procure totul la cel mai bun preț și să nu lase să-i scape o vânzare avantajoasă, fie că era vorba de magazinele rezervate Parchetului, sau de cumpărături la anticariatele statului, sau de piețele de ocazie din regiunile proaspăt anexate. Se dusese în scopul acesta la Lvov și la Riga în epoca permiselor, apoi, după război, când bătrânele letone vindeau pentru o bucățică de pâine fețele de masă grele sau serviciile lor. Avea mână bună la cristale și ajunse să le cunoască: cristal fumuriu, irizat, aurit, cristal „rubin" cu cupru sau seleniu, cristal albastru cu cobalt. Nu colecționa cristalele trustului de stat Glavposuda — strâmbate, fabricate în linie de mâini indiferente —, îi trebuiau cristale vechi, stelate cu scântei de maestrul sticlar și purtând pecetea creatorului lor. Între 1920 și 1940 se confiscaseră mii de obiecte din cristal în urma condamnărilor judiciare, care fuseseră vândute într-un cerc restrâns.

Masa aceasta era deci bogat împodobită și atât de abundentă, că două servitoare bașkire — una aparținând casei, alta împrumutată din vecini — reușeau cu greu să asigure servirea. Aproape fetițe, originare din același sat, își terminaseră cei zece ani de studii în vara precedentă, la Cekmaguș. Cu fețele concentrate, congestionate de atmosfera bucătăriei, respirau gravitate și hărnicie. Mulțumite de serviciul de la Moscova, erau convinse că vor câștiga destui bani până în primăvara următoare și se vor înțoli suficient ca să se mărite la oraș și să nu se întoarcă la colhoz. Aleftina Nikanorovna, o femeie frumoasă și înaltă, încă proaspătă, supraveghea treaba servitoarelor cu ochi aprobatori.

Marea ei grijă de stăpână a casei venea dintr-o schimbare de ultimă oră: seara fusese proiectată pentru tineret, nu trebuiau să fie alți adulți

în afară de membrii familiei, fiindcă Makarîghin își gratificase deja colegii cu un banchet, cu două zile în urmă. Așa că nu fusese invitat decât un vechi tovarăș al procurorului, din Războiul Civil, sârbul Dușan Radovici, fost profesor la Institutul de Profesorat roșu, de mult desființat; se tolerase de asemenea prezența unei prietene din tinerețe a stăpânei casei, soția unui instructor al comitetului de canton din Zaretșie, o ființă cam necioplită care venise să facă cumpărături la Moscova. Or, tocmai debarcase din Extremul Orient (unde participase la un răsunător proces al militarilor japonezi acuzați că uneltiseră un război bacteriologic) generalul de divizie Slovuta, acuzator public și el, personaj foarte sus plasat care trebuise invitat la masă. Acum se simțeau jenați, în fața lui Slovuta, de prieteniile acestea pe jumătate recunoscute — oameni care nu le erau chiar prieteni și care ar fi putut să-l facă pe Slovuta să creadă că Makarîghinii primeau „sărăntoci". Și acest lucru otrăvea și complica seara în ochii Aleftinei Nikanorovna. Își așează prietena, nefericită de a fi primit un minus, la mare distanță de Slovuta, și o sili să vorbească încet și să-și oprească lăcomia. Îi plăcea totuși s-o audă cerând rețeta fiecărui fel sau extaziindu-se în fața tuturor, a serviciului și a calității convivilor.

În onoarea lui Slovuta insistaseră atât să vină Inokenti — în mare ținută de diplomat, bineînțeles, firetuit cu aur — ca să facă pereche cu celălalt ginere al Makarîghinilor, faimosul scriitor Galahov, și să ridice și mai mult prestigiul serii. Spre marea ciudă a socrului, Inokenti veni târziu, când cina se terminase și tineretul se împrăștiase deja ca să danseze.

Inokenti cedase până la urmă și își îmbrăcase blestemata de ținută. Fusese ca asurzit tot timpul drumului, dar nu mai putea rămâne acasă, îi era groază. Totuși, pătrunzând îndurerat în apartamentul acesta plin de lume, răsunând de zgomote, de râsete și culori, simți că era locul unde orice arestare era imposibilă. Își reveni la normal și simți chiar o ușurare crescândă. Bău cu plăcere tot ce i se servi, își puse în farfurie câte puțin din toate — de douăzeci și patru de ore nu înghițise nimic — și pofta de mâncare se trezea în el cu bucurie.

Antrenul lui sincer risipi contrarierea socrului și legă o conversație în capătul mesei, unde Makarîghin manevra greoi ca să-l împiedice pe Radovici să lanseze o minciună prea gogonată, veghind ca Slovuta să se simtă bine și Galahov să nu se plictisească. Acum șoptea cu vocea lui groasă, adresându-i lui Inokenti reproșuri glumețe: ginerele acesta ar fi putut să-i înveselească bătrânețea, dăruindu-i niște nepoței:

— Ar trebui să-i vedeți împreună, pe el și pe soția lui! se plângea el. Un cuplu potrivit, două adevărate turturele, care trăiesc numai pentru ei, au destul timp liber, nici o grijă. La adăpost de orice! Cele două capete ale lumânării! Întrebați-l pe netrebnicul acesta mic dacă nu e un veritabil epicurian! Ei, Inokenti, mărturisește: ești sau nu un discipol al lui Epicur?

Chiar în glumă, nimeni nu și-ar fi permis să taxeze un membru al Partidului Comunist din Uniune ca fiind neohegelian sau neokantian, subiectivist, agnostic, sau, Doamne ferește, revizionist. Dar numele acesta de epicurian avea o rezonanță anodină și nu putea dăuna unui marxist de cea mai bună speță.

Atunci, Radovici, care se familiarizase dintr-o erudiție amoroasă cu viața Fondatorilor, nu se stăpâni să nu spună:

— Până la urmă, Epicur era un om mare, un materialist. Și Karl Marx în persoană e autorul unei teze despre Epicur.

Radovici avea o tunică roasă de alură militară, pielea de pe față ca un pergament înnegrit care se mula pe craniu și, până în ultimul timp, ieșise mereu cu casca lui ascuțită Budionîi, dar miliția îl rugase să dea explicații.

Inokenti se încălzi și îi parcurse cu ochi de o bucurie feroce pe oamenii aceștia care nu știau nimic. Ce pas temerar, să te fofilezi ca el în bătălia titanilor! Saluta în el însuși un cunoscut al zeilor. Makarîghin și chiar Slovuta, pe care i-ar fi disprețuit în orice altă ocazie, trezeau în el un fel de căldură omenească, fiindcă erau făuritorii imunității sale. Cu ochii scânteietori, răspunse provocării:

— Epicur? Mărturisesc, nu neg nimic. Dar vă voi surprinde sigur spunându-vă că acest cuvânt, epicurian, este unul disprețuit în limbajul cotidian. Când vrei să vorbești despre un om prea avid de viață, prea petrecăreț, libidinos, sau ca să vorbim grosolan, de un porc, îi spui „epicurian". Nu, așteptați, nu glumesc! Respingea orice obiecție și, excitat, legăna între degetele lui fine, delicate, paharul pe care îl golise. Epicurian înseamnă contrariul a tot ce ne imaginăm. Nu ia parte la orgii. Printre cele trei rele care împiedică fericirea omului, el citează *dorințele insațiabile*! Nu? Declară că, de fapt, omul are nevoie de puține lucruri și că, în felul acesta, fericirea lui nu depinde de loviturile sorții! Ne eliberează de teama pierderii norocului și de asta e un mare optimist, acest Epicur!

— Ce ai spus? exclamă Galahov surprins, apoi își scoase agenda din piele și creionașul de fildeș. În ciuda unei glorii asurzitoare, avea un comportament de copil bun, cu clipiri din ochi și bătăi pe umăr. Câteva fire argintii decorative încununau fața puțin bronzată, puțin buhăită.

— Dă-i de băut! Îi spuse Slovuta lui Makarîghin, arătându-i paharul gol al lui Inokenti — dacă nu o să ne îmbete cu vorbe!

Socrul îl servi pe Inokenti, care bău cu plăcere. În momentul acela era primul care considera că filozofia lui Epicur sună mai bine dacă este profesată.

Slovuta, un bărbat cu fața încă tânără și bucălată, afecta o anume condescendență față de Makarîghin (știa că fusese semnat deja decretul care îi acorda a doua stea), dar era foarte mulțumit că făcuse cunoștință cu Galahov: se vedea deja, în aceeași seară, într-o altă casă în care avea

de gând să facă un salt, declarând simplu că golise un pahar mai înainte cu *Kolka* Galahov, care îi povestise... dar uite, Galahov venise și el târziu și nu povestise nimic, absorbit poate de viitorul său roman. Slovuta, convins că nu va scoate un cuvânt de la celebritatea aceea, se gândea să plece.

Makarîghin se strădui să-l rețină și nu reuși decât invitându-l la niște „libațiuni tabagice" furnizate de colecția pe care o păstra în biroul lui. Makarîghin fuma tutun de pipă bulgăresc procurat de prieteni, dar, în timpul seratelor, se oferea să schimbe țigări. Și îi plăcea să-și uimească convivii oferindu-le succesiv țigări de mărci diferite.

Cabinetul de lucru era alături, stăpânul casei deschise ușa și îi invită pe Slovuta și pe ginerii săi. Aceștia se scuzară, ferindu-se de discuțiile acestea de senatori. Temându-se de o gafa a lui Radovici, Makarîghin îl lăsă pe Slovuta să treacă primul și își amenință cu degetul vechiul prieten.

Cumnații rămaseră singuri, la un colț de masă părăsit. Galahov era mai mare cu câțiva ani și amândoi aveau vârsta binecuvântată la care ești încă tânăr, dar nimeni nu te cheamă la dans — puteau deci să se abandoneze plăcerii unei conversații bărbătești, în fața sticlelor pline, în sunetul unei muzici îndepărtate.

Cu o săptămână înainte, Galahov concepuse o operă care vorbea despre complotul imperialist și lupta diplomaților noștri pentru pace: era o piesă de teatru, de data aceasta, nu un roman, și acest lucru îl scutea de o mulțime de detalii de ambianță și costum. Ținea mult să-și intervieveze cumnatul și să schițeze în același timp trăsăturile esențiale ale diplomatului sovietic, descriind câteva particularități evocatoare ale vieții occidentale, fiindcă opera se desfășura în vest, unde Galahov petrecuse doar câteva zile, cu ocazia unui congres pentru pace. Își dădea seama că nu era foarte cinstit să scrii o operă despre niște realități total necunoscute, dar trecuseră ani întregi de când viața în străinătate, misterele Istoriei sau fantasmagoriile despre locuitorii de pe Lună îl depășeau mai puțin decât viața autentică în care se afla și în care cea mai neînsemnată pistă era minată de tabuuri.

Servitoarele aranjau cu zgomot masa pentru ceai. Stăpâna casei le supraveghea cu coada ochiului și, de la plecarea lui Slovuta, își lăsa prietena să vorbească și n-o mai oprea. Aceasta, continuându-și confidențele, îi spunea că te poți îngriji foarte bine în cantonul Zaretșie, că „doctorii" erau buni, că toți copiii activiștilor de partid aveau creșe separate de restul plozilor, că nu le lipsea niciodată laptele, că le făceau injecții de penicilină.

Camera vecină răsuna de cântecul unui pick-up, urmașul hârâitorii metalice a unui receptor de televiziune.

— Privilegiul scriitorilor este de a ancheta, încuviința Inokenti, cu ochii strălucind încă de succesul care îl însuflețise când fusese vorba despre

Epicur. Ca și judecătorii de instrucție, într-un fel. Este vorba despre întrebări fără scop referitoare la crime.

— Noi nu căutăm în om crimele sale, ci calitățile, părțile bune.

— În cazul acesta, munca voastră se află la antipozii conștiinței umane. Deci vrei să scrii o carte despre diplomați?

Galahov zâmbi.

— Vreau, vreau... e spus prea repede, Ink, nu e așa de simplu ca interviurile luate scriitorilor de Anul Nou. Este vorba despre adunarea documentelor... nu poți totuși să interoghezi orice diplomat. E o șansă că tu ești din familie.

— Și alegerea ta spune multe despre clarviziune. Un diplomat necunoscut ar începe să-ți povestească gogoașă după gogoașă. Noi avem lucruri de ascuns.

Se priviră drept în ochi.

— Văd. Dar e un *aspect* al activității voastre pe care nu o să-l pun în lumină, așa că...

— Aha! Ceea ce te interesează în primul rând sunt viața cotidiană în ambasade, ziua de lucru, ceremonialul recepțiilor, remiterea scrisorilor de credit...

— Nu, merg mai departe! Și apoi, felul în care se reflectă în sufletul diplomatului sovietic...

— A, bun! Cum se reflectă... Da, inutil să precizăm! Am înțeles. O să-ți vorbesc despre asta până la sfârșitul serii, fie. Numai că vreau să-mi explici mai întâi... Și inspirația războinică? E gata? S-a epuizat?

— Nu se poate epuiza, spuse Galahov clătinând din cap.

— Trebuie să recunoști că războiul acesta ne-a depanat grozav. Coliziunile, tragediile, unde am căuta dacă nu ar fi fost război?

Privirea lui Inokenti era veselă.

Fruntea scriitorului se umbri de grijă. Suspină:

— Port gravată în fundul inimii tema aceasta a războiului.

— Dar ea ți-a inspirat capodopere!

— Poate că e o temă eternă pentru mine. O să mă întorc la ea, înainte de moarte.

— Poate nu e necesar?

— Trebuie! Fiindcă războiul trezește în sufletul oamenilor...

— În suflet? De acord! Dar privește tot ce ne-a dat literatura voastră despre război, romanele de pe front. Ideile de bază se referă la cel mai bun mod de a adopta o poziție de luptă, de a conduce o exterminare, „fără uitare și iertare", se amintește că „ordinul comandantului e sacru pentru subordonați", toate lucrurile care sunt formulate mai bine în regulament. Să adăugăm că zugrăviți uneori câțiva amărâți de generali în încurcătură, rătăcind cu degetul pe hartă.

Galahov se întunecă. În materie de industrie războinică, generalii erau favoriții lui.

— Te referi la ultimul meu roman?

— Sigur că nu, Nikolai! Dar trebuie ca literatura să repete regulamentele militare? Sau ziarele? Sau sloganurile? Maiakovski, de exemplu, se lăuda că alesese ca motto extrase din ziare, adică se onora fiindcă rămăsese la nivelul presei. La ce slujește, în cazul acesta, literatura? Scriitorul e totuși un maestru, așa am înțeles întotdeauna...

Cumnații se vedeau rar și nu se cunoșteau bine. Galahov răspunse cu prudență:

— Ceea ce spui tu se aplică regimului burghez.

— Bineînțeles, așa e, recunoscu fără frică Inokenti. Noi ascultăm de alte legi... Dar nu asta voiam să spun... (Făcu un gest în spirală.) Kolia, crede-mă, există în tine o parte care mi-e simpatică. De aceea sunt în măsură să te întreb... fără mofturi... Te-ai gândit la asta? Ce loc ți-ai atribui tu singur în tabloul literaturii ruse? Ai scris deja șase volume frumoase. Ai treizeci și șapte de ani, la vârsta asta Pușkin se curățase. Tu nu riști să pățești așa ceva. Există totuși o întrebare de care nu poți scăpa, aceea de a ști cine ești. Ce idei ai putut să dăruiești unui secol torturat ca al nostru. În afară, bineînțeles, de adevărurile indiscutabile pe care ți le-a furnizat realismul socialist. Și apoi spune-mi, Kolia (și de data asta, în întrebarea lui Inokenti, suferința înlocuise sarcasmul), nu ți-a fost niciodată rușine cu generația noastră?

Riduri mișcătoare și înnodate ca jocul tendoanelor de sub piele parcurseră fruntea și obrajii lui Galahov.

— Atingi un punct sensibil, spuse el, privind fix fața de masă. Ce scriitor rus nu a îmbrăcat niciodată pe ascuns haina lui Pușkin sau cămașa groasă a lui Tolstoi? (Își roti creionul de două ori pe masă și îi aruncă lui Inokenti o privire fără ascunzișuri. Avea și el chef de confidențe, așa cum nu îți permiți între oamenii de litere.) Când eram un țânc, la începutul planurilor cincinale, aveam sentimentul că aș fi murit de fericire dacă mi-aș fi văzut numele tipărit sub o poezie. Acesta ar fi, credeam eu, începutul nemuririi... Numai că...

Înconjurând sau îndepărtând scaunele, Dotnara venea spre ei.

— Ink! Kolia! Mă vreți? Nu spuneți lucruri prea grele pentru mine?

Nu putea nimeri mai rău.

În timp ce se apropia, numai vederea ei și ceea ce simboliza inevitabil în viața lui Inokenti îi amintiră dintr-odată acestuia tot adevărul înspăimântător care îl aștepta: seara aceasta, caruselul acesta de glume ale musafirilor reprezentau vidul. Inima lui se strânse, gâtul îi fu prins într-o menghină arzătoare, uscată.

Dotti, în picioare, aștepta un răspuns și își legăna poalele bluzei. Gulerul subțire de blană era inundat de părul blond, liber de orice constrângere, pe care moda nu reușise să-l afecteze în nouă ani, fiindcă știa să păstreze ce avea mai bun. Era stacojie — poate din cauza bluzei de culoarea cireșelor? Și buza de sus fremăta puțin, cu freamătul acela de căprioară pe care îl cunoșteau și îl iubeau amândoi și care o cuprindea

atunci când i se făceau complimente sau când știa că plăcea. De ce în momentul acela?

Încerca de atâta timp să-și marcheze independența față de el, să-și păstreze propriile ei idei despre existență. Ce se rupsese oare în ea? Sau poate că îi atinsese inima presimțirea unei despărțiri? De ce redevenise atât de supusă și tandră? Și freamătul de căprioară al buzelor...

Inokenti nu putea să-i ierte — și nici nu se gândea — lunga perioadă de neînțelegere, de îndepărtare, de trădare. Era conștient că nu se putea schimba dintr-odată. Dar supunerea aceasta învălui inima strânsă a lui Inokenti în căldura ei și el își prinse soția de braț, invitând-o să se așeze lângă el — gest care lipsea între ei din toamnă și care nu fusese posibil până în momentul acesta.

Și Dotti, sensibilă, suplă, docilă, se așeză imediat lângă el, se lipi de el atât cât permiteau manierele, și toți ar fi putut crede că își iubea soțul și că era fericită lângă el. Inokenti, într-adevăr, se gândi că ar fi fost mai bine pentru ea și pentru viitorul ei să nu etaleze așa o intimitate inexistentă. Totuși, mângâie blând mâneca de culoarea cireșelor.

Creionașul de fildeș al scriitorului rămase nemișcat.

Fără să-i vadă pe cei doi soți, cu coatele pe masă, Galahov privea fereastra care reflecta luminile de la bariera Kaluga. Să vorbești despre tine cu inima deschisă lângă o muierușcă, nu, nu se făcea, și chiar fără martori feminini, nu erau prea multe șanse.

...ei da, îl editaseră... poeme vaste... sute de teatre din toată țara se certau pe piesele lui și capitala le reprezentase... fetele îi copiau versurile ca să le învețe, în timpul războiului, ziarele moscovite îi deschiseseră cu ușurință paginile, făcuse primii pași în domeniul eseurilor, al romanelor, al criticii. Romanele lui apăruseră, în cele din urmă. Primise Premiul Stalin, o dată, de două ori, de trei ori. Și după? Bizar: avea celebritatea, dar nu și nemurirea.

Nu luase în seamă timpul, și nici modul în care îi rosese aripile nemuririi, care poate că fremăta doar în versurile acelea iubite și învățate de fete. Piesele lui, povestirile, romanul erau moarte în ochii săi, deși nu împlinise treizeci și șapte de ani.

Dar de ce vânarea aceasta a nemuririi? Cea mai mare parte a tovarășilor săi nu se sinchiseau de ea și preferau situația lor de zi cu zi. La naiba cu nemurirea, nu era oare mai bine să acționezi asupra vieții de azi? Și asta făcuseră. Cărțile lor erau în slujba poporului, tirajele lor, cu multe zerouri, erau distribuite de serviciile oficiale de actualizare în toate bibliotecile și erau vedetele „lunii" cutare. Bineînțeles, nu puteau tipări adevăruri. Se consolau cu gândul că împrejurările se vor schimba, că vor reveni la evenimente ca să le prezinte sub o lumină veridică, să remanieze și să reediteze vechile lor cărți. Pentru moment trebuiau să păstreze sfertul acesta, optimea, șaisprezecimea, la naiba!, treizeci

doimea aceasta de adevăr ilicit: câteva sărutări, natura, tot mai bune decât nimic.

Necazul lui Galahov era că se chinuia din ce în ce mai mult ca să poată scrie o pagină frumoasă. Se străduia să-și folosească timpul, reducea la tăcere căscaturile, lenea intelectuală, gândurile fluturătoare, pândirea factorului poștal, ia te uită, trebuie să cobor după ziare? Avea grijă să-și aerisească biroul, să-l țină la optsprezece grade, ca masa să-i fie aranjată, dacă nu, nu putea scrie un cuvânt.

La fiecare operă importantă era numai foc și flacără, se jura, ca și prietenii săi, că o să arate de ce e în stare, că își va scrie cartea. Începea primele pagini cu elan. Dar imediat își dădea seama că nu era singur când scria: ieșind din neant și arătându-se în aer, se forma imaginea celui pentru care lucra, căruia îi împrumuta ochii ca să citească cel mai neînsemnat paragraf. Și figura aceasta nu era figura amicală, frățească, a cititorului, a tovarășului cititor, nici chiar cea a unui critic: nu, era întotdeauna cea a criticului Nr. 1, a ilustrului Ermilov.

Și Galahov și-l imagina, cu bărbia lată lipită de piept, citind ultima carte și scriind — vizibil — un articol pe o coloană întreagă din *Literaturnaia Gazeta*, al cărui titlu era: „Din ce cloacă ies adierile acestea?" Sau mai degrabă: „Încă un cuvânt despre anumite tendințe în vogă care deviază de la drumul nostru drept". Nu începea direct, alegea ca avertisment un citat din Belinski sau din Nekrasov, o maximă sfântă între toate, și trebuia să fii un netrebnic s-o contești. Apoi, ușor, relua și întorcea cuvintele în așa fel încât Belinski sau Herzen mărturisea până la urmă cu foc împotriva ultimei cărți a lui Galahov, personaj antisocial, antiumanist și filozof mocirlos.

Târându-se așa, paragraf după paragraf, ca să poată anticipa argumentele lui Ermilov și să scape de ele, Galahov pierdea toată vigoarea de care avea nevoie ca să deseneze colțurile și cartea se rotunjea singură, slabă, depănându-și docil întoarcerile. Ajuns la jumătate, Galahov constata că îi furaseră cartea și, din nou, eșua.

— Trăsăturile diplomatului nostru? termină Inokenti, dar cu o voce descumpănită, cu un zâmbet acru, care amenința să disloce tot chipul. Nu ai nevoie de nimeni ca să ți le poți imagina. Idealuri înalte. Mari principii morale. Devotament necondiționat față de cauza noastră. Atașament personal profund față de tovarășul Stalin. Fidelitate inalterabilă față de consemnele de la Moscova. Cunoaștere bună sau mediocră a limbilor străine. Ah! Și apoi, o mare aplecare spre bucuriile trupești. Fiindcă, după cum se spune, nu trăiești decât o dată...

CAPITOLUL LXIII

Toată viața, Radovici fusese urmărit de un ghinion care se agăța de ființa lui: în anii treizeci îi anulaseră cursul și nu-i mai tipăriseră cărțile; ciuruit de infirmități, un obuz din armata lui Kolceak îi brăzdase toracele, ducea de cincisprezece ani un ulcer duodenal și suportase ani la rând o sondă stomacală, fără de care n-ar fi putut bea și mânca nimic.

Înțelept măsurător al darurilor și loviturilor, destinul îl salvase pe Radovici chiar prin intermediul acestor nenorociri: bine văzut în cercurile Kominternului, își salvase viața în anii critici fiindcă nu călcase afară din spital. Cu un an înainte, boala se înrăutățise chiar atunci când sârbii din Uniune erau înrolați în brigăzi împotriva lui Tito sau închiși.

Înțelegând că statutul său putea avea ceva suspect, se stăpânea cu prețul unor eforturi extreme, își interzicea să vorbească, se păzea de orice furie polemică, se străduia să ducă o viață palidă de invalid.

O măsuță de fumoar îi permise să-și păstreze capul. Gheridonul acesta oval din acaju, vedetă în cabinetul de lucru, era garnisit cu tuburi de carton, cu un aparat de umplut țigările, cu un ansamblu de pipe pe un suport, cu o scrumieră din sidef. Aproape de ele era un dulăpior tabagic, din mesteacăn de Karelia, plin de sertărele, în care se aflau diverse mărci de papiroski, țigarete, țigări, tutun de pipă sau chiar de prizat.

Ascultând fără o vorbă povestea lui Slovuta despre detaliile războiului bacteriologic care se țesea și despre crimele atroce contra umanității săvârșite de ofițerii japonezi, Radovici trecea în revistă și adulmeca conținutul sertarelor cu tutun, fără să știe ce să aleagă. Fumatul era pentru el o sinucidere, toți medicii îi interziseseră categoric tutunul — dar și să bea și să mănânce, așa că aproape că nu se atinsese de cina din seara aceea, care îi bucurase mirosul și gustul, deosebit de subtile. Să trăiești fără să fumezi însemna să trăiești fără aripi — și își fabrica adesea țigări groase din hârtie de ziar, pline de tutun grosolan, așa cum se vinde pe piață și de care se bucura, oricât de mult l-ar fi deranjat. La Sterlitamak, în timpul exodului, își vizitase bătrânii bunici în mijlocul grădinilor și cumpărase frunze de tutun, pe care le usca și le toca singur. În viața leneșă de celibatar, mânuirea tutunului îl ajuta să gândească.

Adevărul era că, chiar dacă s-ar fi lăsat atras într-o discuție, nu ar fi spus nimic abominabil, fiindcă gândurile lui nu se ridicau mai sus de ceea ce era bine să gândești, din rațiuni de stat. Totuși, mai nemilos cu o sclipire subtilă decât cu un contrast puternic, partida lui Stalin n-ar fi ezitat să-i ia capul dacă s-ar fi deosebit de ceilalți, chiar și imperceptibil.

Păstră deci o tăcere oportună și conversația trecu de la japonezi la virtuțile comparate ale țigărilor, despre care Slovuta nu știa prea multe,

așa că subiectul muri după o îmbucătură temerară. Apoi veni rândul acuzatorilor publici, ale căror corvezi, departe de a scădea, deveneau mai apăsătoare, deși corporația se dezvoltase numeric.

— Ce concluzie putem trage din statistica crimelor? întrebă Radovici, impasibil, închis în pielea lui pergamentoasă ca într-o armură.

Statistica nu avea nimic de spus: mută, imobilă, nici nu se mai știa dacă mai exista. Slovuta spuse totuși:

— Statistica afirmă că numărul crimelor din țară e în scădere. Nu își băgase nasul în așa ceva, se baza pe raportul dintr-o revistă.

La fel de sincer, adăugă:

— Mai este destul rău. E o moștenire din vechiul regim. Poporul este într-adevăr foarte atins. Stricat de ideologia burgheză.

Trei sferturi din inculpați crescuseră după 1917, dar gândul acesta nu-i veni lui Slovuta, care nu citise niciodată nimic despre această problemă.

Makarîghin fu cât pe ce să se supere: îi predicau unui convertit!

— Atunci când Vladimir Ilici ne avertiza că revoluția culturală va fi mai dificilă decât cea din octombrie, nu reușeam să ne imaginăm cum! Numai azi înțelegem toată amploarea prezicerilor sale.

Makarîghin avea un craniu obtuz, urechi clăpăuge.

Toți trei fumau pe rupte și cabinetul de lucru se umplu de nori.

Măsuța lăcuită a lui Makarîghin era pe jumătate acoperită de un set de birou înalt de jumătate de metru, reprezentând Sfântul Mântuitor din Kremlin, cu orologiul și steaua sa. Cele două călimări în formă de gherete agățate de zidul Kremlinului erau de mult uscate; Makarîghin renunțase de mult să mai scrie acasă, serviciul nu era chiar atât de dur, iar el își scria toate scrisorile familiare cu stiloul. Biblioteca cu sticlă, fabricată la Riga, conținea coduri, culegeri de legi, colecții ale revistei *Statul sovietic* și *Dreptul sovietic* așezate pe ani, *Marea enciclopedie sovietică*, măciniș vechi (consilier prost, la care colaboraseră toți dușmanii poporului), versiunea cea nouă (nu mai puțin eronată, din aceleași motive) și o *Mică enciclopedie* (la fel de falsificată de dușmanii poporului).

Makarîghin nu deschisese, mult vreuna, fiindcă tot corpusul acesta, chiar și Codul Penal din 1926, în vigoare și acum, dar depășit deplorabil de viață, fusese înlocuit avantajos de un teanc de instrucțiuni fundamentale, secrete în cea mai mare parte, pe care le cunoștea după referință: 083 sau 005/2742. Instrucțiunile acestea rezumau toate subtilitățile procedurii: legate într-o copertă modestă, nu părăseau locul de muncă. Volumele din cabinet erau puse de ochii lumii.

Cât despre cărțile familiare ale lui Makarîghin, pe care le citea noaptea, în tren, în casele de odihnă, erau ținute într-un dulap fără geamuri și erau numai romane polițiste.

Masa procurorului era străjuită de un portret mare al lui Stalin, în uniformă de generalisim, și un bust al lui Lenin era așezat pe o etajeră.

Cu burta mare, atârnându-i peste uniformă, cu gâtul revărsându-se peste gulerul tare, Slovuta parcurse cabinetul cu privireași declară:

— Ești instalat foarte bine, Makarîghin!

— Ce să mai spunem!... Mă gândesc să mă mut în cadrul *regional*...

— În provincie? răspunse Slovuta gânditor. Nu avea fața unui gânditor, cu fălcile puternice și grăsimea abundentă, dar găsea rapid esențialul. Poate că nu e o idee atât de proastă...

Idee pe care o înțelegeau și unul, și celălalt, dar pe care un Radovici nu trebuia s-o cunoască: în afară de salariu, procurorii din provincie primeau *pachete* în natură, lucru care nu se producea la înalta Curte decât la rangurile foarte înalte.

— Cel mai în vârstă dintre ginerii tăi a fost laureat de trei ori?

— De trei ori, răspunse procurorul, foarte mândru.

— Și cel mai tânăr nu e consilier de prima clasă?

— De a doua pentru moment.

— Dar la cât e de dezgheț, va ajunge ambasador! Și mezina, cu cine te gândești s-o măriți?

— E o fată încăpățânată, Slovuta, am încercat, dar nici nu vrea să audă.

— Are școală? N-ar vrea un inginer? Când râdea, lui Slovuta i se cutremurau pântecele și trunchiul. Opt sute de ruble pe lună? Ai face mai bine s-o măriți cu un cekist, da, cu un cekist, asta e ceva solid.

De parcă Makarîghin n-ar fi știut! Nu reușise să se fofileze printre cekiști și, din cauza asta, cariera îi era discreditată în propriii lui ochi. Cel mai mânjit delegat operațional, în fundul găurii lui obscure, dispune de mai multă putere și de un tratament superior celui rezervat celor mai eminenți acuzatori publici din capitală. Parchetul, corporație trăncănitoare, nu trebuia hrănit prea bine. Era o rană pentru Makarîghin, o rană tainică, fiindcă nu se putuse insinua în CEKA...

— Mulțumesc, Makarîghin, că te-ai gândit la mine, nu mă mai reține, sunt așteptat. Și tu, profesore, poartă-te mai bine și nu te mai îmbolnăvi.

— La revedere, tovarășe general.

Radovici se ridică să-și ia la revedere, dar Slovuta nu îi întinse mâna. Radovici urmări cu o privire mâhnită dosul lat și rotund al generalului, pe care Makarîghin îl conduse până la mașină. Rămas singur cu cărțile, se apropie în curând de ele. Își trecu mâna de-a lungul unei etajere, ezită, trase un volum subțire pe care își propunea să-l citească, întins într-un fotoliu, atunci când văzu pe masă o cărțulie cu coperta roșu cu negru, pe care o luă imediat.

Cartea începu să ardă imediat în mâinile acestea cadaverice, pergamentoase. Era o noutate (tipărită de la început în milioane de exemplare) al unui anume Renaud de Jouvenel: *Internaționala trădătorilor.*

În timpul ultimilor doisprezece ani, Radovici văzuse defilând șiruri de cărți necioplite sau servile, pline de minciuni, dar de mult nu atinsese o asemenea mizerie. Ochii lui experți de cititor bătrân parcurgeau paginile acestei cărți recente și în două minute înțelese ce urmărea cartea și în ce scop, măsură infamia autorului, prevăzând fidelitatea renăscută a oamenilor față de nevinovata Iugoslavie. După ce își fixă pe retină ultima frază: „Nu e nevoie să stăruim asupra motivelor care l-au incitat pe Rajk să mărturisească: din moment ce a mărturisit, *este vinovat!*", Radovici puse cartea la loc, îngrețoșat.

Bineînțeles! Nu merită să stărui asupra motivelor! Și modul în care l-au bătut pe Rajk instructorii și torționarii, și chinul cauzat de lipsa de somn, felul în care l-au doborât la pământ, cum i-au zdrobit părțile genitale cu vârful ghetelor (la Sterlitamak, un fost prizonier numit Abramson, care dobândise de la început simpatia lui Radovici, îi vorbise despre procedeele mărunte ale NKVD—ului). Din moment ce mărturisise, era vinovat!... Scopul scopului justiției staliniste!

Iugoslavia era pentru el un punct prea sensibil ca să poată aborda problema cu Makarîghin. Când se întoarse acesta din urmă, cu privirea involuntară și drăgăstoasă ațintită asupra decorației noi, printre altele mai vechi și mai tocite, Dușan era întins într-un fotoliu și frunzărea un volum din Enciclopedie.

— În privința decorațiilor, Parchetul e cam zgârcit, spuse Makarîghin suspinând. Au avut o promoție pentru a treizecea aniversare a Revoluției din octombrie, de altfel, sunt rare.

Ardea de dorința de a vorbi despre decorații și de a preciza motivul pentru care fusese distins, dar Radovici, aplecat în două, citea mereu.

Luă altă țigară și se întinse pe divan.

— În orice caz, mulțumesc, Dușan, că ți-ai ținut gura. M-am cam temut.

— Ce gafa credeai că o să fac?

— Ce gafa? întrebă procurorul tăindu-și țigara. Am de unde alege! Cele mai neînsemnate sentimente ale tale se văd de la o poștă. — Procurorul își aprinse țigara. — Îți tremurau buzele când vorbeai despre japonezi.

Radovici se ridică:

— Din cauză că este vorba despre o nedemnă provocare polițienească, ce pute și de la o distanță de zece mii de kilometri!

— Ești nebun, Dușan! Îți interzic să vorbești așa în fața mea! Cum poți să tratezi Partidul *nostru* în felul acesta...?

— Nu vreau să vorbesc despre Partid! ripostă Radovici. Ci despre Slovuta. De ce descoperim astăzi, în '49, preparative din '43? Au trecut patru ani de când îi ținem prizonieri pe oamenii aceștia. Și americanii nu au voie să ne trimită par avion gândaci de Colorado? Așa stă treaba?

Urechile clăpăuge ale lui Makarîghin se înroșiră.

— De ce nu? Dacă depășim uneori măsura, înseamnă că ne-o cere politica de stat.

Sârbul pergamentos începu să-și frunzărească nervos volumul.

Makarîghin fuma în tăcere. Nu trebuia să-l invite pe omul acesta, bun numai să-l facă de rușine în fața lui Slovuta. Toate prieteniile astea vechi sunt o porcărie, sunt bune numai în amintire. Băiatul acesta nu era în stare de politețea elementară pe care trebuia s-o dovedească orice invitat; să știe din intuiție ce îi place și ce îi displace stăpânului casei.

Fuma. Își amintea de câteva discuții neplăcute pe care le purtase cu fiica mai mică. De câteva luni mâncau cu toții împreună, în trei, și mesele acestea, departe de a spori tihna sau fericirea familială, se transformau în certuri furibunde. În ultimul timp, bătând un cui din talpa unui papuc, fiica lui Makarîghin cânta niște cuvinte fără sens, a căror melodie îi era foarte familiară tatălui. Îi spusese, încercând să-și păstreze calmul:

— Pentru genul acesta de muncă, Clara, ai fi putut găsi altă melodie. *Lume largă scăldată în lacrimi* e un cântec care i-a urmărit pe oameni la tortură și pe drumul ocnei.

Din încăpățânare sau din alt motiv, ea se zbârli:

— Nu e timpul să te extaziezi! Ocna? Există și acum!

Procurorului i se tăiară picioarele văzând nerușinarea și gratuitatea acestei comparații. Se poate pierde în felul acesta orice sentiment al unei perspective istorice? Stăpânindu-se cu greu să n-o pălmuiască, îi smulse pantoful din mână și-l trânti pe pământ:

— Cum poți să compari? Partidul clasei muncitorești și o mizerie fascistă?

Era o fată dură, care n-ar fi clipit dacă i-ar fi trântit un pumn în frunte! Rămase acolo, cu un picior încălțat, celălalt în ciorap:

— Ai declamat destul, tată! Tu și clasa muncitoare! Tu ai lucrat ca muncitor doi ani, cândva, și au trecut treizeci de când ești procuror. Muncitor! Și nu există un ciocan în toată casa! Existența determină esența, dumneata m-ai învățat.

— Existența *socială*, încăpățânată mică! Și conștiința *socială*!

— Ce socială? Cum socială? Palate pentru unii și grajduri pentru alții, mașini aici, șosete găurite dincolo, ce e social în toate astea?

Tatăl se sufocă: eterna neputință care paralizează generația vârstnică atunci când vrea să-și comunice filozofia tinereții imbecile:

— Ești o proastă!... Care nu știe să înțeleagă, nici să învețe! ...

— Nu ai decât să mă înveți! Haide! Cu ce bani trăiești? De unde ai mii de ruble, dacă nu creezi nimic?

Procurorul rămase fără grai; răspunsul, deși luminos, nu venea. Se mulțumi să strige:

— Și tu, cu școala ta superioară? De unde vin cele o mie opt sute de ruble?

— Dușan, Dușan, suspină Makarîghin îmblânzit. Ce să fac cu fata mea?

Urechile mari și clăpăuge erau pentru fața lui ceea ce sunt aripile pentru sfinx. Dezorientarea părea străină de trăsăturile acestea.

— Cum am putut ajunge la așa ceva, Dușan? Când alergam pe urmele lui Kolceak, ne gândeam că vom primi plata aceasta de la copiii noștri? Când sunt conduși să se urce pe o tribună și să depună jurământ pentru Partid sau pentru altceva, ticăloșii aceștia mici înghit cuvintele, de parcă le-ar fi rușine.

Povesti scena cuiului din pantof.

— Care era răspunsul cel bun, ei?

Radovici trase din buzunar o piele de cămilă jegoasă și șterse lentilele ochelarilor. În timp, Makarîghin știuse lucrurile acestea, dar se prostise, chițibușarul bătrân.

— Răspunsul cel bun?... Acumularea muncii. Instrucția, specializarea sunt forme de acumulare a muncii și se plătesc mai scump. Își luă din nou ochelarii. Îi aruncă procurorului o privire hotărâtă. Dar, în mare, fetița are dreptate! Doar v-au pus în gardă!

— Cine? întrebă procurorul stupefiat.

— Trebuie să știi să iei lecții chiar și de la dușmani! Dușan ridică mâna, cu arătătorul descărnat. „Lume largă și plină de lacrimi"? Și iei mai multe mii de ruble? Când o menajeră câștigă două sute cincizeci?

Un tic agită obrazul lui Makarîghin. Dușan era atât de arțăgos din cauza invidiei, fiindcă nu avea nimic.

— Te-ai ramolit în fundul peșterii tale! Ai pierdut orice legătură cu viața reală! O să te scufunzi de-a binelea! Ce vrei să fac? Să cer ca de mâine să-mi dea două sute cincizeci de ruble? Și cum o să trăiesc? O să mă dea pe ușă afară, ca pe un nebun! Fiindcă nimeni altul nu scuipă pe bani!

Dușan întinse mâna spre bustul lui Lenin.

— Și Ilici, în timpul Războiului Civil, nu a renunțat la unt? La pâinea albă? Pe el l-au considerat nebun?

Vocea lui Dușan vibra de lacrimi.

Makarîghin își proteja fața cu o mână tremurătoare:

— Ț-ț-ț-ț! Și tu ai crezut? Lenin nu s-a lipsit niciodată de unt, poți să fii liniștit. Cantina din Kremlin era deja foarte convenabilă.

Dușan se ridică și, șchiopătând cu un picior amorțit, se legănă în direcția unei etajere, de unde luă fotografia unei femei tinere în bluză de piele, înarmată cu un Mauser.

— Și Lena? Nu era și ea de partea lui Șliapnikov? L-ai uitat? Și ai uitat argumentele Opoziției Muncitorești?

— Pune asta la loc! Îi strigă Makarîghin livid. Nu te atinge de memoria ei. Ești un mistreț bătrân! O fosilă!

— Nu, nu sunt o fosilă! Cer integritatea leninistă! (Radovici coborî vocea.) Aici nu se scrie nimic, dar în Iugoslavia producția e autoadministrată. Și...

Makarîghin zâmbi cu ironie răutăcioasă:

— Bineînțeles, tu ești sârb, vouă vă e greu să fiți obiectivi. Te înțeleg, te iert, dar...

Dar acolo începea granița. Radovici se liniști, tăcu, se ghemui din nou, un omuleț de pergament.

— Du-ți gândul până la capăt, barbă bătrână! ceru Makarîghin cu voce dușmănoasă. Regimul semifascist din Iugoslavia e socialism? În timp ce la noi a degenerat? Vechea poveste! Care revine adesea pe buzele oamenilor care au fost trimiși într-o lume mai bună. În concluzie, nu ai decât să declari că, în caz de conflict cu lumea capitalistă, suntem cu toții sortiți morții. Nu-i așa?

— Ba nu! Ba nu! Și Radovici, aprinzându-se din nou, convins, iluminat de prestiință, strigă: E imposibil! Lumea capitalistă e roasă de contradicții infinit mai rele! Și eu cred ferm în geniala prezicere a lui Vladimir Ilici: o să asistăm în curând la confruntarea armată dintre Statele Unite și Anglia, care își vor disputa piețele pentru supraproducția lor!

CAPITOLUL LXIV

În camera cea mare se dansa pe muzica unui pick-up de ultimul timp, adevărată mobilă. Makarîghinii aveau un dulap plin cu discuri: înregistrări ale Părintelui și Prietenului, cu notele susținute, mugetele și accentul lui georgian (care se găseau în orice casă cumsecade, dar pe care stăpânii locuinței, oameni normali, nu le ascultau niciodată); cântece despre „ceea ce avem mai scump pe lume" sau despre piloții care așază „misiunea înaintea fetelor" (la fel de deplasate aici ca o discuție despre minunile Bibliei într-un salon aristocratic din vremurile bune). În seara aceea, pick-upul învârtea discuri importate, de negăsit în comerț și necunoscute de radio, cum ar fi discurile rusești editate de imigranți, de exemplul tenorul Leștcenko.

Mobilierul nu le permitea cuplurilor să danseze împreună și fiecare își aștepta rândul. Printre alții, fuseseră invitați colegii de școală ai Clarei — adică fetele și un băiat care, la terminarea studiilor, se trezise însărcinat cu *bruiajul* emisiunilor de radio străine; tânăra rudă a procurorului a cărei prezență o explica pe cea a lui Șceagov; un nepot al doamnei Makarîghin, locotenent al trupelor de Interior, supranumit „paza frontierelor", pentru pașaportul lui verde (dar a cărui companie, cantonată la gara Bielorusia, se ocupa cu controlul actelor din trenuri și putea să realizeze o arestare urgență în timpul călătoriei); dintre toți se deosebea un tânăr comisar al statului care purta neglijent, puțin într-o parte, Ordinul Lenin și al cărui păr rar era pieptănat cu grijă.

Tânărul acesta avea probabil douăzeci și patru de ani, dar se purta ca unul de treizeci, foarte rezervat în gesturi și trăgându-și buza de jos cu multă gravitate. Redactor la secretariatul Sovietului Suprem, era foarte stimat și munca lui principală era pregătirea textelor pentru discursurile deputaților din fiecare sesiune nouă. Sarcina aceasta i se părea foarte plictisitoare, dar situația lui era foarte promițătoare. Obținerea prezenței lui la această serată era un mare triumf al Aleftinei Nikanorovna, care visa zadarnic să-l însoare cu Clara.

Pentru tânărul acesta, singurele persoane interesante erau Galahov și soția lui. De la începutul dansului o invitase de trei ori pe Dinera, drapată în mătase neagră lucioasă, cu brațele de alabastru ieșind ca dintr-un fel de piele înghețată, lucioasă. Sensibil la atenția unei femei atât de celebre, tânărul redactor îi făcea curte cu dublă gravitate și încerca să nu o părăsească, nici între dansuri.

Or, ea îl văzu pe Saunkin într-un colț solitar, care nu știa să danseze, nici să se simtă bine după ce își părăsea redacția, și se duse drept spre capul pătrat așezat pe un tors pătrat. Redactorul alunecă pe urmele ei.

— Eric! spuse ea cu un ton jovial, ridicându-și brațul de alabastru. De ce nu v-am văzut la premiera lui *1919*?

— Nu am fost decât ieri, spuse Golovanov însufleţindu-se şi, deja înghesuit, se strânse şi mai aproape de marginea canapelei.

Dinera se aşeză. Redactorul se aşeză lângă ea cu demnitate.

Să scapi de o conversaţie cu Dinera era un lucru imposibil şi erai fericit dacă te lăsa să obiectezi. Pe seama ei fusese compusă epigrama aceasta care circula prin toată Moscova literară:

„Şi în lipsă de cuvinte
fiecare se satură lângă ea
de plăcerea de a tăcea".

Liberă de orice slujbă literară şi de orice misiune politică, Dinera critica aspru (dar decent) autorii dramatici, scenariştii şi regizorii, fără să-i ţină partea soţului ei. Îndrăzneala judecăţilor, alături de cea a toaletelor şi a unei vieţi particulare despre care se ştia totul, îi stătea foarte bine şi pigmenta agreabil opiniile fade ale celor care nu îndrăzneau să gândească prea mult, sperând să-şi facă o carieră în literatură. Ea îi critica pe toţi şi pe Ernst Golovanov în special, care îi decortica mereu aberaţiile anarhizante şi deformările de mic-burgheză. Această familiaritate certăreaţă cu Dinera merita cultivată, fiindcă Golovanov îşi aşezase cariera sub egida lui Galahov. Cu o urmă de reverie, tânăra se lăsase pe spate, dar spătarul de sticlă al scaunului era prea rigid şi incomod:

— Vă amintiţi, la acelaşi Vişnievski, în *Tragedia optimistă, corul* celor doi marinari: „Nu e prea puţin sânge în tragedia noastră?" „Nici mai mult, nici mai puţin decât în Shakespeare!" Iată ce contează, iată o descoperire! Şi ne întoarcem să-l vedem pe Vişnievski, ne lasă gura apă. Ce găsim? Nu spun, e un truc realist, imaginea Călăuzei e impresionantă, dar după?

— Cum? spuse redactorul întristat. Asta vi se pare puţin? Mă întreb dacă există undeva un portret mai mişcător al lui Iosif Visarionovici. Mulţi spectatori au plâns în sală.

— Şi eu aveam lacrimi în ochi, spuse Dinera, punându-l la punct, şi nu vorbesc despre asta. Continuă, adresându-i-se lui Golovanov: Dar e o piesă impersonală, aproape! Vezi trei secretari ai organizaţiei de partid, fără nici o identitate, şapte comandanţi militari ai Armatei Roşii, patru comisari — un adevărat inventar! Şi mateloţii aceia, „prietenii", gata să joace oricând: de la Beloţerkovski la Lavreniev, de la Lavreniev la Vişnievski, de la Vişnievski la Sobolev (la fiecare nume citat, cu ochii pe jumătate închişi, îşi clătina capul de la dreapta la stânga) şi se ştie de la început cine e bun, cine e rău şi cum se va sfârşi totul.

— De ce nu vă place asta? întrebă Golovanov. (De îndată ce conversaţia lua o turnură concretă, el se însufleţea, faţa lui reflecta o intuiţie în plină acţiune, lipită de o urmă promiţătoare.) De ce vă trebuie un interes exterior, factice? Ce se întâmplă în realitate? Părinţii noştri s-au îndoit vreodată de sfârşitul Războiului Civil? Sau noi de sfârşitul

războiului patriotic, chiar și atunci când dușmanul ocupa cartierele Moscovei?

— Oare autorul dramatic de la noi se îndoiește atât de puțin de succesul piesei? Explicați-mi, Eric, de ce premierele nu sunt niciodată un fiasco, la noi. Autorii noștri nu se tem că vor fi fluierați la o premieră. De ce? Într-o zi n-o să mă mai pot abține, o să-mi pun două degete în gură și își vor aminti toți fluieratul meu!

Arătă ce se va întâmpla atunci, cu un gest grațios, dar prea evident inapt de a produce vreun sunet.

— Să trecem la explicație! răspunse Golovanov, fără cea mai mică jenă, din ce în ce mai sigur că se afla pe drumul cel bun. Piesele noastre nu sunt un fiasco, și nu au cum să fie, fiindcă între dramaturg și public există o unitate care afectează atât planul artistic, cât și viziunea lumii...

Sincer, devenea plictisitor. Redactorul își ajustă cravata albastru și galben pai, în doi timpi, și se ridică. O colegă de studii a Clarei nu îl slăbise din ochi toată seara și se hotărî s-o danseze puțin. Un two-step îi furniză ocazia. Apoi una dintre bașkire aduse înghețată. Redactorul o conduse pe fată spre bovindoul în care erau așezate două fotolii, o invită să se așeze, o complimentă asupra manierei de dans.

Ea zâmbea veselă și părea că dorea să ajungă la capăt.

Nu era pentru prima dată că acest tânăr înalt funcționar era tratat cu amabilitate de o femeie, dar nu era încă blazat. Cu aceasta era de ajuns să fixeze o dată și un loc de întâlnire. Măsură din ochi gâtul încă vânos, pieptul cam plat și, profitând de adăpostul incomplet al perdelelor, luă în stăpânire mâna fetei, cu bunăvoință.

Aceasta, emoționată, începu să vorbească:

— Vitali Evghenievici! Ce șansă să vă văd aici! Nu vă supărați dacă îmi permit să vă tulbur puțin plăcerea. Nu am reușit să vă găsesc la secretariatul Sovietului Suprem (Vitali își trase mâna). Sunt șase luni de când decizia referitoare la tatăl meu, actual *internat* și hemiplegic, s-a împotmolit la secretariatul dumneavoastră, ca și recursul meu. (Dezarmat, Vitali se lăsă pe spate și începu să învârtă lingurița în înghețată. Ea, uitând ce avea în mână, lovi cu stângăcie lingurița, care făcu o piruetă, lăsă o pată pe fusta ei, și zbură spre fereastră.) Are toată partea dreaptă paralizată. Al doilea atac înseamnă moartea. E condamnat, de ce să-l mențineți în captivitate?

Buzele tânărului funcționar se deformară.

— Vedeți dumneavoastră, nu e foarte elegant din partea dumneavoastră să îmi vorbiți aici. Standardul nostru nu are nimic secret, telefonați-mi, o să vă dau o întâlnire. Și apoi, la ce titlu e tatăl dumneavoastră? Articolul 58?

— Nu, gândiți-vă! exclamă fata ușurată. Credeți că mi-aș fi permis să vă deranjez dacă era vorba de un politic? E internat conform legii de pe 7 august.

— Chiar și pentru articolul acesta, eliberările au fost suspendate!

— Dar e îngrozitor! O să moară în lagăr! De ce să ții sub lacăt un om condamnat la moarte?

Redactorul o privi cu ochi mari:

— Dacă gândești astfel, ce mai rămâne din jurisdicție? (Zâmbi malițios.) A fost condamnat de un tribunal. Gândiți-vă. Ce înseamnă: „Va muri în lagăr"? Trebuie să moară cineva și acolo. Dacă vine ceasul, ce mai contează locul?

Se ridică, înciudat, și plecă.

Dincolo de geam, bariera Kaluga își încrucișa farurile, focurile frânelor, semnalele roșii, portocalii, verzi, sub zăpada care cădea, cădea mereu.

Fata lipsită de delicatețe luă de jos lingurița, puse paharul pe masă, traversă discret camera, fără să fie văzută de Clara sau de stăpâna casei, apoi sufrageria în care se pregăteau ceaiul și prăjiturile, își luă paltonul din hol și plecă.

Traversând sufrageria în sens invers și întâlnindu-se cu sărmana fată întunecată, apăruseră Galahov, Inokenti și Dotnara. Golovanov, înviorat de Dinera, își regăsise spiritul de scenă, își opri protectorul:

— *Halt*! Nikolai Arkadievici! Mărturisiți deci! În adâncul inimii, nu sunteți scriitor, dar ce sunteți? (Era ca un ecou la întrebarea lui Inokenti și Golovanov se simți jenat.) Sunteți un soldat!

— Bineînțeles că sunt un soldat! spuse Galahov cu un zâmbet viril.

Și clipi din ochi ca pentru a scruta orizontul. Nici o zi măreață de glorie literară nu îi lăsase în suflet o mândrie și mai ales o puritate comparabile cu cele din ziua în care diavolul îl aruncase în Statul Major al unui batalion pe jumătate încercuit: zvârlit în plină clănțăneală de artilerie, invulnerabil sub un potop de obuze de mortieră, se strecurase într-un adăpost mizerabil scuturat de bombe în care, târziu seara, mâncase din aceeași gamelă cu trei membri ai EM-ului, într-o egalitate perfectă cu acești trei viteji, călițiîn focul luptei.

— În cazul acesta, permiteți-mi să vă prezint un tovarăș de pe front, căpitanul Șceagov.

Șceagov rămase drept și nu se înclină pentru a exprima un respect prea deferent. Băuse ceva — destul cât să-și simtă tălpile mai ușoare. Așa cum solul devenise mai elastic, i se părea mai maleabilă, mai primitoare realitatea aceasta vătuită și luminoasă, toată bogăția aceasta robustă care se etala și se afișa pretutindeni în jurul lui, în care pătrunsese cu rănile încă dureroase și stomacul gol, simplu cercetaș, în curând moștenitor prezumtiv.

Lui Șceagov îi era puțin rușine de modestele sale decorații, în societatea aceasta în care un trepăduș imberb purta la rever, neglijent, bareta Ordinului Lenin. În schimb, ilustrul scriitor, văzând distincțiile câștigate în focul luptei și tresele pentru răni pe care le arbora Șceagov, își întinse repede mâna spre mâna acestuia.

— Maior Galahov! spuse el zâmbind. Unde ați fost în timpul războiului? Haideți să ne așezăm și povestiți-mi totul.

Luară loc pe un divan turcesc, silindu-i pe Inokenti și Dotnara să se înghesuie. Se gândiră să-l invite și pe Ernst lângă ei, dar acesta le făcu un semn și dispăru. De fapt, se putea să nu stropești regăsirea aceasta a combatanților! Șceagov povesti că se împrietenise cu Golovanov pe 5 septembrie 1944, zi de nebunie, în care trupele noastre, în elanul lor, ajunseseră și trecuseră de Narew, practic pe bușteni plutitori, știind că nu vor mai putea face la fel a doua zi și că îi așteptau poate crucea și drapelul. Avansau nebunește, între șirurile inamice, printr-o breșă de un kilometru pe care germanii încercaseră să o colmateze, trimițând trei sute de tancuri în nord și două sute în sud.

După ce începură cu amintirile acestea din foc, Șceagov uită limbajul pe care îl folosea în fiecare zi la Universitate, Galahov pe cel al redacțiilor și secțiilor din Uniunea Scriitorilor și, încă și mai mult, limba ponderată, factice, a creatorilor de cărți. Limbă prea uzată și rotofeie pentru a reda existența savuroasă și afumată de pe front. După zece cuvinte fură ispitiți să o dea pe înjurături, imposibile în locul de față.

În timpul acesta, Golovanov se întoarse cu trei pahărele și o sticlă plină încă de coniac. Trase un scaun în fața celor doi prieteni, le puse câte un pahar în mână și îi servi.

— Pentru prietenia noastră de soldați! rosti Galahov, cu ochii pe jumătate închiși.

— Pentru cei care au rămas! spuse Șceagov, ridicând paharul. Băură. Sticla goală se duse să se ascundă după divan.

O beție nouă se suprapuse peste cea veche. Golovanov prelua povestirea: în ziua aceea memorabilă, corespondent novice, ieșit de două luni din universitate, ajunsese pentru prima dată în prima linie, adus de un camion mic (care trebuia să-i livreze lui Șceagov mine anticar), și se fofilase astfel de la Dlugosiedlo la Kabat, sub o ploaie de obuze de mortieră, printr-o breșă atât de îngustă încât proiectilele lansate de germani în nord cădeau peste propriile lor poziții din sud. În ziua aceea, în același loc, un general sovietic care se întorcea dintr-o permisie familială se aventurase cu jeepul în plin teren inamic și dispăruse.

Inokenti, care trăgea cu urechea, îi întrebă ce impresii aveau despre frică și moarte. Golovanov, încălzit, se grăbi să răspundă că în minutele acelea de nebunie moartea nu e redutabilă, fiindcă se uită. Șceagov ridică o sprânceană și puse lucrurile la punct:

— Moartea te sperie după prima altercație. Nu mă temeam de nimic înainte. După un bombardament și tiruri de carabină am început să mă tem puțin de bombe. Am fost rănit în timpul unui tir de artilerie și apoi m-am temut grozav de tirurile de artilerie, în general, „nu trebuie să se temi de glonțul care șuieră"; din moment ce îl auzi, nu e pentru tine. Glonțul care e pentru tine, glonțul unic, nu se aude. De fapt, e ca și cum

moartea nu te-ar privi; atâta timp cât exiști, nu e acolo, când vine ea, nu mai ești tu.

Pick-upul începu să cânte: *Întoarce-te la mine, dragul meu.*

În ochii lui Galahov, povestirile lui Șceagov și Golovanov erau lipsite de interes — mai întâi fiindcă nu asistase la acea operațiune faimoasă și nu cunoștea nici Dlugosiedlo, nici Kabat; apoi, spre diferență de Golovanov, el nu fusese un corespondent neînsemnat, ci un jurnalist strategic. Luptele lui nu avuseseră în centru un podeț amărât sau un castel de apă în ruine, nu, el le vedea în toată amploarea, în sensul lor ultim de orizont general sau mareșal. Așa că devie conversația:

— Ei da, războiul, războiul! Ajungi acolo ca un orășean pălmuit, te întorci cu o inimă te bronz. Eric! Se cânta și în sectorul vostru *Corespondenții de război*?

— Ba bine că nu!

— Nera! Nera! strigă Galahov. Vino aici! Vino să cânți *Corespondenții* cu noi!

Dinera veni spre ei, clătinând din cap:

— Bineînțeles, prieteni! Bineînțeles! Și eu sunt o bătrână! Opriră pick-upul și toți trei, atenuând un talent muzical mediocru prin sinceritatea sentimentelor, intonară:

„De la Moscova la Brest
Nici o palmă de front..."

Ascultătorii îi încercuiră. Tinerii se uitau curioși la gloria literară, pe care n-o vedeau în fiecare zi.

„Cu gâtlejul spoit
de vânturi și votcă
Și dacă nu vă place-așa..."

După începerea cântecului, Șceagov, fără să renunțe la zâmbet, simțise un fior interior și un simțământ de rușine față de toți cei care, în seara aceea, nu puteau fi acolo, fiindcă fuseseră înghițiți de apa Niprului în 1941 sau mușcaseră pământul de sub pinii de la Novgorod în 1942. Scriitorașii aceștia nu cunoșteau frontul, și acum sacru în ochii lor. Cei mai temerari jurnaliști erau atât de iremediabil diferiți de soldații zdrențăroși, cum se deosebește un conte de un țăran, chiar dacă merge în urma carului. Nu erau trimiși la posturi de luptă, nici prin Regulament, nici prin consemne, și nimeni nu putea să-i împiedice sau să le reproșeze ca pe o trădare frica, temerea pentru viața lor, abandonarea unui capăt de pod. De aici venea abisul dintre psihologia combatantului, ale cărui picioare prind rădăcini în pământul liniei întâi, care nu poate să se miște de acolo și își va lăsa poate pielea, și cea a jurnalistului, care se întoarce în două zile în apartamentul lui moscovit. Și apoi, de unde aveau destulă votcă să-și spoiască gâtlejul? Din rația unui general de armată? Înainte de asalt, soldatul are dreptul la trei degete de țuică, nimic mai mult...

„Nu sunt tancuri în tot sectorul

— Un reporter mai mult sau mai puțin!

„Și într-o MK hodorogită foarte

Cu petardele lângă noi, în spate

Ne scriem citatele toate!"

„Citatele" acestea făceau aluzie la două sau trei cazuri comice de jurnaliști de război, cititori mediocri ai hărților de Stat Major, care mergând pe un drum convenabil (fiindcă MK— urile nu erau automobile de teren) intraseră într-un oraș al nimănui ca să iasă imediat ca opăriți.

Inokenti, cu capul plecat, asculta cântecul și îl interpreta și el în felul lui. Nu știa nimic despre lupte, dar cunoștea statutul jurnaliștilor de război. Cupletele acestea nu îi evocau pe sărmanii soldați. Ziariștii nu-și pierdeau slujba dacă întârziau să comunice o veste senzațională. Le era de ajuns să-și arate permisul ca să fie primiți de șefii cei mari și aveau dreptul să transmită oficial directive. Puteau să-și procure informații exacte sau nu, să le transmită sau să nu le transmită ziarului la timp: cariera lor nu depindea de asta, ci de justețea vederilor lor filozofice. Din moment ce erau dotați cu o filozofie justă, nu aveau nevoie să se năpustească asupra unui capăt de pod sau să năvălească în foc, puteau foarte bine să-și redacteze cronicile din spate.

Dotti își strânsese mâna peste brațul soțului ei și rămăsese tăcută, fără să pretindă a spune — sau a înțelege — ceva deosebit de inteligent, și aceasta era cea mai plăcută atitudine a ei. Făcea pur și simplu pe soția docilă și arăta tuturor imaginea unui cuplu fericit.

Nu știa nimic despre brutalizările și intimidările care îl așteptau oricum, chiar dacă Inokenti ar fi fost arestat aici sau ar fi reușit să se strecoare și să rămână dincolo.

Atâta timp cât nu se gândise decât la ea însăși, brutală și autoritară, avidă de a-i zdrobi pe ceilalți, de a-și impune judecățile vulgare, Inokenti își spusese: „Cu atât mai bine, n-are decât să sufere puțin, asta o s-o formeze și o să-i facă bine".

Dar acum era din nou tandră și el se simțea sfâșiat de milă. Și perplex.

Totul îl durea, de altfel, și nu avea chef de nimic, era timpul să părăsească serata asta idioată. Întoarcerea acasă îi rezerva poate ceva mai rău...

Pentru cei care voiau să se uite la televizor, Clara reglă cât putu de bine imaginile evazive și distorsionate de pe ecran și se așeză pe pragul salonului.

Fu surprinsă să-i vadă pe Inokenti și Nara înțelegându-se atât de bine și își repetă că misterele vieții conjugale sunt insondabile și intangibile.

Până la urmă, nu era mulțumită de serata aceasta care se ținuse pentru ea, în fond; era rănită, dezorientată. Se năpustise spre fiecare invitat, dornică să-l primească și să-l distreze, dar ea simțise un gol. Nimic nu o distra, nimeni nu o amuza. Și rochia ei nouă de crep verde

mat, cu gulerul, manșetele și plastronul garnisite cu aplicații lucioase, îi stătea la fel de rău ca toate celelalte, poate.

Prietenia mai întâi impusă, apoi acceptată a acestui mic critic literar pătrat nu îi oferea nimic tandru sau cordial, nici cel mai mic sentiment spontan, și în relațiile lor era chiar ceva împotriva naturii. Petrecuse o jumătate de oră înfundat în canapea, altă jumătate discutând baliverne cu Dinera, apoi se dusese să bea cu tovarășii de pe front — și ea nu simțea nici o dorință violentă de a-l prinde de guler și a-l trage deoparte.

Era totuși ultima oră, chiar astăzi, ultimul moment. Ajunsese la punctul de echilibru al maturității și, dacă lăsa să-i scape această ocazie, nu o să mai pună mâna decât pe unul mai bătrân, sau pe unul mai rău, sau pe nimic.

Cine ar fi crezut că în dimineața aceasta — da, în dimineața aceasta! — în aceeași Moscovă! — purtase o conversație atât de pasionantă, prinsese privirea albastră, entuziastă, a băiatului care o sărutase tulburându-i sufletul — și jurământul pe care i-l făcuse, că o să-l aștepte! Oare trecuseră numai trei ore de când împletise coșulețul pentru bradul de Crăciun?...

Nu, nu era o aventură terestră. Nici trupească. Nu s-ar fi putut materializa niciodată într-o viață de un sfert de secol.

Nu — era un vis.

CAPITOLUL LXV

Pe patul lui de sus, cu fața spre plafonul boltit care se etala ca o boltă cerească, stând cu capul înfundat în perna care îi dăruia căldura corpului Clarei, parcă, Rostislav Doronin nu mai putea de fericire.

Se scursese jumătate de zi de la sărutul care îi tăiase picioarele și nu îndrăznea să-și mânjească buzele preafericite cu vorbe deșarte sau cu o înghițitură lacomă.

— „Dar dumneata n-ai putea niciodată să mă *aștepți*?" îi spusese el.

Și ea îi răspunsese:

„De ce nu? Ba da, aș putea."

— ...fiindcă dinozaurii din specia ta nu se mențin decât prin credință, spunea aproape lângă patul lui o voce timbrată, tinerească, a cărei sonoritate era coborâtă de teama de a nu fi auzită prea departe. Credința e cuvântul, chiar dacă este vorba despre o credință înșelătoare! Cât despre știință, nu ați văzut niciodată ce culoare are!

— Nu, vezi tu, orice discuție este zadarnică acum. Dacă marxismul nu e o știință, ce poate fi științific? Descoperirile Sfântului Ioan? Sau Homiakov și ceea ce spune el despre proprietățile sufletului slav?

— Nu aveți cea mai mică idee despre știință! Nu sunteți *maeștrii operei*! De aceea nu știți nimic despre știință! Toate raționamentele voastre se bazează pe fantome, și nu pe lucruri! Într-o știință demnă de acest nume, toate propozițiile sunt deduse viguros din premise.

— Comunistul meu! Băiețașul meu cu mănuși albe! Dar tocmai asta se întâmplă la noi: toată doctrina economiei decurge din celula economică. Toată filozofia din cele trei legi ale dialecticii.

— Cunoștința concretă este confirmată de faptul că știm să ne punem în practică concluziile!

— Săracul de tine! Ce-mi aud urechile? Criteriul practicii ar fi deci admisibil într-o teorie a cunoașterii? Ești deci — Rubin își rotunji buzele ca un dos de găină și sâsâi în joacă — un materialist spontan! Puțin cam primitiv încă!

— Tu te sustragi întotdeauna de la o discuție onestă între bărbați! Preferi să-ți amețești interlocutorii cu jargonul tău păsăresc!

— Și tu, tu începi incantațiile, în loc să vorbești! Pitia! Pitia din Marfino! Cine ți-a spus că nu mai pot de dorința de a discuta cu tine? Asta mă plictisește poate la fel de mult ca încercarea de a-i explica unui moșneag că Soarele nu se învârte în jurul Pământului. „Dar învârtească-se cum vrea!"

— Nu ai chef să discuți cu mine fiindcă nu știi! Nu știți ce trebuie să discutați, fiindcă evitați oamenii care gândesc diferit și vreți să păstrați

aparențele frumoase ale teoriei voastre! Vă întâlniți numai ca să vă împăunați unul față de altul comentându-i pe părinții doctrinei. Vă îmbătați cu gânduri pe care le împrumutați unul de la altul și care coincid și care au aceleași proporții... În libertate, ținând cont de CEKA, cine ar îndrăzni să discute cu voi? Când v-au trimis la închisoare (cu voce mai sonoră), aici, da, ați întâlnit adversari adevărați, și sunteți ca niște pești care au ieșit din apă! Știți numai să lătrați și să înjurați!

—Am impresia că mă mustruluiești mai mult decât te-am mustruluit eu.

Sologdin și Rubin, sudați ca prin minune de eterna lor neînțelegere, rămăseseră pe locul pustiu al sărbătorii. Abramson se dusese de mult să-și citească *Contele de Monte-Cristo*; Kondrașov-Ivanov să mediteze asupra măreției lui Shakespeare; Priantcikov, în mare viteză, împrumutase o revistă ilustrată de anul trecut și o răsfoia; Nerjin se dusese să-l vadă pe portarul Spiridon; asumându-și sarcinile de gospodină, Potapov spălase vesela, pusese noptierele la loc și se culcase, protejându-se de zgomot și lumină în spatele pernei. Mulți dormeau în cameră, unii citeau sau vorbeau în șoaptă, era ora la care se întrebau dacă supraveghetorul nu uitase să schimbe lumina normală cu veiozele albastre. Sologdin și Rubin rămăseseră așezați pe patul lui Priantcikov, care lipsea, în colțul format din singura noptieră rămasă.

Sologdin era singurul tentat de perspectiva unei discuții: ziua aceasta fusese plină de victorii pentru el, torentul dezlănțuit nu voia să se întoarcă în pat. Și apoi, folosirea timpului său asculta de regula care spunea că serile de duminică sunt consacrate distracției. Și ce era mai distractiv decât să acoperi de rușine, să pui la colț un reprezentant al sărăciei intelectuale de la putere?

Pentru Rubin, controversa din seara aceea era picată prost și absurdă. Mai avea ceva de lucru și se vedea solicitat de o nouă problemă, supracomplicată, cea de a crea o știință nouă, și trebuia să se apuce de ea din ziua următoare, singur, așa că ar fi fost bine să-și economisească forțele. Mai avea și două scrisori, una de la soție, cealaltă de la amantă. Când să răspundă, dacă nu în seara aceea? Să-i dea soției sfaturi adulte referitoare la educarea copiilor, să-i ofere amantei asigurări tandre. O altă solicitare venea din partea dicționarelor, fino-mongol și spaniol-arab, printre altele, și apoi mai erau Capek, Hemingway, Lawrence. Ca să încununeze totul: marele său proiect, cu trimitere civică universală, a cărui definitivare rămăsese suspendată pe tot parcursul serii, fie din cauza parodiei bufone a procesului, fie din cauza ritualului aniversării.

Dar codul de onoare al închisorii, capitolul discuții, îl ținea de beregată. Rubin nu trebuia să fie învins într-o controversă, fiindcă reprezenta în *șarașka* ideologia progresistă. Așa că era legat de Sologdin, obligat să-i explice noțiuni rudimentare, demne de grădiniță.

Cu o voce mai coborâtă și mai îmblânzită, Sologdin îi spunea următoarele:

— O discuție adevărată, și îți vorbesc ca un veteran al lagărului, trebuie să se desfășoare ca un duel. Te înțelegi asupra alegerii unui arbitru - uite, trebuie numai să-l chemăm pe Gleb. Iei o foaie de hârtie pe care o desparți în două cu o linie verticală. Sus, pe tot spațiul, scrii subiectul dezbaterii. Apoi, fiecare scrie pe jumătatea lui punctul său de vedere asupra problemei, cât mai scurt și mai limpede. Ca să eviți o eventuală eroare cauzată de alegerea unui cuvânt nepotrivit, nu limitezi timpul.

— Drept cine mă iei? replică Rubin somnoros, care își plecase pleoapele încrețite. În spatele bărbii, chipul lui exprima o oboseală imensă. Crezi deci că o să pălăvrăgim până mâine dimineață?

— Din contră, exclamă voios Sologdin, cu ochi strălucitori. Aici stă frumusețea unei discuții între bărbați! Diatribele goale și cuvintele zadarnice pot să dureze săptămâni. O discuție pe hârtie se poate termina în zece minute: se vede imediat că adversarii vorbesc două limbi diferite sau că nu există nici o opoziție. Dacă este nevoie să se împingă discuția puțin mai departe, începi să notezi argumentele pe rând pe fiecare jumătate de pagină. Ca un duel: o lovitură! Un răspuns! O împușcătură! O a doua împușcătură. Și imaginează-ți că nu e posibil să fentezi sau să reiei cuvintele folosite sau să le înlocuiești, așa că, după două sau trei schimburi, unul e victorios, iar celălalt învins.

— Și timpul nu e limitat?

— Ca să ajungi la adevăr — nu!

— Și nu o să se termine printr-o lovitură pe la spate? Fața înflăcărată a lui Sologdin se întunecă:

— Ah, știam eu. Tot tu mă ataci primul...

— Și eu spun că tu!...

— ...cu toate poreclele astea, fiindcă ai mai multe în sac: obscurantistule! Înapoiatule! (evita cuvântul străin și puțin inteligibil „reacționar"), gonfalonier (adică „acolit plătit") al preoțimii! Sunteți mai bogați în porecle injurioase decât în definiții științifice. Când te pun la zid și îți propun o discuție cinstită, nu ai timp sau chef, spui că ești obosit! Ați găsit totuși destul timp și chef ca să aruncați în aer o țară întreagă!

— Și chiar jumătate de lume, din prezent! Îl corectă politicos Rubin. Pentru lucrurile serioase avem destul timp și destulă putere. Dar pentru pălăvrăgeală? De altfel, despre ce să vorbesc cu tine? Ne-am spus totul.

— Cum despre ce? Dar te las să alegi, răspunse Sologdin, cu un gest măreți și galant: alege armele și locul!

— Ei bine, aleg *nimic*.

— E o violare a regulilor!

— Ce reguli? Despre ce vrei să vorbești? spuse Rubin, răsucind o șuviță lungă din barba lui neagră. Ce-i cu inchiziția asta? Spune mai

bine că discuția, ca să fie fecundă, are nevoie de un fond comun, de un acord asupra principiilor măreațe...

— Asta spuneam și eu: cele două părți trebuie să fi recunoscut valoarea mai mare și suveranitatea muncitorilor agricoli (traducere a „proletariatului" în Limbaj clar). Și controversa constă din a hotărî dacă acest ornament este opera unui Marx lihnit sau a unui Engels ghiftuit.

Imposibil să scape deci de batjocoritorul acesta! Rubin se enervă:

— Dar înțelege că e o idioțenie! Despre ce vrei să vorbim? Putem să săpăm oricât, să alegem orice subiect, venim pe de două planete diferite. Pentru tine, de exemplu, duelul e cel mai bun mod de a spăla un afront.

— Încearcă deci să-mi demonstrezi contrariul! spuse Sologdin, cu capul pe spate, radios. Dacă s-ar mai practica duelurile, ar mai exista calomnie? Cine și-ar permite să ia în tărbacă pe unul mai slab decât el?

— Chiar duelgiii tăi, la naiba! Zimpaticii tăi zavaleri!... Pentru tine, tot ce înseamnă Evul Mediu, tot cavalerismul stupid și vanitos, înseamnă zenitul Istoriei!

— E într-adevăr culmea Spiritului uman! confirmă Sologdin, ridicându-se și balansând un deget pe deasupra capului său. Superbul triumf al spiritului asupra cărnii! Un elan de neînvins spre sfințenie, spada în mână!

— Cu saci de lucruri șterpelite! Nu ești decât un hidalgo și un pisălog.

— Și tu un fanatic pe măsura Bibliei!... Adică un îndrăcit! ripostă Sologdin.

— Bielinski, Cernîșevski, marii noștri gânditori, sunt pentru tine tot niște fii de popă, niște simpliști?

— Da, seminariști, sutane! adăugă Sologdin triumfător.

— Fără să mai vorbim de a noastră, Revoluția franceză, chiar și după cincizeci de ani, e pentru tine o răscoală stupidă a sărăntocilor, o dezlănțuire de instincte diabolice, o nimicire a națiunii, nu-i așa?

— Bineînțeles! Încearcă să-mi dovedești contrariul! Toată grandoarea Franței se sfârșește în secolul al XVIII-lea! Ce mai e după răscoală? Un pumn de oameni rătăciți? O degenerare completă a națiunii, da! Guvernele jucându-se de-a capra, spre bucuria lumii întregi! Neputința! Abulia! Nulitatea! Cenușa!!!

Sologdin izbucni într-un râs demonic.

— Brută! Locuitor al cavernelor! spuse Rubin indignat.

— Și Franța nu se va mai ridica! Dacă n-o face prin intermediul Bisericii romane!

— Pentru că mai e și asta: pentru tine, Reforma nu înseamnă rațiunea care se eliberează legitim de jugul Bisericii, nu, e...

— O orbire nebunească! Luteranism satanic! Prima lovitură dată Europei! Autodistrugerea europenilor! Mai rea decât cele două războaie mondiale!

— Uite, asta e, uite-uite-uite!!! intercala Rubin. Ești o fosilă! Un ihtiozaur! Despre ce să vorbim atunci? Vezi că te-ai prins în capcană! N-ar fi mai bine să ne despărțim prietenește?

Sologdin văzu că Rubin voia să se ridice și să plece. Era pur și simplu inacceptabil! Distracția îl părăsea înainte de a se fi materializat. Sologdin își puse botniță și deveni atât de liniștit, că era de nerecunoscut:

— Iartă-mă, Liovușka, dacă m-am încălzit prea tare. Bineînțeles, e târziu, nu insist să mai abordăm problemele importante. Să încercăm totuși o discuție-duel asupra unui obiect oarecare, de puțină greutate, estetic. Ți-aș propune câteva puncte (a se traduce „teme"). Vrei să vorbim despre literatură? E domeniul tău, nu al meu.

— Haide, du-te la...

Era un moment bun pentru a pleca fără să te dezonorezi. Rubin încercă să se ridice, dar Sologdin se mișcă repede, oprindu-l:

— Fie! Un punct moral, atunci: rolul orgoliului în viața omenească.

Rubin mormăi cu un aer sfârșit:

— Crezi că suntem liceeni?

Și se ridică de pe pat.

— În cazul acesta, bine, atunci ce?... Îl întrebă Sologdin, prinzându-l de braț.

— Du-te și te spânzură! Îi spuse Rubin râzând și îndepărtându-l cu un gest. Tu ești complet pe dos! Ești singurul om de pe pământ care nu admite cele trei legi ale dialecticii. Sau tot ce decurge din ele.

Cu un gest al palmei sale trandafirii, Sologdin refuză:

— Cum așa, dar le admit!

— Cu-u-u-um? Admiți dialectica? Rubin, cu gura ca un fund de găină, sâsâi: Puișorul meu! Lasă-mă să te îmbrățișez! Le admiți!

— Nu doar că le admit, dar le-am și regândit! Timp de două luni, în fiecare dimineață, m-am gândit la ele! Nu ca tine!

— Chiar te-ai gândit? Dar faci progrese cu fiecare zi! În cazul acesta, nu văd despre ce am mai putea discuta!

— Cum? exclamă Sologdin indignat. Iar ne lipsesc subiectele? Dacă nu avem o limbă comună, nu discutăm! Când găsim una, nu mai avem de ce să discutăm! Ah, nu! Acum trebuie să mă arunc în apă!

— De ce vrei să mă silești? Despre ce vrei să discutăm? Sologdin se ridicase și el și agita brațele:

— Ai milă! Accept confruntarea în condițiile cele mai defavorabile pentru mine. O să vă bat cu armele pe care le-am smuls chiar din labele voastre murdare! Discuția o să fie despre faptul că sunteți *primii* care nu cunoașteți cele trei legi. Ca niște sălbatici care dansează în jurul focului, dar nu cunosc focul. Poți să-ți întind mai multe capcane cu aceste trei legi.

— Încearcă puțin! nu se putu abține să nu strige Rubin, furios pe el însuși, prins deja.

— Te rog. Sologdin se așează înapoi. Ia loc. Rubin rămase în picioare.

— De unde să începi, ca să nu fie prea dificil? spuse Sologdin cu încântare. Legile acestea ne indică direcția oricărei evoluții dialectice, nu-i așa?

— Direcția?

— Da! În ce *direcție* trebuie să plece... ăăă... (fu cât pe ce să se înece) un... proces...

— Bineînțeles.

— Unde ai constatat asta? Unde exact? întrebă rece Sologdin.

— Să vedem, chiar în legi. Care reflectă mișcarea.

Rubin se așează alături. Începură să vorbească încet, ca despre niște afaceri concrete.

— Care este deci legea care ne indică această direcție?

— Nu prima, bineînțeles... A doua. Nu, fără îndoială, a treia.

— Hmm. A treia? Și cum o definești?

— Ce să definesc?

— Direcția, bineînțeles! Rubin se întunecă.

— Ia spune-mi cu ce rimează toată scolastica asta?

— Asta e scolastică? Dacă o lege nu ne furnizează nici o relație numerică și nu cunoaștem direcția în care trebuie să evolueze un fenomen, nu știm nimic. Și gata. Să trecem la alt aspect. Ai întotdeauna în gură „negația negației". Ce înțelegi prin asta? Poți să-mi spui de exemplu dacă negația negației intervine întotdeauna în cursul evoluției dialectice.

Rubin reflectă un moment. Întrebarea era neașteptată, nu așa se discuta de obicei. Dar, cum se obișnuiește într-o discuție, nu-și arătă încurcătura și se grăbi să răspundă:

— Pentru lucrurile esențiale, da... în mare.

— Asta voiam! urlă Sologdin, în al nouălea cer. E un adevărat galimatias la voi: „Pentru lucrurile esențiale. În mare!" Ați secretat miliarde de cuvinte ca să vă puteți întoarce mai bine în jurul oalei. E de ajuns să spui „negația negației" ca să vezi cum se înrădăcinează în creierii voștri - grăuntele - și cum iese o tulpină, care face zece grăunțe. Fleacuri! De ajuns! Răspunde-mi sincer: când *este* și când *nu este* negarea negației? Când avem și când nu avem dreptul să ne așteptăm la așa ceva?

Rubin pierduse până și amintirea dispoziției lui mohorâte, își revenise și își aduna gândurile împrăștiate pentru discuția aceasta atât de inutilă, dar atât de importantă.

— Ce utilitate practică are faptul că știi când se produce?

— Ah, nu! E ușor de spus! Ce importanță poate să aibă una din legile din care scoateți totul, în muncă! Cum să discuți cu voi?

— Pui carul înaintea boilor! spuse Rubin, indignat.

— Iar galimatias, și galimatias! *Jargonul* acesta, vreau să spun!

— Da, răspunse încăpățânat Rubin. Carul înaintea boilor! Noi, marxiștii, roșim strecurând analiza concretă a fenomenelor unor legi dialectice gata pregătite. De asta nu ne interesează dacă se aplică aici sau dincolo...

— Îți răspund! O să-mi spui imediat că știai foarte bine, că asta vine de la sine... ascultă puțin: dacă obții calitatea anterioară a unui lucru cu prețul mișcării în sens invers, nu e negarea negației! De exemplu, dacă un șurub e prea strâns și trebuie să-i dai drumul, n-ai decât să-l deșurubezi. Este vorba despre un proces invers, de o trecere de la cantitate la calitate, și nu de negarea negației! Dar dacă, operând o mișcare în sens invers, nu poți reveni la calitatea anterioară, evoluția poate implica negarea și trebuie să admiți repetițiile. Vreau să spun că schimbările ireversibile nu sunt negații decât acolo unde este posibilă chiar negarea negației!

— Ivan e bărbat, orice non-Ivan e un non-bărbat, mormăi Rubin, te crezi la paralele...

— Da, dar am întotdeauna piulița mea. Dacă, înșurubând, strici filetul, nu o să mai găsești vechea calitate deșurubând, adică un filet intact. Ca să-i restitui calitatea, nu poți să faci decât un lucru: să topești piulița, să pui lingoul în fuziune într-un laminor cu canelură hexagonală, să-l modelezi din nou și să faci altă piuliță.

— Ascultă-mă, spuse Rubin cu un gest de potolire. Nu putem expune serios dialectica bazându-ne pe o piuliță.

— De ce nu? Un șurub nu înseamnă o sămânță? Nici o mașină nu merge fără șuruburi. Deci fiecare din stările la care ne referim este ireversibilă și neagă starea precedentă, așa că noul șurub va fi, în comparație cu precedentul, negația negației. E simplu, nu? - și își mângâie barbișonul tăiat după moda franceză.

— Așteaptă! spuse Rubin, dominând situația. În ce m-ai învins? Prin grija ta, legea a treia ne-a furnizat direcția mișcării. Sologdin se înclină, cu mâna pe piept.

— Liovcik! Dacă n-ai fi împărtășit o anume vioiciune a judecății, nu te-aș fi ales ca interlocutor! Exact! Dar este vorba despre a învăța să vedem ce ne furnizează legea! De ce sunteți capabili? Să punem la treabă legea în loc să ne rugăm de ea! Ai dedus că îți furnizează o direcție. La asta noi spunem: așa se întâmplă întotdeauna? E valabil pentru natura însuflețită sau neînsuflețită? Pentru societate? Ei?

— Pe cuvântul meu... spuse Rubin perplex. Se poate ca la baza acestor lucruri să stea un germen rațional. În mare, totul e logoree, nobile senior.

— Logoree e la voi! Îl întrerupse Sologdin, bătând din mâini, cu un elan dublu. Cele trei legi! Cele trei legi ale *voastre*! Și părea să facă mulineuri în fața unei mulțimi de sarazini. — Și voi nu înțelegeți nici una pe deplin, deși le-ați scos pe toate!

— Dar ți-am zis că n-am scos totul!

— Nu scoateți nimic din legile astea? declară Sologdin surprins, suspendându-și gestul măreț.

— Nu.

— Atunci la ce sunt bune? O compresă la un picior de lemn! În cazul acesta, unde o să căutați direcția în care trebuie să evolueze societatea?

— Ascultă-mă bine! Rubin începu să-și fredoneze povestea: Ești o ființă umană sau o buturugă? Rezolvăm toate problemele printr-o analiză concretă a faptelor, înțelegi? Orice problemă socială e legată de analiza condițiilor de clasă.

— În cazul acesta, strigă Sologdin, acordându-se prost cu tăcerea din jur, la ce slujesc aceste trei legi? La nimic?

— Ba nu, din contră.

— Cum? Dacă nu scoți nimic din ele? Și cauți degeaba în ele o direcție pentru mersul înainte, ei? Curată flecăreală. Dacă e de ajuns să repeți ca un papagal „negația negației", atunci la ce naiba...

Potapov, care încercase zadarnic să se ascundă sub pernă de vacarmul care creștea, își descoperi capul cu un gest brusc și se ridică pe pat:

— Ei, prieteni! Dacă nu aveți chef să dormiți, respectați somnul altora, și gândiți-vă că... (și, cu un gest oblic, arătă spre patul lui Ruska)... nu e locul cel mai indicat pentru...

Iritarea extremă a lui Potapov, prieten al ordinii și măsurii, tăcerea din semilună și omniprezența spionilor (Rubin putea să-și zbiere convingerile, de altfel!) ar fi redat luciditatea oricărui om normal.

Așa că cei doi prieteni își reveniră cu greu. Lunga lor discuție - nu era prima - era de-abia la început. Înțeleseră că trebuiau să iasă, dar nu puteau să tacă, nici să se desprindă unul de altul. Se îndepărtară aruncându-și vorbe unul altuia, înghițiți până la urmă de ușa culoarului.

Aproape imediat, lumina albă cedă locul veiozelor albastre.

Ruska Doronin, ale cărui urechi atente erau așezate în cel mai bun loc pentru a asculta discuția, era totuși ultimul care să ducă „informații". Auzise aluzia reticentă a lui Potapov, o descifrase fără să vadă degetul lui întins, și simțise o umilire fără leac, așa cum ne inspiră oamenii care ne respectă părerile.

Manevrând jocul spinos și dublu cu „operaționalii", prevăzuse totul, înșelase vigilența dușmanului, era gata să triumfe datorită celor o sută patruzeci și șapte de ruble, dar era dezarmat în fața bănuielilor prietenilor! Proiectul său solitar, secret și insolit îi aducea numai rușine și dispreț. Se mira că oameni adulți, cu bun-simț și experiențe bogate, nu aveau generozitatea de a înțelege și a recunoaște că nu era un trădător.

Și ca întotdeauna când pierdem favorurile vechilor prieteni, ne dublăm stima față de cei care continuă să ne iubească.

Și dacă, mai mult, e vorba despre o femeie?

Clara!... Ea îl va înțelege! Mâine o să-i vorbească despre aventura lui - și ea va înțelege.

Fără speranță, fără dorința chiar de a dormi, se răsucea în pat arzând, și acum își amintea de privirea întrebătoare a Clarei, acum simțea cum se concretizează sub degetele lui planul de fugă: să se strecoare pe sub sârma ghimpată, prin râpă, la drumul mare, să ia imediat autobuzul spre centrul orașului.

Clara va veni apoi în ajutorul lui.

Era mai dificil să găsești un om printre cele șapte milioane de locuitori ai Moscovei decât în toată regiunea pustie a Vorkutei. În Moscova trebuia să evadeze!...

CAPITOLUL LXVI

Rubin și Sologdin calificau prietenia aceasta a lui Nerjin pentru portarul Spiridon ca pe „mersul la popor" sau căutarea acelui mare adevăr în saboți din lemn pe care îl urmăriseră zadarnic Gogol, Nekrasov, Herzen, slavofilii, populiștii, Dostoievski, Lev Tolstoi și, în fine, eroul prost înțeles al lui Ilf și Petrov, Vasisuali Lohankin.

Nici Rubin, nici Sologdin nu aveau nevoie de adevărul acesta rustic, fiindcă posedau Adevărul absolut, luminos.

Rubin știa totuși că acest concept al „poporului" nu era decât o ficțiune, o generalizare abuzivă, că orice popor se împarte în clase și clasele se schimbă cu timpul. Căutarea unei filozofii înalte în clasa țărănească era o pierdere de vreme inutilă și sterilă, fiindcă numai proletariatul știe să fie până la capăt consecvent și revoluționar, și viitorul îi aparține, și numai colectivismul și dezinteresarea ei pot să furnizeze o amplă viziune a lucrurilor.

De partea lui, Sologdin știa clar că „poporul" e pasta nediferențiată a istoriei, bună să fasoneze picioarele grosolane pe care se odihnește numaidecât colosul Spiritului. „Poporul" e desemnarea comună a unui agregat de ființe terne și brutale, târând fără speranță de lumină atelajul în care au fost aruncate de la naștere și de unde numai moartea le scapă. Marii solitari, ființele luminoase care, ca și stelele cu strălucire cristalină, împodobesc cerul negru al existenței, sunt singurii care poartă cunoștința supremă.

Și amândoi știau că Nerjin va trece de criză, se va maturiza și își va revizui gândurile.

De fapt, Nerjin practicase multe poziții extreme și se împotmolise în ele.

Plină de compasiune față de fratele nostru nefericit, literatura rusă din secolul al XIX-lea gravase în Nerjin, ca în toți ceilalți descoperitori, imaginea făurită din argint și încununată cu păr de zăpadă a unui Popor care unește înțelepciunea cu puritatea morală și noblețea spirituală.

Imaginea, totuși, rămânea circumscrisă unui raft din bibliotecăși campaniilor enigmatice și plate de la granițele secolului al XIX-lea. Un cer nou se dezvăluia - cel al secolului XX - și în Rusia nu mai rămânea nici o urmă din teritoriile acelea.

De altfel, nu mai exista Sfânta Rusie, ci Uniunea Sovietică și, în mijloc, marele oraș. În oraș se desfășurase adolescența lui Gleb, în oraș vărsaseră științele peste el cornul abundenței, acolo își observase spiritul vioi, dar și faptul că erau alții mai buni, care îl striveau cu știința lor pletorică. Poporul rămânea agățat pe raftul lui și Gleb gândea acum astfel: numai cei care închid în capul lor toată greutatea culturii universale contează,

enciclopediștii, marii experți ai lumii antice, cunoscătorii frumosului, oameni înzestrați cu o instruire bogată și variată. Trebuie să fii din numărul celor aleși, cu atât mai rău pentru cei de la coadă.

Izbucni războiul, Nerjin fu mai întâi cavalerist și trebui, neîndemânatic și sufocându-se de mânie, să fugă după cai ca să-i înșeueze sau să le sară în spate. Nu știa nici să încalece, nici să înhame, nici să arunce o furcă cu fân, și cuiele se îndoiau sub ciocanul lui, de parcă ar fi râs de atâta neîndemânare. La fiecare din inconvenientele acestea amare auzise cum râdea Poporul acela prost bărbierit, prost hrănit, fără inimă, sincer antipatic.

Apoi reuși să devină ofițer în artilerie. Se simți întinerit, căpătă îndemânare, se plimbă acoperit cu zale, mânuind grațios un baston tăiat din același lemn: unica lui povară. Ce alură avantajoasă avea când sosea, cățărat pe scara unui camion, cu o înjurătură tăioasă pe buze, sau când trecea râurile prin vaduri, întotdeauna pe picior de război, la miezul nopții sau pe ploaie, ducând după el un Popor docil, devotat, serviabil și, dintr-odată, perfect simpatic! Și poporul acesta mărunt era foarte plauzibil în rol de ascultător atunci când Nerjin îi vorbea despre alt Popor, cel Mare, care se ridicase ca un singur om.

Apoi Nerjin fu arestat. De la primele închisori de detenție sau de tranzit, de la primele lagăre care, cu lovituri de palmă, îi dezvăluiau o luptă crâncenă, pe viață și moarte, fu uimit de inversarea valorilor celor aleși: într-o lume în care numai fermitatea, voința și devotamentul față de prieteni arată adevărata natură a unui prizonier și dispun de destinul tovarășilor lui — toate naturile acestea fine și sensibile, toți eruditii care gustau frumusețea se dovediră adesea poltroni, gata să capituleze și, așa cultivați cum erau, nedemn de sinuoși în arta de a-și justifica lipsa de demnitate; oamenii aceștia ajungeau repede trădători sau milogi. Și Nerjin aproape că se recunoscu în ei. Și se îndepărtă deci de cei cu care se mândrise că semăna. Începu să ia peste picior cu ură tot ce admirase. Aspira să se simplifice, să elimine ultimele ticuri ale acestei politeți verbale în care se încleiază oamenii instruiți. După o anotimp de eșec, fără lumină, în străfundurile unui destin istovit, Nerjin considera că au preț și valoare numai oamenii capabili să taie un lemn sau să fasoneze metalul, să lucreze pământul sau să topească fonta. Alături de oamenii aceștia, Nerjin începu să deprindă o înțelepciune manuală și arta de a trăi. Cercul se închidea astfel, pentru el, și revenea la moda secolului trecut care prescria mersul — sau mai bine coborârea — *la popor*.

În urma acestui cerc unduia totuși o coadă ca un tirbușon, despre care înaintașii noștri nu știau nimic. *Zekul* literat care voia să coboare la popor nu trebuia să refacă drumul boiernașilor instruiți din secolul al XIX-lea, care, costumați, se împiedicau pe trepte: el era aruncat în mijlocul poporului, cu pantalonii din molton zdrențuiți, cu haina jegoasă, și i se comanda să „scoată" în fiecare zi „norma" de lucru. Nerjin împărtășise

destinul celor simpli, nu ca un senior condescendent care păstrează mereu distanța, mereu străin, ci așa ca ei, egal între egali.

Și asta nu ca să se pună la unison cu mujicii, ci pentru a avea dreptul la colțul înmuiat de pâine zilnică, așa că învățase să bată bine cuiele și să geluiască impecabil scândurile. Școala dură a lagărului alungă o altă iluzie cu care se legănase Nerjin. Înțelese că nu mai avea rost să continue *să coboare*; la cine să ajungă? Înțelese că poporul nu era superior prin zdrențele lui de cânepă. El, care se așeza pe zăpadă ca și ei la prima somație a escortei, el, care se ascundea de contramaistru în colțurile întunecate ale șantierului, care ducea materialele cu targa în aerul înghețat, care își punea obielele în fața sobei la uscat, știa că nu erau mai buni decât el. Nu erau mai rezistenți la foame sau la frig. Nici mai fermi moral în fața unei condamnări de zece ani. Nici mai prevăzători, nici mai dezghețați în privința manevrelor delicate pe care le presupunea un transport cu trenul sau o percheziție minuțioasă. În schimb erau mai orbi, se încredeau mai mult în turnători. Mușcau chiar și păcălelile grosolane ale șefilor. Așteptau o amnistie, atunci când Stalin ar fi ales să crape decât să le dea drumul. Dacă una dintre brutele din personalul lagărului, în toane bune, binevoia să zâmbească, se grăbeau să-i răspundă la fel. În schimb erau mult mai avizi de satisfacții mărunte: un supliment de o sută de grame de mei acrit, un anteriu sordid de ocnaș, dar puțin mai nou sau mai bălțat decât al lor.

În cea mai mare parte erau lipsiți de un *punct de vedere*, care devine mai prețios decât viața. Rămânea să fie el însuși.

După toate experiențele acestea amare, Nerjin — era oare definitiv? — înțelese Poporul într-un mod nou, despre care nu aflase nimic din cărți. Poporul acesta nu este totalitatea oamenilor care vorbesc limba noastră, nici cei aleși, marcați de semnul și focul geniului. Nici nașterea, nici munca manuală, nici avânturile culturale nu permit să judeci natura unui popor.

Numai sufletul.

Un suflet pe care și-l făurește fiecare, în decursul anilor.

Trebuie să înmoi și să laminezi un suflet care să-ți permită să devii ființă umană. Și, în felul acesta, o particulă din poporul tău.

Un asemenea suflet nu tânjește niciodată după succes material, reușite în carieră, avere. Astfel, *poporul* se va afla pretutindeni, în afară de culmile societății.

CAPITOLUL LXVII

De la sosirea în *șaraș*ka, Nerjin îl observase pe Spiridon, cu capul lui rotund și roșcat, și fața pe care un ochi neexersat nu putea deosebi expresia de respect de cea de batjocură. Deși erau la Marfino tâmplari, lăcătuși, turnători, Spiridon se deosebea de ei prin nu știu ce simplitate amestecată care, fără nici o îndoială, îl desemna ca fiind reprezentantul acestui Popor, de la care trebuia să iei lecții.

Nerjin trebui totuși să depășească câteva dificultăți: nu găsea nici o ocazie de a se apropia de Spiridon, fiindcă nu aveau subiecte de conversație și fiindcă munca nu le facilita întâlnirile, fiecare locuind în altă parte. Un grup restrâns de muncitori trăia în *șaraș*ka, într-o cameră separată, se distra deoparte și, atunci când Nerjin începu să-i facă vizite asidue lui Spiridon, acesta și vecinii lui de gherlă hotărâră de comun acord că era un „șacal" care cutreiera țara ca să-i furnizeze prăzi Nașului.

Deși Spiridon se considera ultimul om din *șaraș*ka și nu reușea să-și imagineze de ce îl urmărea „operul", credea că era bine să fie precaut, fiindcă nu exista hoit din care să nu tragă un profit vulturii aceia. La intrarea lui Nerjin, Spiridon se lumina de o bucurie falsă, îi făcea loc pe pat și, cu un aer stupid, începea să vorbească despre tot și despre toate, în afară de politică: despre pescuitul cu harpoane în anotimpul rece, despre furculițele din răchită, după dezgheț, despre lovitura la nivelul urechilor sau despre plasă; despre vânarea elanului, a ursului roșu (nu trebuie să te apuci de cel negru cu cravată albă!); și apoi despre limba mielului, care pune șerpii pe fugă, și despre trifoi, care e cel mai bun la cosit. Debita, de asemenea, lunga povestire a felului în care o curtase, în 1920, pe Marfa Ustinovna, în epoca în care participa la activitățile artistice din sat și juca teatru; fusese promisă unui morar bogat, dar, cum îi plăcea de Spiridon, se înțelesese să fugă cu el și se căsătoriseră în taină, la Sfântul Petru.

Cu ochii lui bolnavi și aproape ficși, sub sprâncenele groase și roșcate, Spiridon părea să-i spună: „Ai venit să mă prostești, vulturule? O să vezi că n-o să-ți fie prea ușor!"

De fapt, orice turnător adevărat s-ar fi descurajat demult și ar fi abandonat o pradă atât de încăpățânată. Curiozitatea nu era de ajuns ca să justifice vizitele acestea răbdătoare ale lui Nerjin, care trecea în fiecare duminică seara pe la Spiridon, doar din perspectivă cinegetică. Dar același Nerjin, care îl abordase pe Spiridon cu timiditate, același Nerjin care auzea ici și colo, în închisoare, cum se scotea la lumină tot ce nu putuse să-și explice în libertate, revenea nemulțumit la atac, lună după lună și, departe de a se plictisi de poveștile portarului, le simțea ca pe o împrospătare, respira din ele aerul unei dimineți ploioase la marginea

unui rău, vântul care te mângâie în câmpiile din sud, și se simțea transportat în cei șapte ani fără egal din istoria Rusiei, în anii NEP-ului, unic pentru pământurile rusești, de la primele desțeleniri din inima pădurilor, înaintea normanzilor, la descentralizarea actuală a colhozurilor. Din acești șapte ani, Nerjin nu cunoscuse decât un capăt, la vârsta la care nu înțelegi mare lucru, și regreta că nu se născuse mai devreme.

Sub farmecul vocii călduroase și scârțâite a lui Spiridon, Nerjin nu schița nici cea mai mică întrebare malițioasă, care să se lege de politică. Încetul cu încetul, Spiridon căpătă încredere, se cufundă în trecutul său fără să fie constrâns, menghina prudenței constante se relaxă, brazdele profunde de pe fruntea lui se întinseră și fața roșcată se lumină de o strălucire blândă.

Numai vederea aproape condamnată îl împiedica pe Spiridon să citească în *șaraș*ka. Ca să se așeze la nivelul lui Nerjin, risca — cel mai adesea prost — cuvinte precum „principiu", „perioadă", „identic". În timpurile în care Marfa Ustinova juca teatru amator, îl auzise pe Esenin recitându-și versurile, și reținuse numele acesta. Nerjin nu se aștepta.

— Esenin? Minunat! Am unul aici. În zilele noastre e o raritate. Și adusese cărțulia a cărei copertă era presărată cu frunze de paltin cizelate, tomnatice. Era captivat de așteptarea miracolului: analfabetul de Spiridon va ști, va putea să-l aprecieze pe Esenin?

Nu se întâmplă nici un miracol, Spiridon nu-și amintea de nici un vers auzit, dar îi plăcură *Mândră mai era Taniușa* și *Treierătorii de grâu*.

După două zile, maiorul Șikin îl convocă pe Nerjin și îi ordonă să prezinte cenzurii cartea lui Esenin. Cine vorbise? Nerjin nu află. Victimă dovedită a Nașului, care îl pierduse pe Esenin din vina lui Spiridon, Gleb câștigă definitiv încrederea acestuia, care începu să-l tutuiască. Nu mai vorbeau în cameră, ci pe casa scării interioare din închisoare, unde nimeni nu-i putea auzi.

De atunci, în timpul ultimelor cinci sau șase duminici, povestirile lui Spiridon atinseseră profunzimile sperate. Seară după seară, Nerjin văzuse curgând, ca niște fire unice de nisip, viața unui țăran care avea șaptesprezece ani în anul celor două revoluții și mai mult de patruzeci când izbucnise războiul cu Hitler.

Câte valuri nu trecuseră peste omul acesta! Câte ape lustruiseră, ca pe un bolovan neted, craniul roșu al lui Spiridon! Rămas cap al familiei la paisprezece ani (tatăl lui, mobilizat pe frontul german, fusese ucis acolo), se dusese să cosească împreună cu bătrânii („Am învățat să cosesc în jumătate de zi!"). În 1916, lucra într-o sticlărie și lua parte la reuniuni politice sub faldurile drapelului roșu. Când se proclamă că pământul era al țăranilor, se năpustise spre satul lui și își asigurase partea. În anul acela, ajutat de mamă și de frățiorii mai mici, se omorâse muncind și strânsese grâul înainte de Mijlocirea Fecioarei. După Crăciun începură

să strângă grâul pentru oraș. Haideți! Scoateți-vă rezervele! După Paște, când Spiridon împlini nouăsprezece ani, încercară să-l înroleze în Armata Roșie. Dar Spiridon nu avea de gând să-și părăsească pământul pentru armată și, în tovărășia altor băieți, fugise în pădure și jucase jocul *verzilor* („Dacă mă lăsați în pace, îi las și eu în pace pe alții"). Până la urmă se saturară de pădure și se alăturară Albilor (rătăciți în colț pentru o incursiune fără viitor). Albii îi întrebară dacă nu aveau comisari printre ei; nu era cazul, dar șeful lor fu totuși lichidat ca exemplu, ceilalți primiră ordinul de a arbora cocarde tricolore și le dădură puști. Modul de acțiune al Albilor era demodat, ca pe timpul țarului. Luptară puțin alături de Albi, se lăsară prinși de Roșii (fără prea multă rezistență, făcuseră totul ca să ajungă la asta). Roșii împușcară deci ofițerii, soldații primiră ordin să-și scoată cocardele de la bonetă și să-și pună panglici. Spiridon rămase în Armata Roșie până la sfârșitul Războiului Civil. Făcu campania din Polonia, apoi armata fu mobilizată la muncă obligatorie, fiindcă nu voiau să-i trimită acasă, și de Joia Mare îi duseseră la Petersburg, apoi, în prima săptămână a postului Paștelui, traversaseră marea pe gheață ca să ia o fortăreață. Numai după aceea reușise Spiridon să se întoarcă acasă.

Se întorsese primăvara în sat, aruncându-se asupra pământului iubit, cucerirea lui. Spre deosebire de atâția alții, se întorcea de la război fără să se fi stricat și fără să-și fi pierdut capul, își croise repede loc sub soare („Țăranul care se întinde găsește aur când se apleacă"), se căsătorise, se ridicase.

În momentul acela, chiar și sus, se spunea alb și se gândea negru; puterea se sprijinea pe săraci, or, oamenii nu voiau să fie săraci, din contră, și cei mai amărâți încercau să se ridice - dacă le plăcea munca, bineînțeles. Atunci se lansase cuvântul *intensivnik*. Acesta se referea la oameni care voiau să muncească serios, fără zilieri, cu procedee științifice, gândind. Spiridon Egorov al nostru, cu ajutorul soției, devenise *intensivnik*.

„O căsătorie bună înseamnă jumătate din viață", spunea adesea Spiridon. Marfa Ustinovna era fericirea și reușita vieții lui. Datorită ei nu băuse niciodată, evitase întotdeauna adunările în care se pierde timpul. Îi dădea un copil în fiecare an: doi fii, apoi o fiică. În ciuda acestor nașteri, nu își părăsea deloc soțul. Continua să tragă și ea căruța, ca să pună casa pe picioare. Știa să citească și studia revista *Totul pentru a fi agronom*. Iată deci cum devenise Spiridon *intensivnik*.

Ajunseseră departe, primeau avansuri de bani sau semințe. Reușita aducea altă reușită, banii alți bani, Marfa și cu el se gândeau să-și construiască o casă din cărămidă, fără să viseze că această prosperitate se va sfârși. Spiridon era pus în cinste, îl alegeau în „prizidiu": bineînțeles, un erou din Războiul Civil, printre primii intrați în Partid.

În timpul acesta le arse casa și de-abia reușiră să-și salveze copiii din foc. Deveniră calici, aveau mai puțin decât nimic.

Destinul nu îi lăsă să-și târască mult mizeria. Nu posedau mai mult decât ceilalți sinistrați, aduși din îndepărtata Moscovă de valul de dekulakizare. Și faimoșii *intensivniki*, fabricați necugetat de aceeași Moscovă, fură la fel de necugetat rebotezați kulaci și eliminați. Iar Marfa și Spiridon se felicitară că nu apucaseră să-și construiască o casă mare.

Nu era pentru prima dată că destinul se juca de-a baba oarba și o nenorocire se transforma în avantaj.

În loc să se ducă să crape în tundră, escortat de un detașament al GP-ului, Spiridon Egorov fu numit „comisar al colectivizării"; acum trebuia să închidă poporul în colhozuri. Începu să poarte un revolver redutabil la șold și să scoată din casă alți țărani fără bagaje, kulaci sau nu, ca să-i trimită în altă parte sub pază, odată ce cădeau sub incidența mandatului.

La răscrucea aceasta a vieții, ca și la altele, Spiridon nu se potrivea interpretării comode, nici analizei marxiste a claselor. Nerjin nu îi făcea reproșuri, la ce bun să învârți cuțitul în rană, dar putea să vadă anumite caracteristici complexe și tulburi care se asociaseră atunci în inima acestui om. Începuse să bea, și bea de parcă ar fi fost al lui tot satul și ar fi vrut să-i scape printre degete. Acceptase postul de comisar, dar comanda rău. Nu voia să știe de ce își tăiau țăranii vitele și nu intrau niciodată în colhoz cu un singur animal viu; nici urmă de corn sau copită.

Așa că Spiridon fu înlăturat din postul de comisar, dar nu numai atât, îi legară mâinile la spate și doi milițieni, cu pistolul în mână, unul în față, altul în spate, îl conduseră la închisoare. Judecata fu expeditivă („La noi, din „pirioada" aceea, nu au timp să judece lumea"), îi dădură zece ani pentru „contrarevoluție economică", îl trimiseră să sape canalul de la Marea Albă, apoi, când fu gata, la cel dintre Moskva și Volga. Pe șantierele acestea, Spiridon lucrase ca săpător sau tâmplar, cu o rație decentă, și, dacă i se rupea inima, era din cauza Marfei, pe care o lăsase cu trei copii.

Prin urmare, judecata fu revizuită. „Contrarevoluția economică" se transformă în simplu „abuz" și din *străin social* deveni *apropiat social*. Îl convocară ca să-i spună că îi dădeau o carabină și îl trimiteau la *autoapărare*. Cu o seară înainte, ca orice *zek* care se respectă, Spiridon rezerva cele mai rele insulte escortei și, din motive întemeiate, milițienilor din autoapărare — luă totuși carabina care i se propunea și se trezi încadrându-și militar foștii tovarăși, fiindcă asta îi reducea timpul de pedeapsă și îi aducea patruzeci de ruble pe lună, pe care le trimitea acasă.

După puțin timp, directorul lagărului, cu cei doi „îngeri păzitori", îl felicită: îl eliberau. Spiridon își făcu acte, alegând ca loc de muncă uzina

în locul colhozului, îi aduse pe Marfa și pe copii și nu întârzie să figureze pe „tabelul roșu" al uzinei, printre cei mai buni suflători. Făcu ore suplimentare ca să scape de toate pierderile suferite începând cu incendiul. Alături de soția lui, visa la o căsuță cu grădină și studii pentru copii. Aceștia aveau cincisprezece, paisprezece și treisprezece ani când izbucni războiul. Cu pași repezi, frontul se apropia de orașul lor muncitoresc. Autoritățile, luate din scurt, evacuară populația spre vest, și astfel târgul lor cunoscu exodul.

La fiecare turnură a destinului lui Spiridon, Nerjin rămânea tăcut, așteptând un eveniment neprevăzut. Se încălzea cu ipoteze: Spiridon nu rămăsese să-i aștepte pe germani, din ranchiună, fiindcă fusese închis în lagăr? Dar nu! La început, Spiridon se comportase ca în cele mai bune romane patriotice: îngropase tot ce avea și, după ce se evacuaseră utilajele uzinei cu vagoanele, își instalase într-una din căruțele afectate muncitorilor soția și copiii și — „când nu ești stăpân nici pe cal, nici pe bici, n-ai de ce sta să lâncezești pe loc" — se dusese de la Potșep la Kaluga, printre miile de refugiați.

La porțile Kalugăi, izbucnind, torentul lor se răspândi în direcții diferite, nu mai erau mii, ci sute, bărbații amenințați să fie înrolați de primul birou de recrutare, familiile nevoite să-și urmeze singure drumul.

Când văzu limpede că trebuia să-i părăsească pe ai săi, Spiridon, fără să se îndoiască o secundă de dreptatea sa, părăsi convoiul în plină pădure și, cu aceeași căruță și același cal, care nu erau bunul impersonal al statului, ci bunul lui, păstrat, își duse familia de la Kaluga la Potșep, regăsi satul natal, se instala într-o casă abandonată. Acolo li se spuse: „Din ceea ce aparținea altădată colhozului, luați pământ cât vă trebuie". Spiridon nu așteptă să i se spună de două ori, ară și însămânță pământul fără cel mai mic scrupul și, fără să dea atenție comunicatelor, lucră cu încredere și hărnicie, ca în anii aceia îndepărtați în care nu știa nimic despre colhozuri și războaie.

Partizanii veniră să-l vadă de mai multe ori și-i repetară: „Spiridon, trebuie să te lupți, nu să ari, haide, trebuie să ne urmezi". El răspundea că trebuie să rămână totuși și cineva care să are. Și nu își părăsi pământul. Îi explica acum lui Nerjin că partizanii erau recrutați cu mâna în beregată: nu era adevărat că bătrânii și tinerii uitaseră de mâncare și băutură, că își puseseră un cuțit în dinți și înainte! Pe burtă spre germani! Deloc, erau aduși cu avioanele propagandiști din Moscova care înrolau țăranii cu amenințări sau violențe.

Partizanii aceștia puseseră la cale uciderea unui motociclist german, și nu în câmpurile din jur, nu, în mijlocul satului. Partizanii cunoșteau obiceiurile germanilor. Ceilalți veniră imediat și scoaseră pe toată lumea din case și dădură foc satului.

Atunci, Spiridon nu mai ezită și spuse că era timpul să se lupte cu germanii. Îi conduse pe Marfa și pe copii la mama ei și se duse la

partizani, în pădure. I se dădură un pistol-mitralieră și grenade și, cu la fel de multă conștiinciozitate și inteligență practică dovedite la uzină sau pe ogor, începu să hărțuiască patrulele germane de pe calea ferată, să împiedice convoaiele motorizate, să participe la dinamitarea podurilor și, în zilele de sărbătoare, să se întâlnească cu ai lui. Mai presus de orice, mai mult sau mai puțin, era viața de familie.

Frontul se întorcea acum. Se pretindea chiar că Spiridon va primi o medalie de partizan la întoarcerea trupelor. Se declara că partizanii vor fi înrolați în armata sovietică, gata cu viața de mistreți.

Cât despre satul în care se afla Marfa, germanii evacuaseră toată populația, le povestise un băiețel.

Imediat, fără să mai aștepte *trupele noastre*, fără să avertizeze pe nimeni, Spiridon își îngropa acolo PM— ulși cele două încărcătoare și plecă pe urmele *familiei lui*. Se amestecă în valul civililor și, escortând aceeași căruță, biciuind același cal, fidel rectitudinii incontestabile a deciziei sale, străbătu drumul inundat care duce de la Potșep la Sluțk.

Nerjin nu mai putu, își prinse capul în mâini, se scutură și spuse:

— O la la! Dar adorm în picioare, Spiridon Danilîci! Cum să ajung să-mi bag toate astea în cap? În fine! Ai mers pe gheață ca să cucerești Cronstadtul, ai muncit ca să instaurezi regimul sovietic, să-i înrolezi pe țărani în colhozuri...

— Și tu, tu nu ai făcut nimic pentru instalarea sovietică?

Nerjin pierdu teren. El știa că puterea sovietică fusese instaurată de părinți și că pe atunci, între 1917 și 1918, era vorba despre un eveniment foarte solemn, cântărit cu maturitate de toată lumea.

Zâmbetul lui Spiridon se coloră de o ironie din ce în ce mai vizibilă:

— Ai fost și tu implicat în povestea asta cu sovietele, n-ai văzut? continuă el, ca să-l înfurie pe Nerjin.

— Nu am văzut, murmură Nerjin, care rodea în gând conținutul celor trei ani de comandă pe front.

— Sunt lucruri care se întâmplă... semeni secară, răsare pir... Dar după aceea, după aceea trebuia să pună la punct o *experiență socială*!

Nerjin reveni deci la atac:

— Deci, Danilîci, ce s-a întâmplat după aceea?

Ce să se poată întâmpla? Bineînțeles, trebuise să fugă în pădure și o făcuse de multe ori, ca să dea cu nasul de bandiți! Era drept să-și ia fiica înapoi. Și apoi se amestecase din nou cu potopul. Apoi își spusese că băieții noștri nu-l vor crede, că îi vor aminti că întârziase să se alăture frontului, că fugise de două ori, deci, cum avea să plătească oricum același preț, preferă să meargă până la Sluțk. Acolo te urcau într-un tren și îți dădeau bonuri de alimente până în Renania. Se șoptea că nu primesc familii și Spiridon începu să facă din nou planuri: spera să scape încă o dată. În timp ce îi îmbarcau pe toți, Spiridon își lăsă căruța și calul, fără nici un ban, și se strecură spre Maience, unde fu primit într-o

uzină, împreună cu ai săi, în timp ce soția și fiica munceau la niște fermieri.

Într-o zi, un contramaistru din uzină îl pălmui pe fiul mai mic al lui Spiridon. Acesta, nici una, nici două, luă un topor în mână și se repezi la contramaistru. După legile Reichului, dacă se puneau în aplicare, gestul acesta era suficient ca să-l trimită pe Spiridon la plutonul de execuție. Dar germanul se îmblânzi:

— Și eu sunt *Vater*. Eu *verstehe*.

Nu trecu problema mai departe. Spiridon află că, în aceeași dimineață, omul acesta fusese anunțat că fiul lui murise în Rusia.

Așa înăsprit și nesimțitor cum era, Spiridon își șterse o lacrimă cu mâneca atunci când își aminti de muncitorul acesta din Renania.

— De atunci nu mi-a mai fost ciudă pe germani! *Vaterul* acela m-a făcut să uit de casa mea arsă și de tot răul pe care mi l-au făcut. S-a lăsat înmuiat tipul! Cine ar fi spus așa ceva despre un german?

Fu una dintre rarele, foarte rarele scuturături care treziră conștiința și îl puseră pe gânduri pe acest roșcat încăpățânat. În timpul acestor ani teribili, prin toate scufundările acestea crude, urmate de urcări la fel de crude, Spiridon nu se codea niciodată când era vorba despre o alegere. Metoda lui zilnică combătea cele mai bune pagini din Montaigne sau Charon.

În ciuda ignoranței teribile și a închiderii lui față de tot ce ar fi putut produce societatea omului, comportamentul și deciziile lui Spiridon Egorov se recomandau prin luciditatea și echilibrul lor. Astfel, aflând că toți câinii dintr-un sat ocupat fuseseră împușcați de germani, știa că putea să taie capul unui bou și să-l îngroape fără teamă în zăpada puțin adâncă, ceea ce n-ar fi făcut în alte împrejurări, nu din cauză că ar fi avut cunoștințe speciale: ocazia îl transforma în hoț. Deși nu studiase niciodată geografia sau limba germană, când simți că lucrurile luară o turnură urâtă în Alsacia, unde săpa tranșee (în timp ce americanii îi hărțuiau din spate), fugi împreună cu fiul mai mare și, fără să întrebe nimic pe nimeni, fără să poată citi panourile indicatoare în germană, ascunzându-se ziua și mărșăluind noaptea, într-o țară necunoscută, evită drumurile și, în linie dreaptă ca o cioară, străbătuse nouăzeci de kilometri și se strecurase exact în curtea fermei în care muncea soția lui. Acolo, într-un adăpost săpat în grădină, se ascunseseră în așteptarea americanilor.

Nici una dintre întrebările mereu actuale legate de veridicitatea percepției sau adecvarea conștiinței cu lucrurile în sine nu îl chinuise vreodată pe Spiridon. Era convins că vedea, auzea, adulmeca și înțelegea totul fără greș.

În materie de doctrină morală se purta la fel și totul era coerent pentru el, cu discreție și liniște. Nu vorbea de rău pe nimeni. Nu depusese niciodată o mărturie falsă. Nu vorbea grosolan fără motiv. Nu omorâse

decât în război. Nu se bătuse decât pentru logodnica lui. N-ar fi furat niciodată o cârpă sau o coajă de pâine, dar fura de la stat cu nerușinare ori de câte ori avea ocazia. Mărturisea că mai umblase după fuste după căsătorie, dar Alexandr Pușkin, maestrul gândirii noastre, a recunoscut că porunca „Să nu pofteşti femeia aproapelui tău" era cea mai dificilă pentru el.

Acest bărbat de cincizeci de ani, întemnițat, aproape orb, aparent sortit să moară între zidurile acestea, nu manifesta cea mai mică urmă de sfințenie, melancolie, căință și cu atât mai puțin de „redresare", așa cum era botezată oficial în lagăre. Înarmat cu mătura, harnic, de dimineața până seara, își mătura curtea, justificându-și existența în ochii comandantului și ai delegatului operațional.

Oricare ar fi fost autoritatea, Spiridon se hărțuia cu ea.

Singurul lucru pe care îl iubea Spiridon era pământul.

Singurul lucru pe care îl avea Spiridon era familia.

Conceptele de „patrie", „religie", „socialism", puțin folosite în limbajul de toate zilele, păreau să-i fie total necunoscute, de parcă ar fi avut urechile înfundate și nu le-ar fi putut rosti cu gura lui.

Familia era patria lui.

Familia era religia lui.

Familia era și socialismul lui.

Cât despre propagatorii Rațiunii, Binelui Suveran, Eternității, despre scriitorii și vorbitorii care îi spuneau propagandist al lui Dumnezeu (lucru pe care nu-l nega), cât despre preoți, despre social-democrați, propagandiști benevoli sau titulari, proprietari albi și președinți roșii cu care, în decursul vieții, s-ar fi putut întâlni, Spiridon nu scăpa niciodată ocazia să le spună, cu o voce bineînțeles coborâtă:

— Mai bine v-ați duce la dracu', toți...

CAPITOLUL LXVIII

Deasupra capului lor, treptele de lemn scârțâiau, gemeau sub pași grăbiți sau târșâiți. Uneori ploua cu bucățele de noroi și praf, dar Spiridon și Nerjin nu luau seama.

Rămâneau așezați pe scândurile acelea necunoscute de mătură, îmbrăcați cu salopetele albastre de parașutiști, uzate de mult, cu fundul rărit, cu brațele pe genunchi. Fără spătar, nici speteze, poziția lor nu era deloc comodă și trupurile lor se lăsau pe spate și își sprijineau umerii de scândurile care închideau pasul oblic al scării. Ochii lor priveau drept înainte și dădeau peste zidul jerpelit al unui cabinet de toaletă.

Ca de obicei, atunci când trebuia să conștientizeze prezența unui obiect, să-l vadă intelectual, Nerjin fuma mult, apoi aranja chiștoacele turtite de-a lungul unui pervaz pe jumătate putred care înconjura un triunghi de perete cândva văruit, dar murdărit. Spiridon, deși avea și el dreptul la țigările lui Belomorkanal, al căror pachet îi amintea de o muncă îndrăcită într-o țară îndrăcită, unde fusese cât pe ce să-și lase pielea, rămânea neclintit în decizia lui de a nu fuma, ascultând interdicția medicilor germani, care îi redaseră trei zecimi din vederea unui ochi — lumina.

Spiridon avea tot respectul pentru medicii aceștia germani, toată recunoștința. Atunci când era orb pentru totdeauna îi introduseseră un ac în șira spinării, îi întinseseră o alifie pe ochi, îl bandajaseră, îl lăsaseră mult timp în întuneric, apoi îi îndepărtaseră pansamentul într-o cameră pe jumătate obscură și îi ordonaseră să privească. Și lumea explodase în raze! La lumina unei veioze șterse care i se păruse un soare orbitor distinsese conturul capului salvatorului său: aplecându-se, îi sărutase mâna.

Nerjin își imagină chipul de obicei grav al acestui oftalmolog renan, înduioșându-se pentru o clipă și privindu-l pe sălbaticul acesta roșcat din stepele orientale, eliberat de bandaje, a cărui voce călduroasă și recunoștință scăldată în lacrimi dovedeau că fusese menit unei vieți mai bune și că nu era responsabil de ceea ce devenise.

În ochii germanilor, comportamentul lui Spiridon fusese probabil mai rău decât comportamentul unui barbar.

După sfârșitul războiului, Spiridon și familia lui se treziseră într-o tabără americană pentru persoane mutate. Acolo întâlni un băiat din satul lui, martor la căsătorie, poreclit „tatăl ticăloșilor" fiindcă acționase cam suspect la întemeierea colhozului local. Mersese împreună cu „tatăl ticăloșilor" până la Sluțk, dar îi despărțiseră în Germania. Trebuia să stropească întâlnirea și, în lipsă de ceva mai bun, cumătrul se întoarse cu o sticlă de alcool. Era alcool metilic, cum spunea eticheta nemțească, dar ei nu puteau citi, și apoi nu-i costase nimic. Și iată: prudentul,

neîncrezătorul Spiridon, care scăpase de mii de străini, nu fusese scutit de abandonul tipic rusesc în fața unei fericiri mărunte — haide, băiete, bea! Spiridon bău un pahar plin, restul fu înghițit dintr-o dată de tatăl ticăloșilor. Noroc că nu fuseseră și băieții, ar fi luat și ei un păhărel. Când se trezi după-amiază, Spiridon se sperie de întunericul precoce din camera lui și scoase capul pe fereastră, dar era întuneric și afară, și se întrebă mult timp de ce clădirea Statului Major american și silueta santinelei erau reduse la jumătatea lor inferioară. Vru să-i ascundă Marfei nenorocirea, dar, în aceeași seară, vălul orbirii totale invadă și jumătatea inferioară.

Cumătrul trăgea să moară.

După prima operație, oftalmologii îi prescriseră un an de repaus total, apoi o nouă operație, pentru ca ochiul stâng să vadă normal și dreptul să-și recapete vederea pe jumătate. Garantau, trebuia doar să aștepte, dar...

— Băieții noștri, nemernicii, ne-au mințit, și încă minciuni gogonate: gata cu colhozurile, vi se iartă tot, frații și surorile voastre vă așteaptă, răsună toate clopotele, aruncați șosetele americane și întoarceți-vă cât mai repede, desculți!

Sincer, toate astea aveau să se sfârșească destul de prost!

— Danilîci! Îl mustră Nerjin cu un ton expresiv, de parcă ar fi avut încă timp să se îndrepte. Tu mi-ai vorbit despre pir? Cine naiba te-a putut forța? Cum ai putut să crezi?

Circumferința ochilor lui Spiridon — pleoape, tâmple, orbită — era brăzdată de riduri mărunte. Zâmbi pieziș:

— Pe mine?... Oh, eu știam că o să-mi pună funia de gât. Eu mă aranjasem destul de bine la americani, nu m-aș fi întors niciodată dacă aș fi fost singur.

— Atunci de ce au mușcat atâția nada? Ca să-și revadă familiile. Tu, tu aveai toată lumea la îndemână, ce te-a adus în Uniunea Sovietică?

Spiridon suspină:

— Eu i-am spus imediat Marfei Ustinovna: fetița mea, ni se promite marea, nu știu dacă o să avem măcar o baltă... atunci ea m-a prins de cap și m-a scuturat așa, blând: băiețelul meu, dacă ai avea ochi buni, am putea îndrăzni. E mai bine să așteptăm a doua operație. Dar copiii, toți trei, parcă erau îndrăciți: „Tată! mamă! noi ne întoarcem! ne întoarcem acasă! De ce credeți că nu sunt doctori buni de ochi în Rusia? Noi i-am bătut pe germani și cine ne-a îngrijit rănițiii? Doctorii noștri trebuie să fie mai buni!..." Spuneau că vor să-și termine studiile în Rusia, cel mai mare nu mai avea decât doi ani. Vera, fata mea, nu mai termina cu suspinele, spunea că nu vrea să se căsătorească cu un neamț. În Renania erau destui ruși, dar nu: logodnicul viselor ei era aici, în Rusia, ea avea să piardă ocazia vieții ei... Eu stăteam și mă scărpinam în cap. „Ah, dragii mei, e adevărat că sunt doctori în Rusia, dar acolo e ca în abator, tatăl

vostru și-a lăsat deja penele, nu-i chiar foc!" Ei bine, dacă nu te frigi, nu știi ce înseamnă focul.

Spiridon nu datora numai copiilor pierderea lui. Mustățile scurte și stufoase, roșcate cu fire albe, fremătau când își depăna amintirile:

— N-am crezut nici o clipă în broșurile lor, știam că nu o să mai ies niciodată din gaură. Dar îmi spuneam că poate o să-mi pună totul în spate, fiindcă nu erau vinovați copiii. Puteau să mă aresteze pe mine și să-i lase pe cei mici în pace. Nemernicii au făcut ca de obicei, au luat și capul meu, și pe ale lor...

La gara frontalieră, bărbații erau separați de femei și înrolați în convoaie deosebite. Familia Egorov, unită tot timpul războiului, se dezbină. Nu te întrebau dacă erai din Briansk sau din Saratov. Fără cea mai mică judecată, soția și fiica fură trimise în exil în provincia Perm, unde Vera muncea acum într-o fabrică de cherestea mecanică legată de un șantier forestier. Spiridon și fiii lui fură trimiși după gratii și le dădură zece ani pentru înaltă trădare. Spiridon eșuă într-un lagăr din Solikamsk împreună cu fiul mai mic, de care putu măcar să se ocupe timp de doi ani. Celălalt băiat muri în timpul bombardamentelor de la Kolîma.

Asta era *casa*. Și logodnicul fetei. Și școala băieților.

Emoțiile instrucției și subalimentarea din lagăr (Spiridon îi dădea jumătate din rația zilnică fiului său) îi afectară vederea, așa că ochiul stâng, care îi mai rămăsese, se îmbolnăvi și el. Între haitele urlătoare de lupi care se devorau unul pe altul în mijlocul pădurii era același lucru să-i ceri unui medic să-ți redea vederea sau să-i ceri bunului Dumnezeu să te ia viu la cer. În păduchiosul de spital disciplinar nu-l puteau îngriji pe Spiridon, dar nici nu exista posibilitatea unei intervenții la Moscova.

Cu capul între mâini, Nerjin medita la enigma prietenului său. Nu se mai uita nici de sus în jos, nici de jos în sus la mujicul acesta prins în capcana evenimentelor, ci umăr la umăr, cu ochii la aceeași înălțime. Nerjin dorea de mult să-i pună o anumită întrebare, și dorința aceasta creștea odată cu timpul. Toată țesătura vieții lui Spiridon se baza pe această întrebare. Astăzi se părea că venise timpul să-l întrebe.

În viața încâlcită a lui Spiridon, în trecerea fără sfârșit de la un lagăr la altul, nu exista ceva mai mult decât simplul instinct de conservare? Toate acestea nu conduceau oare spre adevărul lui Tolstoi, care spune că nu există nici drepți, nici vinovați?... Că nimeni nu ar fi putut să descurce dintr-o lovitură de spadă toate nodurile istoriei universale? În faptele aproape instinctive ale mujicului roșcat, scepticismul filozofic nu se desfășura oare la scara unui sistem cosmic?...

Experiența sociologică întreprinsă de Nerjin promitea să-i dăruiască astăzi chiar, sub scară, o concluzie neașteptată, uimitoare!

— M-am săturat, Gleba, spuse în timpul acesta Spiridon și își puse mâna bătătorită și afumată pe obrazul țepos cu un gest brusc, de parcă

ar fi vrut să-și smulgă pielea. Au trecut patru luni de când n-am mai primit o scrisoare de acasă.

— Mi-ai spus că Șarpele avea o scrisoare pentru tine.

Spiridon îl privi mustrător (ochii lui erau aproape stinși, dar nu sticloși ca ai orbilor din naștere, și de aceea puteai să le vezi expresia):

— După patru luni? Ce poate să fie în scrisoarea asta?

— Mâine, când o să ți-o dea, vino la mine și o să ți-o citesc.

— Cred și eu, și încă în pas alergător.

— Poate că s-a pierdut vreo scrisoare la poștă? Poate că au șterpelit-o nașii. Nu-ți fa sânge rău degeaba, Danilîci.

— Cum degeaba, când mi-e sufletul răscolit? Mă tem pentru Vera. Micuța are douăzeci și unu de ani, nu are tată, nici frați și mama e dusă la naiba.

Nerjin văzuse o fotografie a Verei Egorova, o fată înaltă și planturoasă, viguroasă, cu ochi mari și încrezători. Tatăl ei o protejase în timpul Războiului Mondial. În pădurile din jurul Minskului, o salvase aruncând o grenadă în bandiții care voiau s-o violeze pe fata aceea de cincisprezece ani. Din fundul închisorii, ce mai putea face?

Nerjin își imagină pădurile nepătrunse din Perm; rafalele trosnitoare ale joagărelor mecanice; mugetele atroce ale tractoarelor care târau lemnul; camioanele cu roțile din spate în mlaștini, ridicând spre cer radiatoare imploratoare; șoferii de pe tractoare, negri, furioși ca niște fiare, incapabili să deosebească cuvintele grosolane de celelalte și, printre ei, o fată în salopetă, cu pantalonii mulați pe un trup de femeie. Dormea lângă ei la focurile de tabără; nimeni nu-și refuza plăcerea de a o pipăi în trecere. Avea de ce să i se strângă inima lui Spiridon.

Dar orice consolare ar fi dovedit o milă inutilă. Mai bine să-l abată pe Spiridon de la gândul acesta și să elucideze, pentru folosul lui, ce căutase atât de mult în omul acesta; o greutate suficientă ca să contrabalanseze prietenii lui prea savanți. Gleb nu avea oare să afle, chiar aici, care era fundamentul popular, autentic, al acestui scepticism, ca să se poată întemeia și el mai solid?

Punând o mână pe umărul lui Spiridon și sprijinindu-se din nou de lambriul oblic al scării, Nerjin formulă întrebarea lui, cu jenă, gândindu-se la lucruri de demult:

— De mult voiam să te întreb ceva, Danîlici, dar vreau să mă fac bine înțeles. Te-am auzit vorbind mereu despre pribegiile tale. Ai avut o viață mai degrabă accidentată și nu ești singurul în cazul acesta, cred că există mulți, mulți alții la fel. Te-ai zbătut întruna, căutând mereu a cincea roată, oare a fost o întâmplare?. .. Sau mai degrabă... ce spui?... care este (vru să spună „criteriul")... care este măsura care ne permite să înțelegem viața? De exemplu, există pe lume oameni care vor dinadins să facă rău? Care spun așa: și dacă le-aș face rău? Dacă i-aș zdrobi, ca să le otrăvesc existența? Nu cred, nu-i așa? Tu spui, de exemplu: semeni

secară și răsare pir. Dar în fine, totuși, ai semănat secară sau ai crezut că semeni? Poate că oamenii vor toți binele, ceea ce cred că e bine, dar au toți păcatele lor, greșelile lor, iar alții sunt adevărați maniaci, de asta fac atâta rău. Până la urmă își dovedesc că au acționat bine, dar s-a schimbat în rău.

Probabil că nu se exprima foarte clar. Spiridon îl privea pieziș, cu un aer mohorât, așteptând parcă o lovitură ascunsă.

— Acum, dacă tu te înșeli și eu vreau să te mustru, atunci îți spun un cuvânt, dar tu nu vrei să auzi, îmi închizi gura, mă arunci în închisoare - eu ce trebuie să fac? Să te omor cu lovituri de bâtă? Dacă aș avea măcar dreptate, dar dacă e numai o iluzie, dacă mi-am băgat singur în cap că am dreptate? Dacă te arunc pe pământ, îți iau locul, îți strig „huo!" întruna ca să te scot, trebuie să ajung și eu să masacrez oamenii? Bun, într-un cuvânt, uite: dacă nu putem fi siguri că avem întotdeauna dreptate, avem sau nu dreptul să punem mâna pe putere? În fiecare război am crezut că avem dreptate, iar cei din față la fel. Oare vom ajunge vreodată să vedem clar și să spunem cine are dreptate și cine se înșală? Cine ne poate spune?

— Eu, la naiba! răspunse Spiridon dintr-odată sigur, atât de grăbit de parcă i-ar fi cerut numele supraveghetorului care asigura garda de dimineață. Eu o să-ți spun: câinele-lup are dreptate, lupul vârcolac, nu!

— Crezi, crezi? spuse Nerjin, sufocat de simplitatea și vigoarea soluției.

— Cum ți-am spus, repetă Spiridon cu o siguranță feroce, întorcându-se cu totul spre Nerjin: câinele-lup are dreptate, lupul vârcolac, nu.

Plecându-se în față, aruncă în nasul lui Nerjin, pe sub mustață, o răsuflare arzătoare:

— Gleba, dacă mi-ar spune cineva în momentul acesta: este un avion în aer, cu bomba atomică, vrei să rămâi îngropat ca un câine sub scara aceasta, cu toată familia făcută praf, și încă un milion de oameni, dar și cu Tătucul nostru mustăcios și toată clica de la cap la coadă, și nu o să mai fie vorba de chinuirea oamenilor în lagăre, și colhozuri, și șantiere forestiere? — Spiridon se înțepeni, gata să țină pe umerii lui pătrați prăbușirea iminentă a scării, a acoperișului, a întregii Moscove.

— Nu mă crede dacă nu vrei, Gleba, dar nu mai pot! Gata cu răbdarea! O să le spun (își ridică capul spre avion): haideți, dați-i drumul, demolați totul!

Fața lui Spiridon era desfigurată de oboseală și suferință. Amândoi ochii lui aproape orbi lăsară să curgă o lacrimă pe pleoapele inferioare înroșite.

CAPITOLUL LXIX

Preluând garda, un locotenent tânăr și zvelt, cu două pete patrunghiulare în loc de mustăți, așteptă stingerea luminii, apoi parcurse culoarele de la parter și de la primul etaj al închisorii speciale, trimițând la culcare prizonierii, care se lăsau totdeauna rugați duminică seara. Ar fi făcut și al doilea rond, dar nu se putea despărți de prima infirmieră a serviciului de sănătate, o fată zdravănă, al cărei soț locuia în Moscova, dar nu putea să stea lângă ea în zilele lungi de serviciu din zona aceasta interzisă. Locotenentul avea de gând să-și asigure câteva avantaje în seara aceea. Cât despre ea, fugea de el râzând și repeta:

— Gata cu glumele!

Așa că își însărcină secundul cu a doua tură. Acesta, văzând că locotenentul nu avea de gând să părăsească infirmeria până dimineață și că nu îi va controla faptele și gesturile, nu se obosi prea tare să trimită prizonierii la culcare: după atâția ani era obosit să tot facă pe câinele de pază, înțelegea că oamenii aceștia era adulți și că, știind că aveau de lucru a doua zi, se vor duce singuri să tragă un somn.

Nu era permis să stingi lumina pe culoarele scării și în închisoarea specială, fiindcă asta putea să faciliteze o evadare sau o revoltă.

Neglijă deci să-i despartă pe Sologdin și Rubin, care stăteau lângă perete, pe hol. Trecuse de miezul nopții, dar nu se gândeau la somn.

Era una dintre discuțiile acelea înverșunate și fără soluție care, împreună cu certurile alternative, parafează ritualul oricărei bucurii în Rusia.

Era una dintre discuțiile acelea dintre prizonieri, înverșunată, așa cum nu-ți poți permite în libertate, despre doctrina unică și suverană a statului.

Duelul verbal de pe hârtie se dovedise scurt. Timp de mai mult de o oră, Rubin și Sologdin bătuseră celelalte două legi din faimoasa dialectică, dar, fiindcă nu avea cine să-i oprească și se aflau pe un palier providențial, controversa, ricoșând de la un piept la celălalt, începea să erupă ca un vulcan.

— Dacă nu există *contrariu*, nu este deci *unitate*?

— Și după?

— Cum „și după"? Vă temeți de umbra voastră! E adevărat sau nu?

— Fie. E adevărat.

Sologdin se lumină. Punctul imperceptibil pe care-l întrevăzuse îl umplea de inspirație: aplecă umerii în față și fața lui păru mai ascuțită:

— Altfel spus: ceea ce nu atinge contrariile nu există? De ce ne-ați promis societatea fără clase?

— „Clase" e un cuvânt păsăresc!

— N-o să scapi cu o piruetă! Știți că o societate fără tensiuni e imposibilă și ați avut tupeul să ne-o promiteți? Voi...

Amândoi aveau doar cinci ani în 1917, dar se înverșunau, față în față, să dea socoteală de toată istoria universală:

— ...ați transpirat cu stropi de sânge ca să aboliți abuzurile, dar ne-ați impus niște stăpâni abuzivi, mai răi, mai teribili! Trebuia să omorâți milioane de oameni pentru asta?

— Ești orbit de ura ta viscerală! strigă Rubin, uitând de orice precauție, de orice șoaptă, uitând să menajeze un adversar care cerea să fie sufocat (partizan al puterii actuale, nu se simțea amenințat de excesul sonor al argumentării sale). Chiar și atunci când o să fii într-o societate fără clase, nu o să vrei să recunoști, orbit cum ești de ură.

— Dar în momentul acesta, acum, nu este cazul, nu? Răspunde o dată pentru totdeauna. O singură dată, fără acrobații! Există sau nu o nouă clasă, o clasă conducătoare?

Pentru Rubin era o întrebare deosebit de deranjantă. El văzuse clasa aceasta. Și consolidarea acestei clase lipsea Revoluția de orice sens, de unica ei rațiune.

Dar pe fruntea înaltă a acestui credincios ortodox nu trecură nici o umbră de descumpănire, nici fiorul unei ezitări.

— E delimitată social? strigă el. Putem să-i desemnăm net pe cei care comandă și pe cei care ascultă?

— Cred și eu! răspunse Sologdin tare. Foma, Anton, Șișkin-Mîșkin comandă, în timp ce noi...

— Dar există frontiere stabile? Moșteniri imobiliare? Totul stă în funcție! Prinț azi, pulbere mâine, nu este acesta adevărul?

— E încă și mai rău! Dacă poate fi înlăturat orice membru, cum o să se poată menține dacă nu reclamă ordine pe care să le execute mâine. Nobilul putea să sfideze puterea după placul lui, fiindcă nașterea nu e un bun confiscabil!

— Iată că s-au întors scumpii tăi nobili! Un Siromaha, de exemplu!

(Era marele vizir al turnătorilor din *șaraș*ka.)

— Sau negustorii? Pe ei piața îi făcea să gândească și să acționeze rapid! Oamenii voștri nu sunt influențați de nimic! Gândește-te puțin ce reprezintă tot neamul acesta rău! Nu tu simț al onoarei, nu tu educație, nu tu instrucție, nu tu invenții, urăsc libertatea și nu pot să-și păstreze posturile decât prin puterea abjecției personale...

— E de ajuns o părticică infimă de inteligență ca să vezi că este vorba despre o grupare funcțională, provizorie, și că odată cu stingerea statului...

— Stin-ge-rea? vocifera Sologdin. Stingerea lor? Nu o să vrea niciodată! De bunăvoie? Nu vor pleca atâta timp cât... Statul vostru nu s-a edificat pe motivul încercuirii pungilor pline! Ci și-a cimentat monstruozitatea

prin intermediul atrocităților! Dacă ați rămâne singuri pe pământ, nu v-ați termina de consolidat statul!

Sologdin avea în spatele lui, ca o lume cețoasă, ani de refulări, ani de disimulare. Era ușurat să-și trântească brutal adevărurile în fața acestui vecin care era la îndemâna lui, care era de altfel un bolșevic convins și, prin urmare, răspundea de toate.

De la prima detenție la serviciul de contraspionaj de pe front, într-un șir îndelungat de celule, Rubin provocase curajos furia tuturor, declarând cu mândrie că era marxist și că închisoarea nu-l făcea să se lepede. Se obișnuise să fie ca un câine ciobănesc într-o haită de lupi și să se bată cu patruzeci sau cincizeci de dușmani. Își mușca buzele în conflictele acestea sterile, dar se simțea silit, obligat să le arate acestor orbi orbirea lor, obligat să se bată cu dușmanii din celulă pentru binele lor, fiindcă, în ansamblu, nu erau dușmani, ci sovietici, oameni de pe stradă, victime ale progresului și piedici ale sistemului penitenciar. Aveau pe suflet o durere personală, dar dacă mâine se pleca la război împotriva Americii și primeau arme, uitau cu toții viața lor sfărâmată, iertau suferințele lor, treceau peste durerea familiilor, din care se smulgeau, și se năpusteau în ajutorul socialismului, ca și Rubin. Aparent, la ora adevărului, Sologdin ar fi făcut la fel. Și nu putea fi altfel! Fără asta, oamenii aceștia ar fi fost niște câini, niște trădători.

Ricoșând ca o piatră care se lovește de un perete, conversația ajunse la următorul punct:

— Dar unde e diferența? Unde? Un fost *zek*, după zece ani de temniță pe degeaba, pentru un fleac, întoarce armele împotriva foștilor călăi și își trădează patria. Germanul pe care l-ai „încălzit" trimițându-l de cealaltă parte a frontului, care și-a trădat patria și jurământul, e și el un om al progresului?

— Cum poți să compari? spuse Rubin, stupefiat. În fine! Obiectiv, germanul meu lucrează pentru socialism și *zekul* tău împotriva lui! Se poate compara?

Dacă materia din care sunt făcuți ochii noștri s-ar putea topi sub efectul sentimentului arzător care îi animă, ochii lui Sologdin ar fi țâșnit ca două jeturi albastre, așa era de mâniat atacându-l pe Rubin:

— Se poate discuta cu voi? Au trecut treizeci de ani de când nu mai respirați, de când nu trăiți decât prin intermediul acestei devize (Deviză! În mânia sa lăsase să-i scape acest cuvânt importat, dar era un cuvânt drăguț, un cuvânt cavaleresc!): „Scopul scuză mijloacele". Dacă vi s-ar cere s-o recunoașteți pe nepusă masă, sunt sigur că ați nega. Sigur!

— Ba nu, de ce? răspunse Rubin cu o voce rece, împăciuitoare. Personal, eu nu cred, dar în momentul în care vorbim despre societate? De când e lumea lume, scopul nostru este primul de o asemenea înălțime, așa că putem spune că scopul justifică mijloacele utilizate pentru a-l atinge.

— Aha, așa! Și Sologdin, văzând un defect în cuirasă, lovi rapid cu rapiera. Să-ți intre bine în cap: cu cât e mai înalt scopul, cu atât trebuie să fie și mijloacele! Mijloacele sperjure ajung să distrugă scopul!

— Ce înțelegi prin sperjure? Cine e sperjur? Vrei poate să contești mijloacele revoluționare?

— De când ați avut voi Revoluție? Nu, e o crimă în stare pură, sânge pe lama toporului! Cine o să numere vreodată masacrele, împușcările? Ar tremura universul de groază!

Fără să se oprească, asemenea unui expres de noapte care trece prin stații, pe lângă semnale, prin stepa inumană sau prin orașele strălucitoare, cuvintele lor săpau în negrul și albul din memoria lor și tot ce ieșea pentru un moment arunca o lumină nesigură sau un bubuit neclar asupra cursei nebune, neîntrerupte, străine de gândurile lor!

— Ca să judeci o țară trebuie să o cunoști puțin! ripostă Rubin furios. Au trecut doisprezece ani de când putrezești în lagăre! Înainte de asta, ce ai văzut? Helești Patriarhiei din Moscova? Sau târgușorul Kolomenskoi, cu ocazia ieșirilor duminicale?

— Țara? Te încumeți să judeci țara? strigă Sologdin gata să se sufoce, ca un om spânzurat. Ce rușine! Ce rușine pentru tine! Câți oameni au defilat pe la Butîrki, adu-ți aminte: un Gromov, un Ivanteiev, un Iașin, un Blohin, care ți-au vorbit fără agitație, care ți-au spus totul despre ei, i-ai ascultat vreodată? Și aici? Vartapetov, apoi celălalt...

— Cine? Și de ce ar fi trebuit să-i ascult? Niște orbi! Care știu numai să mugească, la fel ca niște fiare lovite la labă. Transformă eșecul lor personal în eșecul socialismului. Observatorul lor e hârdăul din celulă, singurul lor aer e cel din cală, nu au nici o vedere de ansamblu, o fărâmă de vedere din colț!

— Dar atunci, pe cine ești în stare să asculți?

— Tineretul! Tineretul e cu noi! Și e viitorul!

— Ti-ne-re-tul? Dar visați! El își bate joc de... țelurile voastre! (altfel spus, idealuri).

— Cum poți să judeci tineretul? Am făcut războiul alături de el, am plecat în misiuni de recunoaștere cu tinerii, și tu știi, de la fricoșii de emigranți întâlniți în tranzit! Cum să nu aibă tineretul idealuri într-o țară în care komsomolul regrupează zece milioane de tineri?

— Kom-so-mo-lul? Dar ești ramolit! Komsomolul vostru înseamnă să lipești bucățele de carton pe formularele de aderare!

— Îți interzic! Am fost komsomolist pe timpuri! Komsomolul e stindardul nostru! Conștiința noastră! Floarea noastră albastră, altruismul nostru - ăsta e Komsomolul!

— Oho, oho, ia te uită, te duce vântul!

— În fine, nu visez? Nu cumva ai fost și tu în komsomol, tot în anii aceștia?

— Și am plătit destul de scump! Sunt pedepsit pentru asta! După principiul lui Mefistofel! Oricine se atinge... Margareta! Pierderea onoarei! Moartea unui frate! Moartea unui copil! nebunia! Condamnarea!

— Ei hai, nu chiar așa! Las-o pe Margareta! Nu se poate ca anii de komsomol să nu fi lăsat nici o urmă în sufletul tău!

— Visez sau vorbiți despre suflet? Ce mult s-a schimbat limbajul vostru în douăzeci de ani! Acum aveți o „conștiință", un „suflet", „sanctuare profane"... Aveai tupeul să pronunți cuvintele acestea la komsomolul tău din '27? Ei?... Ați pervertit toată generația tânără a Rusiei!

— Cine te ascultă te crede!

— ...apoi ați trecut la germani, la polonezi...

Și o luară de la capăt, pierzând din vedere ordinea argumentării, legătura între gândurile anterioare și cele următoare, fără să mai vadă, nici să perceapă culoarul în care rămăseseră singuri, în afară de doi jucători pierduți în fața tablei de șah și un fierar bătrân, fumător înrăit cufundat în tuse, și în care se vedeau de minune gesturile lor, fețele înflăcărate, cele două bărbi care formau un unghi, una neagră și dezlânată, alta blondă și îngrijită.

— Gleb!...

— Gleb!... strigară ei în cor, văzându-i pe Spiridon și Nerjin, care urcau din cabinetul de sub scară.

Îl strigau pe Gleb, sperând fiecare că își va dubla numărul efectivelor. Așa că se îndreptă spre ei, alarmat de exclamațiile și gesturile lor. Chiar fără să auzi nici un cuvânt, chiar dacă ai fi fost imbecil, ai fi ghicit că dezbăteau subiecte de politică înaltă.

Nerjin se apropie cu pași mari și, înainte ca vreunul dintre ei să apuce să-i pună două întrebări cu sens contrar, le dădu câte un ghiont în coaste:

— Ai dreptate! Ai dreptate!

Toți trei conveniseră ca, dacă unul dintre ei îi vede pe ceilalți înflăcărându-se într-o discuție, să le amintească de amenințarea spionilor și să-i aducă la tăcere, iar ei să-l asculte.

— Sunteți nebuni? V-ați oferit deja ca ținte! Nu vă e de ajuns? Dimitri! Gândește-te la familia ta!

Nu era posibil să-i separi amiabil, nici alarma unui incendiu n-ar fi reușit să-i despartă.

— Ascultă! spunea Sologdin, scuturându-i umărul. Nu ține cont de suferințele noastre, spune că sunt toate îndreptățite! Singurele pe care le recunoaște sunt cele ale negrilor de pe plantații!

— Vorbind despre asta, i-am amintit deja lui Liovka istoria măicuței Fedosevna, atât de milostivă față de toată lumea, dar care își lăsa familia să crape de foame...

— Ce îngustime de spirit! Nu ești un internaționalist! exclamă Rubin și îl privi pe Nerjin ca un hoț prins cu mâna în sac. Ar fi trebuit să auzi ce

mi-a zis! Că regimul imperial a fost o adevărată binecuvântare pentru Rusia! Toate cuceririle, toate măgăriile, și Districtele, și Polonia, și Asia Centrală...

— Părerea mea, decretă viguros Nerjin, e că, pentru a salva Rusia, e timpul să scăpăm de toate coloniile! Și să concentrăm toate forțele vii ale poporului nostru pentru dezvoltarea interioară!

— Farsorule! strigă înveninat Sologdin. Dacă v-ar lăsa, ați arunca în toate părțile pământul părinților voștri... Spune-i mai degrabă cât face romantismul lui mizerabil de comsomolist! Modul acesta de a-i învăța pe micii țărani cum să-și spioneze părinții! Și de a-i împiedica pe cei care treieră grâul să pună o coajă de pâine în gură! Și mai îndrăznește să bolborosească discursuri moralizatoare!

— Aha, uite nobilul! Te crezi creștin! Ești orice, numai creștin nu!

— Fără sacrilegii! Nu atinge ce te depășește!

— Crezi că, pentru a fi creștin, e de ajuns să nu fii hoț sau turnător? Și dragostea față de semeni? Au dreptate să vă spună că mâna cu care faceți cruce vă slujește și la ascuțirea cuțitelor. Nu e întâmplător că îi admiri atât pe bandiții din Evul Mediu. Ai toate caracteristicile unui conchistador.

— Mă flatezi, spuse Sologdin, cambrându-se avantajos.

— Te flatez? Ce oroare! Rubin își înfipse toate degetele în părul cam rărit. Îl auzi, Gleb? Dar spune-i să nu se mai obosească pozând! Ne-am săturat de *pozele* lui! Întotdeauna face pe Alexandr Nevski!

— Uite, asta nu e ceva de laudă!

— Cum așa?

— În ochii mei, Alexandr Nevski nu e un erou. Și nici un sfânt! Nu văd deci nimic elogios.

Rubin, înseninat, schimbă o privire perplexă cu Nerjin, care întrebă:

— Ce te supără atâta la Alexandr Nevski?

— A oprit intrarea cavalerilor în Asia și nu a lăsat catolicismul să ajungă în Rusia! Și era împotriva Europei! spuse Sologdin, care gâfâia încă.

— Iată ceva nou! Ah, iată ceva nou! și Rubin se grăbi să lovească cu eficacitate.

— Ce folos putea să tragă Rusia din catolicism? se întrebă Nerjin, cu o mină de judecător.

— Ce folos? E simplu! spuse Sologdin, cu o strălucire în privire. Toate popoarele care au avut ghinionul de a rămâne ortodoxe au plătit cu mai multe secole de sclavie! Fiindcă Biserica Ortodoxă nu a fost în stare să reziste statului! Poporul, lipsit de Dumnezeu, a fost lipsit și de apărare. Rezultatul, o țară cu burtă și rahitică. O țară de sclavi!

Nerjin făcu ochii mari:

— Nu înțeleg chiar nimic. Nu mi-ai reproșat tu că sunt un patriot prost? Și că vreau să scot la mezat țara strămoșilor noștri?

Dar Rubin întrevăzuse un defect în cuirasă:

— Și atunci? Sfânta Rusie? Și lupta împotriva limbajului păsăresc?

— Da, ce folos are țara aceasta strâmbă din Limbajul tău clar? Sologdin strălucea. Făcu un gest scurt cu mâinile întinse.

— Un joc, domnilor! Un joc! Un exercițiu cu viziera trasă! Trebuie să te antrenezi! Trebuie să triumfăm constant asupra rezistenței. Trăim într-o recluziune perpetuă și trebuie să ne arătăm cât se poate de diferiți de ceea ce gândim în realitate. O sferă sub altele zece, ți-am spus deja. Un bulgăre...

— Nu, o sferă!

— Și în asta jucai comedie! spuse Rubin, cuprins de un nou elan. Ah! Țara acesta nu vă place? Dar nu e a voastră, petrecăreților și pelerinilor, care ați dus-o la Hodînka, la Țușima, în pădurile Augustowo?

Sologdin strigă:

— Ah, iată-vă partizani ai Rusiei, asasinilor! Nu voi ați sugrumat-o?

— Atenție! Atenție! spuse Gleb ghiontindu-i cu pumnii în coaste.

Cei doi adversari, în loc să tacă, nu-l mai văzură deloc pe Nerjin, orbiți de o ceață roșie.

— Crezi că o să fiți iertați vreodată pentru colectivizare?

— Amintește-ți de ce mi-ai povestit la Butîrki! Viața ta supusă unicului scop de a câștiga un milion! De ce un milion, în perspectiva împărăției lui Dumnezeu?

Se cunoșteau de doi ani. Tot ce aflaseră în timpul acestor confidențe cu inima deschisă era acum folosit în modul cel mai jignitor, mai umilitor. Scoteau tot, își aruncau totul în față ca pe niște acuzații.

— Bun, dacă nu mai înțelegeți sensul cuvintelor, n-aveți decât să primiți suplimente! le spuse Nerjin, într-un strigăt înăbușit.

Făcu un gest obosit și se îndepărtă. Se liniști spunând că nu era nimeni pe hol și că cei din camere dormeau.

— Ce rușine! Ai pervertit suflete! Elevii tăi sunt în fruntea Germaniei de Est!

— Ambițios mărunt! Cum poți să te mândrești cu mizerabilul tău sânge albastru?

— Dacă Șișkin-Mîșkin ai tăi fac opere pioase, de ce nu le vii în ajutor spionând puțin, ia spune-mi?... Șikin al tău ți-ar semna o frumoasă atestare politică! Și ți-ar revizui procesul...

— Vrei să-ți dau una peste bot?

— Nu, nu, dar să recunoaștem! Fiecare am venit în închisoare pentru o cauză, în afară de tine, deci călăii au dreptul să... Cel puțin, așa se vede!

Schimbau injurii fără nici o continuitate logică, fără să se audă aproape, căutând fiecare locul cel mai sensibil în care să lovească.

— Trebuie să vezi minciunile în care te scalzi! La tine, totul se bazează pe minciună! Și mai perorezi! De parcă ai fi avut întotdeauna crucea în mână!

— Nu ai vrut să vorbești despre rolul orgoliului în viața omului, ți-ar face bine să iei o mică doză. De două ori pe an, le trimiți un recurs...

— Minți, nu e vorba despre milă, ci despre revizuire!

— Te refuză și tu scâncești întruna... Ești ca un câine în lanț, ca să te manevreze trebuie numai să prindă de capătul lanțului...

— De ce nu faci la fel? Pentru că nu ai nici o șansă să scapi. Altfel, te-ai târî pe burtă!

— Niciodată! spuse Sologdin, tremurând din tot corpul.

— Eu ți-am spus! Nu ești destul de talentat ca să te distingi! Se torturaseră unul pe altul până la epuizare. Inokenti Volodin nu și-ar fi putut imagina niciodată că destinul lui depindea de o ceartă nocturnă atât de epuizantă și plictisitoare, între doi prizonieri, într-o clădire solitară și închisă dintr-un cartier moscovit.

Amândoi ar fi vrut să se comporte ca niște călăi, dar nu erau decât victime în dezbaterea aceasta în care, sincer, nu mai erau persoanele lor cele care discutau, fiindcă pierduseră din vedere orice fir conductor - nu mai erau, față în față, decât două potențialități distrugătoare sub două nume diferite.

Net, infailibil, fiecare vedea în celălalt această potențialitate, îl simțea în fața lui pe învingătorul de ieri sau de mâine, orbit, surd, riguros impermeabil la argumentele rațiunii, ca și pereții acestei închisori.

— Ia spune-mi, dacă ai gândit întotdeauna așa, cum ai putut să intri în komsomol? întrebă Rubin, aproape smulgându-și părul.

Pentru a doua oară într-o jumătate de oră, Sologdin, exasperat, își descoperi bateriile fără să fie nevoie:

— Cum aș fi putut să *nu* intru? Mi-ați oferit posibilitatea? Dacă n-aș fi intrat, n-aș fi văzut niciodată culoarea unei școli superioare, dar niciodată! Săpător pe viață!

— Așadar, ai jucat comedie? Farsor nemernic!

— Nu! Mă pregăteam să vă bat, cu viziera trasă!

— Deci, dacă e război - Rubin, descurajat de ultima ipoteză, simțea o greutate în piept - și dacă poți pune mâna pe o armă...

Sologdin, îndreptându-se, încrucișa brațele și se depărta ca de un lepros:

— Crezi că aș putea să mă bat pentru *voi*?

— Nu-i a bună! spuse Rubin, strângându-și pumnii păroși. Să continui cearta luându-ți adversarul de gât sau să-i dai câțiva pumni ar fi fost prea puțin. După cuvintele schimbate nu puteai decât să iei un pistol-mitralieră și să tragi, era singurul limbaj accesibil celuilalt. Nu aveau pistoale-mitralieră.

Se despărțiră gâfâind, Rubin cu capul plecat, Sologdin cu fruntea sus.

Dacă, în urmă cu puțin timp, Sologdin mai ezita, acum era pentru el o bucurie să lovească în gunoaiele acestea: putea să mai aștepte cifratorul lor! Nu trebuia să împingă o roată a acestui car blestemat! Cum să pui în

evidență mediocritatea și nulitatea lor! Ca să auzi strigătele lor, sirenele, soneriile: „Toate acestea sunt istoric necesare și nu poate fi altfel". Fiindcă ei scriau istoria, nu erau nebuni!Și modificau totul din nou!

Rubin se refugie într-un colțși își prinse în mâini capul chinuit de o migrenă atroce. Vedea îndepărtându-se lovitura mortală, unică, pe care avea să i-o dea lui Sologdin și tuturor acestor canalii. Nu exista altă armă împotriva acestor căpățâni de fier! Altfel, nici un argument scos din realitate, nici o justificare istorică nu te albeau niciodată în ochii lor! Bomba atomică! Singurul lucru pe care îl pot înțelege. Să treacă peste indispoziția, peste slăbiciunea, peste lipsa lui de chef și, de mâine dimineață, să îngenuncheze deasupra urmelor și să-l adulmece pe ticălosul acela anonim și să păstreze bomba atomică pentru Revoluție!

Petrov! Siagovitî! Volodin!Șcevronok! Zavarzin!

CAPITOLUL LXX

Trecuse de miezul nopții când Inokenti și Dotnara luară un taxi ca să se întoarcă acasă.

Zăpada cădea groasă pe străzile din ce în ce mai puțin animate și albea orizontul în mișcare al caselor. Cobora, cu pace și uitare.

De la serata procurorului, imprevizibila supunere a Dotnarei aprinsese între ei o tandrețe călduroasă, reciprocă, ce nu dispăruse după plecarea martorilor. Dotti pălăvrăgea fără grijă, spunându-și opinia despre cutare sau cutare conviv, despre speranțele și problemele ridicate de căsătoria Clarei și Inokenti o asculta cu simpatie.

Era obosit. Ușurat de tensiunea inacceptabilă din ultimele douăzeci și patru de ore și, ciudat, nu ar fi putut dori o tovărășie mai odihnitoare decât cea a femeii acesteia, odinioară iubită, agasantă, blestemată, părăsită, infidelă și totuși inalterabil integrată ființei sale, tovarășa lui, oricum ar fi fost.

O prinse de după umeri cu un gest negândit.

Merseră așa.

Contactul acestei femei, pe care o respinsese odinioară, începea să trezească în el o nostalgie amorțită.

O privi dintr-o parte. Îi privi buzele. Buze unice, pe care le puteai săruta la nesfârșit, la nesfârșit, la nesfârșit, fără să te saturi vreodată. Inokenti avusese ocazia de a-și da seama că era un lucru rar, aproape imposibil. Și că o femeie rareori reunește tot ce aștepți de la ea. Buze, păr, umeri, piele, atâtea lucruri trebuie să iei de la una și de la alta ca să compui femeia unică, pe care natura nu vrea s-o producă. Trebuie să aduni și mișcările sufletului, umorul, inteligența, comportamentul.

Puteai s-o ierți pe Dotti că nu avea toate darurile. Nimeni nu are totul. Și ea nu era prea defavorizată.

O idee neașteptată îl pătrunse: dacă femeia aceasta nu ar fi fost niciodată soția sau amanta sa, dacă ar fi aparținut altuia, dar ar fi fost acolo, în brațele lui, în aceeași mașină, ca să se ducă acasă cu el, supusă? Ce ar fi simțit față de ea?

De ce, în cazul acesta, nu i-ar fi reproșat că mai cunoscuse atâtea și atâtea brațe? Faptul că era soția lui era de ajuns ca să-i trezească gândul acesta degradant?

Dar avea sentimentul ciudat, demn de dispreț, că era încă și mai periculoasă și atrăgătoare așa cum era, mânjită. Tocmai își dăduse seama.

Își retrase brațul.

Bineînțeles, era mai bine decât să se simtă prins într-o capcană pentru oameni. Să se gândească la casa lui ca la o ambuscadă. Pe casa

scării. Sau chiar în apartament. Lor nu le era greu să deschidă, să intre oriunde.

Își imagina totul clar, cu un fel de siguranță: totul se va petrece așa! Erau deja în apartamentul lui și îl așteptau. Cum va deschide, vor ieși pe hol și îi vor pune cătușele.

Poate că ultimele minute de libertate se vor limita la timpul acesta senin în care, pe scaunul din spate al unei mașini, o luase în brațe pe Dotti, care nu bănuia nimic.

Poate că venise momentul să-i spună?

O privi cu compasiune, cu tandrețe chiar, și Dotti se grăbi să soarbă această privire, și buza ei inferioară începu să tremure cu freamătul acela drăguț de căprioară...

Dar ce să-i spui, chiar și după concedierea șoferului? Că e criminal să dai o armă atât de supraomenească în mâinile unui regim politic dezaxat? Că nu ai dreptate confundând patria cu guvernul? Că țara noastră nu are nici o nevoie de puterea militară? Fără puterea aceasta, numai fără ea, puteau începe să trăiască!

Aproape nimeni nu înțelegea asta printre servitorii statului! Nici academicienii! Mai ales cei care migălesc bombița! Și ce putea înțelege o soție de diplomat, împodobită pentru sărbătoare, avidă de lucruri, ca ea?

Își aminti de felul ei neplăcut de a strica o discuție cu inima deschisă printr-o remarcă deplasată, vulgară și sunând fals. Îi lipsea, întotdeauna îi lipsise finețea - cum să cunoști ceea ce n-ai avut niciodată?...

În ascensor n-o privi în față. Nu-i spuse nimic pe palier, întoarse o cheie, împinse alta într-o broască, se depărta natural ca s-o lase să treacă - ca să-i deschidă capcana! Poate ar fi fost mai bine să intre ea prima? Nu pierdea nimic, el avea timp să vadă și... nu, nu va fugi, dar ar avea măcar cinci secunde ca să reflecteze!

Dotti intră, aprinse lumina.

Nimeni nu sări. Nici un palton necunoscut în cuier. Nici urme de pași pe dușumea.

Oh, asta nu dovedea nimic încă. Trebuia să examineze toate celelalte camere.

Dar în inima lui credea deja că nu era nimeni! Haide! O încuietoare! Alta! Și să nu deschidă cu nici un preț - dormim, am ieșit...

Simți cum înflorea în el o siguranță reconfortantă. Dotti avea partea ei în siguranța și bucuria aceasta. O ajută să se dezbrace de palton, cu recunoștință. Ea își plecă capul în fața lui și el îi văzu ceafa, dispunerea particulară a părului, iar ea îi spuse cu o voce netă și pocăită:

— Dă-i. Ca un mujic care își bate femeia... O bătaie bună.

Și îl privi cu ochii mari. Nu glumea deloc. Era în ea o umbră de lacrimi, lacrimile ei: spre deosebire de toate celelalte femei, nu plângea liber, ochii i se umezeau puțin, apoi se uscau, se întunecau și se goleau.

Dar Inokenti nu era un mujic. Nimic nu îl pregătise ca să-și bată soția. Nici nu credea măcar că ar fi fost posibil. Puse mâinile pe umerii lui Dotti:

— De ce ești atât de vulgară?

— Sunt vulgară când mi-e rău. Atunci fac rău altora și mă ascund după asta. Lovește.

Rămaseră așa, descumpăniți. Inokenti se plânse:

— Ieri toată ziua și astăzi m-am simțit atât de rău, atât de rău...

— Știu, murmură cu buzele atât de savuroase, prea savuroase, Dotti, care adăuga căința asigurării prerogativelor. O să-ți redau pacea...

— Mă îndoiesc, spuse el cu un zâmbet demn de milă. Nu e în puterea ta.

— Totul e în puterea mea, îi sugeră ea cu o voce profund timbrată și Inokenti o crezu. La ce ar sluji dragostea mea dacă nu ți-aș putea reda pacea?

Inokenti se pierdu din nou în buzele acestea, revenind la dragostea lui veche.

Strângerea constantă a angoasei se relaxa în sufletul lui ca să facă loc unei alte strângeri, suave.

Traversară apartamentul fără să se separe, fără să se gândească la nici o ambuscadă.

Unit cu căldura unui univers maternal, Inokenti nu mai simți frigul.

Dotti îl înconjura.

CAPITOLUL LXXI

Șarașka dormea în sfârșit.

Sub veioze dormeau două sute optzeci de *zeki*, cu fața în pernă sau în sus, respirând silențios sau cu sforăieli repugnante, cu mici strigăte nearticulate, ghemuiți ca să se încălzească sau întinși în aerul prea greu. Dormeau în cele două etaje ale clădirii, culcați pe paturile cu două rânduri, și visau: bătrânii pe cei apropiați, tinerii soțiile, unii obiecte dispărute, alții trenuri, biserici, judecători. Vise diferite, dar toți adormiții își aminteau că erau prizonieri, că dacă li se întâmpla să hoinărească prin iarbă sau într-un oraș era din cauză că evadaseră, că scăpaseră de supraveghere sau în urma unei neînțelegeri, dar că erau pe urmele lor. Uitarea deplină și fericită a lanțurilor, imaginată de Longfellow în *Visul unui prizonier*, nu le era acordată. Zguduirea unei arestări nemotivate, a unei condamnări de zece sau douăzeci și cinci de ani, lătrăturile câinilor de pază:, loviturile de ciocan ale escortei, clopotul dureros al apelului matinal din lagăr le ajunseseră până în măduva oaselor, traversând toate straturile existenței, orice instinct secundar sau primar - prizonierul adormit își amintește mai întâi că e în închisoare și numai după aceea simte arsura, fumul și aleargă să stingă focul.

Dormea, de asemenea, în celula lui solitară, Mamurin dizgrațiatul. Dormeau și supraveghetorii din garda de jos. Și cei din garda de sus. Infirmiera principală de gardă, după ce îi ținuse piept o seară întreagă locotenentului cu mustăți pătrate, îi cedase în cele din urmă și acum dormeau amândoi pe un pătuț strâmt din infirmerie. Micul supraveghetor de sub felinar, de gardă pe casa scărilor, în fața ușii de fier prin care se intra, văzând că nu venea nimeni să-i controleze postul, emise câteva hârâieli fără răspuns în telefonul de campanie și, în loc să-și lipească ochiul din când în când de fereastra ghișeului care dădea spre culoarul închisorii speciale, cum ar fi trebuit să facă, adormi la rândul lui, cu capul pe măsuță.

Pânditor secret al acestei ore avansate din noapte, în care disciplina penitenciară nu mai acționa, prizonierul cu numărul 281 părăsi tăcut semiluna, clipi din ochi sub lumina izbitoare de pe hol, călcând cu cizmele pe un strat gros de chiștoace stinse. Se încălțase cum putuse, fără să-și înfășoare obielele, și luase peste lenjeria de corp un palton ros de veteran de război. Barba lui întunecată și neagră era hirsută, părul rărit deja era zburlit în toate părțile, fața reflecta suferința.

Încercase zadarnic să adoarmă! Se sculase să se plimbe pe hol. Folosise de mai multe ori metoda aceasta: enervarea i se risipea, simțea cum se liniștesc durerea arzătoare din ceafa și cea iradiantă din partea dreaptă, aproape de ficat.

Deși hotărât să se plimbe, luase, ca un cititor inveterat, două sau trei cărți din cameră, iar una avea ca semn ciorna manuscrisului său *Proiectul Templelor Civile*, și un creion prost ascuțit. Așezând totul, împreună cu o cutie de tutun blond și o pipă, pe o masă murdară, începu să se plimbe de la un capăt la celălalt al holului, ținându-și paltonul cu amândouă mâinile.

Știa că toți prizonierii meritau compătimiți, că fuseseră închiși pe nedrept sau, chiar dacă erau dușmani ai poporului, fuseseră trimiși acolo de dușmanii lor. Dar situația lui în *șaraș*ka (la fel ca și cea a lui Abramson) i se părea tragică în sensul aristotelic al cuvântului. Fusese lovit de mâinile la care ținea cel mai mult. Arestat de indiferenți, de roboți, fiindcă iubise cauza comună cu o profunzime aproape indecentă. O contradicție tainică îl împingea să reziste zilnic ofițerilor, supraveghetorilor din închisoare, ale căror fapte și gesturi erau expresia unei legi drepte și progresiste. Tovarășii lui de închisoare, din contră, nu erau niște adevărați tovarăși și, din temniță în temniță, îl copleșeau cu reproșuri, cu injurii, cu mușcături aproape, fiindcă nu voiau să vadă decât nenorocirea lor, disprețuind marea nevoie. Dacă îl înțepau, nu o făceau de dragul adevărului, ci ca să plătească prin el ceea ce nu puteau plăti călăilor. Îl urmăreau fără să-și dea seama că fiecare lovitură îi chinuia măruntaiele. În fiecare cameră, la fiecare întâlnire, cu fiecare nouă ceartă, făcea față injuriilor lor cu o vigoare neclintită și trebuia să repete mereu această demonstrație: pentru cei mulți, pentru curentul dominant, totul merge spre mai bine, industria e înfloritoare, agricultura, prosperă, știința e efervescentă, cultura, irizată de o sută de lumini. Fiecare cameră, fiecare ceartă erau pentru Rubin un nou sector de front, unde numai el putea apăra socialismul.

Adversarii îl copleșeau adesea prin numărul lor în celulele în care reprezentau poporul, în timp ce deținuții ca Rubin erau simple unități. Or, toată ființa lui știa că era o minciună! Poporul nu era în închisoare, ci dincolo de sârma ghimpată. Poporul luase Berlinul, se întâlnise cu americanii pe Elba, umpluse trenurile care se îndreptau spre est, se dusese să restaureze centrala de la Dnieproghes, să învie Donbasul, să reconstruiască Stalingradul. Sentimentul că era unit cu mii de compatrioți îl întărea pe Rubin în lupta lui solitară împotriva câtorva zeci de oameni, cu ușile închise, într-un aer viciat.

Rubin bătu în ferestruica ușii de fier - o dată, de două ori, mai tare a treia oară. Fața adormită a paznicului se ridică spre vizorul cu sticlă.

— Mă simt rău, spuse Rubin. Am nevoie de un medicament. Condu-mă la infirmiera-șefă.

Supraveghetorul reflectă.

— De acord, o să sun. Rubin își reluă plimbarea. Totul era tragic în el.

Dintre toți prizonierii închiși aici, el era primul care păși pe pragul unei închisori.

Un văr mai vârstnic decât el, bărbat tânăr în fața căruia micul Liovka se pierdea de admirație, îl rugase să-i ascundă matrițele de tipar. Liovka, entuziast, acceptase. Nu se feri destul de un copil din vecini, care îl surprinse și îl „turnă". Liovka nu-și denunță vărul și inventă o poveste cu matrițele abandonate sub scara lui.

Celula pe care o ocupase cu douăzeci de ani în urmă în *Vnutrianka*, închisoarea centrală din Harkov, îi apăru în fața ochilor în timp ce străbătea holul cu pași regulați și măsurați.

Această *Vnutrianka* fusese trasată după modelul american: o curte acoperită, mai multe etaje, pasarele, scări: în fundul puțului, un acar înzestrat cu fanioane. Cel mai mic sunet răsuna în toată închisoarea, cu un ecou cavernos. Liovka auzi un corp târât pe scări și, dintr-odată, un strigăt sfâșietor zgudui închisoarea:

— Tovarăși, vă salut pe toți în numele camerei înghețate! Jos călăii staliniști!

Îl bătură (zgomotul loviturilor în carnea moale), îi închiseră gura, urletul deveni sacadat, se stinse, dar trei sute de prizonieri, în trei sute de celule, se năpustiră spre uși, bătură cu pumnii și strigară:

— Jos câinii sângeroși!

— Vor să bea sângele muncitorilor?

— Un nou țar pe arenă?

— Trăiască leninismul!

Dintr-odată, în câteva celule, voci frenetice:

„Sculați, voi oropsiți ai vieții!"

Și toată mulțimea invizibilă începu să cânte tare, până la nebunie:

„Hai la lupta cea mare!

Rob cu rob să ne unim..."

Nimeni nu vedea că oamenii care cântă au lacrimi de entuziasm în ochi, ca și Liovka...

Închisoarea bâzâia ca un stup înnebunit. Cei câțiva călăi, înarmați cu chei, se pitiseră pe scară, speriați de imnul nemuritor al proletariatului...

Ah, valurile acestea de suferință din ceafa! Și săgețile din dreapta, sub diafragmă!

Rubin bătu din nou în ferestruică. La a doua bătaie ieși fața somnoroasă a aceluiași supraveghetor. Deschizând vizorul, mormăi:

— Am sunat, telefonul nu răspunde.

Voia să închidă vizorul, dar Rubin îl împiedică, agățându-se de mâna somnorosului.

— Duceți-vă în persoană! strigă el, aproape amenințând, cu o iritare care-i făcea rău. Sunt *bolnav*, înțelegeți? Nu pot dormi! Chemați infirmiera!

— Bine, consimți paznicul. Și închise vizorul.

Rubin își reîncepu plimbarea, străbătând cu aceeași istovire un spațiu presărat cu scuipați și cu resturi, călcând mereu același spațiu nocturn.

După imaginea închisorii din Harkov - pe care și-o amintea întotdeauna cu mândrie, deși recluziunea aceasta solitară de două săptămâni apăsase după aceea toate „chestionarele confidențiale", întreaga lui existență și agravase ultimul verdict - memoria lui primi alte amintiri pe care le ascundea, care îl ardeau.

...Îl convocaseră într-o zi la biroul Partidului, în uzina de tractoare. Se considera un fondator al acestei uzine: lucra în redacția ziarului său. Străbătea atelierele, îi încuraja pe tineri, reînvia elanul celor vârstnici, agăța ghirlande cu „depeșe" despre succesul brigăzilor de șoc, despre lacunele producției, despre indiferență și nepăsare.

Pe când avea douăzeci de ani, cu o cămașă rusească încheiată într-o parte, intrase în biroul acesta, cu aceeași curățenie sufletească cu care îl întâmpinase înainte pe secretarul Comitetului Central din Ucraina. Ca și în această ultimă ocazie, în care spusese „Bună ziua, tovarășe Postîșev!" și întinsese primul mâna, îi întinse mâna unei femei de patruzeci de ani, cu părul tuns scurt și acoperit cu un batic roșu.

— Bună ziua, tovarășă Pahtina! Vrei să-mi vorbești?

— Bună ziua, tovarășe Rubin, spusese ea, strângându-i mâna. Ia loc.

El se așeză.

Mai era acolo și un al treilea personaj, cu înfățișarea prea puțin muncitorească, cu cravată, costum, pantofi joși din piele galbenă. Stătea deoparte, examinând niște hârtii, și nu dădu nici o atenție vizitatorului.

Biroul Comitetului de Partid era auster ca un confesional, în roșu strălucitor și negru strict.

Femeia, cu o voce jenată și parcă înăbușită, îi vorbi lui Liova despre viața uzinei despre care discutaseră adesea cu fervoare și, dintr-odată, răsfoindu-i dosarul, declară cu o voce hotărâtă:

— Tovarășe Rubin! Trebuie să arunci armele în fața partidului!

Liova fu buimăcit. Cum? Nu consacra el toate forțele Partidului, toată sănătatea, fără să facă deosebire între zi și noapte? Nu! Nu era de ajuns. Atunci, ce mai trebuia?

Tipul necunoscut se amestecă în discuție. Îi spunea „dumneavoastră" și asta era ceva șocant pentru o ureche proletară. Declară că Rubin trebuia să spună tot ce știa și să nu ascundă nimic despre vărul lui, actual căsătorit: era adevărat că participase activ într-o organizație trotkistă clandestină și acum nu mărturisea Partidului?...

Trebuia să răspundă imediat și amândoi îl mâncau din ochi...

Liova învățase să vadă Revoluția prin ochii vărului său. De la el aflase că lucrurile nu aveau înfățișarea spilcuită și nepăsătoare a manifestațiilor de la 1 Mai. Da, Revoluția era o primăvară - de acolo venea tot noroiul în care se bălăcea Partidul, în așteptarea unei piste ferme, invizibilă încă.

Dar în fine, trecuseră patru ani. Controversele din interiorul Partidului se stinseseră. Fără să mai vorbim de trotkiști, acum începeau să fie uitați chiar și partizanii lui Buharin. Stalin, puțin inventiv, repeta servil tot ce

sugerase șeful Secției eretice, în numele căruia fusese izgonit din Uniune. Miile de „luntri" fragile ale proprietăților țărănești se grupaseră, la mai bine sau la mai rău, în „transatlanticul" colectivizării. Furnalele înalte fumegau acum deasupra Magnitogorskului și tractoarele primelor patru uzine din era nouă răsturnau brazdele colhozurilor. Cele 518 și 1 040 erau aproape niște amintiri. Obiectiv, totul se realiza în numele Revoluției Mondiale. Trebuiau să se mai bată încă pentru a afla cu ce nume aveau să se boteze toate realizările acestea? (Liovka se străduia să iubească ultimul din aceste nume. Da, îl iubea deja!) La ce bun să arestezi vechii opozanți, să te răzbuni pe ei?

— Nu știu. Nu a fost niciodată troțkist, răspunsesem buzele lui Liovka, dar rațiunea sa simțea deja că un adult, coborât din mansarda visătoare a romantismului adolescent, nu avea motive să înșele.

Gesturile scurte, hotărâte, ale secretarului Comitetului de Partid. Partidul! Nu este oare cea mai înaltă noțiune?... Cum să înșeli chiar... chiar Partidul?! Cum să nu te deschizi Partidului?! Partidul nu pedepsește, el este conștiința noastră. Amintește-ți de ceea ce a spus Lenin...

O duzină de pistoale îndreptate spre capul lui nu l-ar fi înspăimântat pe Rubin, iar o celulă înghețată sau un exil la Solovki nu i-ar fi smuls adevărul. Dar Partidul?!! Nu putea să se ascundă într-o gaură, nici să mintă în confesionalul acesta roșu și negru.

Rubin descoperi organizația, rolul vărului său, datele.

Doamna predicatoare tăcu.

Necunoscutul politicos cu pantofi galbeni îi spuse:

— Deci, dacă v-am înțeles bine... Și citi ceea ce notase pe foaia lui.

— Semnați aici. Liovka tresări:

— Cine sunteți dumneavoastră! Nu sunteți Partidul!

— De ce nu? spuse necunoscutul, vexat. Și eu sunt membru de Partid. Sunt însărcinat să anchetez pentru GP.

Rubin bătu din nou în vizor. Supraveghetorul, vizibil trezit din somn, spuse pe nas:

— Ce te-a apucat? Am telefonat de nu știu câte ori, dar nu răspund.

Rubin simți cum îi ardeau ochii de indignare:

— V-am cerut să *mergeți* acolo, nu să sunați! Sunt bolnav de inimă! Aș putea muri!

— Hai că nu mori, spuse paznicul împăciuitor, aproape înduioșat. Te faci bine până dimineață. Gândește-te: cum vrei să plec și să-mi abandonez postul?

— Spune-mi și mie, ce abrutizat ar putea să vină și să-ți ia postul? strigă Rubin.

— Nu este vorba de luat sau de lăsat, e regulamentul. Ai fost în armată?

Rubin simțea niște săgeți atât de grozave. În cap, încât era ispitit să creadă sincer că avea să moară. În fața acestei fețe desfigurate, supraveghetorul se hotărî:

— Bun, du-te de la vizor și nu mai bate. Mă duc.

După cât se părea, se dusese și Rubin avu impresia că i se mai potolise puțin durerea.

Începu să se plimbe din nou pe hol cu pași măsurați.

...Memoria lui era brăzdată de amintiri pe care ar fi preferat să nu le trezească. Uitarea l-ar fi vindecat.

Puțin după închisoare, ca să-și răscumpere purtarea în fața komsomolului și să-și arate utilitatea înaintea unei clase revoluționare prin excelență, Rubin se duse să ajute la colectivizarea unui sat, cu un Mauser pe șold.

După o escapadă de trei kilometri, în care trebuise să tragă asupra mujicilor înfuriați care fugeau după el, ce văzuse de fapt? „Am gustat și eu din Războiul Civil!" Un punct e totul.

Totul mergea de la sine! Să jefuiască ascunzătorile pline de grâu, să le interzică țăranilor să-l macine, să coacă pâine, să scoată apa din puțuri. Dacă murea un copil de țăran: „Puteți să crăpați, viermilor, cu tot cu plozii voștri, dar nu aveți voie să coaceți pâine!" Nu mai simțea nici o milă - un simplu obicei, ca în fața unui tramvai care trece prin oraș - la vederea căruței solitare, la care era înhămat un cal bolnav de tignafes, care parcurgea în zori satul nimicit, mort. O lovitură de bici la un oblon:

— În caz că aveți morți, trebuie să-i scoateți să-i vedem! O altă fereastră:

— Aveți morți? Scoateți-i afară! Apoi, la puțin timp:

— Ei, nu mai e nimeni viu?

Toate acestea îi intraseră cu forța în cap. Rămăseseră însemnate cu fierul roșu. Și ardeau. Și uneori își spunea: iată de ce ai fost rănit! Și întemnițat! Fiindcă ești bolnav!

Fie. Era drept. Dar dacă mi-am dat seama că era teribil, dacă n-am mai făcut-o niciodată, dacă am plătit deja? Cum să te speli de pata aceasta? Cui să-i spui: așa ceva nu s-a întâmplat! Să ne prefacem că nu s-a întâmplat! Că nu a avut loc!...

O noapte de insomnie aduce atâtea lucruri într-un suflet nenorocit, altădată înșelat...

De data aceasta, supraveghetorul deschise vizorul. Se hotărâse totuși să-și părăsească postul ca să se târască până la Statul Major. Găsi tot personalul adormit, nimeni care să răspundă la vibrațiile telefonului de campanie. Plutonierul-șef, pe care îl trezi, ascultă raportul lui, îl ocărî că își părăsise postul și, știind că infirmiera dormea în brațele locotenentului, nu riscă să-i trezească din somn.

— Nu-i nimic de făcut, spuse supraveghetorul prin vizor. M-am dus, am făcut raport. Mi-au spus că e imposibil. Trebuie să aștepți până mâine dimineață.

— Sunt pe moarte! Pe moarte! urlă Rubin prin ferestruică. O să vă sparg vizorul. Chemați imediat ofițerul de gardă. Declar greva foamei!

— De ce grevă? E ora mesei? Mâine, la micul dejun, declari ce vrei, îi replică paznicul pe un ton sfătos... Du-te și te mai plimbă puțin, haide. O să-l chem pe plutonierul-șef.

Nu existau un simplu soldat, un sergent, un locotenent, un colonel sau un general, sătui sub uniformele lor și bine plătiți, cărora să le pese câtuși de puțin de bomba atomică sau de un prizonier gata să crape.

Prizonierul care crăpa trebuia să se ridice mai presus.

Învingându-și greața și suferința, Rubin se strădui să străbată culoarul cu pași la fel de măsurați. Își aminti de o fabulă a lui Krîlov, *oțelul înnegrit*. Pe când era în libertate, sensul acestei fabule îi scăpase, dar în închisoare se gândise de multe ori la ea:

„Desprinsă dintr-o sabie, o lamă ruginită
Fu într-o bună zi la vechituri zvârlită
Apoi vândută-n iarmaroc
Dar un țăran trecu, și-o cumpără în pripă..."

Oțelul înnegrit îi slujește țăranului la decojirea lemnului de tei și la făcut surcele. Lama se știrbește și se rupe. Într-o zi, Ariciul o găsește sub o bancă și o întreabă dacă nu este rușinată. Lama de Damasc îi răspunde cu vorbele pe care le repetase de atâtea ori în minte Rubin:

„Nu, nu roșesc deloc.
Doar cel ce nu cunoaște
Ce pot să fac, pe loc
Dator e să roșească..."

CAPITOLUL LXXII

Simți o slăbiciune în picioare și se așeză, sprijinindu-se cu pieptul de marginea mesei. Desigur, combătuse cu îndârjire argumentele lui Sologdin, dar îl durea atât de mult să le asculte fiindcă recunoștea în ele o parte de dreptate. Într-adevăr, existau komsomoliști care nu valorau nici cât cartonul cheltuit cu cererea lor de afiliere. Într-adevăr, în rândurile tineretului, bazele moralei erau atacate, pierduseră orice simț al virtuții și al frumuseții în modul de a se comporta. Societatea, ca și peștele, se împute de la cap - de la cine să ia exemplu tineretul?

În societățile de demult se știa că morala implica o biserică și autoritatea unui prieten. Chiar și în zilele noastre, ce țărancă poloneză ar întreprinde un demers serios fără să se consulte cu parohul?

Poate că ceea ce conta înainte de toate, pentru țara sovietică, mai mult decât canalul Volga-Don și decât barajul de pe Angara, era să salveze simțul moral al oamenilor?

Cum să reușești? Punând la contribuție *Proiectul Templelor Civile*, schițat în ciornă de Rubin. Acesta trebuia să profite de noaptea de insomnie ca să-l pună la punct, apoi, cu ocazia unei vizite, să-l trimită mai departe. Trebuia bătut la mașină și trimis la Comitetul Central al Partidului. Nu trebuia semnat: CC-ul nu ar fi fost de acord să primească sfaturi de la un deținut politic. Nici anonimatul nu era posibil. Putea să semneze un prieten din război. Rubin ar fi renunțat cu ușurință la gloria lui de autor pentru o cauză atât de dreaptă.

Înăbușind suferința care se zbătea în capul lui, Rubin își umplu pipa cu „Lâna de aur" - mașinal, fiindcă ideea de a fuma în momentul acesta, departe de a-l seduce, îl dezgusta - o aprinse și începu să-și revadă proiectul.

În chiloți și maiou, cu paltonul aruncat pe umeri, în fața mesei goale și prost geluite, presărată cu firimituri de pâine și cenușă de tutun, în aerul închis de pe culoarul acesta niciodată măturat, prin care treceau uneori *zekii* treziți de nevoi nocturne, autorul fără nume își studia proiectul dezinteresat, etalat pe mai multe foi de hârtie, cu un scris mare și grăbit.

Preambulul își propunea să ridice nivelul moral deja ridicat al populației și să sublinieze importanța aniversărilor din calendarul civil și revoluționar, dar și evenimentele familiale, dăruind sărbătorilor solemnitatea unui cult. În scopul acesta se cuvenea să se înalțe pretutindeni Temple Civile, care să domine peisajul prin arhitectura lor impozantă.

Organizarea era expusă apoi pe rubrici - atâtea alineate facilitând sarcina capetelor sus-puse: în localitățile de cutare importanță și pentru

cutare circumscripție trebuiau înălțate atâtea Temple Civile; cutare date trebuiau sărbătorite; atâta vor dura ceremoniile; accesul majorității legale se va asigura printr-o vastă adunare populară și tinerii beneficiari vor merge în grupuri ca să depună jurământul adecvat Partidului, patriei, părinților.

Proiectul insista în special asupra hainelor personalului care deservea templele: depășind cotidianul, vor manifesta puritatea de crin a celor în cauză. Formulele rituale trebuiau să fie ritmate. Nu trebuia neglijat nici un simț al vizitatorilor, de la mirosurile particulare care impregnau atmosfera templelor, de la muzică și cântece melodioase la folosirea paharelor colorate și a proiectoarelor, a frescelor care vizau educația artistică a populației, până la arhitectura de ansamblu a sanctuarului.

Rubin trebuia să înlocuiască cuvintele normale ale proiectului cu o serie de sinonime, printr-un efort dureros și rafinat. Cititorii superficiali și cu vederea scurtă ar fi putut concluziona dintr-un termen nechibzuit că autorul își propunea pur și simplu să restaureze templele creștine fără Hristos - era cu totul altceva! Amatorii de analogii istorice ar fi putut să îl acuze pe autor de reeditarea lui Robespierre și a cultului său pentru Ființa Supremă - și nu era deloc așa, bineînțeles!

Cea mai originală parte a proiectului, după părerea autorului, era rubrica referitoare la... nu preoți, ci, cum le spunea el, servitorii templelor. Considera că succesul întreprinderii depindea de posibilitatea de a forma în țară un grup de asemenea servitori, a căror viață dezinteresată, imaculată, ar fi câștigat dragostea și încrederea populației. Propunea instanțelor Partidului să aleagă candidații la cursuri specializate, eliberându-i de orice altă sarcină. Odată trecută urgența primă și tumultuoasă, aceste cursuri aveau să se prelungească și să se aprofundeze cu anii, până când beneficiarii vo6r primi o cultură vastă, elocvența jucând un rol privilegiat în învățare. (Proiectul afirma temerar că arta oratorică era în declin în țara noastră, poate fiindcă nu mai erau oameni care să trebuiască convinși, populația întreagă fiind suficient de cucerită de un stat care era carne din carnea ei.)

Rubin nu se mira că nimeni nu venea în ajutorul unui deținut care murea la o oră prost aleasă. În închisorile de contraspionaj și în cele de tranzit avusese tot timpul să-și formuleze o doctrină referitoare la acest lucru.

Așa că, atunci când cheia scârțâi în broască, primul lui sentiment fu teama de a nu fi surprins cu o ocupație ilicită în toiul nopții, ceea ce ar fi adus o pedeapsă plictisitoare și inutilă: își adună hârtiile, cartea, tutunul, vru să se ascundă în cameră, dar era prea târziu, plutonierul-șef îl văzuse și îl chema prin ușa întredeschisă.

Rubin își veni în fire. Simți din nou cât era de abandonat, dureros de lipsit, umilit în amorul său propriu.

— Plutonier, spuse el, apropiindu-se încet de adjunctul șefului de gardă, sunt trei ore de când încerc să dau de infirmiera-șefă. O să mă plâng de infirmieră și de dumneata la departamentul penitenciar al MGB-ului.

Plutonierul-șef îi răspunse împăciuitor:

— Până acum n-a fost posibil, Rubin, n-a depins de mine. Haidem.

Adevărul era că tot ce depindea de el - odată stabilit că scandalul acesta nocturn nu era opera oricui, ci a unui *zek* foarte nociv - era să se hotărască să meargă să bată la ușa locotenentului. Trecuse mult timp fără să-i răspundă, apoi infirmiera își arătase vârful nasului, ca să dispară imediat. În fine, locotenentul ieșise din infirmerie, morocănos, și îl autorizase pe plutonierul-șef să-l aducă pe Rubin.

Rubin își trăsese mânecile paltonului și se încheia ca să ascundă lenjeria de corp. Plutonierul-șef îl conduse pe culoarul subteran din *șaraș*ka și ajunseră în curte pe o scară metalică abruptă, pe care cădeau din belșug fulgi mari de zăpadă. În tăcerea ireală din noaptea aceasta, în care fulgii cădeau mereu, presărând adâncurile sumbre sau tulburi cu o infinitate de coloane albe, Rubin și plutonierul-șef trecuseră, însemnând fragilul înveliș de zăpadă cu urme adânci.

Sub cerul acesta înduioșător, pe care luminile îl transformau într-o ceață fumegândă, roșcată, Rubin simți pe fața lui fierbinte și pe barbă mângâierea, pură ca din copilărie, a stelelor hexagonale și proaspete - așa că rămase nemișcat și închise ochii. Era pătruns de bucuria acestei liniști - bucurie cu atât mai înaltă, cu cât trebuia să fie scurtă - de forța existenței, de fericirea de a nu merge nicăieri, de a nu cere nimic, de a nu dori nimic - să rămână așa, pur și simplu, o noapte întreagă, nemișcat, beatificat, în stare de grație, ca arborii, oferindu-se mereu fulgilor.

În momentul acesta precis, calea ferată, la mai puțin de un kilometru de Marfino, trimise șuieratul lung și modulat al unei locomotive - șuierul acesta specific, solitar în noapte, care îți mișcă inima, îți amintește de copilărie, când ai atins zenitul vieții, fiindcă în copilărie ne promite atâtea pentru vârsta bărbăției.

Dacă ar fi rămas așa, măcar o jumătate de oră, ar fi renăscut, și-ar fi vindecat inima și trupul și ar fi scris un poem înduioșat despre fluieratul trenurilor în noapte.

Ah, dacă ar fi putut să rămână în urma escortei!...

Dar acesta se întorcea deja. Nu cumva se gândea la o evadare?

Și picioarele lui Rubin merseră acolo unde trebuiau să meargă.

Infirmiera-șefă era trandafirie de somnul tinereții, cu obrajii arzători. Era limpede că nu avea nici fustă, nici bluză și purta o ținută lejeră sub halatul alb. Orice prizonier în orice împrejurare - și Rubin cu altă ocazie - ar fi remarcat, dar în momentul acesta cursul gândirii lui nu putea ajunge până la bruta aceasta femelă care îl lăsase să agonizeze o noapte întreagă.

— Vă rog, îmi trebuie piramidon și un somnifer, nu luminal, trebuie neapărat să adorm imediat.

— Nu am somnifere, spuse ea din obișnuința mecanică a refuzului.

— Vă rog, repetă Rubin, articulând viguros. De mâine dimineață încep o lucrare pentru ministru. Și nu reușesc să mă culc.

Menționarea ministrului și faptul că îl vedea pe Rubin înțepenind acolo și cerându-și fără oprire medicamentul (or, anumite indicii arătau că locotenentul nu avea să întârzie s-o viziteze) o determinară pe infirmieră să facă o excepție și să-i dea somniferul.

Se duse să caute într-un dulap cu medicamente prafurile și îl sili pe Rubin să le înghită pe loc, în prezența ei, fiindcă regulamentul medical al închisorii considera orice medicament o armă potențială, care trebuie pusă în gura, niciodată în mâna deținutului.

Rubin întrebă ce oră era, află că era trei și jumătate, plecă. Traversând curtea, se întoarse spre teii nocturni, iluminați de jos în sus de strălucirea becurilor de cinci sute sau două sute de wați din zonă, aspiră cu toată puterea aerul care mirosea a zăpadă, se aplecă, luă mai mulți pumni din puful stelat, își frecă fața și gâtul, își umplu gura cu zăpada aceasta imponderabilă, imaterială, glacială.

Și sufletul lui comunică cu prospețimea lumii.

CAPITOLUL LXXIII

Ușa dintre sufragerie și dormitor nu era închisă: răsună o lovitură, plină și grea, care făcu ceasul să vibreze.

Și jumătate, dar din ce oră? Adam Reutmann vru să se uite la ceasul de mână – tic-tac amical pe noptieră - dar se temea să nu-și deranjeze soția printr-o explozie luminoasă. Ea dormea, puțin pe o parte, cu fața ascunsă, îngropată în umărul soțului ei.

Erau căsătoriți de mai bine de patru ani, dar, chiar și semiconștient, era invadat de tandrețe la gândul că ea era lângă el, cu modul ei caraghios de a dormi, încălzindu-și piciorușele friguroase între picioarele soțului ei.

Adam se trezea dintr-un vis fără cap și fără coadă. Ar fi vrut să se culce înapoi, dar își aminti de ultimele noutăți aflate în cursul serii, apoi de neplăcerile de la lucru, apoi gândurile sale se amestecaseră, ochii i se dezlipiseră și se cufundase în luciditatea aceea nocturnă care alungă orice ispită a somnului.

Zgomotul, bocănitul pașilor, deplasările mobilelor care, de la începutul serii, răsunaseră mult timp deasupra, la Makarîghini, tăcuseră de mult.

În spațiul dintre perdele, fereastra lăsa să treacă lumina slabă și cenușie a nopții.

În ținută de noapte, culcat pe spate și lipsit de somn, Adam Veniaminovici pierdea convingerea importanței sociale și înălțarea mai presus de comun, pe care i le confereau în timpul zilei epoleții de maior al KGB-ului și insigna de laureat al Premiului Stalin. Se culcase pe spate și, ca orice alt muritor, considera lumea plină de oameni, brutală, dificil de suportat.

În timpul serii, în timp ce festivitatea de la Makarîghin atingea apogeul, primise vizita unui vechi prieten, tot evreu, care venise să-l vadă fără soție, îngrijorat, și îi raportase noi jigniri, noi restricții, concedieri și chiar citații la domiciliu.

Toate acestea nu erau noi. Totul începuse în primăvara precedentă, mai întâi în domeniul criticii teatrale, când anumite nume de familie rusești fuseseră dublate de un nume evreiesc între paranteze. Apoi ajunsese la literatură. Într-o fițuică de cancanuri, o fițuică de porcării, avidă de orice în afară de meseria ei de gazetă literară, un oarecare murmurase cuvântul acesta veninos de *cosmopolit*. Era de ajuns să te gândești! Cuvântul acesta superb, orgolios, care înconjura întreaga lume, cuvântul acesta care încununase geniile cele mai generoase, un Dante, un Goethe, un Byron, cuvântul acesta, în articolul acela murdar, era prespălat și mototolit și nu mai însemna, în șuieratul său neașteptat de șarpe, decât, „jidan".

Apoi, lucrurile își urmaseră drumul și se ghemuiseră pudic în dosare, cu ușile închise.

Acum, suflarea lor glacială atingea mediile tehnicienilor. Reutmann, care pășea strălucitor și ferm spre glorie, simțea de o lună că i se clatină poziția.

Îl înșela memoria? În timpul Revoluției și mult timp după, numele de evreu fusese mai avantajos decât cel de rus. Rușilor le erau puse întrebări aprofundate: ce erau părinții voștri? Ce resurse aveau înainte de 1917? Pe evrei nu avea rost să-i întrebi: fuseseră toți pentru Revoluție.

Or, iată că Iosif Stalin, ascunzându-se în fața unor personalități mediocre, își îndrepta discret biciul persecutor spre israeliți.

Persecutând un grup de oameni fiindcă a practicat altădată opresiunea, a constituit o castă, sau pentru opiniile sale politice, sau pentru cunoștințele personale, poți să găsești întotdeauna un motiv valabil (sau poate considerat așa?). Oricine poate să știe că și-a ales destinul, că ar fi putut intra sau nu în cutare grup. Dar când este vorba despre o naționalitate?

(Un interlocutor nocturn ascuns în Reutmann îi replică imediat: nu îți alegi originea socială. Ea a slujit totuși ca pretext persecuțiilor.)

Foarte liniștit, cu cea mai mare demnitate, orologiul din sufragerie începu să sune, tăcând după a patra lovitură. Reutmann așteptă a cincea și se bucură că nu fuseseră decât patru. Putea să mai doarmă încă.

Se mișcă puțin. Soția lui murmură în somn, se învârti pe cealaltă parte, dar reveni instinctiv să se lipească cu spatele de soțul ei.

Copilul dormea, perfect liniștit, în sufragerie. Copilul acesta nu plângea, nu chema niciodată.

Băiețelul acesta de trei ani, atât de isteț, era mândria tinerilor săi părinți. Adam Veniaminovici se extazia de manierele și prostiile lui, chiar în prezența prizonierilor din Laboratorul de Acustică, insensibilitatea lui de bărbat fericit împiedicându-l să vadă că le făcea rău sărmanilor amărâți, lipsiți de bucuria de a fi tată. (Da, era un subiect de conversație comod, care instaura o familiaritate neutră între ei.) Micuțul sporovăia vesel, dar pronunția lui nu era încă definitivă: în timpul zilei își imita mama (care avea accentul de pe Volga ei natală), apoi pe tată, atunci când acesta se întorcea de la lucru (în afară de graseierea evreiască, Adam avea supărătoare defecte de pronunție).

Cum se întâmplă adesea, atunci când vine, fericirea nu are limite. Dragostea, căsătoria, apoi nașterea fiului coinciseră pentru Reutmann cu sfârșitul războiului și cu Premiul Stalin. În război nu cunoscuse vicisitudini: în liniștea Bașkiriei, hrănit din plin de NKVD, Reutmann și prietenii lui actuali din Institutul de la Marfino elaboraseră primul sistem de codaj telefonic. Sistem care părea acum primitiv, dar care le adusese atunci Premiul.

Ce febră în munca lor, pe atunci! Ce se întâmplase cu elanul lor, cu căutările lor, cu intuițiile înaripate?

Cu perspicacitatea sumbrelor vegheri nocturne în care privirea se cufundă în interior, fără a fi distrată de nimic, Reutmann înțelegea ce îi lipsise în ultimii ani. Desigur, era faptul că nu făcuse nimic singur.

Ca sub efectul unei arsuri, își trase brațul de sub soție, își îndreptă perna.

Ei da! Era tentant, era ușor! Nu avea decât să spună sâmbătă seara, înainte de a pleca spre casă, îmbibat deja de confortul familiar și de proiectele pentru duminică: „Valentin Martînici! O să vă gândiți la modul de eliminare a acestor distorsiuni armonice?" „Lev Grigorievici! Vreți să citiți articolul acesta din *Proceedings*! O să-mi faceți un rezumat al punctelor esențiale!" Luni dimineața, cu forțe noi, se întorcea la lucru și pe masa lui, ca prin minune, se etala rezumatul articolului din *Proceedings* în limba rusă, în timp ce Priantcikov îi făcea un raport despre eliminarea distorsiunilor, de care scăpase în timpul zilei de duminică! Ce să vrei mai mult!...

Deținuții nu se temeau de Reutmann; din contră, îl plăceau destul de mult. El nu se purta cu ei ca un călău, ci ca un om de treabă.

În timpul acesta, creația, bucuria ipotezelor fulgerătoare, amărăciunea eșecurilor neprevăzute îl abandonaseră!

Eliberându-se de cuvertură, se așeză pe pat, își prinse genunchii între brațe și își puse bărbia pe ei.

Cu ce se îndeletnicise în toți anii aceștia? Cu intrigile. Lupta pentru primul loc în institut. Cu un grup de prieteni făcuse totul ca să-l compromită și să-l înlăture pe Iakonov, considerând că avea să-i eclipseze cu competența lui liniștită, cu siguranța lui, și că avea să primească Premiul Stalin cu titlu personal. Folosindu-se de un trecut cam viermănos care îi închidea ușile Partidului lui Iakonov, în ciuda înverșunării sale, „tinerii" purtaseră ofensiva lor de la o reuniune de partid la alta: îi propuneau să facă bilanțul apoi îi cereau să iasă și, chiar în prezența lui („numai membrii de Partid au dreptul la vot!"), examinau textul și propuneau o rezoluție. Și rezoluțiile puneau întotdeauna în lumină o eroare a lui Iakonov. Uneori, lui Reutmann îi era milă de el. Dar nu exista altă ieșire.

Dintr-odată, lucrurile căpătaseră o turnură defavorabilă! În timp ce îl vânau pe Iakonov, „tinerii" neglijaseră complet că, printre ei, patru din cinci erau evrei. Acum Iakonov, care avea o tribună, nu obosea repetând că acest cosmopolitism era cel mai feroce dușman al patriei socialiste.

În ajun, după această izbucnire de mânie ministerială, în ziua aceasta fatidică pentru Institutul Marfino, deținutul Markușev lansase ideea unei fuziuni între cele două sisteme: clippajul și Vocoderul. Era o prefăcătorie, dar o puteai prezenta patronilor ca pe o reformă radicală. Așa că Iakonov ordonase imediat să se instaleze blocul Vocoder la nr. 7 și să-l mute pe Priantcikov. Reutmann protestase, contestase năvalnic decizia în

prezența lui Selivanovski, dar Iakonov, bătându-l pe spate cu condescendență, așa cum se face cu un prieten prea vioi, îi spuse:

— Adam Veniaminovici! Nu-l faceți pe ministrul-adjunct să creadă că așezați interesul dumneavoastră personal mai presus de cel al Secției de Echipamente Speciale!

De asta era tragică conjunctura prezentă: ți se băga pumnul în gură și nici vorbă să te plângi! Îți tăiau beregata în văzul tuturor și cereau aplauze, și fii atent!

Cele cinci bătăi sunară fără nici un avertisment - nu o auzise pe cea de la și jumătate.

Nu doar că nu mai avea somn, dar nici nu mai putea sta în pat.

Foarte atent, un picior după altul, Adam se lăsă să alunece jos, își strecură picioarele în papuci. Ocolind fără cel mai mic zgomot scaunul așezat în cale, ajunse la fereastră și îndepărtă puțin perdeaua de mătase.

Oho-ho! Peste ce dăduse!

În linie dreaptă din capătul curții se găsea extremitatea cea mai sălbatică a parcului Neskușnîi, cu râpa lui, pantele abrupte și înzăpezite, presărate cu pini solemni, îmbrăcați în alb. Pe pervazul de afară al ferestrei, zăpada așternuse cornișe subțiri și pufoase.

Dar ninsoarea încetase cu totul aproape.

Radiatoarele de sub geam îi ardeau puțin genunchii.

Altă piedică în calea succeselor științifice din ultimii ani: îl extenuaseră cu reuniuni, cu hârțoage! În fiecare luni - informare politică; în fiecare vineri - informare tehnică; de două ori pe lună - adunarea Partidului; de alte două ori - adunarea Biroului Politic al Partidului; în două sau trei seri pe lună era convocat la minister, o dată pe lună la o conferință specială despre „vigilență"; trebuia să redacteze în fiecare lună un proiect de lucru științific, un raport - tot lunar - al lucrărilor realizate; o dată pe trimestru trebuia să dea fiecărui deținut o notă politică (o zi bună de muncă). Și la fiecare jumătate de oră, subordonații veneau cu borderouri: comanda celui mai mic condensator, de mărimea unei caramele, a celei mai mici bucăți de fir electric, a unei lămpi radio trebuia contrasemnată de șeful laboratorului, altfel magazionerul nu dădea nimic.

Ah! Să trimită la naiba toate formalitățile acestea cleioase, toată lupta aceasta pentru primul loc - să se așeze o dată în fața diagramelor, să mânuiască singur lampa de sudat, să capteze cu linia verde a oscilometrului electronic irupția acelei curbe! Ar fi avut pentru ce să cânte, nepăsător ca Priantcikov: *boogie— woogie*! Ce fericire la treizeci și unu de ani! Să nu mai simtă greutatea copleșitoare a epoleților, să uite de el, să redevină un trepăduș: întreprinzător, visător.

Își spusese „un trepăduș" și o curbă a memoriei îl făcu să se revadă copil: în creierul lui nocturn ieși cu o claritate inflexibilă un episod pe care nu-l evocase de ani de zile.

Adam avea doisprezece ani și purta cravata roșie de pionier; fremătând de o nobilă indignare, în fața adunării generale a pionierilor din școală, acuza, cerea să fie alungat din rândurile lor, izgonit din școala sovietică un agent al dușmanului de clasă. Îi urma pe Mitka Stitelmann și Mișka Luxemburg, care îl acuzaseră și ei pe colegul lor de antisemitism, de asiduitate bisericească, de origine socială non-proletară. Și toți trei aruncau priviri exterminatoare copilului acuzat, care tremura.

Era la sfârșitul anilor douăzeci, băieții din epoca aceea nu cunoșteau decât ziarele murale, autosugestia, dezbaterile publice. Și într-un oraș din sud: evreii formau aici jumătate din trupe. Fii de juriști, de dentiști sau de mici negustori se voiau totuși proletari, cu o convingere furibundă. Celălalt, acuzatul, evita orice conversație politică, relua cu o voce albă *Internaționala* cântată în cor, intrase în rândul pionierilor cu o silă vădită. De mult timp, tinerii entuziaști bănuiau în el un contrarevoluționar. Nu stabiliseră nimic în privința originii sociale. Dar, într-o bună zi, Oleg se trădase, spunând: „Orice om are dreptul să spună ce gândește". Stitelmann sărise pe el strigând: „Cum așa, totul? Nikola, de exemplu, mi-a spus: «Jidan împuțit!». Ar fi deci dreptul lui?"

Acest lucru marcase începutul unei anchete asupra lui Oleg! Se găsiră prieteni delatori, Șurik Burikov și Șurik Vorojbit, care îl văzuseră pe vinovat intrând într-o biserică împreună cu mama lui sau venind la ore cu o cruciuliță la gât. Au urmat adunări, reuniuni ale consiliului clasei și ale comitetului de grupă, adunări ale pionierilor cu sau fără rang, și peste tot auzeai câte un Robespierre de doisprezece ani stigmatizând în fața elevilor pe acest acolit al antisemiților, acest vehiculant al opiului religios. Acesta din urmă, terorizat, nu mai mâncade două săptămâni și nu îndrăznea să le spună părinților că fusese exclus de la pionieri, că va fi în curând izgonit din școală.

Adam Reutmann nu fusese conducător în această afacere, se lăsase dus. Totuși, astăzi, obrajii îi ardeau încă de un sentiment de rușine îngrozitoare.

Ce rond de umiliri! Și nici o ieșire, ca și în cazul litigiului cu Iakonov.

De unde să înceapă ca să schimbe lumea? De la alții? De la el?

Capul îi era destul greu și pieptul destul de gol ca să adoarmă la loc.

Se întoarse și se strecură tăcut sub pătură. Trebuia să se trezească înainte de șase.

De mâine trebuia să pună accentul pe fonoscopie! Un atu enorm! În caz de reușită, întreprinderea putea să se dezvolte în sectorul de căutări științif... auton...

CAPITOLUL LXXIV

În *șaraș*ka, trezirea se dădea la ora șapte fix.

În ziua aceasta de luni, cu mult înainte, un supraveghetor pătrunse în camera rezervată „manualilor" și scutură umărul portarului. Spiridon emise un sforăit apăsat, se trezi și îl privi pe supraveghetor la lumina veiozei.

— Îmbracă-te, Egorov. Te cheamă locotenentul, spuse supraveghetorul în șoaptă.

Egorov rămase culcat, cu ochii deschiși, fără să se miște.

— Ai auzit ce ți-am spus? Te cheamă locotenentul.

— Ce s-a întâmplat? Le-a ajuns rahatul la fund? întrebă Spiridon, tot fără să se miște.

— Hai, sus, insistă supraveghetorul. Nu știu ce se întâmplă.

— Ooof! făcu Spiridon întinzându-se din toate încheieturile, apoi își puse mâinile sub cap și căscă îndelung. Oare mai vedem ziua în care nu o să ne mai scoale nimeni? Cât e ceasul?

— În curând se face șase.

— Nici nu-i șase?! Bun, poți să pleci. Și rămase culcat.

Supraveghetorul se mută de pe un picior pe altul, apoi plecă.

Lampa albastră își revărsa lumina peste un colț al pernei lui Spiridon, până la colțul de umbră proiectat de patul de sus. Spiridon rămase culcat așa, jumătate în umbră, jumătate în lumină, cu mâinile sub cap, nemișcat.

Regreta că nu văzuse sfârșitul visului său.

Mergea într-o căruță încărcată cu lemne uscate (care acopereau niște trunchiuri furate de la paznicul forestier) și se întorcea din pădurea familiară la el în sat, dar pe un drum necunoscut. Nu cunoștea drumul, dar vedea totuși cel mai mic detaliu cu amândoi ochii (de parcă ar fi fost amândoi sănătoși) și clar: rădăcini umflate care se întindeau de-a curmezișul drumului, un copac lovit cândva de trăsnet, pini rari, nisipuri adânci în care roțile se afundau până la mijloc. În visul lui, Spiridon adulmeca toate parfumurile care anunțau toamna și le respira cu lăcomie. Le respira așa fiindcă își amintea în visul lui că era *zek*. Că făcuse cei zece ani, urmați de cinci ani de botniță, că lipsea din *șaraș*ka, dar că aveau să-și dea seama: înainte să-l prindă câinii trebuia să ducă lemnele soției și fetei.

Marea fericire din visul acesta era că, în locul primei gloabe întâlnite, conducea iapa lui preferată, un animal care avea trei ani la cumpărare, prima lui cumpărătură de felul acesta de după Războiul Civil: Grivna, mânza lui roșcată. Ar fi putut fi considerată cenușie dacă îmbrăcămintea

ei nu ar fi fost pătată regulat de grăunțe roșiatice care o făceau să fie considerată „roșcată". Călărea, o înhămase la oiște ca să-și ducă în taină soția la biserică. Spiridon mergea, se extazia fiindcă o găsise pe Grivna în viață, la fel de tânără, trăgând căruța fără salturi, în părți, târând-o vesel prin nisip. Toată judecata Grivnei se arăta în urechi - lungi, cenușii, sensibile, al căror joc îi spunea stăpânului cum interpreta ce dorea de la ea și asigurarea că va face totul bine. Dacă îi arătai biciul Grivnei, chiar de departe, chiar discret, o jigneai. Atunci când ieșea cu Grivna, Spiridon nu-și lua niciodată bici.

Ia te uită, avea chef să sară jos și să-i îmbrățișeze capul, așa era de fericit că o regăsise tânără și că se terminase cu pedeapsa lui, când, pe panta pârâului, remarcase că încărcătura era prost clădită, că vreascurile uscate de deasupra alunecau în părți și lăsau să se vadă ce era dedesubt.

O tresărire îl aruncă jos din căruță - era pumnul supraveghetorului, care îl scutura.

Spiridon, tot lungit, își aminti nu numai de Grivna, ci de zeci de cai pe care călărise sau pe care îi înhămase în viața lui (fiecare dintre ei incizat în el ca amintirea unui om), de miile de cai pe care îl văzuse trecând, și i se strânsese inima spunându-și că lichidaseră la grămadă, prostește, auxiliarele acestea fără preț. Fie înfometându-i, fără ovăz sau fân, fie omorându-i cu munca, fie vânzându-i tătarilor pentru măcelărie. Spiridon înțelegea actele inteligente. Dar nu putea să înțeleagă exterminarea asta. În epoca asta se spunea că tractoarele făceau lucrul cailor. De fapt, totul căzuse în spinarea femeilor.

Și caii nu erau singurii! Chiar el tăiase cu toporul pomii fermierilor pentru ca aceștia să nu mai aibă ce pierde și să se alăture armatei.

— Egorov! strigă supraveghetorul, trezind cu ocazia aceasta alți doi prizonieri.

— Sosesc, patrie mamă! răspunse repede Spiridon, punându-și picioarele desculțe pe dușumea. Și se târî până la radiator ca să-și ia moletierele în sfârșit uscate.

Ușa se închise. Vecinul lui Spiridon, un fierar, îl întrebă:

— Unde mergi la ora asta?

— Mă cheamă șefii. Mă duc să-mi câștig mâncarea, spuse portarul mânios.

Mare dușman al sculatului târziu acasă, lui Spiridon nu-i plăcea să se trezească la timp în închisoare. Să se trezească sub amenințarea ciomagului, înainte de a se crăpa de ziuă, e cea mai rea porcărie pentru un prizonier.

Numai că uite, în lagăr, în Uralii de Nord, trezirea e la ora cinci.

În *șarașka* trebuia să suporte totul cu resemnare.

Spiridon își legă pantalonii de încălțările soldățești cu bande moletiere militare și, astfel încălțat și îmbrăcat, se strecură în pielea albastră a

salopetei, își aruncă vesta pe umeri, își luă căciula lui groasă și hirsută, se încinse cu o curea din pânză de sac zdrențuită și ieși. Fu condus pe ușa blindată a închisorii, dar nu-l mai escortară mai încolo. Intră în holul subteran, târându-și papucii cu ținte pe ciment, apoi urcă și ieși în curte pe scara metalică.

Deși nu vedea nimic în penumbra înzăpezită, Spiridon măsură cu vârful piciorului că erau cam treizeci de centimetri de zăpadă. Ninsese mult, toată noaptea.

Trasându-și o cărare șovăielnică, se îndreptă spre lumina de la ușa Statului Major.

Pe prag se ivi ofițerul de gardă, locotenentul cu mustăți înguste. Despărțindu-se cu greu de infirmieră, constatase că nu putea lăsa atâta zăpadă, de aceea îl chemase pe portar. Cu mâinile la centură, îi spuse:

— Haide, Egorov, haide! Mătură între poartă și postul de gardă, și de la E.M. la bucătării. Și apoi pe aici, în curtea pentru plimbare. Haide, du-te.

În fața stepei înzăpezite pe care trebuia s-o traverseze ca să-și caute lopata, Spiridon mormăi:

— E ușor de spus „du-te, du-te"! Tot „mergând așa", îți verși mărunțaiele.

— Ce? Ce ai spus? întrebă locotenentul, cu o voce redutabilă. Spiridon se întoarse spre el:

— Am zis *Jawohl*, șefu', *Jawohl* (Și germanilor, când comentau, le spunea tot Jawohl.) Spune-le să-mi pregătească niște cartofi, la bucătărie.

— Bun. Du-te la măturat.

Spiridon se purta întotdeauna rezonabil, nu discuta niciodată cu șefii, dar azi era deosebit de indispus, fiindcă era luni dimineața și era silit, de-abia trezit, să se apuce de treabă, fiindcă trebuia să primească o scrisoare de acasă, în care presimțea o veste proastă. Amărăciunea adunată în cincizeci de ani de tropăială pe pământul acesta se concentrase în pieptul lui ca o rană.

Nu mai ningea. Teii erau total imobili. Totul era alb. Dar nu mai era chiciura din ajun, topită deja la micul dejun, era zăpada de toată noaptea. Cerul acesta întunecat, calmul acesta mare îl făceau pe Spiridon să ghicească faptul că zăpada aceasta nu va dura.

Se puse pe treabă cu o dispoziție mohorâtă, dar, odată începută, după cincizeci de lopeți, munca lui deveni regulată, aproape plăcută, pe cuvântul meu. Așa erau și el, și soția lui: se descărcau prin muncă de tot ce le stătea pe suflet. Apoi mergea mai bine.

Nu începu să măture nici de la postul de gardă, nici de la drumul șefilor, cum i se ordonase, ci așa cum voia el: mai întâi făcu un drum până la bucătării, apoi o alee rotundă, largă cât trei lungimi de lopată, pentru tovarășii săi *zeki*.

Se gândea mereu la fiica lui. El și soția își trăiseră viața. Fiii erau după sârmele ghimpate, dar erau bărbați. Dacă lucrezi în tinerețe, îți prinde bine după aceea. Dar fata?

Deși un ochi era pierdut în întregime, iar celălalt vedea numai pe sfert, trasă în toată curtea un oval impecabil, ca tras cu compasul. Nu răsărise încă soarele, era ora șapte când primii amatori de plimbare coborâră scara. Erau Potapov și Horobrov, care se treziseră mai devreme și își făcuseră toaleta înainte de trezirea generală, ca să se poată plimba.

Aerul, raționalizat, era prețios.

— Ce se întâmplă, Danilîci? întrebă Horobrov ridicând gulerul paltonului civil ros pe care îl purta în ziua îndepărtată a arestării. Nu te-ai culcat?

— Oare te lasă să dormi, nemernicii ăștia? răspunse Spiridon. Dar nu asta era durerea lui. Într-o oră de muncă tăcută, toate gândurile negre referitoare la călăi zburaseră. Fără să și-o spună, Spiridon hotărâse în inima lui că, dacă fiica lui făcuse prostii, era prima care le regreta și că trebuia să-i răspundă blând, nu s-o condamne.

Gândul acesta esențial referitor la fiica lui, care cădea parcă din vârful teilor imobilizați în răsărit, gândul acesta începea să fie acoperit de grijile mărunte ale zilei care începea: scândurile acelea două acoperite de zăpadă și mătura care avea nevoie de o coadă nouă.

Totuși, în timp ce mătura drumul pentru mașini și angajații „externi" din fața postului de gardă, Spiridon își puse lopata pe umăr, înconjură clădirea *șarașkăi* și dispăru.

Sologdin, ușor, zvelt, cu moltonul pe umeri, în ciuda frigului, se îndreptă spre trunchi. (Când mergea așa, spunea despre el însuși, ca despre un altul: „Ia te uită, contele Sologdin!") După discuția absurdă cu Rubin, după acuzațiile agasante ale acestuia, petrecuse o noapte proastă, prima în doi ani de *șarașka*, și căuta în dimineața aceasta în aer liber singurătatea și liniștea de care avea nevoie ca să gândească. Lemnul era deja tăiat, trebuia numai să-l despice.

Potapov, cu paltonul Armatei Roșii - cel pe care i-l înapoiaseră la luarea Berlinului, agățându-l pe un tanc pentru o misiune de comando (era ofițer înainte de război, dar prizonierii nu aveau dreptul la grade) - se plimba liniștit cu Horobrov și piciorul rănit se dezaxa ușor la fiecare pas.

Horobrov nu avusese timp să se trezească bine și să se spele, dar gândurile lui erau deja cuprinse de o luciditate mereu la pândă, ascuțită de ură. Cuvintele îi scăpau, dar după ce desenase în aer o buclă sterilă, reveneau ca un bumerang și îi sfâșiau pieptul.

— Cu puțin timp în urmă citeai că lanțul Ford transformă omul în mașină și că ea este expresia cea mai inumană a exploatării capitaliste! Trec cincisprezece ani și același lanț, rebotezat *val*, este sărbătorit ca modul de producție cel mai modern și mai perfecționat! În '45, Chiang Kai Shek era aliat, în '49 au reușit să se debaraseze de el - este deci o viperă,

cu toată *clica* lui. În momentul acesta încearcă să-l joace pe degete pe Nehru, vorbind despre regimul lui de bătăuș. Dacă reușesc să-l facă să cadă, se va vorbi despre clica lui Nehru refugiată în Ceylon. Bolșevicii se adaptează oricărei circumstanțe cu o asemenea nerușinare, încât, dacă vor trebui să recurgă la un nou botez în masă în Rusia, vor găsi o recomandare ad-hoc în Marx și vor adăuga la asta sosul ateismului și al internaționalismului.

Potapov se trezea întotdeauna melancolic. Dimineața era singurul moment în care se putea gândi la viața lui distrusă, la fiul care creștea departe de el, la soția care se usca departe de el. Apoi se lăsa purtat de febra muncii și nu mai avea timp să judece.

Horobrov avea dreptate, bineînțeles, dar Potapov simțea în el un exces de furie și o anumită înclinație de a lua Occidentul ca martor la afacerile noastre. De partea lui, Potapov estima că disputa dintre popor și putere trebuia rezolvată pe altă cale (nu știa care), dar în *familie*. Așa că mergea în tăcere, cu pasul lui inegal de șchiop, încercând să respire cât mai adânc și cât mai regulat posibil.

Amândoi făceau tur după tur.

Numărul plimbăreților crescu. Câte unul. Câte doi. Uneori câte trei. Ținând din diverse motive la secretul conversațiilor lor, se sileau să păstreze distanța și să nu se depășească fără să fie nevoie.

Ziua se ivea cu greu. Cerul, acoperit de nori de zăpadă, întârzia să reflecte luminile dimineții. Felinarele își aruncau și acum cercurile galbene pe sol.

Aerul avea prospețimea pe care o răspândește zăpada proaspăt căzută. Nu scârțâia, se lăsa ușor sub tălpi.

Drept, foarte înalt, cu o pălărie de fetru, Kondrașov se plimba cu Gherasimovici cel scund și slăbuț, vecinul lui de cameră, a cărui caschetă ajungea deasupra umerilor.

Zdrobit de vizita din ajun, Gherasimovici rămăsese în pat toată duminica, ca un adevărat bolnav. Strigătul de adio al soției lui îl tulburase.

Timpul lui de pedeapsă nu se putea scurge în același ritm. Natașa nu mai avea putere să îndure acești trei ani de la urmă. Trebuia să facă ceva. „Trebuie să te gândești la ceva", îi spusese ea cu un ton de reproș, știind ce minte avea.

Proiectul lui nu era nesemnificativ, era chiar prea prețios ca să poată fi dat în mâinile *lor*, contra unei gamele de zeamă.

Bineînțeles, dacă ar fi putut face ceva liniștit, o jucărioară pentru eliberarea lui anticipată... Lucrurile acestea nu se întâmplă. Știința nu-ți dă nimic gratis, ca și viața.

Dimineața nu îl pusese pe picioare. Trebuise să se forțeze să iasă la plimbare, pătruns de frig, înfofolit, fusese cât pe ce să se întoarcă de la

ușă. Dar dăduse peste Kondrașov-Ivanov și acum făcea un tur cu el, tur continuat tot restul plimbării.

— Cuuuum?! Nu știți nimic despre Pavel Dimitrievici Korin? spuse Kondrașov stupefiat, de parcă o asemenea cunoștință ar fi fost la îndemâna oricărui școlar. Oh! Oh! Oh! Se pretinde că a făcut, dar nimeni nu l-a văzut, un tablou surprinzător: *Rusia care se duce*. Unii vorbesc de șase metri, alții de doisprezece în lungime. I se pun bețe în roate, nu îl expun nicăieri, lucrează la tabloul acesta pe furiș și, la moarte, îl vor pune poate sub lacăt.

— Ce e pictat pe el?

— Nu garantez nimic, spun doar ce mi s-a spus. Se pare că e un drum mare din Rusia Centrală, cu ondulări de teren, păduri și altele. Pe drum se scurge un fluviu de oameni, cu fețe gânditoare. Fiecare față e lucrată complet. Fețe din acestea se văd numai în fotografiile vechi de familie, nu mai există printre noi. Fețele rușilor vechi, radioase, fețe de mujici, de plugari, de meșteșugari bătrâni — frunte înaltă și bombată, barba în evantai, tineri la piele, privire și gândire până la optzeci de ani. Fețe de fete tinere, pe care un aur invizibil le ferește de murdărie și pe care nu ți le poți imagina în îmbulzeala bestială a unei piste de bal popular. Și bătrâne demne și grave. Preoți cu păr argintiu, în patrafire, care înaintează. Călugări. Deputați în Duma de Stat. Studenți cam bătrâni, cu jachete. Liceeni în căutarea adevărului universal. Doamne de o frumusețe măreață, în haine de oraș Belle Epoque. Și apoi un bărbat care seamănă bine cu Korolenko. Și iar mujici, și mujici... Cel mai teribil e că oamenii aceștia nu sunt grupați. Timpul se învârte pe balamale! Nu vorbesc. Nu se privesc, nici nu se văd. *Merg*, fără să calce pe un drum real, nu, doar *merg*. *Se duc* și noi îi vedem pentru ultima dată...

Brusc, Gherasimovici se opri:

— Scuzați-mă, trebuie să rămân singur un moment.

Se învârti în sec și, lăsându-l pe pictor cu brațele în aer, făcu cale întoarsă.

Ardea. Nu numai că văzuse tabloul, clar de parcă ar fi fost pictat, dar își spusese că...

Venise dimineața.

Supraveghetorul străbătu curtea strigând că plimbarea era gata.

În culoarul subteran, deținuții care se întorceau, înviorați, se trânteau peste un Rubin cu barba întristătoare, cu fața de o paloare maladivă, care încerca să le țină piept. Astăzi ratase nu numai ora tăierii lemnelor (de negândit după cearta cu Sologdin), dar și plimbarea. Un somn scurt și silit îl făcea să-și simtă corpul greu, de o insensibilitate vătuită. Nu avea aer, lucru pe care nu îl pot înțelege cei care respiră în voie, se forța acum să sară în curte ca să înghită o porție de aer proaspăt și să ia un pumn de zăpadă cu care să se frece.

Supraveghetorul, în picioare la capătul scării, nu îl lăsă să treacă.

Rubin rămase la picioarele scării, în buncărul cimentat în care pătrunsese zăpada și de unde cobora un curent de aer rece. Făcu trei moriști încete, expirând profund, apoi adună zăpada de pe fundul cuștii, își frecă fața și o luă spre închisoare cu pași înceți.

Spiridon, înfometat și vioi, făcu la fel, după ce măturase pista pentru mașini din fața postului de gardă.

La Statul Major, doi locotenenți - bărbatul cu mustață pătrată care părăsea garda și locotenentul Jvakun, care îl înlocuia - deschideau un plic și luau la cunoștință consemnele lăsate de maiorul Mîșkin.

Locotenentul Jvakun, un vlăjgan grosolan cu un obraz lung și impenetrabil, făcuse războiul cu gradul de plutonier-major în calitate de călău al diviziei lui - oficial „executor afectat tribunalului militar" - apoi fusese avansat. Ținea mult la locul lui din închisoarea specială Nr. 1 și, cum nu strălucise deloc la școală, trebui să citească de două ori consemnele lui Mîșkin ca să nu le încurce.

La ora nouă fără zece făcură apelul din cameră în cameră proclamând peste tot, așa cum li se ordonase:

„Toți deținuții trebuie să furnizeze maiorului Mîșkin în următoarele trei zile lista tuturor rudelor directe, după cum urmează: număr de ordine, nume de familie, prenume, prenumele tatălui, gradul de rudenie, locul de muncă, adresa personală.

Sunt considerate rude directe următoarele persoane: tată, mamă, soție legală înregistrată, fiu și fiică născuți dintr-o căsătorie legală. Toți ceilalți: frați, surori, mătuși, nepoți, nepoate și bunici sunt considerate rude indirecte.

Începând cu 1 ianuarie, corespondența și vizitele nu vor fi autorizate decât rudelor directe de pe lista deținuților.

În plus, începând de pe 1 ianuarie, formatul scrisorii lunare va fi fixat la o foaie dublă de caiet școlar".

Era atât de îngrozitor, de nemilos, că rațiunea nu reușea să digere conținutul acestei declarații. Așa că nu fură nici disperare, nici indignare, ci numai exclamații de o ironie biciuitoare care îl salutară pe Jvakun:

— Lamulți ani!

— Un an bun și fericit!

— Cucu!

— Denunțați-vă deci rudele!

— Copoii noștri nu pot face singuri asta?

— Și mărimea literelor din alfabet? Ei? Talia parantezelor? Jvakun, numărând capetele, încerca să rețină ce spusese fiecare, ca să transmită maiorului.

Și apoi, ori le faci bine, ori rău, prizonierii comentează întruna...

CAPITOLUL LXXV

Copleșiți, *zekii* se îndreptară spre diferitele lor sarcini.

Chiar și veteranii erau năuciți de duritatea ultimei dispoziții. De dubla ei cruzime. Mai întâi trebuia să plătești posibilitatea de a păstra o legătură slabă cu ai tăi printr-un denunț polițist, de care ei aveau să se folosească. Mulți reușiseră într-adevăr să ascundă faptul că aveau rude după gratii, asigurându-și astfel un loc de muncă și o locuință. Acum, noua măsură îndepărta femeile și copiii care nu erau înregistrați la starea civilă, frații, surorile, *a fortiori* verii. Or, după război, după bombardamente, exod și foamete, mulți *zeki* nu aveau alte rude. Și cum nu îți lăsau timp să te pregătești de arestare, iar aceasta nu este precedată de o mărturisire, de o comunicare sau de un bilanț al vieții, mulți deținuți lăsaseră „afară" tovarășe fidele, al căror buletin nu era murdărit de ștampila de înregistrare a actelor civile. Tovarășele acestea erau tratate acum ca niște străine...

În interiorul cortinei vaste de fier care îmbrățișa perimetrul țării, o altă cortină cădea peste Marfino, cortină de oțel, îngustă, ermetică.

Chiar și entuziaștii muncii la comandă rămăseseră cu brațele neputincioase. La zgomotul soneriei ieșiră agale, se grupară pe culoare, fumară, pălăvrăgiră. Continuară să fumeze și să pălăvrăgească și în fața meselor de lucru. Problema care îi preocupa pe toți era să afle de ce fișierul central al MGB-ului nu adunase și nu sistematizase încă toate informațiile despre toate rudele *zekilor*. Novicii și naivii considerau Securitatea statului atotputernică, omniscientă, în stare să se lipsească de lista aceasta delatoare. Veteranii clătinau din cap cu un aer înțelept; explicau că Securitatea statului era un mecanism enorm și nebun, ca toate mașinile de stat; că fișierul rudelor era în dezordine; că în spatele ușilor îmbrăcate în mușama neagră, birourile personalului și birourile speciale nu se oboseau să „se lupte cu șoarecii" (se mulțumeau cu nutrețul oferit de guvern) și nu se străduiau să pescuiască informații dintr-o infinitate de note confidențiale; că secretarii închisorilor nu făceau la timpul potrivit sondajele necesare în registrele de vizite și pachete; că astfel lista rudelor cerută acum de Klimentiev și Mîșkin era mijlocul sigur de a-i lovi mortal pe cei pe care îi iubeau.

Pălăvrăgeau, nimeni nu avea chef de lucru.

Or, dimineața aceasta inaugura ultima săptămână din an în care, după previziunile direcției institutului, trebuiau să facă „o sforțare eroică" pentru a îndeplini planul anual pentru 1949 și planul din decembrie, pentru a elabora și adopta planul pentru 1950, cel din primul trimestru al anului și, deosebit, cel din ianuarie și din prima decadă a lui

ianuarie. Așternerea tuturor planurilor pe hârtie cădea în sarcina direcțiunii, iar munca, pe spinarea deținuților. Așa că era important ca aceștia din urmă să aibă chef de treabă.

Comandamentul institutului nu știa nimic despre teribilul anunț citit în dimineața aceea de comandamentul închisorii, în opoziție cu planul său anual.

Nimeni nu ar fi îndrăznit să bănuiască faptul că Ministerul Securității statului trăia după Evanghelie. Avea o trăsătură evanghelică, totuși: mâna lui dreaptă nu știa ce făcea mâna stângă.

Maiorul Reutmann, cu fața proaspătă după ras, scăpat de incertitudinile nocturne, adunase pentru o ședință de informare o reuniune consultativă a personalului activ, grupând toți *zekii* și toți externii Laboratorului de acustică. Reutmann avea buze proeminente, negroide, și o față lungă și inteligentă. Pieptul lui slab era încins, pe deasupra unui veston prea larg, cu un centiron deosebit de inoportun. Ar fi vrut să facă pe viteazul și să biciuiască antrenul subordonaților săi, dar pe sub bolți plana un suflu de ruină: centrul camerei era ca un orfan fără blocul Vocoder, mutat; nici urmă de Priantcikov, perla coroanei acustice; nici urmă de Rubin, încuiat la etajul doi, în compania lui Smolosidov; și chiar și Reutmann se grăbea să termine, ca să meargă și el.

Dintre externi lipsea Simotșka, pentru că intra în tură după prânz. Măcar nu era acolo! Era singurul lucru care l-ar fi putut ușura pe Nerjin în momentul acela! Nu s-ar fi putut explica prin gesturi sau bilețele!

Nerjin ședea în mijlocul consultanților, sprijinindu-se de spătarul primitor și elastic al scaunului, cu picioarele pe bara scaunului din față. Se uita mai ales pe fereastră.

Afară se pornise un vânt din vest, vizibil umed. Plumbuia norii de pe cer, înmuind și măturând zăpada căzută. Încă un dezgheț putred, idiot.

Nerjin dormise prea puțin, fața îi era descompusă și ridurile, profunde în lumina cenușie. Resimțea sindromul dimineților de luni, atât de cunoscut prizonierilor, care își spun întotdeauna că nu vor mai avea niciodată putere să se miște sau să trăiască.

Ce poate să însemne o vizită, o dată pe an? Ieri o avusese pe a lui. I se părea că ce era mai urgent, mai necesar, fusese spus, și încă de mult! Or, de astăzi încolo?...

Când să-i spună? Să-i scrie? Dar cum să scrie lucrurile astea? Poți să menționezi locul de muncă?... După vizita de ieri era clar că nu.

Sau să-i explici următoarele: fiindcă nu pot oferi informații despre tine, trebuie să încetăm corespondența? Dar adresa de pe plic ar fi un denunț!

Să nu scrie deloc? Ce ar gândi ea? Ieri îi zâmbeam - începând de astăzi tac pentru totdeauna?

Presiunea unei menghine, nici poetică, nici metaforică, a unui cleşte enorm cu fălcile sale pătrate, fasonat în aşa fel încât să te poată strânge de gât îi strângeau pieptul şi îi tăiau răsuflarea.

Nici o ieşire posibilă. Totul mergea rău.

Reutmann, miop şi bine crescut, se uita la asistenţă cu priviri tandre prin ochelarii groşi, vocea lui nu avea nimic poruncitor şi, cu sfârşeală şi aproape implorând, vorbea despre planuri, planuri, planuri.

Strica orzul pe gâşte.

Înconjurat de scaune şi mese, lipsit de aer şi mişcare, strâns între fălcile de fier, Nerjin era însăşi imaginea sfârşelii, cu colţurile gurii lăsate. Ochii lui se reduceau la o crăpătură şi fixau cu indiferenţă, în gardul întunecat, postul de gardă, cu *papagalul* plantat în faţa ferestrei.

Sub faţa aceasta de o imobilitate liniştitoare clocotea furia.

Anii vor trece, şi dintre toţi oamenii aceştia care auziseră anunţul de dimineaţă, dintre toţi bărbaţii doborâţi, indignaţi, descurajaţi, clocotind de mânie, unii vor coborî în mormânt; alţii se vor îmblânzi, se vor dezumfla; alţii vor uita totul, se vor lepăda, prea fericiţi să calce în picioare trecutul lor de ocnaşi; alţii, cu o piruetă, vor afirma că toate acestea au fost rezonabile şi deloc inumane; poate că nici unul dintre ei nu se va gândi să le aducă aminte călăilor de azi ce au făcut cu sufletele oamenilor!

Coasta e abruptă, dar treci repede, nenorocirea grea, dar ieşi din ea.

Ce putere au oamenii să uite! Să uite jurămintele din 1917. Să uite angajamentele din '28. An după an, abrutizaţi, docili, să coboare din ce în ce mai mult în toate: mândrie, libertate, îmbrăcăminte, hrană! Şi memoria lor e din ce în ce mai scurtă, mai umilă dorinţa de a se ascunde într-o gaură, într-o groapă, într-o fisură, pentru a-şi trăi acolo viaţa de azi pe mâine.

Nerjin simţea tot mai puternic datoria, vocaţia lui de avocat al tuturor. Ştia că era înzestrat cu puterea exasperantă de a nu pierde nimic din vedere, de a nu se înmuia niciodată, de a nu uita nimic.

Şi pentru toate, pentru toate, pentru toate, pentru anchetele torturante, pentru slăbănogii care agonizau în ocnă, pentru anunţul din dimineaţa aceasta: patru cuie - o amintire fixată! Patru cuie pentru fiecare minciună: în mâini şi în picioare. Şi să rămână suspendată minciuna lor şi să pută până se stinge soarele, până nu va mai fi viaţă pe planeta terestră.

Şi dacă nu va fi altcineva, va bate el, Nerjin, cuiele acestea.

Nu, când eşti prins în menghina de fier, nu te mai poţi gândi la zâmbetul sceptic al lui Pyrrhon.

Urechile lui Nerjin îl ascultau pe Reutmann fără să-l înţeleagă. Numai auzindu-l cum repeta cuvintele „promisiuni socialiste" îl cuprindea dezgustul. Îşi făcuse partea lui din *planuri*, de bine, de rău. Era expert în fabricarea lor. Se străduia să expună în zece rubrici voluminoase din

planul lui anual o muncă destul de ușoară: fie că era vorba despre ceva deja făcut sau care nu cerea prea multe eforturi, sau pur și simplu de un miraj. Dar după ce termina planul, geluit și rindeluit de minune, supus aprobării superiorilor și aprobat, și considerat ca fiind limita posibilului - imediat, contrazicând acceptarea acestei limite și ca pentru a-și sfida sentimentele de prizonier politic, i se propunea în fiecare lună lui Nerjin să răspundă spontan planului printr-o „promisiune socialistă" în domeniul științei și să se pună garant;

După Reutmann luă cuvântul un extern, apoi un *zek*. Adam Veniamovici întrebă:

— Ce credeți, Gleb Vikentici?

Cu patru cuie! Ce putea să le spună?

Întrebarea nu-l trezi. Nu scoase din departamentul secret al creierului cele patru cuie pe care le ținea strânse. La duritatea lor nemiloasă de fiare trebuia să răspundă printr-o viclenie de fiară! De parcă n-ar fi așteptat decât această invitație, Nerjin se ridică bine dispus, cu fața plină de un interes candid:

— Pentru anul 1949, grupul de studii articulatorii a îndeplinit integral planul după toate indiciile. În momentul acesta lucrez la formularea intonației articulatorii a frazei, după teoria probabilităților, pe care îmi propun s-o termin în martie, și care ne va da posibilitatea să împărțim frazele în grupuri articulatorii cu o rigoare științifică. În plus, pentru primul trimestru, chiar și în absența lui Lev Grigorievici, mă gândesc la o amplă clasificare a vocilor omenești, obiectivă în măsura în care recurge la instrumente, subiectivă pentru partea descriptivă.

— Da, da, da, vocile! Foarte important, îl întrerupse Reutmann, călăuzit de dorințele lui fonoscopice.

Paloarea austeră a lui Nerjin, sub părul despărțit în două, evoca un martir al științei, al științei articulației.

— Trebuie de asemenea să biciuim emulația, desigur, nu ne poate face decât bine, concluziona el cu un aer pătruns. O să ne ținem de asemenea promisiunile socialiste pentru 1 ianuarie. Estimez că este de datoria noastră, pentru anul viitor, să muncim mai mult și mai bine decât în timpul anului trecut (în care nu făcuse nimic).

Alți *zeki* luară cuvântul. Natura îi îndemna să mărturisească înaintea lui Reutmann și a adunării că nu se puteau gândi la planuri, și nici măcar să simuleze munca, fiindcă li se răpise ultima umbră de viață familială. Direcțiunea nu se aștepta la așa ceva, avea în cap numai „sforțarea eroică". Chiar dacă unul dintre ei ar fi scuipat bucățica, Reutmann și-ar fi pierdut prestanța, ar fi clipit cu un aer ofensat, dar reuniunea s-ar fi desfășurat în continuare la fel.

Închiseră și Reutmann, cu o agilitate tinerească, sări câte două trepte ca să urce la etajul al doilea și să bată la ușa ultrasecretă în spatele căreia se afla Rubin.

Ipotezele fierbeau deja. Acum se confruntau benzile magnetice.

CAPITOLUL LXXVI

La baza Marfino, brațul secular al CEKA se sprijinea în același timp pe maiorul Mîșkin, Nașul închisorii, și pe maiorul Șikin, Nașul Secției de Producție. Integrați în două departamente diferite, supraveghind lucruri distincte, nu erau rivali. Un fel de indolență îi împiedica totuși să colaboreze: birourile lor erau situate în clădiri diferite și la etaje diferite, la telefon nu se vorbea despre afacerile „operaționale" și, în plus, având același grad, fiecăruia i se părea că nu se cade să se deranjeze primul și să-i facă plecăciuni celuilalt. Așa că munceau, unul asupra sufletelor nocturne, altul asupra celor diurne, și se putea să nu se întâlnească luni la rând, deși în raporturile sau planurile trimestriale fiecare vorbea despre necesitatea de a coordona strâns toate activitățile „operaționale" ale bazei.

Într-o zi, citind *Pravda*, maiorul Șikin rămase gânditor în fața titlului unui articol: „Un om care își iubește meseria", consacrat unui propagandist căruia îi plăcea să explice totul: muncitorilor - importanța randamentului crescut, soldaților - necesitatea sacrificiului, alegătorilor - dreptatea politicii duse de blocul comuniștilor și al celor apolitici. Titlul acesta îi plăcu lui Șikin. Concluziona că nu își greșise cariera: nici o altă meserie nu îl tentase vreodată, o iubea pe a lui și ceea ce îi oferea.

La vremea lui, Șikin fusese elev în școala GP-ului, apoi urmase cursurile de perfecționare pentru anchetatori, dar avea puțină practică în domeniul acesta și nu putea fi considerat un adevărat judecător de instrucție. Condusese un grup „operațional" al GP-ului însărcinat cu transporturile; oficiase ca scrutător special al NKVD-ului însărcinat cu supravegherea buletinelor de vot contrarevoluționare în timpul alegerilor Sovietului Suprem; în timpul războiului condusese o secțiune a cenzurii militare la nivelul corpului armatei; apoi lucrase într-o secțiune de repatrieri, apoi într-un lagăr de control și filtraj; apoi fusese instructor special în timpul expulzării grecilor din Kuban, cu destinația Kazahstan; în cele din urmă, delegat operațional la Institutul de Cercetări din Marfino. Toate lucrările acestea puteau fi rezumate prin cuvântul „opercekist".

Opercekismul era într-adevăr meseria pe care o iubea Șikin. Care dintre colegii lui n-ar fi făcut la fel? Era o meserie lipsită de pericole: pentru orice operațiune, superioritatea materială era realizată: doi sau trei cekiști înarmați contra unui dușman dezarmat, neprevenit, uneori scos din pat.

Și apoi, erai plătit din gros, aveai acces la cele mai bune magazine rezervate, ți se dădeau cele mai bune apartamente confiscate de la

condamnați și dreptul la pensii superioare pensiilor militare, precum și dreptul la case de odihnă de primul rang.

Nu te istoveau: nu cunoșteai normele de producție. Adevărul era că niște prieteni îi povestiseră lui Șikin că în '37 și în '45, anchetatorii munciseră ca niște boi în jug, dar Șikin nu cunoscuse uraganul acesta și rămânea sceptic. În perioada fastă puteai să dormi luni întregi în birou. MVD-ul și MGB-ul aveau un stil de lucru comun: nu le plăcea să se grăbească. La ponderația naturală a fiecărui om ghiftuit se adăuga încetineala prescrisă de instrucțiuni, care acționa eficace asupra inculpatului și îți permitea să-i scoți gărgăunii din cap: creioanele se ascuțeau îndelung, tocurile erau alese cu grijă, erau ezitări legate de hârtie, se notau răbdător toate deșertăciunile procedurii și toate notele din toate circularele oficiale. Această încetineală insinuantă avea efectele cele mai salubre asupra nervilor cekiștilor și le favoriza longevitatea.

Lui Șikin îi plăcea și ordinea în care se desfășura munca lui pentru CEKA. Aceasta se datora, în fond, unei contabilizări, *stricto sensu*, dar o contabilizare exhaustivă, care descoperea esența socialismului. Nici o discuție nu se termina în coadă de pește. Trebuia încununată cu redactarea unui denunț, cu semnarea unui proces-verbal sau a unei promisiuni de declarații veridice, de non-divulgare, a angajamentului de a nu-și părăsi domiciliul, cu recunoașterea unei informații, a unei recipise. Era deci neapărată nevoie de atenția răbdătoare, de punctualitatea unui Șikin, pentru a nu scăpa toate hârtiile acestea în haos, pentru a le clasa pe dosare pe care să poți pune mâna în orice moment (în calitate de ofițer, Șikin nu-și putea asuma munca fizică de clasare, care era încredințată unei domnișoare de la secretariatul general, o gloabă înaltă și mioapă care depusese jurământul).

Munca aceasta de opercekist îi plăcea lui Șikin mai ales fiindcă îi dăruia un ascendent asupra oamenilor, îl impregna cu atotputernicia ei și încununa toți agenții cu o aură misterioasă în ochii profanilor.

Șikin era flatat de respectul, de teama pe care le trezea colegilor săi cekiști non-„operaționali". Toți – colonelul-inginer Iakonov, ca și ceilalți - trebuiau să-i furnizeze un bilanț al activității lor la prima somație. Șikin nu trebuia să dea socoteală nimănui. Atunci când cobora pe covorul de pe scări cu fața lui brună, tufa de păr cărunt și servieta lui mare sub braț, tinerii locotenenți ai MGB-ului se dădeau la o parte cu modestie, deși era destul loc pe scări, grăbindu-se să-l salute primii, iar Șikin resimțea cu mândrie tot prețul și deosebirea lui.

Dacă i s-ar fi spus - dar nimeni n-o făcuse niciodată - că își atrăsese ură, că fusese călăul altor oameni, s-ar fi indignat cu toată buna-credință. Suferința altuia nu fusese niciodată plăcerea și scopul lui. Există oameni de teapa aceasta, văzuse la teatru și la cinema, sadici nebuni după tortură, care nu mai au nimic omenesc, dar aceștia sunt întotdeauna albii și fasciștii. Șikin nu făcea altceva decât să-și

îndeplinească datoria și singurul lui scop era să împiedice faptele și gândurile vătămătoare.

Într-o zi, pe scara mare folosită de externi și *zeki*, fu găsit un sul de hârtie conținând o sută cincizeci de ruble. Doi locotenenți de serviciu îl descoperiseră și, cum erau doi, nu îl luară și nu-și bătură capul să găsească proprietarul. Îi înmânară deci chilipirul maiorului Șikin.

Să găsești bani pe o scară pe care trec deținuții, bani călcați în picioare de oameni care nu au voie să dețină bani, era o adevărată afacere de stat! Șikin nu vru să-i dea prea multă amploare și afișă acest anunț:

„Persoana care a pierdut 150 r. pe scară poate veni la orice oră să le reclame de la maiorul Șikin".

Era o sumă rotundă. Dar respectul universal și teama inspirată de Șikin erau atât de mari, că trecură zile, săptămâni și nimeni nu se prezentă să recupereze suma pierdută, anunțul se ponosi, se umplu de praf, unul din colțuri se dezlipi și în cele din urmă un creion albastru îl completă cu aceste litere de tipar:

„N-ai decât să ți le bagi pe gât, șacalule!"

Ofițerul de gardă smulse anunțul și îl duse maiorului. Șikin străbătu îndelung laboratoarele și compară nuanțele diverselor creioane albastre. Această injurie grosolană îl afectase pe nedrept. Nu avusese niciodată intenția să pună mâna pe banii altcuiva. Ar fi vrut mai bine să-l vadă pe proprietar, să facă din el eroul unui edificator dosar politic, să-l urmărească în toate reuniunile politice referitoare la vigilență, să-i restituie banii numaidecât, pe cuvânt de onoare!

Dar nu putea totuși să arunce banii aceștia în stradă! După două luni, maiorul îi făcu cadou fetei înalte cu ochi întunecați care venea să claseze dosarele o dată pe săptămână.

Până atunci tată de familie ireproșabil, Șikin fusese prins nebunește în mrejele acestei secretare de treizeci și opt de ani, râncedă, cu picioare groase și comune, căreia îi ajungea numai până la umăr. Descoperi în ea ceva neprobat până atunci. I se părea că trece prea mult timp între vizitele ei și pierdu orice prudență: refugiat împreună cu ea într-o cameră cu ocazia lucrărilor de reparație, fu surprins. Amândoi fură auziți - și chiar văzuți printr-o crăpătură - de doi prizonieri, un tâmplar și un ipsosar. Zvonul se răspândi, *zekii* râseră cu gura până la urechi de păstorul lor, se gândiră să-i scrie soției lui, dar nu-i știau adresa. În lipsă de ceva mai bun, îl denunțară superiorilor.

Nu era în puterea lor să-l înlăture pe delegatul operațional. Generalul de divizie Oskolupov îl mustră pe Șikin nu pentru raporturile lui cu secretara (asta privea numai moralitatea domnișoarei), nici fiindcă făcuse așa ceva în timpul orelor de lucru (ziua maiorului Șikin nu era „normalizată"), ci pur și simplu fiindcă o făcuse în văzul deținuților.

Luni, pe 26 decembrie, maiorul Șikin veni puțin după ora nouă dimineața. Chiar dacă ar fi venit după prânz, nimeni nu i-ar fi spus nimic.

La etajul doi, în fața biroului lui Iakonov, se afla o fundătură, un capăt de hol neluminat de nici un bec, și în care se deschideau două uși: cea de la biroul lui Șikin și alta de la Comitetul Partidului. Două uși capitonate cu piele neagră, fără cea mai mică inscripție. Vecinătatea celor două uși în fundătura aceasta obscură era problema lui Șikin: de la distanță nu puteai să vezi unde intrau musafirii.

Astăzi, apropiindu-se de biroul său, Șikin se întâlni cu secretarul Comitetului de Partid, Stepanov, un om bolnăvicios și slab, ai cărui ochelari străluceau cu o fosforescență plumburie. Își strânseră mâinile. Stepanov îi propuse cu voce joasă:

— Tovarășe Șikin (nu spunea nimănui pe numele patronimic sau prenume), treceți pe la mine, să mai pocnim biluța.

Invitația aceasta evoca biliardul portativ al Comitetului de Partid. Șikin se ducea din când în când să mai joace o bilă, dar astăzi îl așteptau afaceri grave și își scutură cu demnitate părul argintiu.

Stepanov suspină și se duse să-și necăjească bilele în singurătate.

Intrând în birou, Șikin puse servieta pe masă cu precauție - toate hârtiile lui, confidențiale sau ultraconfidențiale erau închise într-un seif și nu vedeau niciodată lumina zilei, dar nu putea să se plimbe fără servietă, nici să renunțe să facă impresie. Așa că transporta în ea, ca să citească acasă, revistele *Ogoniok, Crocodilul, Turul lumii*, la care ar fi putut să se aboneze pentru câțiva lei. Traversă apoi covorul, făcu o scurtă staționare în fața ferestrei, se întoarse spre ușă. S-ar fi spus că toate gândurile prinse în biroul acesta, în spatele seifului, în spatele dulapului sau al divanului veneau să-l încercuiască, cerându-i toată atenția.

Ce corvoadă! Dar ce corvoadă!...

Își frecă cu amândouă mâinile periuța scurtă și cenușie.

Trebuia să pună mai întâi la punct o inițiativă considerabilă la care se gândea de luni de zile, aprobată de Iakonov, presărată cu fainã, dar necoaptă. Era noul regulament privind depozitarea ciornelor secrete. Analizând subtil problema vigilenței din Institutul Marfino, maiorul Șikin stabilise, cu foarte multă mândrie, că secretul, în sensul propriu-zis al cuvântului, lăsa mult de dorit. Desigur, fiecare cameră avea seifuri din oțel înalte cât omul, în număr de cincizeci, trofee aduse de la jefuirea firmei Lorenz. Desigur, toate documentele secrete, semisecrete și asimilate erau închise în ele în prezența responsabililor de gardă în timpul pauzelor de prânz și cină, ca și în timpul nopții. O neglijență tragică cerea ca acolo să fie depuse numai lucrările în formă, terminate sau nu. Ideile intuitive, ipotezele embrionare, presupunerile confuze încă nu erau închise, adică exact materia de lucru pentru anul următor, adică exact perspectivele cele mai fecunde. Un spion agil, obișnuit puțin cu tehnica, nu avea decât să treacă peste sârmele ghimpate, să intre în „zonă", să descopere în fundul unui coș o bucată de foaie cu un desen

sau o schemă provizorie, să o scoată - și spionajul american cunoștea orientarea lucrărilor noastre. Ca un om conștiincios, maiorul Șikin îi ordonă într-o zi portarului Egorov să trieze în prezența sa, în curte, conținutul unui coș de gunoi. Descoperi acolo două hârtii boțite, amestecate cu zăpadă și scrum de țigară, pe care, evident, figuraseră desene. Șikin nu șovăi să ia hârtia aceea mizerabilă de un colț și s-o depună pe biroul colonelului Iakonov. Acesta dădu din colț în colț! Așa că fu adoptat proiectul lui Șikin referitor la instituirea ciornelor nominative confidențiale. Albumele acestea fură livrate imediat de către depozitele MGB-ului. Două sute de pagini mari în fiecare album, fiecare numerotată și legată de celelalte cu un fir de plumb. Ciornele acestea aveau să fie distribuite la toată lumea, în afară de lăcătuși, turnători și portar. Cu toții vor fi obligați să scrie numai pe aceste pagini. În afară de abolirea ciornelor normale și nefaste, proiectul implica o altă inovație prețioasă: controlul gândurilor! Fiindcă trebuia să dateze fiecare zi, maiorul Șikin putea să controleze orice deținut, să știe cât a gândit miercuri, ce idei noi i-au venit vineri. Aceste două sute cincizeci de ciorne aveau să fie două sute cincizeci de Șikini, suspendați mereu în spatele fiecărui prizonier. Vicleni și leneși, deținuții trăgeau chiulul la cel mai mic pretext. Un muncitor e judecat după ceea ce produce. Dar să supraveghezi un inginer, un savant: aceasta era descoperirea maiorului Șikin! (Păcat că opercekiștii nu primeau Premiul Stalin!) Astăzi trebuia să verifice dacă ciornele fuseseră împărțite celor în drept și dacă aceștia începuseră să le umple.

A doua grijă a lui Șikin pentru ziua în curs era să pună un punct final listei deținuților care trebuiau trimiși în lagăr, așa cum prevăzuse în ultimele zile direcțiunea lagărului, și să precizeze când vor putea dispune de mijloacele de transport promise.

Șikin era, de asemenea, foarte preocupat de o anchetă, superb inaugurată de ajutoarele sale, dar care bătea pasul pe loc, referitoare la „deteriorarea unei mașini-unelte". Zece deținuți transportaseră din laboratorul nr. 3 la atelierul de mecanică acea mașină faimoasă, care se fisurase. Într-o săptămână de anchete înnegriseră optzeci de pagini de procese-verbale, dar adevărul rămânea ascuns: prizonierii în cauză nu erau născuți de ieri.

În plus, trebuia să ancheteze proveniența unei cărți de Dickens, despre care Doronin îi raportase că era în semilună, citită în mod special de Abramson. Să convoci la interogatoriu un recidivist ca Abramson era curată pierdere de timp. Trebuia să solicite deci externii din anturajul lui și să-i terorizeze fără preambul: „Urciorul cu trandafiri a fost descoperit, *el* a mărturisit totul".

Câte corvezi! (Și nu știa că va mai avea de-a face cu un atentat la demnitatea justiției, întrupat în spectacolul *Procesul Prințului Igor*!)

Neștiind pe ce să pună mâna, Șikin își freca tâmplele și fruntea ca să taseze și să decanteze puțin clocotul acesta de idei.

Întrebându-se de unde să înceapă, Șikin hotărî să ia contact cu masele, adică să facă un tur pe culoare, în speranța că va întâlni un informator și-i va da de înțeles printr-o ridicare din sprâncene că trebuia să facă un raport urgent și să nu mai aștepte ordinea convocării prevăzută în organigramă.

De-abia ajunse în fața mesei plantonului, că auzi vorbindu-se la telefon despre nu știu ce echipă nouă.

Cum? Au putut să treacă așa peste etape? Într-o duminică, în absența lui Șikin, s-a putut constitui un nou grup la baza Marfino?

Plantonul îi povesti evenimentul.

Lovitură severă! Venise ministrul-adjunct, însoțit de generali, și Șikin nu era la bază! Maiorul murea de ciudă. Să-i furnizeze ministrului-adjunct ocazia să creadă că Șikin o lăsa mai moale cu „vigilența"! Nu putuse să-i prevină, să le schimbe părerea! Nu îl puteau include într-un grup însărcinat cu o asemenea responsabilitate pe blestematul de Rubin, omul acesta ambidextru, radical fals, care jură că el crede în victoria comunismului și refuză munca de informator! Și apoi, porcăria de program! Trebuia să i-o taie scurt!

Grăbindu-se încet, pășind prudent și mărunțel cu lăbuțele încălțate cu ciorapi de copii, Șikin își purtă capul mare spre sala 21.

De altfel, avea cu ce să-i taie craca de sub picioare lui Rubin. În zilele din urmă, acesta scrisese Sovietului Suprem ca să reclame revizuirea procesului său. Șikin nu avea decât să alăture cererii o atestare favorabilă sau foarte răutăcioasă (ca data trecută).

Ușa sălii 21 era plină, fără panouri din sticlă. Maiorul o împinse. Ușa era încuiată. Bătu. Nu se auzi nici un zgomot de pași, dar ușa se deschise brusc. În spațiul liber se arătă Smolosidov, cu tupeul lui negru care nu prevestea nimic bun. La vederea lui Șikin nu se mișcă și avu grijă să nu deschidă ușa mai larg.

— Bună ziua, spuse Șikin, oțetit, puțin obișnuit cu asemenea primiri. Smolosidov era mai opercekist decât Șikin.

Sumbrul Smolosidov, cu brațele depărtate de corp ca toartele unui coș, cu torsul plecat ca acela al unui boxer, aștepta. Tăcut.

— Eu... Vreau... spuse Șikin dezumflat. Lăsați-mă să intru. Trebuie să cunosc echipa.

Smolosidov se dădu înapoi cu jumătate de pas, ținând de ușă, și făcu un gest spre Șikin. Acesta se strecură în spațiul îngust și își întoarse privirile spre degetul arătător al lui Smolosidov. Pe partea superioară a ușii era fixată o foaie de hârtie:

Lista persoanelor autorizate să intre la nr. 21:

1.Selivanovski, ministru-adjunct al MGB-ului.

2.Generalul Bulbaniuk, director al secției

3.Generalul Oskolupov, director al secției
4.Inginer-șef Reutmann, șef de grupă
5.Locotenent Smolosidov
6.Rubin, deținut.
Citit și aprobat
Ministrul Securității de Stat Abakumov.
Șikin, cuprins de un tremur religios, făcu un pas înapoi pe hol.
— Aș fi vrut... să vorbesc cu Rubin, murmură el.
— Imposibil! murmură la rândul lui Smolosidov.
Și închise ușa.

CAPITOLUL LXXVII

În aerul proaspăt al dimineții, tăindu-și lemnele, Sologdin rumega decizia din noaptea trecută. Uneori, gândurile categorice din starea de semitrezie pierd orice consistență la lumina zilei.

Amintirea lui nu înregistra nici o piedică, nici un icnet.

Dar cearta nu fusese sfârșită cu totul și asta nu-l lăsa să judece rațional. Noi argumente tăioase pe care nu le putuse prezenta în fața lui Lev îi veneau mereu în minte.

Era foarte furios și se mustra că lăsase discuția să ia o turnură atât de absurdă, din cauză că Rubin părea să fi dobândit dreptul de a judeca faptele lui Sologdin - mai ales decizia pe care trebuia să o ia astăzi. Putea să-l șteargă pe Rubin de pe lista prietenilor, dar nu putea să uite provocarea lansată. Provocarea aceasta rămânea și îl făcea să sângereze. Îi confisca lui Sologdin drepturile de inventator.

La început, cearta fusese utilă, ca orice luptă. Lauda este o supapă de eșapament care favorizează scăderile tensiunii interne și de aceea nu poate dăuna. Insulta, dimpotrivă, chiar cea mai nemeritată, este combustibil pentru cazanul nostru, nimic altceva.

Bineînțeles, tot ce înflorește vrea să trăiască. Dimitri Sologdin, cu capacitățile lui fizice și intelectuale ieșite din comun, nu furase recolta lui, partea sa de cremoase delicii.

Dar, așa cum spunea el însuși, un scop înalt nu poate fi atins decât prin mijloace înalte.

Anunțul făcut la ora ceaiului se lovea la el de o ironie radioasă, încă o mărturie a prevederii sale. Pusese punct atunci când trebuia și soția lui nu se va îngrijora că nu mai primește vești.

Înăsprirea generală a disciplinei penitenciare era un avertisment: climatul avea să devină tot mai aspru și nu trebuiau să creadă că vor părăsi închisoarea la „termenul legal" al pedepsei, cum s-ar zice.

Rămânea eliberarea anticipată.

Era deci invenția sau eliberarea - sau să nu mai trăiești niciodată.

La ora nouă, Sologdin fu printre primii deținuți care urcau scara spre biroul de desen, foarte vesel, crăpând de tinerețe, cu barbișonul blond ondulat („Ia te uită! Contele Sologdin!").

Ochii lui scânteietori de învingător se încrucișară cu privirea jinduitoare a Larisei.

Cât de mult se gândise la el, toată noaptea! Cum se bucura acum că stătea lângă el, ca să-l admire! Poate vor schimba chiar un bilețel.

Momentul era prost ales. Sologdin închise ochii cu un salut prietenesc și îi dădu imediat de lucru Iominei: să se ducă în atelierul de mecanică și să vadă câte șuruburi fuseseră livrate pentru bonul de comandă nr. 114.

O rugă să fie atentă. Larisa îi aruncă o ocheadă alarmată și perplexă. Se duse.

Dimineața cenușie răspândea o lumină atât de slabă, că plafonierele erau aprinse și trebuiră să aprindă și câteva lămpi de birou.

Sologdin scoase din masa Kuhlmann pionezele, fixă un colț mâzgălit și descoperi centrul cifratorului.

Doi ani din viața lui fuseseră absorbiți de munca aceasta. Doi ani de riguroasă economie intelectuală. Doi ani de ore matinale prețioase - fiindcă după-amiaza nu creezi nimic măreț.

În total - vânt?

Nu exista un mai bine revelator: puteai să iubești o țară atât de murdară? Poporul acesta, lipsit de Dumnezeu, care făcuse atâtea crime, ignorând orice căință, poporul acesta de sclavi merita sacrificii, merita să taie capete splendide în tăcerea anonimatului? Pentru o sută sau chiar două sute de ani, poporul acesta se va mulțumi cu troaca lui - atunci, în numele cui să sacrifici torța gândirii?

Nu era mai bine să păstrezi torța? După aceea n-aveau decât să se bată mai tare.

În picioare, devora substanța operei lui.

Îi mai trebuiau câteva ore, câteva minute poate ca să regleze fără greșeală marea problemă a vieții lui.

Desprinse foaia mare. Ea făcu un zgomot unduios, ca pânza unei fregate.

Una din desenatoare, conform ritualului de luni, făcea turul inginerilor și le cerea foile inutile, ca să le distrugă. Nu era bine să le rupi în bucățele și să le arunci într-un coș: se redacta un proces-verbal și erau arse în curte.

(Altă neglijență a maiorului Șikin: să se încreadă așa în foc! De ce nu instituise, alături de biroul de desen, un birou „operațional" care să-și petreacă timpul examinând toate desenele aruncate de celălalt birou?)

Sologdin luă un creion gros, tăie neglijent cu câteva linii diagrama centrală și înmulți ici și colo mâzgăliturile.

Apoi scoase piunezele, rupse o parte, o acoperi cu colțul mâzgălit, puse pe deasupra altă foaie inutilă, boți totul și îi întinse ghemotocul domnișoarei.

— Poftim, vă rog: trei foi.

În momentul acela se anunță o reuniune de informare. Toată lumea se adună și plecă.

Locotenent-colonelul șef al biroului, fără să-și părăsească scaunul și fără să insiste prea mult, vorbi despre planuri, planuri pentru viitor și promisiuni socialiste spontane. Indusese în plan, fără să creadă nici el, asigurarea că vor livra la sfârșitul exercițiului viitor proiectul tehnic al cifratorului absolut - acum îneca peștele ca să le lase inginerilor portițe de scăpare.

În ultimul rând, Sologdin fixa peretele cu privirea lui deschisă, care trecea pe deasupra capetelor. Fața lui era întinsă și proaspătă, n-ai fi spus niciodată că se gândea la ceva sau că era îngrijorat, ci mai degrabă că afla în conferință o ocazie de relaxare.

Or, dimpotrivă, reflecta cu cea mai mare tensiune. Asemenea instrumentelor optice, care mișcă poliedrele oglinzilor primind și trimițând raze pe rând, gândurile lui se roteau și se topeau după axe neparalele, care nu se întâlneau.

Și dintr-odată, ca o piatră de praștie, cea mai simplă dintre cele mai simple bănuieli îl lovi: oare nu îl spionau din ajun, de când primise Anton schița? Fetele vor duce imediat ciornele, îi vor șterpeli cifratorul.

Se frământa de parcă ar fi stat pe cuie. De-abia se termină conferința, că se apropie repede de desenatoare. Erau pe cale să redacteze procesul-verbal.

— V-am dat o anumită foaie din greșeală... Scuzați-mă... Aceasta... da, aceasta.

O duse în birou. O învârti pe dos. Privi în jurul lui. Larisa nu se întorsese, nu-l vedea nimeni. Cu un foarfece mare, cu mișcări rapide și inegale, tăie foaia în două și fiecare sfert în patru.

Așa era mai sigur. Încă o neglijență a maiorului Șikin: nu ordonase ca desenele să fie executate pe albume numerotate și plumbuite!

Întorcându-se cu spatele se duse într-un colț, strecură cele șaisprezece bucăți la piept prin răscroiala salopetei deformate.

Avea întotdeauna o cutie de chibrituri în sertar - pentru mărunte sacrificii.

Ieși din birou cu pasul unui om îngrijorat. O luă pe culoarul principal, apoi pe cel lateral, îndreptându-se spre toalete.

În prima, *zekul* Tiuniukin, turnător notoriu, se spăla pe mâini la robinet. În fund, în afară de vespasiene, se aliniau patru cabinete distincte. Prima ușă era închisă (Sologdin se asigură împingând-o), cele două din mijloc întredeschise, ultima tot închisă, dar ușa cedă. Aceasta avea o încuietoare bună. Sologdin intră, închise, pândi.

Scoase din sân două foi, luă chibriturile „Victoria", așteptă. Nu aprinse, temându-se să nu fie trădat de flacăra care se reflecta pe plafon și să nu se răspândească mirosul de ars prea repede în toaletă.

Intră cineva. Plecă împreună cu ocupantul primului cabinet. Atunci, Sologdin scapără. Sulful sări și se lovi de pieptul lui Sologdin. La al doilea chibrit, sulful se ținu tare, dar flacăra lui slabă nu fu în stare să aprindă lemnul răsucit și înnegrit al chibritului. După o flacără scurtă se stinse, degajând un fum pocăit.

Sologdin scoase o înjurătură obișnuită în lagăr. Chibrituri care nu se aprind, care nu ard! În ce țară mai găsești așa ceva? Trebuie să te străduiești ca să le poți fabrica! „Victoria"! Oare cum au obținut victoria lor?

Al treilea chibrit se rupse la apăsare. Al patrulea ieși rupt din cutie. Al cincilea avea un capăt pătrat, fără sulf.

În mânia sa, Sologdin smulse un mănunchi de bețe pe care le aprinse în același timp. Se aprinseră. Apropie hârtia. Hârtia Whatman nu punea probleme. Sologdin întoarse flacăra ca să ajungă. Dintr-odată, dezlănțuit, focul îi arse degetele. Puse cu grijă foile aprinse în vas, deasupra apei. Scoase încă un pumn de foi pe care le aprinse de la primele, cărora le îndreptă poziția ca să poată arde până la capăt. Cenușa lor neagră se scutură și începu să plutească pe apă.

Al doilea pumn luă foc. Îl lăsă, adăugă alte și alte foi. Acestea înăbușiră flacăra. Se ridică un fum acru de combustie lentă.

Cineva intră și se închise la două cabinete distanță. Fumul se ridica și acum. Putea să fie un prieten. Putea să fie un dușman.

Poate că fumul nu ajungea până la el. Poate că îl simțise și avea să dea alarma.

Sologdin simți că îl cuprinde tușea, dar știu să se stăpânească.

Dintr-odată, hârtia se aprinse și o coloană galbenă se îndreptă spre plafon. Flacăra, furioasă, usca pereții vasului și se temu să nu crape porțelanul.

Mai rămâneau două bucăți de hârtie, dar Sologdin nu le aruncă. Restul ardea. Trase apa cu ciudă. Apa țâșni și duse grămăjoara de cenușă neagră.

Așteptă, nemișcat.

Alți doi vizitatori sosiră cu un motiv neînsemnat, discutând:

— Vrea să intre în paradis pe spinarea altuia!

— N-ai decât să controlezi oscilograful, cât despre cooperare, un rahat!

Ieșiră. În urma lor sosi un altul, care se închise.

Sologdin rămase în picioare, în clandestinitatea aceasta umilitoare. Se gândi dintr-odată să vadă ce mai era pe foile rămase. Una din ele, un colț, avea o linie din desen. Cealaltă bucată era inima proiectului. Cu răbdare, Sologdin le rupse în bucățele minuscule, pe care nu le mai putea prinde cu unghia.

Trase apa și ieși repede în vacarmul ei.

Nu fusese remarcat.

Pe culoarul mare merse încet. Își spuse: arzi fregata speranței tale și singura ta teamă e să nu plesnească smalțul sau să nu iasă miros de ars.

Ajunse în birou, ascultă distrat raportul Iominei despre șuruburi și o rugă să facă mai repede copiile.

Ea nu înțelegea nimic.

Nu putea să înțeleagă nimic.

Nici el nu prea înțelegea. Mai existau elemente confuze în toate acestea. Fără să se obosească să facă pe elevul bun, fără să-și scoată

compasurile din cutie, sau cărțile, sau desenele, Sologdin își puse o mână sub bărbie și rămase așa, cu ochii deschiși, privind în gol.

De la un moment la altul vor veni să-l caute ca să-l conducă la colonelul inginer.

Îl convocară într-adevăr, dar la locotenent-colonel.

Laboratorul de filtraj venise să se plângă că nu livrase încă desenul celor două suporturi. Locotenent-colonelul era un bărbat frust care, încrețindu-și fața, îi spuse numai:

— Dimitri Alexandrovici, e chiar atât de greu? V-au cerut asta de joia trecută.

Sologdin se puse în gardă:

— Mă scuzați. Sunt pe cale să termin. Într-o oră va fi gata. Nici nu începuse, dar nu putea totuși să mărturisească faptul că nu îi lua decât o oră de lucru.

CAPITOLUL LXXVIII

La origini, sindicatul juca un rol moral considerabil în viața „externilor" din Marfino.

Cine nu cunoaște această pârghie a producției socialiste? Cine, mai generos decât sindicatul, poate să ceară guvernului să prelungească ziua și săptămâna de lucru? Creșterea normelor de randament? Scăderea salariilor? Când cetățenii nu au unde sta și ce mânca (și adesea nu au nici una, nici alta), cine le vine în ajutor, dacă nu sindicatul, care își autorizează afiliații să plivească culturile colective de zarzavat în timpul săptămânii și să profite de timpul liber ca să construiască case pentru stat? În același timp, toate cuceririle Revoluției și greutatea cea mai mare a ierarhiei se sprijină pe sindicate. Cu atât mai bine că Adunarea Generală Sindicală nu se sfiește să ceară concedierea unui coleg, protestatar sau campion al dreptății, de la o administrație care nu ar îndrăzni să-l concedieze de altfel. Pe transferul unor proprietăți mobiliare, inutilizabile pentru stat, dar încă perfect recuperabile pentru folosul domestic al directorului cutare, există vreo semnătură care să egaleze, în candoarea ei cristalină, semnătura președintelui Comitetului Local? Sindicatele acestea trăiau atunci din propriile lor resurse - din cei treizeci la sută din salariul muncitorului din care, oricum, statul nu ar fi putut reține mai mult de douăzeci și nouă la sută în impozite și bonuri de tezaur obligatorii.

Într-adevăr, în lucrurile mari ca și în cele mici, sindicatele erau școala zilnică a comunismului.

Sindicatul fusese totuși abolit la Marfino. Iată ce striga un tovarăș moțat de la Comitetul Orășenesc de Partid din Moscova, auzind că se vorbea despre organizația sindicală din Marfino:

— Sunteți nebuni? (Nu adăugă „Tovarăși"!), dar e troțkism sau pe aproape! Marfino e o unitate militară! Un sindicat! Și mai ce?

În aceeași zi, sindicatul din Marfino fu suprimat.

Fără să se clatine temeliile existenței sale.

Văzură cum creștea importanța organizației politice, rezonabilă deja în trecut. Comitetul Regional de Partid consideră că era bine să aibă la Marfino un secretar detașat permanent. După examinarea câtorva note de informare furnizate de biroul personalului, biroul Comitetului Regional hotărî să recomande pentru această funcție pe:

Stepanov Boris Sergheievici, născut în 1900 în târgul Lupatși, cantonul Bobrov; origine socială: familie de zilieri agricoli; după Revoluție: milițian rural; profesie: fără; situație socială: angajat; instruire: patru clase de școală primară plus doi ani de școală de Partid; membru de partid: din 1921; lucrează pentru Partid: din 1923; nu a ezitat niciodată în îndeplinirea unei realizări pe linie de Partid, nu a participat

la nici o opoziție, nu a slujit nici în trupele, nici în instituțiile guvernelor albe, nu a participat nici la mișcările revoluționare, nici la mișcările partizanilor, nu a locuit în teritoriul ocupat, nu a locuit în străinătate, nu cunoaște nici o limbă străină, nu cunoaște nici una din limbile minorităților non-ruse de pe teritoriul URSS, lovit la cap, titular al Ordinului Steaua Roșie și al medaliei „pentru Victoria asupra Germaniei în timpul războiului patriotic".

În epoca în care Comitetul Regional îl recomanda pe Stepanov, el se afla în districtul Volokolamsk ca propagandist pentru recolte. Profitând de fiecare minut de odihnă al colhoznicilor - pauză de odihnă sau pauză de țigări - îi aduna - nu fără să-i convoace seara la direcția colhozului - și le prezenta neobosit, în lumina doctrinei triumfătoare a lui Marx-Engels-Lenin-Stalin, toate roadele care trebuiau însămânțate în fiecare an, cu semințe de bună calitate, pentru ca recolta să fie mai bogată decât semănătura, să fie apoi înmagazinată fără pierderi și fără ciordeli, apoi predată repede statului. Ignorând orice odihnă, trecea apoi la mecanicii de pe tractoare și le explica, în lumina aceleiași doctrine nemuritoare, necesitatea de a economisi carburantul, de a cruța materialul, datoria imperativă de a evita orice timp mort și răspundea cu greu la întrebările lor despre valoarea mediocră a reparațiilor și lipsa salopetelor de lucru.

În timpul acesta, fără să-l fi văzut vreodată, Adunarea Generală a Organizației de Partid din Marfino primea călduros recomandarea Comitetului General și îl alegea în unanimitate pentru postul de secretar detașat. La Volokolamsk trimiseră un angajat al cooperativei în calitate de propagandist, destituit pentru furt din districtul Iegorievsk, în timp ce la Marfino, în vecinătatea delegatului operațional, se amenaja un birou pentru Stepanov. Acesta se instala în funcțiile sale directoriale.

Inaugură gestiunea reașezând dosarele lăsate de predecesorul său, locotenentul Klîkaciov, secretar non-detașat, costeliv ca un ogar, activ și necunoscând deloc răgazul. Avea timp să dea directive Laboratorului de Decifraj, să controleze grupele de criptografie și statistică, să conducă un seminar pentru komsomol, să anime „grupa tinerilor" și, pe deasupra, să asigure secretariatul Comitetului de Partid. Deși locotenentul acesta trecea drept un om exigent în ochii superiorilor și un pisălog în ochii subordonaților, noul secretar avu impresia vagă că, dacă te uitai bine, afacerile politice ale Institutului Marfino mergeau pe apă la vale. Într-adevăr, dacă lucrezi pentru Partid, trebuie să fii un om întreg, fără rezerve.

Și de fapte. Reașează dosarele. Asta îi luă o săptămână. Fără să iasă o dată din birou, Stepanov examina toate hârtiile, fără excepție, făcând cunoștință cu toți membrii de Partid din dosar, înainte de a-i vedea în carne și oase. Klîkaciov simți cum apăsa asupra lui dreapta noului secretar.

Probele de neglijență izvorau una după alta. Fără să mai vorbim de chestionarele confidențiale, de insuficiență în alegerea informațiilor pentru dosarele secrete, nici despre absența amplelor note personale pentru fiecare membru sau candidat, se putea discerne, în toate activitățile, o tendință generală total vicioasă: orice inițiativă era aplicată fără să fie consemnată într-un document special, devenind astfel fantomatică.

— Dar cine o să creadă? Cine o să vă creadă în momentul acesta dacă spuneți că lucrurile respective au fost făcute? exclama Stepanov, agitând deasupra capului o țigară aprinsă.

Îi explică îndelung lui Klîkaciov că toate acestea nu existaseră decât *pe hârtie* (fiindcă se sprijineau pe asigurări verbale), și nu în *realitate* (adică în scris, sub formă de procese-verbale).

Poftim un exemplu: cu ce te ajută faptul că sportivii institutului (normal că nu era vorba despre deținuți) joacă volei după fiecare prânz (gata să încalce adesea orarul de lucru)? Se poate să fie așa. Să joace într-adevăr. Dar nici dumneata, nici eu, nici vreo altă instanță de control nu se va duce în curte ca să vadă dacă mingea zboară într-adevăr. Oare aceiași voleibaliști, după atâtea partide jucate și atâta experiență, nu ar putea să-și unească realizările într-un ziar mural care s-ar putea numi *Balonul roșu* sau, dacă vreți, *Onoarea lui Dinamo*? Dacă, după aceea, Klîkaciov dezlipea cu grijă ziarul acesta mural și îl adăuga la documentația politică, nici o inspecție nu ar fi avut cea mai mică îndoială legată de aplicarea reală a măsurilor oficiale în domeniul jocului de volei, nici despre rolul preponderent al Partidului. Dacă lași lucrurile în starea aceasta, cine va crede vreodată cuvintele unui Klîkaciov?

Și tot așa mai departe, în toate cazurile. „Cuvântul nu poate fi prins cu agrafe de birou!" Aforismul acesta profund marcă intrarea în funcție a lui Stepanov.

Ca un preot care nu poate crede că e mințit în confesional, Stepanov nu-și imagina că se poate trișa în scris.

Klîkaciov cel slab, cu toracele mereu gâfâind, se feri să-l contrazică pe Stepanov, alăturându-se opiniilor lui cu recunoștință cordială și cerându-i lecții. Stepanov se îmblânzi, arătând prin aceasta că fondul naturii lui nu era rău. Așa că se arătă atent atunci când Klîkaciov îl luă martor la neliniștea lui: în fruntea unui institut secret de anvergura aceasta se afla un colonel inginer Iakonov care avea un dosar confidențial cam scabros și, mai ales, nu era cu adevărat dintre *ai noștri*. Stepanov, fără a fi avizat din exterior, era deja cum nu se poate mai bine pus în gardă. Făcu din Klîkaciov mâna lui dreaptă, îl invită să vină frecvent să-l vadă la comitetul de Partid și îi împărtăși indulgent perlele științei sale comuniste.

În felul acesta, Klîkaciov învață repede să-l cunoască pe noul secretar de Partid. Limba lui perfidă răspândi pe seama lui, printre „tineri", porecla Ciobanul. Dar datorită aceluiași Klîkaciov, „tinerii" stabiliră

raporturi destul de bune cu Ciobanul lor. Nu le trebui mult să înțeleagă că era mult mai avantajos să aibă ca secretar de Partid un om venit din altă parte, un străin, un legalist imparțial.

Legalist era în sensul deplin al cuvântului. Dacă i se spunea că cutare era demn de milă, că celălalt nu merita toate rigorile legii, că putea fi tratat cu indulgență, un rid dureros îi străbătea fruntea lărgită de calviție până în creștet și umerii i se plecau, ca sub greutatea unei noi poveri. Dar, devorat de convingerea lui înflăcărată, căuta în el însuși forța de redresare și se întorcea apoi spre interlocutor, făcând să danseze în ochelarii plumbuiți pătrățelele albe ale ferestrelor:

— Tovarăși! Tovarăși! Ce-mi aud urechile? Cum îndrăzniți să spuneți așa ceva? Amintiți-vă mereu că trebuie să susțineți întotdeauna legea! Întotdeauna, până la capătul puterilor! Numai așa, numai în felul acesta putem să-l ajutăm cu adevărat pe cel pentru care ne pregătim să comitem o ilegalitate. Fiindcă legea este făcută pentru a sluji societatea și omul, lucru pe care îl uităm adesea, și pretindem să o încălcăm, din orbire!

Cât despre el, Stepanov era mulțumit de tineri, atât de îndrăgostiți de reuniunile de Partid, atât de înclinați spre critică comunistă. Vedea în ei nucleul acelei colectivități sănătoase pe care încerca să o întemeieze în fiecare post al său. Dacă un grup nu îi denunța direcției politice pe membrii care încălcau legea și rămânea mut în fața întrebărilor, Stepanov îl considera nesănătos, pe bună dreptate. Dacă același grup se năpustea în masă asupra unui membru, mai ales atunci când era desemnat de Comitetul de Partid, era vorba despre o comunitate sănătoasă, după părerea unor oameni mai sus-puși decât Stepanov.

Acesta din urmă avea un anumit număr de noțiuni căpătate, de care nu se putea dezlipi. Astfel, nu concepea o reuniune care să nu fie încheiată cu adoptarea unei rezoluții răsunătoare, stigmatizând anumite oi negre și mobilizând întregul grup spre noi triumfuri în domeniul producției. De aceea aprecia atât reuniunile de Partid „deschise", la care asistau, în virtutea voluntariatului necesar, toți cei apolitici pe care puteai să-i tai întotdeauna în bucăți, fiindcă nu aveau nici dreptul să se apere, nici să voteze. Dacă, înainte de vot, se ridicau voci înțepătoare sau indignate („Unde suntem? La o adunare sau la tribunal?"), fie că era vorba de un simplu participant, fie că era vorba despre președinte, Stepanov îi închidea gura:

— Permiteți, tovarăși, permiteți!

Vărsând cu o mână tremurătoare un pliculeț de prafuri în gură (de când fusese lovit, cea mai mică emoție îi dădea migrene răvășitoare și era întotdeauna emoționat când se lupta pentru adevărul Partidului), se îndrepta spre mijlocul încăperii, la lumina plafonierelor, și picături mari de sudoare curgeau pe fruntea lui înaltă:

— Ce se întâmplă? Sunteți împotriva criticii și autocriticii? Lovind aerul cu un pumn viguros, ca pentru a apăsa ideile în capul ascultătorilor, le explica:

— Autocritica e marea lege motrice a societății sovietice, marele motor al progresului! Este timpul să vedem că, atunci când îi criticăm pe membrii colectivității noastre, nu o facem pentru că suntem la tribunal, ci pentru ca fiecare muncitor, în orice clipă, să se afle într-o stare de tensiune creatoare! Aici nu pot exista două păreri diferite, tovarăși! Bineînțeles, nu orice critică este bună, e adevărat. Aveam nevoie de o critică EFICACE, adică o critică care să nu vizeze cadrele probate ale direcțiunii! Să nu confundăm libertatea criticii cu libertatea anarhismului mic-burghez!

Întorcându-se la carafă, își administra un nou pliculeț.

În felul acesta, linia generală a Partidului triumfa. Inevitabil, toată colectivitatea aceasta sănătoasă, împreună cu membrii biciuiți sau istoviți de rezoluție (pentru „concepții dezinvolte asupra muncii" sau „disprețuire a termenelor prescrise apropiindu-se de sabotaj"), vota rezoluția ca un singur om.

Se întâmpla câteodată ca Stepanov, în ciuda iubirii sale față de rezoluțiile studiate și prolixe, care avea rara fericire de a ști dinainte sensul intervențiilor publice și opinia finală a adunării, să nu aibă timp, în febra lui, să redacteze integral rezoluția înainte de reuniune. În cazul acesta, după ce președintele de ședință spunea:

— Tovarășul Stepanov are cuvântul ca să ne comunice proiectul rezoluției - secretarul detașat își ștergea sudoarea de pe frunte și de pe craniul chel, apoi spunea:

— Tovarăși! Am fost foarte prins, de aceea, în proiectul rezoluției, nu am avut timp să precizez anumite circumstanțe, anumite nume, anumite fapte...

sau:

— Tovarăși! Am fost convocat la Direcțiune și de aceea nu am așternut rezoluția negru pe alb...

și, în ambele cazuri:

— Cer să supunem la vot rezoluția în bloc, mâine o să am tot timpul s-o *migălesc*.

Și colectivitatea marfinistă era atât de sănătoasă, că ridica mâna fără să protesteze, ignorând (și dorind să ignore) cine va fi târât în noroi și cine purtat pe brațe în respectiva rezoluție.

Poziția puternică a secretarului general era să nu se abandoneze niciodată unor discuții prea familiare. Toată lumea îl numea respectuos Boris Sergheici. Acceptând acest lucru ca pe ceva cuvenit, nu răspundea niciodată la fel și, chiar și la jocul de biliard în miniatură, când tacul se mișca fără răgaz pe birou, exclama:

— Servește bilele, tovarășe Șikin!

— Carambol, tovarășe Klîkaciov!

Lui Stepanov nu-i plăcea să recurgă la cele mai bune, mai înalte instincte. Nu făcea apel nici la instinctele altora. De asemenea, atunci când mirosea în colectivitate un iz de nemulțumire sau de rezistență la măsurile sale, în loc să peroreze, să predice, punea mâna pe o foaie mare și scria sus cu litere mari: „Tovarășii citați sunt invitați să realizeze... pentru.. apoi completa hârtia ca pe un formular: număr de ordine, nume de familie, recunosc că am fost informat despre... - și încredința hârtia unei secretare care își începea rondul. Tovarășii respectivi citeau, își revărsau furia cum puteau pe inocenta foaie albă, dar nu puteau să nu semneze. Odată ce semnau, nu puteau să nu execute.

Stepanov era, de asemenea, *departe* de îndoieli și rătăciri în tenebre. Era de ajuns să se anunțe la radio că eroica Iugoslavie dispăruse, cedându-i lui Tito și clicii sale, ca să înceapă să comenteze decizia Komintemului cu tot atâta insistență și convingere de parcă ar fi urzit-o de ani de zile. Dacă îi atrăgeai timid atenția asupra unei contradicții între instrucțiunile zilei și cele din ajun, asupra aprovizionării proaste a institutului, a calităților îndoielnice ale utilajelor naționale sau asupra dificultăților de cazare, secretarul detașat își îngăduia să zâmbească, ochelarii lansau o reflectare mai clară și ceilalți știau cuvintele care îi stăteau deja pe buze:

— Ce să facem, tovarăși? Trebuie să existe o unduire a serviciilor competente. Dar progresele în domeniul acesta sunt indubitabile, nu o să mă contraziceți!

Stepanov nu era totuși lipsit de slăbiciuni omenești, modeste, e adevărat. Așa că îi plăceau complimentele ierarhice și admirația pe care inteligența lui le trezea întotdeauna la simplii soldați ai Partidului. Asta îi făcea plăcere fiindcă era drept.

Îi plăcea și votca — dar numai atunci când îi era oferită, sau când însoțea o masă — plângându-se că era mortală pentru sănătatea lui. De aceea nu cumpăra și nu oferea niciodată, în mare, acestea erau defectele lui.

„Tinerii" se întrebau între ei cine era, în fond, Ciobanul lor. Reutmann declara:

— Păi bine, prieteni! E un profet al călimării! Un suflet de hârtie timbrată. Oamenii aceștia sunt indispensabili în perioada de tranziție.

Klîkaciov, cu un rictus:

— Prostii! Dacă îi cazi în mână, te mănâncă fără să-ți scoată măruntaiele. Nu-l considerați un imbecil. În cincizeci de ani a învățat să trăiască. Credeți că adoptă de plăcerile rezoluțiile acestea răsunătoare din fiecare adunare? E modul lui de a scrie cronica din Marfino! Adună documente din spirit de prevedere: orice s-ar întâmpla, o inspecție trebuie să recunoască ce este evident: Stepanov a scuturat zurgălăii și a făcut totul pentru a alerta opinia publică.

În ciuda neîncrederii lui Klîkaciov, Stepanov părea un om sâcâitor, ascuns, care și-ar fi omorât tatăl și mama ca să asigure viitorul celor trei fii.

Avea într-adevăr trei fii care cereau mereu bani de la el. Îi înscrisese pe toți la Facultatea de Istorie, știind că e o disciplină ușoară pentru un marxist. Vedea bine lucrurile, dar, ca orice plan unificat al Educației naționale, nu prevăzu viitoarea saturare de istorici marxiști din toate școlile, centrele de instruire tehnică și cursurile accelerate din Moscova, din regiunea lui, din țară până la Urali. Primul fiu își termină studiile și, departe de a rămâne pe loc ca să-și hrănească părinții, plecă la Hantî-Mansiisk. Al doilea, la distribuirea posturilor, se văzu trimis la Ulan-Ude. Al treilea, încă student, nu avea să găsească probabil ceva mai aproape decât Borneo.

Tatăl se agăța de slujba lui cu mai multă ferocitate, de căsuța de la periferie cu cei doisprezece ari de zarzavaturi, cele două butoaie de varză murată, cei doi sau trei porci puși la îngrășare. Soția lui Stepanov, creatură lucidă și poate chiar puțin retrogradă, vedea în creșterea porcilor pasiunea vieții ei și un ajutor la bugetul familial. Formulase proiectul neclintit de a se duce, în această ultimă duminică și în tovărășia soțului ei, în orașul reședință din canton, ca să aleagă un purcel. Această operațiune (scoasă la capăt cu bine) era motivul pentru care Stepanov nu fusese la muncă în duminica aceea, deși o discuție de sâmbătă îi aprinsese sângele și ardea de dorința de a se întoarce la Marfino.

În sâmbăta aceea, la Direcția Politică, suferise un șoc. Unul din responsabilii cei mai importanți, cântărind o sută de kilograme, în ciuda responsabilităților, contemplase nasul subțire și chinuit de ochelari pe care îl prezenta Stepanov și îl întrebase cu o voce de bariton, puțin cam sfârșită:

— Ah da, Stepanov! Și cum se prezintă partea iudaică la tine?

— Ce parte? întrebă Stepanov, cu urechile ciulite.

— Fiii lui Iuda... Văzând că interlocutorul lui nu ghicea, adăugă: partea jidănească, aceea...

Luat pe neașteptate, temându-se să repete cuvântul acesta ambiguu care îți aducea, nu demult, zece ani de închisoare pentru propagandă antisovietică și, în alte timpuri, un glonț în cap, Stepanov murmură fără să se implice prea mult:

— Euuu am...

— Bun, și ce crezi...?

Telefonul sună, înaltul responsabil răspunse și nu mai avu ocazia să vorbească cu Stepanov.

Necăjit, acesta reciti, la Direcțiune, un teanc întreg de directive, instrucțiuni și circulare - atâtea litere negre pe atâta hârtie albă eludau perfect chestiunea iudaică.

Toată duminica, umblând după purcel, se gândi și se tot gândi, scărpinându-și pieptul cu mare descumpănire. Perspicacitatea lui scăzuse odată cu vârsta! Iată că un responsabil încercat ca Stepanov - ce rușine! - lucrase de mântuială într-o campanie de anvergură și era prins în intrigile dușmanilor, fiindcă toată banda lui Reutmann și Klîkaciov...

Ajunse dezorientat la muncă, luni. După refuzul lui Șikin de a juca biliard (Stepanov avusese de gând să-l tragă de limbă), secretarul detașat, sufocându-se în penuria de instrucțiuni, se închise în Comitetul de Partid și petrecuse două ore împingând vesel bilele de metal care săreau uneori peste masă. Enormul basorelief mural în linie, care alinia cele patru profiluri decalate ale fondatorilor, fu martor la câteva momente frumoase, cu două sau trei bile expediate dintr-o lovitură. Dar profilurile rămâneau impasibile ca bronzul. Geniile îi priveau ceafa, mute, și nu îi sugerau lui Stepanov nici o decizie care să-i îngăduie să nu sabordeze o colectivitate atât de sănătoasă și chiar să o fortifice într-un climat cu totul nou.

Era frânt de oboseală, când soneria telefonului îi ajunse la urechi și se trânti cu pieptul pe receptor.

Mai întâi îi spuseră să anuleze ședințele obișnuite de educație politică pentru komsomoliști și comuniști și să-i adune pe toți ocupanții casei, fiindcă un conferențiar de la Comitetul Regional avea să țină o conferință despre materialismul dialectic - filozofie de avangardă". Apoi îl avertizară că o mașină plecase spre Marfino, cu doi tovarăși care aduceau circularele necesare pentru lupta împotriva xenofiliei explozive.

Secretarul detașat învie, văzu din nou viața în roz, trimise două bile dintr-o lovitură, apoi ascunse biliardul portativ în spatele unui dulap.

Buna lui dispoziție spori și mai mult când se gândi că purcelul cu urechi trandafirii nu făcea mofturi și înghițise porția de dimineață ca și pe cea de seară, ceea ce autoriza speranța într-o îngrășare eficace și puțin costisitoare.

CAPITOLUL LXXIX

Maiorul Șikin era în biroul colonelului inginer Iakonov.

Amândoi stăteau jos și vorbeau de la egal la egal, pe tonul cel mai amabil, deși simțeau un dispreț și o aversiune reciproce.

Lui Iakonov îi plăcea să spună în timpul adunărilor: „Noi, cekiștii". Pentru Șikin, el rămânea omul de altădată, inamicul poporului, care fusese în străinătate, care trebuise să ispășească o vină, fusese albit și chiar primit în sânul Securității Statului, dar nu era deloc alb! Inevitabilă, inevitabilă era ziua în care Organele îl vor demasca pe Iakonov și îl vor aresta din nou. Cu câtă bucurie îi va smulge atunci Șikin personal tresele de pe umeri! Fărâma aceasta de om cu capul mare, maiorul acesta atât de tipicar era șocat de condescendența opulentă, de aplombul seniorial cu care purta colonelul inginer povara puterii. Așa că se străduia să-i pună înainte propriul său rol, în orice ocazie, și rolul muncii „operaționale", pe care colonelul o subestima.

În momentul acesta îi propunea lui Iakonov să pronunțe la următoarea conferință lărgită despre vigilență un raport care să vorbească despre această problemă în sânul institutului și să critice feroce tot ce lăsa de dorit în acest punct. Conferința aceasta putea să se asocieze foarte bine cu trimiterea *zekilor* în lagăr și cu lansarea ciornelor secrete.

Colonelul inginer Iakonov, epuizat de criza din ajun, avea cearcăne vineții sub ochi, dar acestea nu alterau modelul agreabil al trăsăturilor lui buhăite; încuviința tot, dar foarte departe, în spatele multor ziduri de apărare și al multor șanțuri, la adâncimi la care nu pătrundea nici o privire, în afară de cea a soției sale, își spunea că maiorul Șikin nu era decât un păduche cărunt, cu capul alb plin de denunțuri; se gândea la simplitatea idioată a ocupațiilor lui, la prostia intensă a sugestiilor acestui om.

Îi dăduseră numai o lună lui Iakonov. Într-o lună, capul lui se va rostogoli poate sub ghilotină. Trebuia să renunțe la armura comandamentului, la poziția înaltă în care se închistase, ca să se întoarcă la dorința lui de a reflecta în liniște.

Dar fotoliul de piele prea larg în care ședea colonelul inginer purta în el negația: responsabil de toate, colonelul nu putea atinge nimic cu mâinile lui în afară de receptorul unui telefon și hârtiile pe care trebuia să le semneze.

Mai era și războiul bârfelor cu grupul Reutmann, care îi înghițea toate forțele morale. Războiul acesta îl purta forțat, constrâns. Nu voia să-i expulzeze din institut pe acești oameni: voia să-i constrângă la o subordonare necondiționată. Ei voiau să-l alunge și aveau și mijloacele necesare.

Șikin vorbea. Iakonov evita, imperceptibil, să-l privească. Ochii lui interiori erau aproape închiși, corpul i se înmuiase sub tunică și spiritul lui rătăcea în liniștea casei.

Casa mea! Casa mea este cetatea mea! Ce înțelepciune la englezii care au perceput primii acest adevăr. Teritoriul acesta mic, numai al tău, în care sunt în vigoare legile tale. Patru pereți și un acoperiș te separă solid de patria ta iubită. Ochi atenți, blânzi și luminoși te întâmpină în prag. Ciripitul voios al fiicelor tale (aspirate deja de școli, vai, abrutizante ca tot ce este public) te distrează. Te înviorează, om vânat de care trag toți, cu hăis și cu cea. Soția ta le-a învățat să vorbească puțină engleză. Ea se așază la pian ca să-ți cânte agreabilul vals al lui Waldteufel. Orele cinei sunt scurte, ca și cele ale serilor prelungite până la căderea nopții, măcar acasă nu vezi nici imbecilii solemni, nici tinerii invidioși și sâcâitori.

Munca de colonel implica atâtea suferințe, atâtea situații umilitoare, atâtea constrângeri impuse voinței, atâtea necazuri administrative, iar Iakonov se simțea deja atât de obosit, că și-ar fi sacrificat situația dacă ar fi putut să rămână liniștit în lumea lui călduță, acasă.

Nu, asta nu însemna că lumea exterioară nu îl interesa - îl interesa, chiar foarte mult. Nu puteai găsi în istoria universală o epocă mai pasionantă ca a noastră. În ochii lui, politica mondială era ca o partidă de șah, șah la puterea o sută. Doar că Iakonov nu știa să joace, nu voia să fie pion, nici capul unei piese, nici pătrățelul pe care sunt așezate. Pretindea să observe jocul de la distanță, să-l savureze, îmbrăcat cu o pijama pașnică, într-un balansoar din timpurile de demult, înconjurat de rafturi de cărți.

Reunea toate condițiile necesare. Cunoștea două limbi străine, radiourile din alte țări îi furnizau informații. În URSS revistele din alte țări ajungeau mai întâi la MGB, care împărțea în instituțiile lui publicațiile tehnice și militare, fără să le cenzureze. Dar străinii strecurau din când în când câte un articol politic despre războiul total, despre organizarea viitoare a planetei. Mișcându-se printre ghebiști îndopați, Iakonov pescuia uneori detalii interzise presei. Nu disprețuia nici cărțile traduse de diplomație sau spionaj. Să adăugăm că știa să se slujească de creierul lui și gândurile sale erau ascuțite. Partea sa de șah, din fundul unui fotoliu cu spetează, consta în a urmări meciul Est-Vest și, după loviturile deja jucate, să le ghicească pe următoarele.

De partea cui era? În fundul sufletului, pentru Vest. Dar cunoștea clar viitorul învingător și nu risca niciodată o mutare împotriva lui. Învingătorul avea să fie Uniunea Sovietică. Iakonov își dăduse seama de acest lucru după o călătorie în Europa, în 1927. Vestul era condamnat, fiindcă trăia bine și nu mai avea destulă voință ca să-și riște viața și s-o apere cu prețul acesta. Cei mai strălucitori gânditori și oameni politici își justificau în propriii ochi această apatie, această dorință arzătoare de a amâna conflictul amăgindu-se voluntar cu promisiunile răsunătoare ale

Estului, cu facultatea lui de autoperfecționare, cu puritatea lui ideologică luminoasă. Tot ce nu se potrivea cu schema aceasta era măturat ca o invenție calomnioasă sau un incident trecător.

În asta se vedea o lege comună, universală: cel mai crud învinge. În asta constă toată istoria, din nefericire, cu toți profeții ei.

Din prima tinerețe, Anton prinsese din zbor și alesese ca maximă formula destul de comună: „Toți oamenii sunt nemernici". De-a lungul vieții, adevărul acesta se confirmase. Cu cât se înrădăcina mai mult, cu atât mai multe dovezi descoperea și cu atât era mai ușor de trăit. Într-adevăr, dacă toți oamenii sunt nemernici, nu trebuie să faci nimic pentru „oameni", ci totul pentru tine. Nu există „altarul sacru al societății" și nimeni nu are dreptul să ne ceară sacrificii. Toate acestea au fost formulate demult și cu mare simplitate de popor: „îndură-te de cine trebuie..."

De aceea, curatorii de suflete și de chestionare confidențiale greșeau când se temeau de trecutul lui Iakonov. Meditând asupra existenței, înțelesese că închisoarea nu se deschide decât pentru oameni cărora le-a lipsit inteligența, la un moment dat. Adevărații răufăcători știu să prevadă, să tragă sforile jocului și să rămână în libertate. Ce interes poți să ai ca să petreci după gratii o existență care este unică și expiră odată cu noi? Nu, nu! Iakonov renegase lumea *zekilor* în forul său interior, nu doar de suprafață. Patru camere mari cu balcon și șapte mii de ruble pe lună, iată ceva ce nu putea primi din alte mâini, cel puțin nu la fel de repede. Puterea îi făcuse rău, era bizară, mediocră, crudă, dar în cruzimea ei se afla cea mai sigură manifestare a forței!

Fiindcă nu putea să-și trateze serviciul cu ușurință, Iakonov se străduia să intre în Partidul Comunist așa cum voiau de la el (numai că...).

În timpul acesta, Șikin îi întindea o listă cu *zekii* sortiți lagărului începând cu data de mâine. Șaisprezece candidaturi fuseseră stabilite oficial, iar Șikin adăugase, cu aprobarea lui, alte două nume luate din blocnotesul lui Iakonov. Or, acordul direcției închisorii ajunsese la douăzeci. Trebuia să „improvizeze" rapid cele două nume care lipseau și să i le comunice colonelului Klimentiev înainte de ora cinci seara.

Candidaturile nu se impuneau singure. Ca din întâmplare, cei mai buni muncitori, cei mai buni specialiști erau suspecți „operaționalilor", în timp ce răsfățații „operului" erau întotdeauna niște derbedei sau niște incapabili. Particularitatea aceasta complica întocmirea acestei liste.

Iakonov își întinse degetele distanțate:

— Lăsați-mi lista. O să mă mai gândesc. Gândiți-vă și dumneavoastră. O să ne contactăm telefonic.

Șikin se ridică rară grabă (ar fi trebuit să mai stea, dar nu era în stare) și se plânse acestui confident nedemn de procedurile ministrului: li se deschidea sala nr. 21 deținutului Rubin, lui Reutmann și o închideau

pentru Șikin, pentru colonelul Iakonov, pe teritoriul propriei lor baze, era ceva, nu?

Iakonov înălță din sprâncene și plecă în întregime pleoapele, ceea ce îl transformă pentru moment într-un orb. Această mimică însemna: „Ei da, maiorule, da, scumpul meu, asta îmi face rău, foarte rău, dar nu îndrăznesc să-mi ridic ochii spre soare".

De fapt, Iakonov avea raporturi complexe cu sala 21. Când îl auzise pe Riumin vorbind în fața lui Abakumov despre acest telefon, în noaptea de sâmbătă spre duminică, fusese cuprins de un interes aprins față de aceste noi mutări de pe tabla de șah mondială. Apoi uitase, fiindcă furtuna se abătuse asupra capului său. În ajun, revenindu-și puțin după criza cardiacă, îl susținuse de bunăvoie pe Selivanovski, care voia să-i încredințeze totul lui Reutmann (era o afacere scabroasă, numai foc și pară, riscai să-ți rupi gâtul). Era totuși curios în privința acestui apel telefonic temerar, și umilit că nu era lăsat să intre în sala nr. 21.

Șikin plecă și Iakonov își aminti punctul cel mai agreabil din agenda lui, pe care îl neglijase în ajun, din lipsă de timp. Or, dacă trebuiau să „cârpească" numaidecât cifratorul absolut, Iakonov își putea salva pielea în fața lui Abakumov, într-o lună.

Telefonă la biroul de desen și îi ordonă lui Sologdin să se prezinte în fața lui cu noul proiect.

După două minute, cineva bătu la ușă și Sologdin intră cu mâinile goale, la fel de zvelt, cu barbișonul blond și salopeta ponosită.

Până atunci, Iakonov și Sologdin nu își vorbiseră, ca să spunem așa. Nu avea pentru ce să-l cheme pe Sologdin în cabinetul acesta; cât despre biroul de desen sau întâlnirile de pe hol, colonelul inginer nu putea remarca o personalitate atât de neglijabilă. Totuși (după ce aruncă o privire pe lista cu nume patronimice și prenume de sub sticlă), Iakonov îi acordă o privire aprobatoare musafirului și, cu un gest larg, cordial, primitor, de mare senior, îl invită:

— Stați jos, Dimitri Alexandrovici, sunt încântat să vă văd.

Sologdin se apropie, cu brațele lipite de corp, se înclină fără o vorbă și rămase în picioare.

— Așa deci, ne-ați pregătit o surpriză? spuse Iakonov, cu vocea lui gânguritoare. Zilele acestea, cred că sâmbătă, am văzut la Vladimir Erastovici schema cifratorului absolut (de ce nu stați jos?...). Am aruncat o privire și ard de dorința de a o discuta mai detaliat.

Fără să plece ochii sub privirea aceasta plină de simpatie, drept și nemișcat ca într-un duel în care aștepți să se deschidă focul, Sologdin răspunse articulând cu grijă:

— Vă înșelați, Anton Nikolaievici. Este adevărat că am lucrat la acest cifrator pe măsura puterilor mele. Dar ceea ce am reușit să fac, și ceea ce ați văzut, e o operă scandalos de imperfectă, pe măsura mijloacelor mele prea modeste.

Iakonov se lăsă pe spate și protestă binevoitor:

— Haide, nu chiar așa, dragul meu, fără falsă modestie! Deși v-am văzut lucrarea în grabă, mi-am format opinia cea mai favorabilă. Și Vladimir Erastovici, care este pentru dumneavoastră, ca și pentru mine, arbitrul suprem, a spus numai lucruri bune. O să închid ușa, dumneavoastră o să-mi aduceți foaia, ipotezele de lucru și o să reflectăm împreună. Vreți să-l chemăm și pe Vladimir Erastovici?

Iakonov nu era un șef limitat, care are în vedere numai rezultatul și realizarea producției. Inginer îndrăzneț altădată, presimțea plăcerea delicată pe care ți-o poate aduce un gând îndelung maturat. Singura plăcere pe care i-o mai aducea munca lui. Avea o privire aproape imploratoare, un zâmbet de încântare.

Sologdin era inginer de paisprezece ani. După gratii, de doisprezece.

La umbra răcoroasă și plăcută a vizierei pronunță cu claritate:

— Totuși, Anton Nikolaievici, v-ați înșelat. Era vorba despre o schiță, nedemnă de atenția dumneavoastră.

Iakonov se întunecă și, puțin agasat, îi spuse:

— Bine, o să vedem, o să vedem, aduceți-mi foaia. Epoleții lui, auriți și mărginiți cu albastru, purtau trei stele.

Trei stele mari dispuse în triunghi. Locotenentul Kamîșan, delegat operațional la Gornaia Zakrîtka, omul care îl călcase în picioare pe Sologdin, arborase într-o zi, în locul cuburilor tradiționale, epoleți asemănători, mărginiți cu albastru și purtând aceleași stele - mai mici - dispuse în triunghi. Vocea lui Sologdin fremăta:

— Schița nu mai există. Fiindcă avea defecte grave, ireparabile, am... ars-o.

(Își înfipsese spada și acum o răsucea de două ori.) Colonelul păli. Respirația lui, îngreunată, se auzi într-o tăcere de rău augur. Sologdin se străduia să respire fără zgomot.

— Adică?... Cum așa? Cu mâinile dumneavoastră?

— Nu. De ce? Am dat s-o ardă. Conform regulamentului. Au ars hârtiile azi, în birou. (Vocea lui era surdă, neclară. Nu mai era nici umbră de aplombul său sonor obișnuit.)

— Astăzi? Poate că proiectul e încă intact? spuse Iakonov, cu o mișcare de speranță vibrantă.

Răspunsul căzu ca un satâr:

— A ars. Am văzut pe fereastră.

Agățându-se cu o mână de spetează și prinzând cu cealaltă prespapierul de marmură, de parcă s-ar fi pregătit să zdrobească craniul lui Sologdin, colonelul își ridică cu greu trupul mare și se aplecă peste masă.

Cu capul puțin plecat, Sologdin stătea acolo, o statuie albastră.

Între cei doi ingineri nu era nevoie de întrebări sau de lămuriri. Privirile lor sudate schimbau descărcări de o frecvență amețitoare.

Ochii injectați de sânge ai colonelului spuneau: „O să te nimicesc!"

Cei ai prizonierului strigau: „Ajută-mă să te mai lovesc o dată!"

Ar fi trebuit să se producă o explozie teribilă.

Ducându-și mâna la ochi și la frunte, de parcă lumina prea mare l-ar fi rănit, Iakonov se întoarse și se îndreptă spre fereastră.

Prinzându-se cu putere de spătarul unui scaun, Sologdin, chinuit, plecă ochii.

„O lună. Numai o lună. Oare sunt pierdut?" își spuse colonelul, într-o străfulgerare care ilumina cel mai mic detaliu.

„A treia condamnare. N-o să mai ies viu", se gândea Sologdin, cu inima înghețată.

Din nou, Iakonov se întoarse spre el. Privirea lui de torționar însemna:

„Ești inginer, inginer! Cum ai putut să faci asta?"

Ochii lui Sologdin străluceau orbitor:

„Sunt prizonier, prizonier! Oare ai uitat totul?"

Cu o privire plină de ură și fascinație, care descoperea fiecăruia tot ce nu era, se contemplau și nu puteau să-și ia ochii unul de la altul.

Pentru a doua oară în câteva zile, spectrul Aniei, cu aripile lui galbene, trecu prin fața ochilor lui Iakonov.

Putea să strige, să bată cu pumnul, să telefoneze, să-l arunce pe Sologdin la carceră, acesta avea destule rezerve ca să facă față.

Iakonov scoase din buzunar o batistă delicată, de o albeață ireproșabilă, și își șterse ochii.

ÎI fixă pe Sologdin cu o privire clară:

— Sologdin, sunteți din Moscova?

— Da.

— Ei bine, priviți: vedeți stația de autobuz de pe drum?

Se vedea foarte bine de pe geam.

Sologdin privi în direcția aceea.

— De aici nu e decât jumătate de oră până în centrul Moscovei, continuă Iakonov, de parcă ar fi spus o poveste, cu voce calmă. Puteți să vă urcați în autobuzul acesta în iunie sau în iulie, anul acesta. Nu vreți. După mine, e posibil să vă dea primul concediu în august. Puteți merge la Marea Neagră. O să vă scăldați. De câți ani nu ați intrat în apă, Sologdin? Prizonierii nu au voie să facă baie.

— Ba da, de ce nu? La plutirea lemnului, replică Sologdin.

— Frumoasă baie! Dar dumneavoastră, dumneavoastră o să ajungeți în nord, unde fluviile nu se dezgheață niciodată...

Cum să te porți? Să-ți sacrifici viitorul, numele, e prea puțin. Le trebuie pâinea ta, acoperișul tău, pielea ta, și apoi te aruncă în ocnă...

— Sologdin! gemu Iakonov cu voce cântătoare și dureroasă, punându-și mâinile pe umerii prizonierului, ca să amortizeze parcă propria lui cădere. Sunt sigur că ați putea reconstitui totul! Haide, nu pot să cred că

există aici un singur om care să nu-și vrea binele. De ce să muriți? Explicați-mi de ce v-ați ars desenul.

Ochii lui Dimitri Sologdin aveau același albastru inalterabil, incoruptibil, virginal. În pupilele lui negre, Iakonov își vedea capul de om corpolent. Un mic cerc albastru străpuns de o gaură neagră și, dincolo, tot universul neașteptat al unui om unic.

E bine să ai capul tare. Să deții până în ultimul moment controlul înfruntării. Să domini toate căile evenimentului. La ce bun să te lași pradă morții? În numele cui? Pentru poporul acesta pierdut, popor pervertit și fără Dumnezeu? Sologdin răspunse cu o întrebare:

— De ce credeți că am acționat așa?

Între mustață și barbișon, buzele lui trandafirii zâmbeau aproape malițios. Iakonov își retrase mâinile și se îndepărtă:

— Nu înțeleg. Nu înțeleg de ce vă sinucideți. Auzi în spatele lui o voce sonoră și fermă:

— Cetățene colonel! Sunt un nimic, prea puțin cunoscut. Nu am vrut să-mi vând libertatea pe nimic.

Iakonov se întoarse brusc.

— ...și dacă nu îmi ardeam planul și vi-l serveam imediat, locotenent-colonelul nostru, sau chiar dumneavoastră, sau Foma Gurianovici, primul venit m-ar fi putut trimite mâine la ocnă, semnându-mi proiectul cu numele lui. Or, din fundul unei închisori de tranzit, credeți-mă, nu e ușor să te plângi: ți se confiscă creioanele, nu-ți dau hârtie, cererile nu ajung niciodată la destinație... Un prizonier trimis în lagăr nu poate avea dreptate.

Iakonov îl asculta pe Sologdin cu un fel de admirație (omul acesta îi plăcuse imediat, de cum intrase pe ușă!).

— Atunci, vă angajați să reconstituiți proiectul?

Nu mai vorbea colonelul inginer, ci un om torturat, adus la disperare, fără nici o putere.

Sologdin răspunse cu o sclipire în ochi:

— Schița de pe foaie îmi ia trei zile! În cinci săptămâni o să vă fac un proiect detaliat, însoțit de calcule tehnice. Vă convine?

— O lună! O lună! Ne trebuie într-o lună! spuse colonelul, îndreptându-se spre inginer nu cu picioarele, ci cu mâinile, care progresau pe masă.

— Fie, o să-l aveți într-o lună, confirmă cu răceală Sologdin. Iakonov fu cuprins dintr-odată de bănuială. Îl opri pe Sologdin:

— Un moment. Vorbeați adineauri despre o schiță nedemnă, în care ați găsit greșeli considerabile, ireparabile...

— Oh! spuse Sologdin, cu un hohot de râs sincer. Sunt uneori victima unor carențe de fosfor, de oxigen, viața mea e prea săracă în impresii, traversez zone de umbră. Acum mă alătur părerii profesorului Celnov: totul e bun în ea!

Iakonov zâmbi la rândul lui, căscă ușurat și se așeză înapoi în fotoliu. Admira stăpânirea de sine a lui Sologdin și felul în care stăpânise discuția.

— Ați jucat foarte strâns, dragul meu domn. Ar fi putut să se termine altfel.

Sologdin își răsfiră puțin degetele.

— Mă îndoiesc, Anton Nikolaievici. Cred că am apreciat cu justețe situația institutului și... a dumneavoastră. Știți bineînțeles franceza: *Le hasard est roi*! Maiestatea sa Ocazia! Rareori își arată vârful nasului, trebuie să-i sari în spate uneori, s-o călărești chiar pe mijlocul spinării.

Sologdin vorbea și se purta atât de firesc de parcă ar fi tăiat lemne cu Nerjin.

Se așeză la rândul lui, contemplându-l în continuare pe Iakonov cu privirea lui înveselită.

— Cum să facem, deci? întrebă colonelul pe un ton amical. Sologdin îi răspunse citind parcă textul imprimat al unei probleme demult rezolvate:

— Aș vrea să pot scăpa de Foma Gurianovici. E genul de personaj care vrea să facă pe coautorul. Din partea dumneavoastră nu mă aștept la asemenea procedee frumoase. Sper că nu mă înșel?

Iakonov clătină vesel din cap. Era deja destul de ușurat!

— Vă amintesc că foaia mea e încă cenușă. Acum, dacă țineți într-adevăr la proiectul meu, găsiți metoda de a-i vorbi direct ministrului despre mine. În cel mai rău caz, ministrului-adjunct.

El o să semneze decretul care să mă numească constructor-șef. Asta va fi o garanție pentru mine și o să mă pun la lucru. Și o să formăm un grup special.

Ușa se deschise larg. Intră fără să bată chelul și firavul Stepanov, cu strălucirea amorțită a ochelarilor.

— Vreau să vă spun, Anton Nikolaievici, spuse el pe un ton sever, că am de vorbit ceva serios cu dumneavoastră.

Adresarea aceasta a lui Stepanov, cu prenume și nume patronimic, era contrară obiceiurilor sale.

— Așadar, aștept decretul? spuse Sologdin, ridicându-se.

Colonelul inginer încuviință. Sologdin ieși cu pasul lui ferm și ușor.

Iakonov nu înțelese pe loc cuvintele animate ale secretarului de Partid.

— Tovarășe Iakonov! Am primit vizita tovarășilor de la Direcția politică și mi-au tras o săpuneală pe cinste. Am lăsat să se comită erori enorme, foarte grave. Am tolerat un cuib în organizația noastră politică, un grup, în fine, să zicem... cosmopoliți fără credință sau lege... Am dat dovadă de miopie politică, nu v-am susținut atunci când oamenii aceștia se înverșunau să vă ia capul. Dar trebuie să ne mărturisim greșelile! Acum o să scriem împreună o rezoluție, apoi o să convocam o adunare deschisă a Partidului și o să tragem cu gloanțe albe în adulatorii târâtori ai străinătății.

Cota lui Iakonov, atât de coborâtă în ajun, urca vertiginos.

CAPITOLUL LXXX

Înainte de prânz, plantonul de gardă de pe holul închisorii speciale afișă lista prizonierilor chemați la maiorul Mîșkin, la ora pauzei. Oficial, lista aceasta trebuia să-i convoace pe *zekii* care primiseră scrisori pe numele lor sau pe cei cărora li se puseseră bani în cont.

Un mare mister înconjura procedeul prin care se înmânau scrisorile ocupanților închisorii speciale. Nu le puteai încredința unui vagabond de poștaș, în relaxarea netrebnică, specifică libertății. Cu ușile închise, între patru ochi, părintele spiritual — Nașul — citea scrisoarea și se asigura că nu conținea nici un gând subversiv sau păcătos, apoi i-o dădea prizonierului, odată cu câteva învățăminte. Scrisoarea era deschisă și asta asasina orice urmă de intimitate din gândurile schimbate între două ființe care se iubeau. Trecută prin atâtea mâini, luată la nevoie ca să îmbogățească dosarul pieselor convingătoare, marcată în mijloc de ștampila băloasă a cenzurii, scrisoarea își pierdea amărâta valoare personală, ca să câștige importanța considerabilă a unui document de stat. (În câte o *șarașka*, scrisoarea nu era încredințată prizonierului, pur și simplu. Era autorizat s-o citească, rareori de două ori, în biroul Nașului, apoi era stors de orice informație; dacă, citind scrisoarea mamei sau a soției, *zekul* voia să țină minte câteva rânduri, trezea atâtea bănuieli de parcă ar fi avut intenția criminală de a copia hârtii de la Statul Major General. De asemenea, *zekul* își punea semnătura pe fotografiile care proveneau de la familie, atestând astfel că le văzuse, apoi acestea erau puse la dosarul întemnițatului.)

Lista era deci afișată — făceau coadă la poștă. O altă coadă îi număra pe cei care nu voiau să primească, ci să expedieze scrisoarea din decembrie, pe care trebuia s-o prezinți tot în fața Nașului. Sub povara atâtor operațiuni, maiorul Mîșkin avea plăcerea de a discuta fără probleme cu informatorii și de a-i convoca în afara programului. Dar ca să nu-i demaște pe cei cu care discuta mai mult, reținea *zeki* nevinovați și îi deconcerta pe ceilalți, în felul acesta.

Așa că, la coadă, toată lumea bănuia pe toată lumea, uneori cei care *ciripeau* erau bine cunoscuți prin fapte și gesturi, dar li se zâmbea servil, ca să nu li se trezească mânia.

Deși carcerologia sovietică nu se inspiră direct din Cato cel Bătrân, ea este fidelă principiului său, conform căruia trebuie să veghezi ca sclavii să nu fie prea uniți.

Ieșind din subteran la soneria prânzului, *zekii* traversau curtea, fără paltoane sau căciuli, în vântul acesta umed și moale, ca să se adune la ușa Statului Major. Cum dimineață se dictase un nou regulament referitor la corespondență, coada din ziua aceasta era deosebit de

numeroasă: patruzeci de bărbați care nu încăpeau pe culoar. Adjunctul ofițerului zilei, plutonier-șef numit *gândacul de gunoi* pentru râvna sa, veghea vesel asupra disciplinei, cu toată vigoarea unei sănătăți înfloritoare. Numără douăzeci și cinci de oameni, le ordonă celorlalți să se ducă să se plimbe și să se întoarcă după prânz; pe cei pe care îl lăsase să intre pe hol îi lipi de perete, la o distanță bunișoară de birourile comandamentului, trecând mereu pe lângă ei, gardian de ordine. Când îi venea rândul, fiecare *zek* trecea de câteva uși, bătea la biroul maiorului și intra după ce primea permisiunea. La întoarcere, intra altul. Tot timpul pauzei, plutonierul-gândac de gunoi reglă această mișcare.

Spiridon se prezentase să-și ceară scrisoarea dimineață, dar Mîșkin îi spusese cu fermitate că o va primi în pauza de prânz, odată cu ceilalți. Cu o jumătate de oră înainte de prânz, Spiridon fu convocat pentru interogatoriu la maiorul Șikin. Dacă declara ce se aștepta de la el, dacă mărturisea tot, foarte bine, avea să-și primească scrisoarea. Or, el fenta, se încăpățâna și maiorul Șikin nu putea să lase să plece un om atât de puțin pocăit. Așadar, sacrificându-și timpul de masă (oricum se ducea la refectoriul externilor în afara orarului, ca să evite îngrămădeala), Șikin continuă să-l interogheze pe Spiridon.

Primul care stătea la coadă ca să-și primească scrisoarea era un anume Drîzin, inginer, piatra unghiulară de la Nr.7, o epavă. Trecuseră mai mult de trei luni de când nu primise nimic.

Degeaba îl întreba pe Mîșkin, obținea mereu același răspuns: „Nu, nu sunt scrisori". Îl rugase pe Mamurin să lanseze un aviz de căutare, dar nu se întâmplase nimic. Astăzi își citise numele pe listă și, înăbușindu-și durerea din piept, se grăbise să vină primul. Nu avea alte rude în afară de soție, epuizată ca și el de zece ani de așteptare.

Plutonierul-gândac îi făcu semn lui Drîzin să înainteze - primul în urma lui era zburdalnicul și strălucitorul Ruska Doronin, cu bretonul ondulat, fremătător și blond. Văzând alături de el un om de încredere, letonul Hugo, îi făcu din ochi și șopti:

— O să-mi primesc banii. Nu i-am furat.

— Înaintați! Îi ordonă plutonierul-șef.

Doronin se repezi în întâmpinarea lui Drîzin, care ieșea cu capul în jos.

— Deci, cum e? îl întrebă pe Drîzin, în curte, tovarășul lui de lucru, Amantai Bulatov.

Fața întotdeauna prost rasă, întotdeauna disperată a lui Drîzin se lungi mai mult.

— Mă întreb și eu. Mi-a spus că am o scrisoare, dar că trebuie să trec s-o iau după-masă, fiindcă vrea să-mi spună ceva.

— Sunt niște curve! concluziona Bulatov cu un aer convins și un fulger îi traversă ochelarii. Ți-am spus de mult: blochează scrisorile. Nu mai munci!

— Îmi vor întinde a doua capcană, suspină Drîzin, mereu cocoșat, cu capul între umeri, de parcă fusese lovit pe dinapoi.

Bulatov suspină la rândul său. Era atât de belicos, din cauză că îi mai rămâneau mulți, mulți ani de petrecut în umbră. Dar energia *zekului* descrește cu cât se apropie de eliberare. Drîzin avea să *treacă pe la casă*: intra în ultimul an.

Cerul era de un cenușiu egal, fără concentrări de nori sau limpezimi. Fără înălțări și rotunjiri. O prelată murdară, întinsă să acopere pământul. În bătaia vântului umed, zăpada se tasa, se găurea și, puțin câte puțin, albeața ei matinală se transforma în galben. Sub pașii plimbăreților, se aduna în gheme alunecoase, roșcate.

Plimbarea continua în ritmul obișnuit. Chiar și pe timp mizerabil, prizonierii din *șaraș*ka, care se sufocau din lipsă de aer, nu renunțau niciodată la plimbarea lor. Anchilozați de prea multă ședere în spații închise, ajunseseră să iubească vântul acesta umed, care le curăța ființa de aerul și de gândurile negre.

Gravorul se plimba și el. Lua de braț pe unul, pe altul, cerea mereu sfaturi. Situația lui, estima el, era deosebit de atroce: întemnițat, nu se mai putea căsători cu prima soție, care era considerată acum ilegitimă; pierdea dreptul de a-i scrie; nu putea nici măcar s-o avertizeze în scris, fiindcă lăsase să treacă termenul din decembrie. Îl compătimiră. Dar fiecare avea suferința lui, care îl apăsa mai greu.

Înclinat spre senzații extreme, Kondrașov-Ivanov, așa de înalt și drept că l-ai fi crezut cusut pe un umeraș, mergea cu pași lenți, privind pe deasupra celorlalți, și, într-o beție macabră, îi declara profesorului Celnov că, atunci când demnitatea omului e pălmuită într-un asemenea hal, dacă trăiești în continuare înseamnă că vrei să te înjosești. Orice om curajos dispune de un mijloc simplu prin care poate scăpa de înlănțuirea aceasta de ascunzișuri.

Împodobit inevitabil cu căciula tricotată, având umerii drapați în șal, profesorul Celnov îi cita pictorului, cu pudoare, extrase din *Consolarea* lui Boece.

La ușa Statului Major se înghesuise un grup benevol de vânători de spioni: Bulatov, a cărui voce răsuna prin toată curtea, Horobrov, placidul Zemelia, pompistul-șef Dvoietiosov, care, din principiu, arbora o zeghe de ocnaș; zvârluga iscoditoare de Priantcikov; Max, liderul germanilor; unul din letoni.

— Țara trebuie să-și cunoască turnătorii! repeta Bulatov, ca să-i încurajeze să nu se împrăștie.

— În mare, îi cunoaștem deja, răspunse Horobrov, care, urcat pe prag, examina șirul de așteptare. Se vedea clar că unii dintre ei așteptau arginții lui Iuda. Dar, bineînțeles, numai cei mai neîndemânatici puteau fi bănuiți.

Ruska se întoarse voios la bandă, stăpânindu-se cu greu să nu-și fluture mandatul în aer. Înghesuindu-și capetele, vânătorii inspectară hârtia: emisă de o mitică Klavdia Kudriavțeva și adresată lui Rostislav Doronin, suma era într-adevăr de 147 de ruble.

Părăsind masa ca să se așeze la rând, Arthur Siromaha, Ober turnător și mare vizir al informatorilor, măsură grupul cu ochiul lui tulbure. O făcu din obiceiul de a înregistra tot, dar fără să acorde vreo importanță, pentru moment.

Ruska își luă mandatul și, așa cum stabiliseră, se îndepărtă de grup.

Al treilea care intră la Naș fu un inginer energetician de patruzeci de ani care, ieri seară, în arca închisă, înjosise miniștrii acordându-le gradul de vidanjori, apoi, ca un ștrengar, organizase o bătaie cu perne la etajul superior al paturilor.

Al patrulea, care înainta rapid și ușor, fu Liubimicev, băiat „al naibii de simpatic". Zâmbetul lui descoperea niște dinți puternici și regulați, seducea pe toată lumea prin tonul ispititor cu care spunea „băiete" oricărui prizonier, tânăr sau bătrân. Acest vocativ cordial dezvăluia un suflet pur.

Energeticianul se întoarse cu o scrisoare deschisă. Era pierdut în lectură, piciorul lui ezită un moment pe trepte. La fel de orbit, se îndepărtă în diagonală, fără să dea vreo atenție „vânătorilor" noștri. Fără palton sau căciulă, în vântul care îi agita părul de bărbat încă tânăr, în ciuda tuturor încercărilor, citea după opt ani de despărțire prima scrisoare de la fiica sa Ariadna, care, atunci când plecase pe front, în '41 (și de pe front în captivitate, apoi în închisoare), era o fetiță blondă de șase ani care se agăța de gâtul lui. Atunci când, în barăcile prizonierilor de război, călca în picioare un covor de păduchi care transmiteau tifosul sau petrecea ore întregi așteptând niște zoaie de supă vâscoasă și urât mirositoare, o buclă blondă îl atrăgea spre ea, firul Ariadnei: ține-te bine, întoarce-te. La întoarcerea în țară intră în închisoare imediat și nu putu să-și revadă fiica: ea și mama ei rămăseseră la Celiabinsk, unde le târâse exodul. Mama, fără îndoială căsătorită cu alt bărbat, îi ascunsese mult timp fetei existența acestui tată.

Cu un scris aplecat de elevă conștiincioasă, fără ștersături, fiica lui scria:

„Bună, dragul meu tată!

Nu ți-am răspuns mai devreme fiindcă nu știam de unde să încep și ce să-ți spun. E de înțeles, fiindcă nu te-am văzut de mult timp și credeam că tatăl meu a murit în război. Mi se pare caraghios să am dintr-odată un tată.

Mă întrebi ce fac. Ca toată lumea. Am o veste bună să-ți dau: am intrat în Komsomol. Mi-ai spus să-ți scriu ce aș dori.

Multe lucruri, bineînțeles. În momentul acesta, fac economii ca să-mi cumpăr cizme și un palton de mai subțirel. Tată, mi-ai cerut să vin să te

văd. E atât de urgent? Recunoaște și tu că nu e foarte plăcut să vin atât de departe și să fac toate cercetările astea. Când o să poți, o să vii tu. Îți doresc succes la lucru. La revedere. Te sărut,

Ariadna

Tată, ai văzut *Prima mănușă?* Ce minune! Eu nu ratez nici un film!"

— Cine îl controlează pe Liubimicev? întrebă Horobrov, așteptând ieșirea băiatului.

— Ei, hai, Terentici! Liubimicev e băiat de-al nostru, îi răspunseră.

Dar Horobrov, mare intuitiv, mirosise ceva la băiatul acesta. Și uite că întârzia la Naș.

Victor Liubimicev avea ochi mari și sinceri. Natura îl înzestrase cu un corp suplu de sportiv, soldat sau amant. Viața îl smulsese de pe pistele de alergare pentru juniori ca să-l arunce într-un lagăr de concentrare în Bavaria. În spațiul acesta îngust și mortal, în care dușmanul strânsese soldații ruși și în care regimul sovietic nu lăsa să pătrundă Crucea Roșie internațională, în spațiul acesta saturat de oroare nu supraviețuiau decât cei care se dezbrăcau cât mai bine de conceptele acestea de clasă, restrictive și relative: binele și conștiința morală; cei care puteau să-și trădeze frații, slujind ca interpreți; cei care puteau să-și ciomăgească în față compatrioții, ca supraveghetori de lagăr; cei care mâncau partea celor înfometați, servind rațiile de pâine sau lucrând la bucătărie. Sau, mai mult, fiindcă mai existau două ieșiri, groparii sau vidanjorii. Dacă săpai un mormânt sau curățai latrinele, germanii îți dădeau un supliment de un polonic de supă chioară. La morminte era în fiecare zi nevoie de cincizeci de oameni care să trudească din greu. În fiecare zi, o duzină de căruțe duceau cadavrele la descărcat. În vara lui '42 veni rândul groparilor. Cu aviditatea unui trup care nu a atins încă viața, Victor Liubimicev voia să trăiască. Hotărî să moară ultimul, dacă tot era sortit morții, și încercă terenul pentru a deveni turnător. I se prezentă o șansă fericită: lagărul primi un fost propagandist, sovietic fornăit, care veni să ridice voluntari pentru a-i vâna pe trădători. Prizonierii se înrolară. Printre ei erau și komsomoliști... La ieșirea din lagăr fumega o bucătărie de campanie care distribuia supă celor înrolați. Apoi, în rândurile legiunii sale, Liubimicev se luptă în Franța: se duse în Vosgi ca să vâneze partizanii Rezistenței, apoi se luptă cu aliații la zidul Atlanticului. În '45, în momentul marii lovituri se strecură printre sârmele ghimpate, se întoarse acasă, se căsători cu o fată cu ochi limpezi și corp suplu ca al lui și, după o lună, fu arestat pentru trecutul lui. În închisori defilau atunci membrii ruși ai aceleiași Rezistențe pe care o urmărise în Vosgi. La Butîrki mai erau partide nebune de domino, se evocau zilele petrecute în Franța, se povestea despre campanii sau se așteptau pachete. În fine, toată lumea avu dreptul la același tarif: zece ani. Așadar, toată viața îl învățase pe Liubimicev să se obișnuiască să considere că nu există, că nu pot exista „convingeri" la nimeni, de la

soldat la primul membru al Biroului Politic, și că la fel se întâmplă cu oamenii care te judecă.

Fără să bănuiască nimic, cu ochii candizi, ținând în mână un capăt de hârtie care semăna foarte mult cu un mandat, Victor nu numai că nu făcu nimic ca să evite grupul, dar se apropie și întrebă:

— Băieți! Ați fost să mâncați? Care e meniul zilei? Merită să merg?

Arătând cu bărbia formularul din mâna lui Victor, Horobrov îl întrebă:

— Deci, ai primit mult? Poți să te lipsești de prânz?

— Mult! Pe naiba! spuse Liubimicev cu un gest de dezgust și se prefăcu a-și ascunde mandatul în buzunar. Nu se gândea să îl ascundă de-a binelea, fiindcă toți îi cunoșteau forța și nimeni nu s-ar fi riscat să-i ceară socoteală. Dar, în timp ce-i răspundea lui Horobrov, Bulatov se aplecă ca din joacă, se răsuci și descifra:

— O la la! O mie patru sute șaptezeci de ruble! La banii ăștia poți să scuipi pe mâncarea lui Klimentiadis!

Dacă un alt *zek* ar fi acționat astfel, Victor i-ar fi dat una în frunte și n-ar fi arătat mandatul. Dar nu trebuia să-l lase pe Amantai să creadă că subordonatul lui se scălda în aur, era o lege universală a lagărului. Liubimicev se justifică deci:

— O mie? Glumești? Privește! Văzură toți: 147 ruble 00 copeici.

— Nu mai spune, cred că visez! N-au putut să-ți trimită o sută cincizeci? remarcă Amantai, imperturbabil. În cazul acesta, poți să te duci să mănânci, au șnițel pane.

Liubimicev nu avu timp să facă un pas, vocea lui Bulatov nu se stinse, și Horobrov fu cuprins de tremur. Își uitase rolul. Uitase că trebuia să se stăpânească, să zâmbească și să continue vânătoarea. Că esențialul era să-i cunoști pe turnători, fiindcă nu-i puteai distruge. El, care suferise atât de mult din cauza aceasta, el, care văzuse pierind atâtea victime, întotdeauna din cauza spionilor, îi ura pe trădătorii aceștia necunoscuți mai mult decât pe călăii sinceri. Un băiat care ar fi putut să fie fiul lui Horobrov, un adolescent demn să inspire un sculptor și devenise una dintre secăturile acestea benevole!

— Un ne-ne-nemernic, asta ești! spuse el, cu buzele tremurânde. Vrei să-ți cumperi eliberarea cu pielea noastră? Ți-ar fi lipsit ceva în viață fără asta?

Ca un boxer gata mereu de luptă, Liubimicev tresări, își îndoi brațul pentru un croșeu scurt și îl puse pe Horobrov în gardă:

— Ai făcut o gafă, stârv de Viatka!

— Ce te apucă, Terentici?! strigă încă și mai repede Bulatov, îndepărtându-l pe Horobrov.

Enormul și grăsanul Dvoietiosov, cu zeghea de ocnaș, intercepta și strânse brațul drept a lui Liubimicev:

— Haide, motănelule! Îi spuse el cu un zâmbet disprețuitor, cu calmul aproape tandru pe care țiăl conferă numai tensiunea întregului corp. Vrei

să mergem să ne spunem două cuvinte, ca de la comunist la comunist, fără martori?

Liubimicev se întoarse cu o mișcare seacă și ochii lui limpezi și candizi aproape atinseră ochii miopi și ieșiți în afară ai lui Dvoietiosov.

Și Liubimicev nu ridică brațul stâng. Ochii de bufniță și strânsoarea de mujic care îi răsucise brațul îl făcură să înțeleagă că, dacă unul din ei trebuia să cadă, el era cel mort.

Se eliberă și, cu fruntea sus, se îndreptă spre scară. Obrajii lui catifelați ardeau. Se gândea cum să-și regleze socoteala cu Horobrov. Încă nu știa că acuzația îl străpunsese. Gata să parieze până atunci că știa totul despre viață, trebuia să mărturisească faptul că era departe.

De unde știuseră tovarășii lui? Cine le spusese lucrul acesta?

Bulatov îl urmări cu privirea și își prinse capul în mâini:

— Ah! Mamă! În cine să ai încredere?

Toată scena se derulase cu mișcări fără amploare și nu fusese remarcată nici de *zekii* care se plimbau prin curte, nici de cei doi supraveghetori, nemișcați la extremitățile traseului. Numai Siromaha, în picioare la coadă și clipind din ochii lui imobili și obosiți, văzuse totul din ușă și, amintindu-și de Ruska, înțelese totul.

Nu mai avu stare.

— Copii, le spuse el celor din fața lui, am lăsat montajul aprins. Nu vreți să mă lăsați să trec în față? Nu stau decât o clipă.

— Toți avem montajul aprins.

— Toți avem copii, i se răspunse și urmă un hohot de râs.

Nimeni nu-l lăsă.

— O să-l sting! declară Siromaha îngrijorat și, ocolindu-i pe vânători, se pierdu în clădirea centrală. Biroul maiorului Șikin era închis pe dinăuntru, cheia era în broască. Poate că avea un interogatoriu. Sau o întâlnire cu secretara deșelată. Cu brațele în jos, Siromaha bătu în retragere.

Ce vărsare de sânge printre cadre, și se agrava cu fiecare minut! Și nu putea să facă nimic!

Trebuia să se întoarcă la coadă, dar instinctul de animal hăituit fu mai puternic decât dorința de a fi bine văzut: se temu să se apropie de banda plină de ură, supraîncălzită. Ar fi putut să-l linșeze, fără nici un pretext. Era prea cunoscut în *șaraș*ka.

În timpul acesta, în curte, ieșind de la maiorul Mîșkin, profesorul Orobințev, doctor în chimie, un ochelarist mărunțel îmbrăcat cu o haină superbă și cu o căciulă de blană pe care o purta în libertate (nu știa nimic despre închisorile de tranzit și nu îl *jumuliseră* încă), se înconjurase de fraieri ca el, printre care constructorul chel, și le dădea un interviu. Se știe că omul crede mai ales ceea ce vrea să creadă. Cei care voiau să creadă că lista care trebuia completată nu era un denunț, ci o măsură rezonabilă de regularizare făceau cerc în jurul lui Orobințev.

Acesta se dusese să-și ia lista, împărțită cu grijă în rubrici, o completase și vorbise cu maiorul Mîșkin, iar acum repeta doctoral comentariile acestuia referitoare la alineatul rezervat copiilor minori și la soarta taților vitregi. Era un punct în care maiorul Mîșkin șifonase bunele maniere ale lui Orobințev. Cum acesta se plângea că nu își amintește cu exactitate locul de naștere al soției, Mîșkin rânjise cu gura până la urechi: „Cum așa? Ați luat-o de la bordel?"

Sărmanii iepurași încrezători îl ascultau pe Orobințev, ferindu-se să se alăture celuilalt grup care, adăpostit de vânt după trunchiurile teilor, îl înconjura pe Abramson.

Fumând fără nervozitate după o masă substanțială, Abramson povestea publicului său că toate interdicțiile acestea în materie de corespondență nu erau noi, că văzuse lucruri mai rele, că această ultimă măsură nu era eternă, că va lua sfârșit odată cu căderea cutărui general sau ministru, că nu trebuiau deci să se descurajeze și mai ales să amâne cât puteau completarea listei: să aștepte să vadă ce le aducea viitorul. Abramson avea ochi înguști și alungiți și, când își scotea ochelarii, aveai puternica impresie că privea lumea aceasta întemnițată cu o plictiseală excesivă: totul se repeta, Arhipelagul Gulag nu oferea nimic care să-l mire. Abramson era în umbră de atâția ani, încât se dezvățase de orice sentiment și tragedia altora era pentru el un biet incident cotidian.

În timpul acesta, vânătorii se înmulțiseră și prinseseră un nou spion. Glumind, scoseseră un mandat de o sută patruzeci și șapte de ruble din buzunarul lui Isaac Kagan. Înainte de asta, întrebat de ce se dusese la Naș, răspunsese că fusese o greșeală, că nu știa motivul: fără îndoială, o confuzie. Odată confiscat mandatul, îl făcură de râs și Kagan, departe de a roși sau a fugi, îl prinse pe fiecare demascator de rever, pe rând, și, sâcâitor și lipicios ca o muscă, jură că era o neînțelegere, că va arăta tuturor o scrisoare de la soția lui în care spunea că ajunsese la poștă, că îi lipsiseră trei ruble și trimisese numai o sută patruzeci și șapte. Voia să ducă pe toată lumea la dormitoare, să găsească scrisoarea, s-o citească. Scuturându-și capul creț, fără să bage de seamă că fularul lui, dezlegat de la gât, se târa pe pământ, le expuse în modul cel mai plauzibil de ce încercase să ascundă sosirea acestui mandat la început. Kagan avea un fel de vâscozitate naturală, de care se folosea. După ce schimbai un cuvânt cu el, nu mai puteai scăpa dacă nu-i recunoșteai toată dreptatea, lăsându-i lui ultimul cuvânt. Horobrov, vecinul lui de pat, care cunoștea istoria arestării lui cauzate de hotărârea de a nu denunța și pe care nu-l lăsa inima să se supere cu adevărat pe el, se mulțumi să-i spună:

— Ah, Isaac, Isaac, ce nemernic ești! În libertate n-ai mușcat pentru mii de ruble, aici te-ai lăsat agățat pentru câteva bilete de o sută.

Dar poate că îl terorizaseră, vorbindu-i despre lagăr?...

Fără să-și piardă stăpânirea de sine, Isaac continuă să se justifice și i-ar fi convins pe toți până la urmă, dacă n-ar fi pus mâna pe alt berbec,

un leton de data asta. Fiindcă atenția era mobilizată în altă parte, Kagan dispăru.

Sună masa a doua, beneficiarii celei dintâi ieșiră să se plimbe. Nerjin, în palton, urcă scara. Îl văzu imediat pe Ruska Doronin, în picioare la celălalt capăt. Cu ochi strălucind de triumf, Ruska se uita acum la echipa de vânători montată din grija lui, acum la drumul care ducea în curtea externilor și la luminișul în care avea să coboare Clara din autobuz, ca să intre în tura de după-masă.

— Ai văzut? îi spuse el lui Nerjin cu un zâmbet batjocoritor, cu bărbia îndreptată spre vânători. Ești la curent cu povestea cu Liubimicev?

Nerjin se opri la înălțimea lui și îl strânse ușor de după umeri.

— Ar trebui să te purtăm în triumf! Dar eu îmi fac griji pentru tine.

— Pf! Nici nu mi-am luat elan, stai să vezi! Suntem la aperitive!

Nerjin clătină din cap, zâmbi, se îndepărtă. Se întâlni cu radiosul Priantcikov, care alerga spre sala de mese, și vocea lui ascuțită răgușise țipând la spioni. Acesta îl salută pe Nerjin.

— Ha-ha! Băiete! Ați pierdut totul! Unde e Lev?

— Are o lucrare urgentă. Nu a ieșit în pauză.

— Ce? Mai urgentă decât cea de la numărul șapte? Ha-ha! Nu există.

Și dispăru alergând.

Fără să se amestece cu ceilalți, absorbiți în discuțiile lor, străbătând traiectoria aceleiași promenade, avansau Bobînin cel înalt, cu capul ras, mereu fără căciulă, și micul Gherasimovici, cu sărmana lui căciulă jerpelită înfundată până la urechi și paltonul prea scurt cu gulerul ridicat. Bobînin l-ar fi putut termina pe Gherasimovici dintr-o înghițitură.

Gherasimovici, zgribulit de frig, își ținea mâinile în buzunare și sărmanul pipernicit te făcea să te gândești la o vrabie.

La vrabia din dictonul popular, care are inima mai mare decât trupul.

CAPITOLUL LXXXI

Bobînin mergea singuratic de-a lungul aleii principale, fără să acorde atenție sau importanță zarvei stârnite de turnători, când traiectoria lui fu întreruptă, ca traiectoria unui vapor mare care este agățat de un remorcher, de acostarea micului Gherasimovici.

— Alexandr Evdokimîci!

Acest mod de a întrerupe o plimbare nu era bine văzut în *șaraș*ka.

În plus, de-abia se cunoșteau. Bobînin se opri totuși.

— Vă ascult.

— Vreau să vă pun o întrebare care privește cercetarea științifică.

— Spuneți.

Plecară împreună, cu viteză medie, în timpul unei jumătăți de cerc, Gherasimovici păstră tăcerea. Apoi își formulă gândul:

— Nu vă este niciodată rușine?

De uimire, Bobînin își întoarse capul, își privi tovarășul (mergând în continuare alături de el). Apoi sondă cu privirea itinerarul din fața lor, teii, hangarul, oamenii, clădirea centrală.

Meditä trei sferturi bune de cerc apoi răspunse:

— Ba bine că nu!

Un sfert de cerc.

— Atunci de ce continuați?

O jumătate de cerc.

— La naiba, țin totuși la viață...

Un sfert de cerc.

— Sunt adesea descumpănit...

Încă un sfert.

— ...Depinde de moment. Ieri i-am spus ministrului că nu mi-a mai rămas nimic. Era fals. Și sănătatea? Și speranța? Nu e o păcăleală, sunt printre primii candidați la curățat... Dacă ies de aici prea bătrân, dacă îmi găsesc soția care tocmai... Și copiii... Și apoi, totuși, e o măgărie, dar e *interesant* momentul acesta, pe mine mă interesează... Bineînțeles, mă disprețuiesc pentru sentimentul acesta... E în funcție de moment... Ministrul voia să-mi sară în spate, dar eu l-am trimis la păscut. Dacă te lași prins, nu mai știi cum... Bineînțeles că mi-e rușine...

Tăcură un moment.

— Atunci nu spuneți că sistemul e prost. Dumneavoastră greșiți.

Un cerc întreg.

— Alexandr Evdokimîci! Dacă vă propuneau, contra unei eliberări rapide, să fabricați bomba atomică?

— Și dumneavoastră? spuse Bobînin cu o privire scurtă și interesată.

— Niciodată.

— Sunteți sigur?

— Niciodată.

Încă un cerc, dar puțin diferit.

— Mă întreb uneori cine sunt oamenii care le-au făcut lor bomba atomică! Apoi mă uit la mine - și îmi spun că sunt niște oameni ca noi... Simpli, merg la cursurile de formare politică...

— Să nu exagerăm.

— Oh, de ce nu?... Asta le dă dreptul să creadă.

O optime de cerc.

— Părerea mea, continuă mărunțelul, e că savantul trebuie să cunoască totul în politică: și documentele de spionaj, și proiectele secrete, și trebuie să aibă asigurarea că ia politica de frâu! Dar e imposibil... Sau să refuze să judece, de parcă ar fi vorba despre un lucru dezgustător, de o gaură neagră. Și să se cantoneze într-o judecată morală: am dreptul să dau forțele naturii pe mâna unor oameni atât de nedemni, pe mâna unor asemenea nulități? Dar nu, se face un fel de demers nămolos: „America ne amenință"... E o prostie, e pueril, un savant nu gândește niciodată astfel.

— Dar, replică uriașul, ce raționament au cei de peste Atlantic? Ce le dă președintele Statelor Unite?

— Nu știu, poate că același lucru. Poate că nimeni nu... Noi, savanții, suntem lipsiți de posibilitatea de a reuni un forum internațional pentru a ajunge la o înțelegere. Dar superioritatea noastră intelectuală asupra tuturor oamenilor politici de pe pământ permite fiecăruia dintre noi, chiar în izolarea închisorii, să descopere o linie de conduită dreaptă și să-și adapteze acțiunile la ea.

Un cerc.

— Da...

Un cerc.

— Da, poate.

Un sfert.

— Mâine, după prânz, o să ne urmăm colocviul. Numele dumneavoastră e... Ilarion?

— Pavlovici.

Un cerc neterminat, ca o potcoavă.

— Mai ales în ce privește Rusia... Mi s-a vorbit astăzi despre un tablou, *Rusia care se duce*. Nu vă spune nimic?

— Nu.

— Nu e terminat. Poate că în realitate e diferit. Ceea ce contează sunt titlul, ideea. Rusia a avut conservatorii ei, reformatorii ei, oamenii ei de stat. Sunt terminați. A avut preoții ei, predicatorii ei, diletanții care își spuneau teologi, ereticii ei, schismaticii ei. Terminați. Scriitorii ei, filozofii ei, istoricii ei, sociologii ei, economiștii ei. Terminați. În fine, revoluționarii ei, conspiratorii ei, lansatorii de bombe, revoltații ei. Terminați și aceștia. Avea muncitori bătrâni, cu curele pe frunte, semănătorii cu barba până la brâu, țăranii în troici, cazacii care riscau totul, vagabonzii liberi ca

vântul - nu mai e nici unul, nu a mai rămas nici unul! O labă groasă și păroasă i-a măturat pe toți în primii doisprezece ani. Numai un firicel de apă mai traversează pestilenta aceasta, și aceștia suntem noi, elita tehnică. Noi, inginerii și savanții, noi am fost totuși mai puțin numeroși și nu ne-au arestat, nici nu ne-au tras un glonț în ceafă. Ideologia lor e mestecată mereu de muncitori cu dinți lungi. În timp ce fizica nu ascultă decât de vocea maestrului. Noi lucrăm cu natura, frații noștri lucrau în societate. Noi suntem aici, frații noștri nu mai sunt. Cine o să ia deci frâiele destinului trunchiat al elitei non-științifice, dacă nu noi? Dacă nu ne amestecăm noi, cine o s-o facă?... Nu suntem destul de înalți? Fără să putem pune mâna, am reușit să calculăm greutatea „satelitului lui Sirius" și să măsurăm zburdălniciile electronului — riscăm să nu ne regăsim în viața societății? Sau ce facem? În *șaraș*ka le oferim pe tavă reactori! Rachete de tip V! O telefonie cifrată! Poate bomba atomică! Pentru a trăi mai bine! Și asta ne *interesează*! Ce fel de elită suntem dacă ne cumpără atât de ușor?

— Toate astea sunt foarte serioase, răsuflă Bobînin cu puterea unei foaie. Continuăm discuția mâine, de acord?

Suna întoarcerea la muncă.

Gherasimovici îl văzu pe Nerjin și conveni cu el să se întâlnească după ora nouă pe scara de serviciu, în atelierul pictorului.

Îi promisese într-adevăr să-i vorbească despre o societate fondată pe rațiune.

CAPITOLUL LXXXII

Comparată cu activitățile maiorul Șikin, munca maiorului Mîșkin avea culoarea ei proprie, cu urcușuri și coborâșuri. Marele ei avantaj stătea în lectura scrisorilor, în înapoierea lor, în blocarea lor. Inconvenientul era că Mîșkin nu regiza nici trimiterile în lagăr, nici reținerile de bani, nici definirea regimului alimentar pe categorii de muncitori, nici spațierea vizitelor familiale, nici diversele mărunțișuri ale serviciului. Invidiind din mai multe motive organizația concurentă a maiorului Șikin, care avea întâietatea în toate evenimentele interioare ale închisorii, maiorul Mîșkin se adâncea în spionaj prin intermediul unui ecran transparent, adică observa ceea ce se petrecea în curte (Șikin, din cauza așezării proaste a ferestrei de la etajul al doilea, era lipsit de această posibilitate). Observarea deținuților în viața de toate zilele îi furniza lui Mîșkin piese de convingere. Din fundul postului de gardă, el completa informațiile primite de la spioni, vedea cine cu cine mergea, dacă discuția era animată sau nu. Apoi, înapoind sau punând mâna pe o scrisoare, îi plăcea să-și buimăcească interlocutorul cu câte un:

— Apropo, despre ce ați vorbit aseară în timp ce vă plimbați cu Petrov?

Uneori, procedeul îi permitea să scoată de la prizonierul încurcat informații destul de profitabile.

Astăzi, în pauza de prânz, Mîșkin ordonase plantonului să aștepte câteva minute și se dusese să observe personal curtea (fără să poată asista la vânătoarea turnătorilor, care avea loc la celălalt capăt al clădirii).

La ora trei, la sfârșitul pauzei, atunci când „gândacul de gunoi" îi concediase pe toți cei care nu ajunseseră la rând, maiorul ordonă să fie adus Drîzin.

Ivan Feofanovici Drîzin fusese înzestrat de natură cu o față scobită cu pometi ascuțiți, cu o vorbă bolborosită și chiar numele lui avea alura unei porecle. Intrase la școala superioară cu *mâinile crăpate*, după ce trecuse pe la cursurile de seară ale facultăților muncitorești, și studiase cu modestie și înverșunare. Avea capacități, nu știuse să le pună în valoare și, tot timpul vieții, fusese lăsat deoparte și pălmuit. La Nr. 7 se lăsa exploatat de toți cei care aveau nevoie. Cum cei zece ani, puțin diminuați de diverse deducții, ajungeau la capăt, tremura deosebit de tare în fața superiorilor. Se temea mai ales de recidivele pe care le văzuse distribuite în stânga și în dreapta în timpul războiului.

Și prima lui condamnare avusese ceva inept. Fusese închis în lagăr la începutul conflictului pentru propagandă antisovietică, la denunțul vecinilor care jinduiau la apartamentul lui (și care îl obținură). Cu siguranță, stabiliseră că nu făcuse nimic de felul acesta, dar că *ar fi*

putut, fiindcă asculta radioul german. Este adevărat că nu asculta radioul german, dar *ar fi putut*, fiindcă avea acasă un receptor, înfruntând interdicțiile oficiale. De fapt, nu îl păstrase, dar *ar fi putut* avea unul, în calitate de specialist radio: denunțul menționa de altfel două lămpi care fuseseră descoperite într-o cutie.

Drîzin cunoscuse multe lagăre din acestea în timpul războiului, de la cele în care îți devorai rația crudă furată de la cai până la cele în care frămîntai făină cu zăpadă sub inscripția „Lagăr provizoriu nr. 14" agățată de prima zadă din taiga. În cei opt ani petrecuți în țara Gulag, cei doi copii muriră, soția lui ajunse o bătrână descărnată. Apoi descoperiră că era inginer, îl mutară în *șarașka*, avu dreptul la unt și la o sută de ruble pe lună, pe care le trimitea soției.

Dintr-odată, inexplicabil, nu mai primi nici o scrisoare de la ea. Poate că era moartă.

Maiorul Mîșkin stătea pe scaun, cu brațele încrucișate pe masă. Aceasta era liberă de orice hârtie, călimara era închisă, stiloul uscat și, ca de obicei, nici o expresie nu marca fața aceasta congestionată de un roșu violaceu. Fruntea lui era atât de umflată, că ridurile de bătrânețe sau de gândire nu îi brăzdaseră niciodată pielea. La fel și obrajii. Fața lui era ca fața unui idol din lut ars, împodobit cu panașuri roșii și violete. Ochii lui, din obligații de stat, erau lipsiți de expresie și viață, goi, cu goliciunea aceea caracteristică, disprețuitoare, pe care o capătă oamenii aceștia în retragere.

Lucru nemaiauzit! Mîșkin îi propuse un scaun lui Drîzin (care întrevăzu *in petto* catastrofele viitoare și pretextele pentru procese-verbale). Apoi, maiorul tăcu un moment (conform instrucțiunilor) și, în cele din urmă, spuse:

— Bodogăniți întruna. Veniți aici ca să vă plângeți. Nu sunt decât două luni de când nu ați primit scrisori.

— Mai mult de trei, cetățene comandant! Îi aminti timid Drîzin.

— Să zicem trei, ce se schimbă? V-ați întrebat ce s-a întâmplat cu soția dumneavoastră?

Mîșkin vorbea fără grabă, debitând cuvintele cu claritate, presărând frazele cu pauze onorabile:

— Ce este de fapt soția dumneavoastră?

— Nu... nu înțeleg, bâlbâi Drîzin.

— Ce pretindeți că nu înțelegeți? Care e profilul ei politic? Drîzin păli... După cum se vedea, nu era încă înăsprit, niciobișnuit cu toate. Soția lui spusese probabil un cuvânt în plus într-o scrisoare și iată că... În ajunul eliberării...

Se rugă în tăcere pentru ea (învățase să se roage în lagăr).

— E o plângăcioasă și noi nu avem ce face cu niște sclifosite ca ea, comentă viguros maiorul. Și apoi, ce orbire ciudată din partea ei: nu știe să vadă ce e bun la noi, accentuează numai părțile rele.

— Pentru numele lui Dumnezeu! Ce i s-a întâmplat? exclamă Drîzin, rugător, clătinându-și capul de la dreapta la stânga.

— Ei? răspunse Mîșkin, prelungind pauzele. Ei? Nimic. (Drîzin expiră zgomotos.) Pentru moment.

Foarte ponderat, luă o scrisoare din sertar și i-o întinse lui Drîzin.

— Vă mulțumesc, spuse acesta, sufocându-se. Pot să plec?

— Nu. Citiți asta aici. E o scrisoare pe care nu v-o pot da în dormitor. Ce ar gândi deținuții despre viața *de afară*, după asemenea scrisori? Citiți.

Și rămase nemișcat, statuie violacee gata să golească toate caliciile pe care i le aducea meseria.

Drîzin scoase foaia din plic. Nu îi dădu nici o atenție, dar un ochi fin ar fi fost neplăcut impresionat de această scrisoare, imaginea autoarei: din hârtie grosolană, de ambalaj sau aproape, nici un rând nu era egal din capăt în capăt, toate se înălțau și cădeau, cădeau ca dezarticulate spre dreapta. Data era 18 septembrie.

„Dragul meu Vania! Am luat stiloul ca să-ți scriu, dar mi-e somn, nu mai pot. Când am ieșit de la lucru, m-am dus în grădină. Sap cartofii împreună cu Maniușka. Anul acesta sunt piperniciți. Nu m-am dus în concediu fiindcă nu am haine, toate sunt numai zdrențe. Am vrut să economisesc ca să te văd, n-am făcut nimic. Nika s-a dus să te vadă și i-au răspuns: necunoscut, iar mama și tatăl lui l-au certat, de ce te-ai dus acolo? Te-ai făcut remarcat, de acum o să te supravegheze și pe tine. Suntem în termeni destul de proști cu ei și nu mai vorbesc cu L.V.

Viața noastră nu e amuzantă. Acum trei ani, bunica a căzut la pat și nu s-a mai putut ridica, e descărnată, dar nu mai moare și nici nu se vindecă, e un chin pentru noi. Se simte rău și sunt certuri întruna, eu nu mai vorbesc cu L.V. Maniușka s-a despărțit definitiv de soțul ei, se poartă destul de rău, copiii sunt neascultători, când te întorci de la lucru, e un iad, auzi numai blesteme, unde o să mergem când o să se termine totul?

Fii cuminte. Te sărut foarte tare."

Nici o semnătură măcar, nici cuvintele „Soția ta care te iubește".

Așteptându-l răbdător pe Drîzin să termine scrisoarea și s-o recitească, maiorul Mîșkin își mișcă sprâncenele albe și buzele violete și declară:

— Nu v-am dat scrisoarea aceasta de cum a venit. Mi-am spus că o fi fost o stare trecătoare și, ca să munciți, trebuie să vă păstrați tot elanul. Mă așteptam să vă scrie o scrisoare cu adevărat bună. Dar ia uitați-vă ce a scris luna următoare.

Fără o vorbă, Drîzin se îndreptă spre maior și trăsăturile lui ingrate nu exprimau nici un reproș, numai durere. Luă cu degetele lui tremurătoare al doilea plic și desfăcu o scrisoare pe foaie de caiet, de data aceasta, dar cu rândurile tot dislocate, deraiate.

30 octombrie

„Dragul meu Vania! Te superi că îți scriu atât de puțin, dar mă întorc târziu de la lucru și aproape în fiecare zi mă duc după vreascuri în

pădure, mă prinde seara, sunt atât de obosită că mă arunc pe pat, dorm rău noaptea, bunica mă deranjează. Mă trezesc devreme, la cinci, și la opt trebuie să fiu la lucru. Mulțumesc lui Dumnezeu, toamna e blândă, dar ce va fi când o să vină iarna! Nu avem cum să primim cărbuni de la depozit, nu sunt decât pentru șefi sau cu pile. Nu demult, un vreasc mi-a căzut din spate și l-am târât în urma mea, nu am avut putere să-l ridic și mă gândeam la bătrânica din fabulă cu carul de lemne uscate. Am căpătat o hernie din cauza greutăților. Nika s-a întors în vacanță, devine drăguță, nu s-a arătat pe la noi. Nu pot să mă gândesc la tine fără să mi se facă rău. Nu pot să mă sprijin pe nimeni. Atât cât o să pot, o să muncesc, dar mă tem că va trebui să mă pun la pat, ca bunica. Bunica nu-și mai poate folosi picioarele, nu se poate ridica, nici culca singură. În starea ei n-o primesc la spital, nu e interesantă. Trebuie să o ridic, cu L.V., fiindcă face pe ea, e o putoare teribilă, nu mai e viață, e ocnă. Bineînțeles, nu e vina ei, dar eu nu mai pot. Tu ne sfătuiești să nu ne luăm în gură, dar ce pot să fac dacă L.V. are în gură toată ziua numai „cățea" și „nemernică"! Și Maniușka strigă la copii. Oare ai noștri ar fi ajuns tot așa? Știi, de mai multe ori mă bucur că nu mai sunt. Valerik se duce la școală anul acesta, îi trebuie de toate, dar nu sunt bani. Este adevărat totuși că Pavel îi plătește Maniușkăi o pensie alimentară, e decizia tribunalului. Nu mai am altceva să-ți spun. Fii cuminte. Te îmbrățișez.

Dacă aș putea măcar să dorm cum trebuie în timpul sărbătorilor din octombrie, dar nu, trebuie să asist la defilări..."

Drîzin rămase paralizat. Își duse mâna la față, cum faci când vrei să te speli, dar fără să se frece.

— Bun, ați citit, da sau nu? Am impresia că nu citiți. Sunteți adult. Știți exact ce vreau să spun. Ați făcut închisoare. Vedeți ce e în scrisoarea asta. Asemenea scrisori te trimiteau la răcoare, în război. Defilarea e o bucurie pentru toată lumea, dar ea, ea „trebuie să asiste". Cărbunele! Nu e numai pentru șefi, e pentru toți cetățenii, doar că trebuie să-ți aștepți rândul. M-am întrebat dacă trebuia să vă dau și scrisoarea aceasta, dar a sosit a treia, la fel. M-am gândit bine și mi-am zis că trebuie să se termine. Dumneavoastră trebuie să-i puneți capăt. Scrieți-i ceva optimist, cum să vă spun, ca să încurajați femeia asta. Explicați-i că nu trebuie să se plângă, că o să se termine totul. O să vedeți, vor veni bani de undeva sau o moștenire. Citiți.

Scrisorile erau clasate sistematic, în ordine cronologică. A treia era din 8 decembrie.

„Dragă Vania! Trebuie să-ți comunic o veste proastă. Bunica a murit pe 26 noiembrie 1949, la ora cinci după-amiază. La moartea ei nu aveam un ban, noroc că ne-a dat Mișa 200 de ruble, înmormântarea nu a costat mult, bineînțeles, a fost sărăcăcioasă, iară preot sau muzică, am pus sicriul pe o căruță, l-am condus la cimitir și l-am dat în groapă. Casa e acum mai calmă, dar goală. M-am îmbolnăvit și eu, noaptea transpir

teribil, ud cearșaful și perna. O țigancă mi-a prezis că o să mor iarna asta și aș fi bucuroasă să termin o asemenea viață. L.V. are sigur tuberculoză, tușește și scuipă sânge, și când se întoarce de la lucru începe să zbiere, un adevărat balamuc. Ea și cu Maniușka îmi fac o viață de câine. Sincer, nu am noroc: am patru dinți bolnavi, doi care mi-au căzut, ar trebui să-mi pun o proteză, dar nu am bani și trebuie să aștepți mult să-ți vină rândul pe listă.

Salariul tău de 300 de ruble pe trei luni a picat la țanc, începeam să înghețăm, era rândul meu să merg la depozit (aveam numărul 4.576) dar nu mai era decât pulbere, la ce bun? Maniușka s-a învârtit de 200 de ruble pe lângă cele 300 ale tale, am dat ceva unui șofer și atunci ne-a adus cărbune bun. Cartofii nu o să ne ajungă până la primăvară, când mă gândesc că i-am strâns de pe două ogoare, dar nu am făcut nimic, nu a plouat și recolta a fost proastă.

Cu copiii e într-una scandal. Valeri are numai note proaste și, ieșind de la școală, hoinărește în stânga și-n dreapta, nu se știe. Directorul a chemat-o pe Maniușka și i-a spus sunteți o mamă nedemnă, nu știți să vă creșteți copiii. Jenka are deja șase ani și împreună cu celălalt înjură ca niște căruțași, pe scurt, adevărați derbedei. Toți banii mei dispar din cauza lor și Valeri mi-a spus cotoroanță, să auzi asta de la un plod murdar, ce o să facă atunci când o să fie mare? În mai trebuie să deschidem succesiunea, am auzit că ne costă 2.000 de ruble, de unde o să le scoatem? Elena și Mișa vor să se facă dreptate, vor să-i ia camera lui L.V. Când trăia bunica i-am spus de multe ori să facă împărțeala, să-i dea fiecăruia partea lui; nu a vrut. Mișa și Elena suferă și ei.

Ți-am scris de două ori în toamnă, cred, cum de n-ai primit nimic? Ce se întâmplă cu scrisorile mele?

Îți trimit un timbru de 40 de copeici. Ce se mai aude despre tine? Te vor elibera sau nu?

La cooperativă au veselă foarte frumoasă din aluminiu: oale, lighene.

Fii cuminte. Te îmbrățișez tare."

O pată umedă căzu pe hârtie, diluând cerneala.

Nu se știa dacă Drîzin mai citea sau terminase.

— Bun. Ați văzut? întrebă Mîșkin. Drîzin nu clipi.

— Scrieți-i un răspuns. Un răspuns tonic. Vă permit să depășiți cele patru pagini. I-ați scris că trebuie să creadă în Dumnezeu. Sincer, asta ar fi mai bine... Fără asta, te întrebi... La ce bun toate astea? Liniștiți-o, spuneți-i că vă întoarceți în curând. Și apoi o să fiți tratat bine.

— Dar mă vor trimite acasă sau în exil?

— Cum dispune autoritatea superioară. Datoria dumneavoastră e să vă sprijiniți soția. În ciuda tuturor lucrurilor, e tovarășa dumneavoastră în viață. Doar dacă nu aveți chef de o tinerică? sugeră Mîșkin, cu un aer complice.

Nu ar fi fost niciodată atât de placid dacă ar fi știut că Siromaha, informatorul lui favorit, tropăia pe culoar, arzând de dorința de a-l vedea.

CAPITOLUL LXXXIII

În rarele momente în care Arthur Siromaha nu era absorbit de lupta pentru viață și nu se străduia nici să placă șefilor, nici să muncească, atunci când slăbea tensiunea lui obișnuită de leopard - nu mai era decât un bărbat tânăr și mototol, cu o siluetă de altfel elegantă, cu o față de artist copleșit de un exces de contracte, cu ochii de o nuanță nedefinită și tulbure de cenușiu-albăstrui, umeziți parcă de supărare.

Într-un acces de violență, doi bărbați îl numiseră, pe față, turnător, și fuseseră trimiși imediat în lagăr. Nimeni nu mai repetă așa ceva cu voce tare. Se temeau de el. De fapt, nu te confruntai niciodată cu denunțătorul tău. Prizonierul poate fi acuzat de pregătirea unei evadări. Acuzat de terorism. De răscoală. El nu știe nimic, i se ordonă să-și strângă lucrurile. Îl trimit pur și simplu în lagăr? Sau îl conduc într-o închisoare preventivă?

Așa este natura omului, iar tiranii și călăii știu să se folosească foarte bine de ea: când este încă în stare să-i demaște pe trădători sau să cheme mulțimea la revoltă, sau să-i salveze pe alții prin moartea lui - speranța nu e încă moartă în el, crede că mai există o ieșire, se agață încă de resturi de bunuri materiale, stă tăcut și docil. Odată prins în capcană, apoi doborât, când nu mai are nimic de pierdut și este gata să fie exploatat, numai cușca de piatră a unei celule secrete poate să-i primească furia tardivă. Dacă suflul ultimului supliciu, care i-a fost anunțat, nu îl face indiferent la lucrurile acestei lumi.

Fără să-l fi demascat deschis și fărăsă-l fi prins în flagrant delict de spionaj, dar și fără să pună la îndoială calitatea lui de turnător, unii fugeau de Siromaha, alții îi căutau prietenia, jucând volei cu el și vorbind despre „dame". Așa se întâmpla și cu ceilalți turnători. Astfel că *șaraș*ka avea o aparență pașnică, în ciuda războiului pe viață și moarte care se ducea în străfundurile ei.

Acestea fiind spuse, Arthur Siromaha ar fi putut vorbi despre cu totul alte lucruri decât „damele". *Forsyte Saga* era una dintre cărțile lui preferate și diserta pe baza ei cu destulă inteligenta (trebuie să mărturisim, de altfel, că îl alterna pe Galsworthy cu romane polițiste zdrențăroase). Avea ureche muzicală, pe deasupra, iubea în muzică temele spaniole și italiene, fluiera cu exactitate din Verdi și Rossini și, în timpurile libertății se ducea o dată pe an la concertele de la Conservator, de parcă ar fi vrut să umple un gol din existența lui.

Familia Siromaha era nobilă, deși decăzută. La începutul secolului fuseseră un Siromaha compozitor și un altul care se dusese la ocnă pentru o afacere criminală. Un alt Siromaha, cu capul plecat, trecuse prin Revoluție și slujise în CEKA.

Când ajunse la majorat, Arthur simți, din înclinațiile și nevoile lui, că era absolut necesar să-și asigure venituri regulate și autonome. O viață de molie, regulată și cenușie, în care trudeai de la ora cutare la ora cutare, și primeai de două ori pe lună un salariu ros de impozite și împrumuturi, nu era deloc pe gustul lui. Arthur se îndreptă din instinct spre o meserie de mutări lejere, de bătăi din aripi, și meseria aceasta i se oferi din instinct. Fericită întâlnire. Meseria în chestiune, deși nu îi oferea toate posibilitățile financiare la care visa, îl scăpă de mobilizare în timpul războiului și îi salvă astfel viața. Și în timp ce imbecilii mușcau pământul în tranșeele noroioase, Arthur intra cu un pas nonșalant în restaurantul *Savoy*, cu fața lui prelungă și obrajii alb-gălbui, cu ten fin. (Ah! Clipa în care treci pragul unui restaurant și ești biciuit dintr-odată de aerul cald, saturat de miresme apetisante și de muzică, și în care îți alegi măsuța.)

Totul îi cânta lui Arthur și îi spunea că alesese drumul cel bun. Era indignat când se gândea că meseria aceasta era considerată infamă. Neînțelegere sau invidie! Era o meserie pentru oameni talentați, care cerea spirit de observație, memorie, inventivitate, arta disimulării, a jocului: o meserie de artist. Desigur, trebuia să păstrezi secretul, fiindcă meseria aceasta e înconjurată de mister: pură servitute tehnologică, așa cum e masca pentru un sudor. De altfel, Siromaha nu se ascunsese niciodată - nu era nimic rușinos moral în munca lui!

Într-o zi, puțin jenat financiar, Arthur se alătură unei bande care avea anumite opinii despre proprietatea de stat. Fu arestat. Arthur nu le-o luă în nume de rău: era vina lui, nu trebuia să se lase prins. Din primele zile de închisoare simți că își regăsise meseria, iar șederea în lagăr era un nou avatar.

Nici „operii" nu îl uitară: nu îl trimiseră să taie copaci, nici în fundul unei mine, îi găsiră un loc în Secția Educativă și Culturală. Era singurul adăpost din lagăr, singura redută unde puteai petrece jumătate de oră înainte de culcare simțindu-te încă o ființă umană: răsfoiai un ziar, mângâiai o chitară, îți aminteai câteva versuri sau propria ta viață de odinioară, atât de incredibilă. *Pătrunjel Tomatovici* (așa îi numeau golanii pe intelectualii ireductibili) alergau cu toții acolo și Arthur se simțea ca acasă, cu sufletul lui de artist, cu ochii înțelegători, cu amintirile de moscovit, cu arta lui de a vorbi despre toate fără să atingă nimic, aluziv, aluziv.

Așa *aranja* Arthur dosarul câtorva *propagandiști*; un grup „antisovietic"; și, la scara acestui lagăr neînsemnat, a unei afaceri legate de niște medici care păstrau prea mult deținuții la infirmerie, îngăduindu-le să se odihnească, adică *sabotând*. Toți mieii aceștia behăitori primiră a doua pedeapsă și Arthur, în baza Secțiunii a Treia, fu scutit de doi ani.

Aterizând la Marfino, Arthur nu lăsă să mucegăiască o meserie atât de rodată. Deveni favoritul, sufletul condamnat al celor doi Nași și cel mai redutabil turnător din *șaraș*ka.

Dar, profitând de denunțurile lui, maiorii nu îi descopereau secretele lor și Siromaha nu știa în momentul acesta care dintre ei era mai interesat de afacerea Doronin și cui îi aparținea.

S-a scris adesea că oamenii dovedesc în general o nerecunoștința sau o loialitate uimitoare. Poate fi cu totul altfel! Cu o imprudență nebună, Ruska nu încredințase scopurile sale de agent dublu unui singur *zek*, sau la trei, ci la douăzeci de *zeki*. Fiecare, odată la curent, vorbi cu alții și secretul lui Doronin deveni un fond comun în jumătate sau aproape în toată *șaraș*ka, dar nu se vorbea pe față în camere, așa că, deși era un turnător la cinci sau șase oameni, nici unul nu află nimic sau, dacă știa, nu spuse nimic! Și cel mai observator, cel mai fin, vizirul turnătorilor, Arthur Siromaha, nu știuse nimic până astăzi!

Acum era atins în onoarea lui de informator. Treacă-meargă că „operii" nu văzuseră nimic dubios din fundul biroului, dar el! Și apoi, era o problemă de securitate personală — putea să fie agățat și el cu mandatul, ca și ceilalți. Trădarea lui Doronin era un glonț care atinsese capul lui Siromaha. Doronin se dovedise un dușman îndemânatic, trebuia lovit cu dexteritate! (La început, puțin conștient de amploarea dezastrului, Arthur se gândi că Doronin își dezvăluise de curând armele, în ziua aceea sau în ajun.)

Și el nu reușea să forțeze ușa birourilor! Nu trebuia să-și piardă capul, nici să se înverșuneze în ușa închisă a lui Șikin, nici să se întoarcă prea des. Și în fața lui Mîșkin era coadă! Rândul se risipise după soneria de la trei, dar, în timp ce unii mai încăpățânați sau mai insistenți mai protestau încă pe hol în fața plantonului (Siromaha, cu un aer de martir, cu mâinile pe burtă, se apropiase de unul din infirmieri și aștepta împrăștierea grupului), iată că îl chemară pe Drîzin la maiorul Mîșkin. După presupunerile lui Siromaha, Drîzin nu avea nici un motiv să întârzie la Naș, or el se eterniza, se eterniza. Cu riscul de a-și atrage fulgerele lui Mamurin pentru absența de o oră de la Nr. 7, care fumega deja de colofoniu, lămpi de sudură și reparații, Siromaha aștepta ca Mîșkin să-l concedieze pe Drîzin, dar zadarnic.

Nu trebuia să își descopere jocul nici în fața supraveghetorilor de pe culoare, cărora nu le scăpa nimic. Pierzându-și răbdarea, făcu un salt la etajul doi, la Șikin, se întoarse pe culoarul lui Mîșkin, urcă iar la Șikin. La ultima tură, în fundătura întunecată care adăpostea biroul lui Șikin, norocul îi zâmbi: auzi prin ușă vocea portarului, scârțâitoare, inimitabilă, unică în toată *șaraș*ka.

Atunci, fără să mai aștepte, bătu la ușă cu semnalul convenit. Ușa se deschise și Șikin apăru în spațiul îngust.

— Foarte urgent! șușoti Siromaha.

— Un minut, răspunse Șikin.

Cu pasul lui ușor, ca să nu se întâlnească cu portarul la ieșirea din birou, Siromaha se înfundă în holul adânc, se întoarse imediat și, fără să mai bată, împinse ușa lui Șikin.

CAPITOLUL LXXXIV

După o săptămână de anchete legate de mașina-unealtă, natura delictului rămăsese misterioasă în ochii maiorului Șikin. Stabilise doar că strungul acela cu scripete dantelat și descoperit, a cărui păpușă mobilă din spate se regla manual și al cărui car putea fi deplasat fie manual, fie prin transmisie mecanică, fusese fabricat de industria națională în toiul Primului Război Mondial, în 1916, și fusese debranșat de motorul electric la ordinul lui Iakonov și oferit așa cum era atelierului de mecanică. Părțile nu se putuseră înțelege asupra modalității de transport, se ceruse unui laborator să coboare mașina în culoarul subteran, cu mijloacele la bord, și să o încredințeze mecanicilor, care, ridicând-o cu mâna, aveau să o urce pe scara metalică, apoi să traverseze curtea și să o instaleze în clădirea rezervată atelierelor (era și un drum mai scurt, fără ocolișuri, prin pivniță, dar ar fi trebuit să-i lase pe *zeki* în curtea de onoare, vizibilă de pe drum și din parc, ceea ce era inacceptabil din punctul de vedere al „vigilenței").

Nu trebuie să mai spunem că, odată realizat ireparabilul, Șikin ar fi putut să-și adreseze reproșuri interioare: acordând puțină importanță acestei operațiuni gravisime din „sectorul de producție", nu o supraveghease. Într-o perspectivă istorică, greșelile oamenilor importanți sunt mereu puse în evidență, dar cum să nu le comită?

Întâmplarea vru ca laboratorul Nr. 3, al cărui personal avea un șef, un bărbat, un invalid și o fată tânără, să nu poată transporta mașina cu mijloacele la bord. Așadar, într-un climat de iresponsabilitate, fu adunată din diverse camere o echipă la întâmplare (zece deținuți, și nici măcar nu se făcu o listă! Maiorul Șikin avu mult de lucru, după cincisprezece zile, să confrunte depozițiile ca să reconstituie lista integrală a suspecților!) și acești zece prizonieri reușiră să coboare mașina grea de la mezanin în pivniță. În timpul acesta, mecanicii (al căror șef nu ardea de dorința de a se ocupa de așa ceva, din motive tehnice) nu trimiseră nici un ajutor ca să asigure transportarea și, ceea ce era mai rău, nu detașară un controlor pentru a recepționa unealta. Cei zece *zeki* mobilizați, odată așezat strungul în pivniță și lipsiți de directive, se împrăștiară. Strungul rămase mai multe zile în culoarul subteran pe care îl ocupa (maiorul Șikin în persoană se împiedicase de el). Apoi veniră oamenii de la atelier, dar, văzând o fisură, făcură scandal, nu se atinseră trei zile de el și nu îl preluară decât constrânși și forțați.

Această fisură fatală fu temelia anchetei întreprinse. Poate că strungul nu funcționa nici înainte și din alte cauze (opinie împărtășită și de maiorul Șikin, printre alții), dar semnificația acestei fisuri depășea fisura în sine. Această fisură voia să spună că în inima institutului acționau

forțe maligne, încă latente. Și, în plus, că direcția institutului dovedea o credulitate oarbă și o neglijență criminală. Conducând cu abilitate ancheta, punând mâna pe criminal și descoperind adevăratul mobil al fărădelegii lui, putea nu doar să-i pedepsească sau să-i mustre pe cei în drept, dar să se folosească de ocazia acestei fisuri pentru a desfășura o întreagă campanie de reeducare colectivă, în fine, onoarea profesională a maiorului Șikin cerea să se lămurească ițele acestei încurcături funeste!

Dar nu era comod. Pierduseră timpul. Prizonierii-transportatori avuseseră timp să-și cimenteze solidaritatea și să întemeieze o conjurație perversă. Nici un singur extern (abominabilă neglijență!) nu asistase la transport. Printre cei zece transportatori nu se afla decât un informator, sărmană gloabă istovită, al cărui singur titlu de glorie fusese denunțarea tăierii unui cearșaf pentru plastroane. Contribuția lui permise să se întocmească lista completă a celor zece participanți. Ceilalți zece *zeki*, contând cu nerușinare pe lipsa pedepsei, afirmară că lăsaseră în pivniță un strung în stare perfectă, că nu se loviseră de pereți, nici nu îl trântiseră de trepte. După depozițiile lor, nimeni nu pusese mâna pe locul în care era fisura, sub păpușa din spate, fiecare prinsese de undeva între roată și tijă. În căutarea adevărului, maiorul desenase de mai multe ori o schiță a strungului cu poziția purtătorilor. Dar derularea interogatoriului țintea mai degrabă spre formarea unui informator decât spre descoperirea vinovatului. Singurul care putea fi taxat, dacă nu de sabotaj, măcar de intenție de sabotaj, era inginerul Potapov. Exasperat de trei ore de interogatoriu, spusese ceva imprudent:

— Dacă aș fi vrut să vă stric jucăria, îmi era de ajuns să vărs o mână de nisip în roate și era gata! La ce-mi folosea să fac o fisură?

Șikin notă imediat cuvintele acestui veteran al diversiunii criminale, dar Potapov refuză să semneze procesul-verbal.

Dificultatea anchetei în curs venea din faptul că Șikin nu dispunea de mijloacele obișnuite prin care se scoate la lumină adevărul: izolare celulară, carceră, trecerea prin fum, regimul de carceră, interogatorii nocturne, nici o adunare a inculpaților în diverse camere. Aici, oamenii munceau din plin și trebuiau să mănânce și să doarmă normal.

Totuși, sâmbăta aceasta, Șikin reușise să scoată de la un *zek* mărturisirea că, în timp ce coborau ultimele trepte și ajungeau la o ușă îngustă, portarul Spiridon venise în fugă, strigând: „Stați puțin, băieți! Vă ajut și eu!" și al unsprezecelea purtător condusese mașina la limanul dorit. După schiță, nu putea să nu fi pus mâna sub păpușa fixă.

Șikin voia să exploateze de luni filonul acesta nou și bogat, fără să știe nimic despre cele două denunțuri, sosite devreme dimineața, referitoare la „Procesul prințului Igor". Chiar înainte de prânz trimisese după portarul roșcat care se prezentase, venind din curte, cu zeghea încinsă cu cureaua de pânză de sac, învârtind în mână, cu un aer vinovat, căciula cu urechile enorme, așa cum face orice mujic care reclamă un

petic de pământ de la stăpânul lui. Rămăsese pe ștergătorul cauciucat de la ușă, ca să nu murdărească podeaua. După ce aruncase o privire rea cizmelor ude, apoi portarului, Șikin păru să-l uite și examina câteva hârtii în tăcere. Din când în când, de parcă ar fi descoperit în lecturi negreala grozavă a lui Egorov, îi arunca o privire stupefiată, așa cum ne uităm la o fiară teribilă, prinsă în sfârșit într-o cușcă (toate acestea erau procedee prescrise de formarea profesională a lui Șikin, fiindcă exercitau o acțiune răvășitoare asupra psihicului prizonierilor). Așa se scurse o jumătate de oră în biroul închis, într-o tăcere inviolabilă. Soneria de prânz târâi distinct, îngăduindu-i portarului să spere o scrisoare de acasă, dar Șikin nu auzea absolut nimic: manipula fără o vorbă diverse dosare groase, lua din anumite sertare lucruri pe care le punea în alte sertare, recitea anumite hârtii cu un aer mohorât, apoi, din nou, arunca ocheade scurte spre bietul Spiridon, copleșit, distrus, vinovat.

Ultima picătură de apă se scurse pe covor, încălțările lui Spiridon se uscară de-a binelea, iar Șikin îi spuse portarului:

— Să vedem, apropie-te (Spiridon se apropie). Stop. ÎI știi pe tipul acesta? — Și îi arătă, fără să lase din mână, fotografia unui tânăr în uniformă germană, cu capul gol.

Spiridon se aplecă, clipi din ochi ca să vadă mai bine, se scuză:

— Știi, cetățene maior, nu am ochi prea buni. Lasă-mă să mă uit cum trebuie.

Șikin îl lăsă. Fără să-și lase din mână căciula lânoasă, Spiridon încercui cu cele cinci degete ale mâinii libere fotografia și, înclinând-o spre fereastră, o privi de sus în jos, ca pentru a studia fiecare detaliu.

— Nuuuu... spuse el cu un suspin de ușurare. Nu l-am văzut niciodată.

Șikin luă fotografia.

— Păcat, Egorov, spuse el cu amar. Toată încăpățânarea aceasta o să se sfârșească prost pentru dumneata. Ei bine, stați jos. Îi arătă un scaun îndepărtat. Avem prea mult de vorbit ca să stai așa în picioare.

Apoi tăcu și se scufundă din nou în hârtiile lui.

Dându-se înapoi, Spiridon se deplasă spre scaunul lui și se așeză. Își puse mai întâi căciula pe scaunul vecin, dar o privire asupra acestui scaun curat, capitonat cu piele, îl făcu să-și ia din nou căciula pe genunchi. Își trase capul rotund între umeri, se aplecă în față și reflectă numai docilitate și căință.

În forul lui interior își spunea cu cea mai mare placiditate:

„Ah, vipera! Ah, câinele! Când o să-mi dea scrisoarea? Deci e la el?"

Pentru Spiridon, care trecuse prin două instrucții, o reinstrucție și văzuse mii de prizonieri găzduiți în același loc, manevra lui Șikin avea limpezimea cristalului. Știa totuși că trebuia să joace jocul, să dea impresia că se teme.

— Ca să spun adevărul, am pus mâna pe niște documente noi care mărturisesc împotriva dumneavoastră, spuse Șikin cu un suspin apăsător. — Ați făcut multe prostii în Germania!...

Egorov îl liniști pe maior:

— Poate că nu sunt eu! Egorovi ca mine, mă credeți, cetățene maior? erau ca muștele în Germania. Se pare că era și un general Egorov!

— Cum nu dumneavoastră? Cum nu dumneavoastră? Spiridon Danilîci, vedeți și dumneavoastră, spuse Șikin, arătând o hârtie cu degetul. Data de naștere și celelalte.

— Chiar și data nașterii? Atunci nu sunt eu, nu! spuse Spiridon, cu un aer convins. Ca să trăiesc în pace cu germanii, m-am făcut cu trei ani mai bătrân.

— Ah, da! spuse Șikin, recăpătându-și dintr-odată memoria, cu fața luminată, vocea eliberată de constrângerile anchetei, mâna odihnindu-se pe hârtii. Cât m-am gândit! Egorov, acum zece zile, ai fost și tu printre cei care transportau mașina-unealtă? De pe scară în pivniță.

— Bineînțeles! răspunse Egorov.

— Atunci, unde l-ați trântit? Pe scară sau pe hol?

— Pe cine să trântesc? se miră Spiridon. S-a bătut cineva?

— Strungul, pe cine!

— Haideți, cetățene maior, de ce să trântesc strungul, dacă nu făcea rău nimănui.

— Asta mă întreb și eu. De ce l-ați spart? Poate că l-ați lăsat să scape?

— Să scape? Vreți să râdeți! L-am prins dedesubt, cu blândețe, ca pe un copilaș.

— Și tu, unde erai?

— Eu? Ei bine, pe o parte.

— Pe care parte?

— Păi, pe partea mea.

— Aveai mâna sub păpușă sau sub tijă?

— Eu nu știu nimic despre păpușile dumitale, dar o să vă arăt! Își trânti căciula pe scaunul vecin, se ridică și mimă operațiunea între ușă și mijlocul biroului.

— Eu, vedeți, m-am aplecat, nu?Și mergeam cu spatele. Și mai erau doi în dreptul ușii, vedeți?

— Cine era ăștia doi?

— Bunul Dumnezeu știe, n-am păscut porcii împreună. Eu eram foc și pară. Opriți-vă, le-am spus, lăsați-mă să-l prind bine! Și sfârleaza era așa de mare!

— Ce sfârleaza?

— Nu înțelegi? spuse Spiridon pe deasupra umărului, cu un început de iritare. Mașina pe care o transportam.

— Strungul, deci?

— Dacă vrei! Eu, nici una, nici două, am prins-o bine! Uite-așa! — Mimă scena, crispându-se, ghemuindu-se. — Unul s-a strecurat alături,

celălalt a forțat și, în trei, n-a fost mare lucru. Pss! — Se ridică. — La colhoz, la muncile grele, te duceau mai departe. Șase gospodine de la noi, după tură, te plimbau un kilometru. Unde e? O să-l ridicăm așa, în glumă!

— Deci nu ați intenționat să-l lăsați să cadă? întrebă maiorul cu o voce amenințătoare.

— Nuuuu, ți-am spus!

— Atunci, cine l-a spart?

— L-au spart până la urmă? spuse Spiridon surprins. Ei bine, atunci...

Terminându-și pantomima, se așeză și fu numai ochi și urechi.

— Când ați pus mâna pe el, era intact?

— N-am văzut, nu pot să spun, poate că era stricat.

— Și când l-ați lăsat, cum era?

— Atunci era intact!

— Și avea deja o fisură?

— Deloc, declară Spiridon, categoric.

— Cum ai putut să vezi, cu ochii tăi bolnavi?

— La hârtii, cetățene maior, sunt orb, într-adevăr, dar la treabă văd totul. Uitați: dumneavoastră și ceilalți ofițeri traversați curtea și aruncați chiștoace, ei bine, eu strâng totul, impecabil, chiar și pe zăpadă, măturat! Nu aveți decât să-l întrebați pe comandant!

— Bun, atunci cum rămâne? Ați așezat strungul și l-ați inspectat în mod special?

— Desigur! După muncă ne-am odihnit, am fumat. L-am mângâiat puțin.

— L-ați mângâiat. Cu ce?

— Ei! Cu palma, pe o parte, cum se face cu un cal bun. Și un inginer chiar a zis: „Ce strung faimos! Bunicul meu, care era turnător, lucra pe unul la fel".

Șikin suspină și luă o hârtie albă.

— E păcat că nu vrei să recunoști nimic asupra acestui punct, Egorov. O să redactăm un proces-verbal. E clar că tu ai crăpat strungul. Dacă nu erai tu, l-ai fi numit pe vinovat.

Pronunțase aceste cuvinte cu siguranță, dar își pierduse aplombul interior. Stăpân pe situație și pe interogatoriu, îl văzuse pe portar răspunzându-i cu bunăvoință, cu multe detalii, dar pierduse primele ore ale anchetei cu tăcerile, fotografiile, jocul de voce, discuția atât de animată asupra acestei mașini-unelte: prizonierul acesta roșcat, a cărui față nu se despărțea niciodată de un zâmbet amabil, în timp ce umerii rămâneau plecați, dacă nu cedase de la început, nu avea să capituleze niciodată.

În forul lui interior, chiar și atunci când fusese vorba despre generalul Egorov, Spiridon ghicise că nu îl chemaseră să povestească despre Germania, că fotografia era o *gogoașă*, că Nașul voia *să-l ducă cu prețul*,

că era vorba despre strung — ar fi fost bizar să nu-l cheme și pe el, fiindcă pe ceilalți zece îi fierbea de o săptămână. El, care învățase toată viața să păcălească autoritățile, se cufunda cu ușurință în distracția aceasta aspră. Dar toate cuvintele care nu spuneau nimic treceau pe lângă urechile lui. Era furios fiindcă scrisoarea avea să mai întârzie. Și asta nu era totul: bineînțeles, era cald și uscat în biroul lui Șikin, dar nu era nimeni care să muncească în locul lui în curte, a doua zi trebuia să se spetească.

Timpul trecea, sfârșitul pauzei sunase de mult, Șikin îi ordonase lui Spiridon să semneze recunoașterea responsabilității în caz de declarații mincinoase, apoi răspunsurile, cercetându-le cât mai bine.

Atunci, o bătaie clară răsună în ușă.

Concediindu-l pe Egorov, care îl obosise cu absurda inutilitate a cuvintelor, Șikin îl primi pe viperinul și ingeniosul Siromaha, care atingea esențialul în două cuvinte.

Siromaha intră cu pași repezi și vătuiți. Vestea năucitoare pe care o aducea și situația lui particulară printre turnătorii din *șaraș*ka făceau din el egalul maiorului. Închise ușa după el, nu îl lăsă pe Șikin să pună mâna pe cheie și întinse brațul cu un gest melodramatic. Își juca rolul. Cu o voce clară, dar atât de joasă, că nu putea fi auzită de după ușă, îi raportă:

— Doronin se plimbă arătând mandatul de o sută patruzeci și șapte de ruble. I-a ars pe Liubimicev, Kagan și încă pe vreo șase tipi. Ceilalți s-au adunat și îi vânează în curte. Doronin e băiatul dumneavoastră?

Șikin își duse mâna la guler și îl desfăcu din cele două benzi. Ochii păreau să-i iasă din orbite. Gâtul lui gros căpătase culoarea bronzului. Se năpusti spre telefon. Fața lui, întotdeauna de o vanitate zdrobitoare, exprima numai nebunia.

Siromaha, săltând elastic, nu-l lăsă să sune.

— Tovarășe maior! Îi aminti el (în calitate de prizonier, nu ar fi trebuit să-i spună „tovarășe", dar între prieteni!). Nu fiți atât de direct! Nu-i lăsați timp să se pregătească!

Era alfabetul unui bun călău - să spui că trebuia să pună punctele pe „i"!

Dându-se înapoi cu spatele și manevrând de parcă ar fi văzut mobilele, Siromaha ajunse la ușă. Nu-l părăsi pe maior din ochi.

Șikin înghiți puțină apă.

— Bun, mă duc, tovarășe maior? Aproape că nu mai era o întrebare. Dacă mai aflu ceva, trec diseară sau mâine!

Rațiunea revenea puțin câte puțin în ochii ieșiți din orbite ai lui Șikin.

— *Nouă grame* pentru secătura asta! șuieră el, recăpătându-și vocea. Eu mă ocup de hârtii!

Siromaha ieși fără zgomot, ca din camera unui bolnav. Făcuse ce-i dictau convingerile și nu se grăbea să-și reclame recompensa.

Nu era sigur că Șikin avea să rămână maior în MGB.

Oriunde, nu numai la Marfino, în toată istoria Organelor, era un caz unic. Mieii behăitori aveau dreptul să moară, nu să se bată.

Însă nu Șikin direct, ci plantonul institutului, a cărui masă era pe hol, telefona la șeful Laboratorului de vidat ca să-i ordone lui Doronin să se prezinte fără întârziere la colonelul inginer Iakonov.

Deși era de-abia ora patru, lămpile era aprinse pe plafonul acestei camere, mereu întunecate. Fiindcă șeful lipsea, răspunse Clara. De-abia ajunsese, întârziind la tura de după-masă, pălăvrăgise cu Tamara și nu îl privise încă pe Ruska devorând-o cu ochi arzători. Se gândea că, în seara aceea, când toți se vor duce la cină, el îi va prinde capul și îl va acoperi cu sărutări. Ea luă receptorul cu mâna încă acoperită de o mănușă roșie și răspunse cu ochii plecați, în timp ce Ruska o mânca din ochi. Apropierea Clarei îl făcea să nu mai vadă nimic din ceea ce îl înconjura.

Ea ridică ochii (fără să trebuiască să-l caute, îl simțea deja acolo) și spuse:

— Rostislav Vadimovici! Anton Nikolaievici vă cheamă de urgență!

Erau văzuți, ascultați, nu putea vorbi altfel, dar ochii ei nu mai erau aceiași. Îi schimbaseră! O opacitate fără viață îi acoperea!

Din supunere mecanică, fără să se gândească ce însemna convocarea aceasta neașteptată la colonelul inginer, Ruska se duse, cu sufletul plin de Clara și de expresia ei. Pe prag, el se întorsese spre ea, văzuse că îl urmărea cu privirea, apoi își întorsese dintr-odată ochii.

Ochii aceștia nu erau loiali. Se întorseseră cu un aer speriat.

Ce i se putuse întâmpla?

Gândindu-se numai la ea, urcă spre postul plantonului, lipsit de obișnuita lui tensiune interioară, uitând să se pregătească pentru întrebări imprevizibile, pentru o ofensivă, așa cum ar fi cerut-o adevărata tactică a prizonierului - plantonul, barându-i ușa lui Iakonov, i-o arătă pe cea a maiorului Șikin, în fundul nișei negre.

Fără sfatul lui Siromaha, Șikin ar fi sunat imediat la Laboratorul de vidat și Ruska s-ar fi așteptat imediat la ce era mai rău, ar fi adunat doisprezece prieteni, i-ar fi avertizat, ar fi făcut totul ca să vorbească cu Clara, să-i spună ce i se întâmpla, ar fi plecat cu o încredere entuziastă în ea sau s-ar fi lipsit pe vecie de orice speranță. Acum, la ușa Nașului, ghicise totul, dar era prea târziu. În fața plantonului institutului nu mai putea nici să ezite, nici să se întoarcă, ar fi dat de bănuit dacă nu dăduse deja, și totuși Ruska se întoarse și vru să coboare pe scară, dar îl văzu urcând, chemat de un apel telefonic, pe ofițerul de gardă al închisorii, locotenentul Jvakun, fostul călău.

Ruska intră la Șikin.

Intră, își corectă poziția după câțiva pași, cu fața metamorfozată. Doi ani de antrenament cu Brigada Criminală pe urmele lui și firea lui deosebit de aventuroasă îi îngăduiseră, fără risipă de energie, să-și

stăpânească furtunile interioare și să declare la intrare, cu o față de copil luminos, cu o grabă lipsită de orice grijă:

— Permiteți? La ordinele dumneavoastră, cetățene maior. Șikin avea o poziție ciudată: cu pieptul sprijinit de masă,

Își balansa brațul ca pe un bici. Se ridică în întâmpinarea lui Doronin și, de sus în jos, îi biciui fața cu o mână.

O ridică pe cealaltă — Doronin, cu un salt, se apropie de ușă și se puse în gardă. Gura îi sângera, bretonul îi cădea pe un ochi.

Fără să mai încerce să atingă fața aceasta, Șikin, scurt și bondoc, țâfnos, stropind cu salivă, îl amenință:

— Deci așa, netrebnicule! Ne-ai vândut? Poți să-ți iei adio de la viață, Iudă! Te vor ucide ca pe un câine! O să mori în ocnă.

Trecuseră doi ani și jumătate de când cea mai umană dintre națiuni abolise pentru totdeauna pedeapsa cu moartea. Dar nici maiorul, nici informatorul lui demascat nu-și făceau iluzii: ce să faci cu un om cu adevărat irecuperabil, dacă nu-i tragi un glonț în ceafă?

Ruska avea un aer sălbăticit, hirsut, sângele îi curgea pe bărbie dintr-o buză care se umfla văzând cu ochii.

Se îndreptă totuși și răspunse insolent:

— Mai vorbim noi despre împușcare, cetățene maior. Pe dumneavoastră o să vă închidă. Au trecut patru luni de când sunteți de râsul lumii și mai și plătiți pentru asta! Aveți grijă de epoleții dumneavoastră! Despre împușcare o să mai vorbim...

CAPITOLUL LXXXV

Atunci când o avem, capacitatea de a realiza o faptă de vitejie - adică o acțiune excepțională pentru orice om redus la propriile lui mijloace - este în parte înnăscută și în parte fructul voinței noastre. Faptele de vitejie cele mai îndrăznețe sunt cele înfăptuite de voință, cu prețul unui efort nepregătit; ele sunt cele mai ușoare, dacă vin după ani lungi de efort guvernat cu economie. Ele se oferă cu ușurință și grație unui dar înnăscut: la fel de simplu ca o respirație.

Așa era cazul cu Ruska Doronin în epoca în care era căutat: trăia pe atunci cu candoarea și zâmbetul unui copil. În aparență, de la naștere, sângele lui curgea în ritmul riscului, temperatura lui era cea a unei aventuri fierbinți.

Pentru Inokenti, băiat curățel, răsfățat de viață, nu putea exista alternativa unui alt nume și a vagabondajului prin toată țara. Nici nu-i venea în minte că ar fi putut să se opună cu forța arestării, dacă avea să fie arestat.

Telefonase la Ambasadă sub puterea unui impuls. Aflase anumite secrete din întâmplare și de atunci timpul îl presa, deși ar fi putut aștepta câteva zile ca să ajungă la New York. Sunase într-o stare de transă, știind bine că toate liniile erau ascultate și că nu erau mulți care cunoșteau secretul lui Koval la minister.

Se aruncase pur și simplu în gol fiindcă, iluminat, înțelesese că nu putea tolera furtul nemernic al unei bombe, pe care sovieticii ar fi folosit-o după un an. Se aruncase în gol într-o violentă strângere de inimă, fără să-și imagineze încă fundul cimentat de care avea să se zdrobească. Poate că, nu se știe unde, mai păstra în el speranța temerară de a scăpa, de a fugi de responsabilitate, de a trece oceanul în zbor, de a-și trage suflarea, de a vorbi cu ziariștii.

Înainte chiar de a atinge fundul simțise cum i se prăbușește speranța, cum se pustiește. Tensiunea scurtei sale energii clacase, frica îl răvășea, îl ardea.

Acest lucru se văzu mai bine luni dimineața, când trebui să se forțeze să trăiască, să se întoarcă la serviciu, să pândească plin de neliniște schimbări în privire, în voce, să vadă amenințările.

Se ținea încă drept, cu toată demnitatea posibilă, dar în el însuși era distrus, pierduse orice facultate de a rezista, de a căuta o ieșire, o salvare.

Nu era încă ora unsprezece, când secretara îl împiedică să intre în biroul șefului și îi spuse că auzise că numirea lui era blocată de ministrul-adjunct.

Vestea aceasta, deși neverificată, îl tulbură atât de tare, că nu mai avu curaj să ceară pe loc o audiență, ca să se asigure de adevăr. Nimic

altceva nu putea întârzia o plecare de altfel autorizată! Numirea lui la ONU purta viza lui Vîșinski, locul lui la New York era rezervat în numele Uniunii Sovietice... Fusese deci descoperit...

Văzând totul printr-un filtru sumbru, cu umerii plecați de parcă ar fi dus două găleți pline, se întoarse în biroul său și nu știu decât să închidă ușa și să răsucească cheia, ca să-l creadă plecat. Putea să-și permită, fiindcă colegul care ocupa masa vecină nu se întorsese din misiune.

Toată ființa lui profundă se înmuiase îngrozitor. Aștepta o bătaie scurtă în ușă. Îi era teamă, până la sfârșiere, că îi va vedea intrând ca să-l aresteze. Uneori era ispitit să nu deschidă atunci ușa. N-aveau decât s-o forțeze.

Sau să se spânzure înainte de intrarea lor.

Sau să sară pe fereastră. De la doi. Pe stradă. Două secunde de zbor - totul izbucnește. Conștiința se stinge.

Pe masă era un dosar gros de expertize. Un contencios, înainte de plecare trebuia să aranjeze dosarul acesta. Numai vederea lui și îi făcea greață.

În biroul supraîncălzit avea o senzație de frig înfiorător.

Slăbiciunea asta interioară atroce! Să-ți aștepți pierderea așa, în nemișcare...

Inokenti se întinse pe burtă, cât era de lung, pe divanul de piele. Contactul cu suprafața divanului îi aducea un fel de susținere, de liniștire.

Gândurile se înmuiau.

Era într-adevăr el? El! Riscase să telefoneze la Ambasadă?! La ce bun. „Telefonați la Ambasada Canadei... Și cine sunteți dumneavoastră? De unde să știu că spuneți adevărul?" Ah, îngâmfarea acestor americani! Vor trece și ei prin colectivizarea integrală a fermelor! Nu vor scăpa!...

Nu trebuia să sune. Îi era milă de el însuși. Să-și termine viața la treizeci de ani. Poate în chinuri.

Nu, nu regreta că sunase. Evident, trebuia s-o facă. De parcă l-ar fi călăuzit o mână în momentul acela, îndepărtându-i toată frica.

Nu era vorba despre regrete, voința lui era prea slabă ca să regrete, ca să nu regrete. Sub amenințarea aceasta dizolvantă, zăcea nemișcat, țintuit pe divan, și tot ce dorea era să se termine mai repede cu toate astea: să ia totul, să vină să mă culeagă.

Din fericire, nimeni nu bătu la ușă și nu trase de mâner. Telefonul sună numai o dată.

Își pierdu cunoștința. Fu o îngrămădire de vise apăsătoare și absurde care îi dilatau craniul și îl făceau să se trezească. Se trezi fără să se fi odihnit, într-o stare încă și mai rea, mai abulică decât cea dinainte, torturat de reminiscențe de arestări, avortate sau nu. Dar să se ridice, să scuture toate coșmarurile acestea, să se miște era mai presus de puterile lui. Și, din nou, se scufundă într-o oribilă lâncezeală somnolentă. În cele

din urmă, totuși, adormi un somn de lemn și se trezi în zgomotul zarvei din timpul pauzei de prânz, care se auzea de pe hol, dându-și seama că din gura lui deschisă, insensibilă, curseseră bale abundente pe divan.

Se ridică, deschise ușa, se duse să se spele. Se aduceau ceai și tartine.

Nu veniseră să-l aresteze. În hol și în cancelaria generală colaboratorii îl abordau cu aerul cel mai egal, nimeni nu se schimbase în relațiile cu el.

Asta nu dovedea nimic, încă. Nimeni nu putea fi la curent.

Dar privirile și vocile dintotdeauna îi dădură un acces de curaj. Ceru de la servitoare ceai foarte cald și foarte tare și bău două pahare cu plăcere. Și asta îl liniști.

Totuși, nu avea putere să ceară o întrevedere cu șeful și să afle dacă...

Să se sinucidă ar fi fost un gest de bun-simț, instinct pur de conservare, milă față de el. Cu condiția de a fi sigur că îl vor aresta.

Dar dacă nu?

Dintr-odată, telefonul sună. Inokenti se înfiora, inima lui, cu o ușoară întârziere, începu să bată cu lovituri sonore.

Era Dotti, vocea ei minunată, atât de muzicală la telefon. Vorbea de la înălțimea prerogativelor ei de soție, recent recucerite. ÎI întreba dacă era totul bine și îi propunea o ieșire pe seară.

Din nou, Inokenti simți o recunoștință călduroasă față de ea. Soție rea sau nu, era ființa cea mai apropiată!

Nu spuse nimic despre amânarea numirii lui. Dar se imagină în securitatea totală a unui teatru - nu îl vor aresta de față cu toată lumea, într-o sală de spectacole!

— Ia bilete la ceva vesel, îi spuse Inokenti.

— La operetă, ce zici? întrebă Dotti. Se prezintă ceva care se cheamă *Akulina*. În altă parte nu e nimic. La teatrul mic se joacă în premieră *Legea licurgului* și la cel mare *Vocea Americii*. La Mhat, *Neuitatul*.

— *Legea licurgului* mi se pare prea promițătoare. Titlurile bune ascund întotdeauna piese proaste. Fie! Ia locuri la *Akulina*. După aceea mergem la restaurant.

— OK, OK, spuse Dotti cu vocea ei voioasă, zâmbitoare. (Să petreacă acolo toată noaptea, ca să nu fie agățat acasă! Noaptea vin!)

Puțin câte puțin, pe etape, voința lui Inokenti revenea. Să zicem că îl bănuiesc. Dar în fine, Șcevronov și Zavarzin sunt directori, la curent cu toate detaliile, trebuie suspectați în primul rând. Bănuiala nu e o dovadă.

Să zicem să sunt amenințat cu arestarea. Să-i împiedic? Nu am cum. Să mă ascund, dar unde? La ce să-mi fac sânge rău?

Acum avea putere să se ridice, să se plimbe.

Și apoi, chiar dacă îl arestau... Poate că nu va fi azi, nici săptămâna aceasta. Trebuia să nu mai trăiască? Sau să-și petreacă ultimele zile în distracții dezlănțuite?

De ce panica aceasta? Ce naiba, în ajun pledase cauza lui Epicur cu mult spirit, de ce să nu-l pună la contribuție?

Amintindu-și în același timp că trebuia să-și controleze carnetele și să vadă dacă nu era ceva de distrus și că era unul în care notase citate din Epicur, începu să le răsfoiască, îndepărtând raportul unei expertize. Citi: „Sentimentele interioare de plăcere sau neplăcere sunt criteriile supreme ale binelui și răului".

Spiritul său distrat nu putu înțelege această sentință. Continuă:

„Trebuie să știm că nemurirea nu există. Nu există nemurire, și de aceea moartea nu e un rău pentru noi, ea nu ne atinge: atât cât existăm, moartea nu există, când vine, nu mai existăm noi".

Iată ceva ce am mai auzit! se gândi Inokenti, depărtându-se de masă. Dar cine? Cine spunea același lucru de curând? Băiatul acela, fostul combatant de la serata de ieri.

Inokenti își imagină o grădină din Atena, un Epicur bătrân și bronzat, în tunică, învățând pe niște trepte de marmură — și pe el în fața maestrului, în costum modern, așezat pe o piatră mare, într-o poziție puțin americană.

„Credința în nemurire se naște din lăcomia oamenilor nesătui care irosesc prostește timpul pe care ni l-a dăruit natura, înțeleptului îi ajunge întotdeauna timpul acesta ca să încerce toate bucuriile accesibile și, când sosește timpul, părăsește sătul ospățul vieții, cedând locul altor convivi. Pentru înțelept e de ajuns o viață omenească, imbecilul ar folosi prost chiar și o veșnicie."

Magnifică exprimare! Dar iată unde rănește coada de pește: dacă nu te omoară natura la șaptezeci de ani, ci MGB-ul la treizeci?...

„Nu trebuie să te temi de suferințele fizice. Suferințele care durează sunt întotdeauna ușoare, cele puternice nu țin mult. Înțeleptul, chiar sub tortură, nu-și pierde seninătatea. Memoria îi va aminti vechile plăceri ale simțurilor sau spiritului și, în ciuda suferinței fizice prezente, va restabili echilibrul în sufletul lui."

Inokenti străbătu biroul cu pași tărăgănați.

Da, de asta se temea, nu de moarte. De tortura fizică, în caz de arestare.

Epicur susține că poți să învingi tortura. Dacă ar avea aceeași fermitate!

Dar Inokenti nu o găsea în el.

Să moară? Nu își regreta moartea, dacă oamenii trebuiau să afle că existase un anumit cetățean al lumii datorită căruia scăpaseră de bomba atomică. Bomba atomică livrată comuniștilor însemna moartea planetei. Te-ar ucide ca pe un câine într-o groapă și dosarul tău ar dormi după un milion de lacăte.

Inokenti dădu capul pe spate, așa cum fac păsările ca să poată coborî apa pe piept printr-un gâtlej prea îngust.

Dar nu, chiar dacă era cunoscut cazul lui, nu resimțea mai multă neliniște: suntem deja în mijlocul tenebrelor în care nu se văd trăsăturile prietenilor. Cine e prințul Kurbski? Un trădător. Ivan cel Groaznic? Tatăl nostru? Numai că celălalt Kurbski reușise să fugă de Ivan, Inokenti, nu.

Dacă ar fi făcut vâlvă în jurul numelui său, compatrioții lui l-ar fi lințat cu plăcere! Cine l-ar fi înțeles? O mie de oameni din două sute de milioane ar fi fost încă bine! Cine, în toată țara, își amintește de rezonabilul plan Baruch: să se renunțe la bomba atomică și să se sechestreze toate bombele americane sub control internațional? Și, mai ales, cum ar fi îndrăznit el, Inokenti, să ia o decizie referitoare la țara lui, atunci când acesta era apanajul fotoliului suprem?

L-ai împiedicat pe Transformatorul Lumii, pe Făuritorul Fericirii să fure bomba? Prin asta ți-ai furat Țara!

La ce era bună bomba în țara asta? În satul Rojdestovo? La ce îi folosea piticului aproape orb? Sau bătrânei cu puiul sufocat? Sau mujicului peticit, cu un singur picior?

Cine, în tot satul, l-ar fi susținut fiindcă telefonase? Nici un țăran, luat în parte, nu ar fi *înțeles* despre ce era vorba. Asmuțiți la adunarea generală, l-ar fi condamnat în unanimitate...

Le trebuiau drumuri, țesături, scânduri, sticlă, aveau nevoie să li se înapoieze laptele, pâinea, poate chiar clopotele, dar ce ar fi făcut cu o bombă atomică?

Cel mai jignitor era faptul că acest telefon nu prevenise poate furtul.

Acele ajurate ale pendulei din bronz arătau ora patru fără cinci.

Se lăsa noaptea.

CAPITOLUL LXXXVI

La apus, un Zim lung și negru pătrunse pe poarta deschisă larg de postul de gardă, mai acceleră o dată pe meandrele asfaltului în curte, pe care Spiridon îl măturase cu mătura lui mare și care se înnegrise iar prin topirea zăpezii, depăși Pobeda lui Iakonov, parcată aproape de una dintre clădiri și, blocându-și elanul, se opri scurt în fața treptelor de piatră de la intrarea de onoare.

Aghiotantul generalului de corp de armată sări pe portiera din față și deschise repede portiera din spate. Grăsanul Foma Oskolupov, strâns într-un palton albastru închis și cu un calpac de general pe cap, ieși, se îndreptă și — aghiotantul îi deschise larg prima ușă, apoi pe a doua — urcă scările cu un aer preocupat. Pe primul palier, în spatele candelabrului vechi, fusese amenajat un vestiar. O responsabilă țâșni de acolo, gata să ia paltonul generalului, dar îndoindu-se că avea să i-l dea. Într-adevăr. Nu-și dădu jos nici calpacul și o luă pe una din scările bifurcate. Câțiva *zeki* și externi de rang inferior care hoinăreau pe scară se grăbiră să dispară. Bărbatul cu calpac de astrahan urca, maiestuos, străduindu-se totuși să se grăbească, cum cereau împrejurările. Aghiotantul, după o scurtă oprire la vestiar, îl ajunsese din urmă.

— Du-te și caută-l pe Reutmann, îi aruncă Oskolupov peste umăr, și spune-i că în jumătate de oră o să trec să văd noua echipă și rezultatele ei.

La palierul etajului al doilea nu se întoarse în direcția biroului lui Iakonov, ci în sens opus, spre Nr. 7. Plantonul bazei îl văzu din spate și se aruncă spre telefon, ca să încerce să-lgăsească și să-l prevină pe Iakonov.

Nr. 7 era în plină debandadă. Nu trebuia să fii specialist (și Oskolupov nu era deloc) ca să-ți dai seama că nu se făcea nimic, toate aparatele, după luni întregi de încercări, eraudesfăcute, cu fălcile rupte, dezarticulate. Căsătoria dintre clipper și Vocoder începuse prin demontarea fiecărui mire, panou cu panou, bloc cu bloc, aproape condensator cu condensator. Ici și colo se înălța fum de colofoniu și țigări, un burghiu zumzăia, se schimbau înjurături alerte între lucrători înnebuniți, Mamurin urla în telefon de parcă ar fi fost jupuit.

În fumul și zarva aceasta, doi oameni remarcară intrarea generalului: Liubimicev și Siromaha, care priveau întotdeauna ușa de intrare cu coada ochiului, într-o viziune marginală. Nu erau doi oameni, ci un atelaj unic și neobosit, numai abnegație și devotament constant, capabil să lucreze douăzeci și patru de ore din douăzeci și patru, cu urechea atentă la ipotezele care germinau în creierul superiorilor. Participau ca niște egali la conferințele inginerilor din laboratorul Nr. 7. talmeș-

balmeșul din laboratorul acesta era o binecuvântare pentru ei, fiindcă găseau în el pășune din plin.

Zărindu-l pe Oskolupov, amândoi lăsară să cadă lampa de sudat și suportul, iar Siromaha sări să-l avertizeze pe Mamurin, care urla și acum în receptor, în timp ce Liubimicev punea candid mâna pe fotoliul semicapitonat al șefului de laborator și, în pas de gimnastică, i-l aducea generalului, apoi așteptă o indicație pentru a-l așeza. La oricine altcineva, acest lucru ar fi părut o slugărnicie, dar la vlăjganul acesta cu umerii largi, cu fața simpatică și deschisă, nu era decât un serviciu generos adus de tinerețe unei bătrâneți respectabile. Așezând fotoliul, ascuns de silueta lui oricui altcuiva, în afară de Oskolupov, Liubimicev, adresându-se numai generalului, avu un gest de vânzător de textile, scuturând de pe fotoliu un praf invizibil, sărind în lături și, la fel ca Siromaha, înțepeni în așteptarea voioasă a unor întrebări de răspuns sau a unor ordine de executat.

Foma Gurianovici se așeză, își descheie o parte din nasturii de la palton, dar își păstră calpacul.

Toți tăcură în laborator, burghiul lăsă perforarea, țigările se stinseră, vocile muriră și numai Bobînin, parcat în reduta lui, continuă să lanseze indicații montatorilor, în timp ce Priantcikov umbla ca un somnambul, cu lampa aprinsă în mână, în fața cadrului devastat al Vocoderului său. Toți ceilalți erau numai ochi și urechi la stăpân.

Ștergându-și sudoarea după un apel telefonic greu (discutase cu șeful atelierului de mecanică în care se învălătuciseră panourile de montaj), Mamurin se apropie de fostul lui coleg și prieten și îl salută cu o lâncezeală de agonizant pe șeful acesta care plana la înălțimi inaccesibile. (Foma îi întinse trei degete.) Mamurin atinsese gradul acela de paloare și epuizare, la care pare criminal să cobori bolnavul din pat. Șocul ultimelor douăzeci și patru de ore, furia ministerială și despărțirea de „clipperul" său îl loviseră mai mult decât pe ceilalți colegi. Sub pielea lui, dacă este posibil așa ceva, ligamentele se subțiaseră și mai mult și oasele se micșoraseră. Timp de mai mult de un an trăise numai pentru clipperul său și credea că dispozitivul acesta, ca un cal fermecat, avea să-l smulgă din situația lui mizerabilă. Nimic, nici chiar venirea lui Priantcikov sub umbra tutelară de la Nr. 7, nu-i putuse ușura nefericirea.

Foma Gurianovici considera că se poate conduce un domeniu fără să ai cunoștințe. Asimilase demult principiul conform căruia, pentru a guverna, e de ajuns să confrunți părerile subordonaților competenți. Încruntă o sprânceană și întrebă:

— Ei bine, până la urmă, cum merge?

Cu asta își invita subordonații să vorbească.

Atunci începu o discuție inutilă și foarte plicticoasă, bună numai să întârzie lucrul. Vocile făceau mofturi, suspinau și se încălecau, grăbindu-se fiecare s-o înăbușe pe cea dinainte.

Două tonalități colorau discuția: necesitatea, dificultatea. Partea „trebuie" era interpretată de freneticul Markușev, susținut de Liubimicev-Siromaha. Mărunțel, plin de coșuri, iscusitul Markușev muncea cu o fervoare diurnă și nocturnă ca să-și deschidă drumul spre glorie și o eliberare anticipată. Sugerase mariajul acesta între clipper și Vocoder nu fiindcă avea siguranța tehnică a succesului, ci fiindcă fuziunea aceasta făcea să cadă cota personală a lui Priantcikov și Bobînin în profitul cotei sale. Și chiar dacă detesta să lucreze *pentru regele Prusiei* fără nici o speranță de a se bucura direct de roadele muncii lui, era indignat când își vedea tovarășii atât de abătuți. Se plânse indirect lui Oskolupov de zelul prea toropit al inginerilor.

Singurul lucru omenesc la el era apartenența la categoria destul de copioasă a oamenilor care vor să-și asuprească aproapele.

Cât despre Liubimicev și Siromaha, pe fața lor se citeau suferința și credința.

Cu fața lui galbenă ca lămâia, diafană, sprijinită pe palmele imponderabile, pentru prima dată de când domnea peste Nr. 7, Mamurin tăcea.

Horobrov nu reușea să-și ascundă scânteia de bucurie răutăcioasă din priviri. Era foarte bucuros văzând cum se prăbușeau doi ani de eforturi ale Ministerului Securității. Era primul care îl contrazicea pe Markușev, evidențiind dificultățile proiectului.

Din motive obscure, Oskolupov se luă de Drîzin, acuzându-l de lipsa entuziasmului. Acesta, atunci când era emoționat sau suferea o nedreptate, își pierdea cu totul uzul vorbirii și trăsătura aceasta nefericită îl făcea să pară întotdeauna vinovat.

Spre mijlocul discuției apăru Iakonov și, din politețe, începu o conversație care, în prezența lui Oskolupov, nu putea avea vreun sens. În cele din urmă îl strigă pe Markușev și amândoi, cu o foaie de hârtie pe genunchi, schițară proiectul noului dispozitiv.

Foma Gurianovici ar fi simțit o mare plăcere dacă s-ar fi aruncat pe calea îndreptării prin furie, care îi devenise familiară după atâția ani de comandament și pe care o lucrase până la cele mai subtile nuanțe vocale. Era procedeul lui cel mai eficace. Dar își dădea seama că o izbucnire grandioasă n-ar fi fost de mare ajutor aici.

Își dădu oare seama că discuția lui nu ajuta la avansarea marii opere? Vru să adulmece alt aer, fiindcă amânarea providențială și fatală de o lună nu expirase încă? Realitatea fu că îl lăsă acolo pe Bulatov, cu gura deschisă în plină expunere, se ridică și se îndreptă spre ieșire cu un aer lugubru, lăsând noul personal de la Nr. 7 să-și rumege vina de a-l fi exasperat prin moliciunea sa pe șeful Secției de Echipamente Speciale.

Din simțul disciplinei, Iakonov trebui să se ridice la rândul lui și să-și poarte trupul masiv în urma calpacului, care îi ajungea până la umăr.

Străbătură holul în tăcere, însă umăr la umăr. Șeful Secției Speciale nu aprecia deloc faptul că inginerul-șef pășea alături de el: Iakonov acesta era mai înalt cu un cap decât el, cap alungit și puternic.

Mai puțin din nevoie decât din interes, Iakonov ar fi trebuit să-i vorbească generalului despre reușita surprinzătoare, imprevizibilă, a cifratorului. Ar fi risipit dintr-o mișcare răutatea bovină cu care îl privea Oskolupov, de la vizita nocturnă la Abakumov.

Dar iată: nu avea schița în mână. Stăpânirea de sine excepțională a lui Sologdin, hotărârea de a merge mai degrabă la moarte decât de a-și livra planul fără o răsplată îl determinau pe Iakonov să se țină de cuvânt și să-i facă un raport lui Selivanovski în seara aceleiași zile, sărind peste capul lui Oskolupov. Foma, desigur, o să se înfurie de moarte, dar o să se îmblânzească.

Acesta nu era singurul motiv. Iakonov vedea bine că Foma era posomorât și tremura pentru viitorul lui și îl lăsa cu plăcere să fiarbă puțin în sucul suferinței proprii. Anton Nikolaievici încerca chiar un fel de susceptibilitate profesională în privința acestui subiect, de parcă l-ar fi conceput personal. Așa cum ghicise pe bună dreptate Sologdin, Foma s-ar fi impus în calitate de coautor. Dacă afla acum despre asta, n-ar fi acordat nici o privire planului principal, ar fi ordonat imediat să-l închidă pe Sologdin, ar fi încercat să-l intimideze și să-i impună termene draconice; ar fi pus bețe în roate tuturor colaboratorilor; apoi, după două ore, ar fi telefonat de la minister ca să-l scuture bine pe Iakonov și ar fi sfârșit prin a se lăuda că pusese acest cifrator pe picioare prin intervenții personale.

Totul era atât de previzibil - până la greață - că, pentru moment, Iakonov păstra bucuros tăcerea.

Totuși, intrând în birou, îl ajută pe Oskolupov să se dezbrace de palton, ceea ce n-ar fi făcut niciodată în prezența altora.

— Ce mai face Gherasimovici al tău? întrebă Foma Gurianovici așezându-se pe fotoliul lui Anton, cu calpacul tot pe cap.

Iakonov se așeză pe un scaun, puțin la o parte.

— Gherasimovici? Când a sosit la noi de la Spiridonovka? în octombrie, fără îndoială. De atunci a lucrat la receptorul de televiziune al tovarășului Stalin.

Faimosul televizor purtând placa din bronz: „Marelui Stalin - Cekiștii".

— Haide, cheamă-l.

Iakonov dădu un telefon.

Spiridonovka era o *șarașka* din Moscova. Acolo se fabrica în ultimul timp, sub conducerea inginerului Bobior, un subtil și prețios dispozitiv de ascultare telefonică pentru aparatele urbane. Cel mai interesant lucru, la ascultătorul acesta, era faptul că opera atunci când receptorul, închis, dormea liniștit pe suportul lui; tot ce se spunea atunci în încăpere era ascultat de un post de control al Securității de Stat. Procedeul

plăcuse și se trecuse la fabricarea lui industrială. Atunci când puneau ochii pe un abonat, îi deranjau linia, victima reclama un muncitor, acesta apărea și, sub motivul reparației, introducea în receptor dispozitivul de ascultare.

Geniul precursor al Autorității (a cărei gândire era întotdeauna în avangardă) prefigura acum noi dispozitive.

Plantonul aruncă o privire prin ușa întredeschisă:

— Deținutul Gherasimovici.

— Adu-l înăuntru, spuse Iakonov cu un semn afirmativ din cap. Stătea departe de birou, pe un scăunel, abandonându-și trupul și aplecându-se când spre dreapta, când spre stânga.

Gherasimovici intră, așezându-și lornionul pe nas, și tropăi pe covor. Comparat cu acești doi satrapi adipoși, părea mai mărunțel, mai pricăjit.

— M-ați convocat, spuse el sec înaintând și fixând peretele dintre Iakonov și Oskolupov.

— Hmmm! spuse Oskolupov. Stați jos. Gherasimovici se așeză. Ocupa numai jumătate din scaun.

— Sunteți... ăăă... — Foma Gurianovici căută în memorie. Sunteți optician... — Gherasimovici? Vreau să spun că specialitatea dumneavoastră nu e urechea, ci ochiul, nu-i așa?

— Într-adevăr.

— Și dumneavoastră... (Foma își trecu limba peste dinți, ca pentru a-i curăța.)... În fine... se vorbește de bine despre dumneavoastră. Da.

Tăcu un moment. Închizând un ochi, îl scrută pe Gherasimovici cu celălalt:

— Cunoașteți ultima realizare a lui Bobior?

— Am auzit vorbindu-se.

— Hmm. Și că l-am propus pentru o anticipată?

— Nu știam.

— Ei bine, știți acum. Cât mai aveți?

— Trei ani.

— E mult! spuse Oskolupov surprins, de parcă protejații lui nu petreceau mai mult de câteva luni la răcoare. Auzi! Auzi! E mult (pentru a biciui elanul unui novice, recent, îi spusese: „Zece ani! Dar e o glumă! Sunt alții care primesc douăzeci și cinci!"). Nu v-ar prinde rău o anticipată, nu-i așa?

Ce coincidență cu rugămintea Natașei, în ajun!...

Cu mare greutate (fiindcă Gherasimovici nu-și permitea nici zâmbete, nici amabilitate în conversațiile cu șefii), zâmbi pieziș.

— Nu spun nu, dar asta nu se găsește la orice colț de drum. Foma Gurianovici se însufleți:

— Hmm! Oh, bineînțeles, nu televizorul o să vă aducă eliberarea! Dar am intenția să vă mut zilele astea la Spiridonovka, ca să vă așez în

fruntea unui proiect. O să-l terminați în șase luni și la toamnă o să vă întoarceți acasă.

— Ce gen de proiect, dacă permiteți?

— Sunt o grămadă, trebuie numai să te apleci să le vezi. De exemplu: să ascunzi microfoane în băncile publice, în parcuri, oamenii vorbesc acolo cu inima deschisă, ar trebui să auzi ce povestesc! Dar nu e în domeniul dumneavoastră?

— Nu, nu e în domeniul meu.

— Dar avem și lucruri care vă convin, să nu credeți că nu! Două misiuni, una importantă, cealaltă urgentă în domeniul dumneavoastră. Nu-i așa, Anton Nikolaievici? (Iakonov încuviință.) Primo - un aparat foto pentru noapte cu ... cum, deja?... cu infraroșu... Să fotografiezi clientul în plină noapte, fără nimeni lângă el, nici văzut, nici cunoscut. Străinii sunt deja pe calea cea bună, e de ajuns să faci o... adaptare creatoare. Și aparatul trebuie să fie ușor de mânuit. Agenții noștri nu sunt atât de isteți ca dumneavoastră. A doua mașină e un fleac pentru dumneavoastră, dar pentru noi, o urgență. Un aparat foto normal, dar foarte micuț, ca să poată fi ascuns într-un toc de ușă. Ușa se deschide și fotografiază tipul care intră. Ziua, bineînțeles, cu lumină electrică. Noaptea nu contează, nu merită efortul. Va fi și asta o șmecherie care se va fabrica în serie. Atunci? Ce ziceți?

Gherasimovici își întorsese fața slabă, îngustă, spre fereastră și nu îl privea pe generalul de corp de armată.

Vocabularul lui Foma Gurianovici nu cunoștea cuvântul „dezolare", așa că nu putea califica expresia de pe chipul lui Gherasimovici.

Nu avea habar, de altfel. Aștepta un răspuns.

Asta însemna să îndeplinească rugămintea Natașei!...

Fața uscată, cu lacrimi vitrificate, era sub ochii lui Ilarion.

Pentru prima dată în ani de zile, întoarcerea acasă îi înțepă inima ca o posibilitate, ca o iminență, ca o căldură.

Era de ajuns să-l imite pe Bobior: să trimită la locul lor, după gratii, o sută sau două sute de fraieri încă liberi.

Cu o voce jenată, ezitantă, întrebă:

— Nu am cum să rămân în televiziune?

— Refuzați?! spuse Oskolupov surprins și întunecat. Fața lui regăsi cu ușurință expresia de indispoziție. — Și de ce, mă rog?

Toate legile în vigoare în țara *zekilor* îi spuneau lui Gherasimovici că mila față de oamenii liberi, prosperi, miopi, neștiutori, virginali era la fel de extravagantă ca a renunța la tăierea unui porc gata îngrășat. Oamenii liberi nu posedă sufletul acesta nemuritor pe care îl câștigă *zekii* cu prețul condamnărilor interminabile, oamenii liberi se bucură cu voracitate și neîndemânare de o libertate care lor le era interzisă și sunt toți plămădiți din vise nedemne și demersuri inutile.

Natașa îl însoțise toată viața. Aștepta a doua oară ieșirea lui din închisoare. Sărmana micuță, era la limita stingerii! Cu ea avea să se stingă și viața lui Gherasimovici.

— Cum din ce motiv? Nu pot. N-aș putea să mă descurc, spuse foarte încet, slab, Gherasimovici.

Iakonov, până atunci distrat, îl observa pe omul acesta cu atenție și curiozitate. Încă un candidat la irațional. Dar legea universală a „milei ordonate" nu putea să nu se aplice și aici.

— Ați pierdut obișnuința misiunilor importante, de asta aveți trac, insistă Oskolupov. Cine ar putea să se descurce mai bine decât dumneavoastră? Bun, vă las un timp de gândire.

Gherasimovici își duse mâna slabă la frunte și tăcu.

Bineînțeles, nu era bomba atomică. La scara vieții universale era o părticică imponderabilă.

— De ce trebuie să vă mai gândiți atât? E chiar în domeniul dumneavoastră.

Ah! Ar fi putut să tacă. Ar fi putut să-l inducă în eroare. Cum fac *zekii*: acceptă misiunea, apoi *trag mâța de coadă*, nu fac nimic. Dar se ridică și, cu o privire de dispreț pentru tipul acesta burduhănos cu obraji flasci și rât scurt sub calpac — soi rău care n-a dispărut, vai, de pe drumurile mari din inima Rusiei! — cu un piuit ascuțit, vibrant, spuse:

— Nu! Nu e în domeniul meu! Să bag oamenii în închisoare nu e munca mea! Nu sunt vânător de oameni! E destul că suntem *noi* în închisoare!

CAPITOLUL LXXXVII

La trezire, Rubin era încă impresionat de discuția lui cu Sologdin. Argumente noi îi veneau în minte, pe care nu le putuse formula noaptea trecută. Evoluția zilei îi oferi totuși o despăgubire fericită pentru gâlceava din ajun.

Lucrul se produse într-o cămăruță ultrasecretă de la etajul doi, cu fereastra și ușa ascunse de perdele grele, mobilată cu un divan zdrențuit și un covor rărit. Toate astea ar fi înăbușit sunetele, la o adică, dar Rubin asculta sunetele cu o cască și Smolosidov nu deschise gura toată ziua, fața lui grosolană și slabă mohorându-se numai la vederea acestui Rubin, mai degrabă dușman decât prieten de lucru. Dinspre partea lui, Rubin nu vedea în Smolosidov decât un automat, bun să manipuleze bobinele.

Cu căștile la urechi, Rubin asculta și reasculta conversația aceea fatală cu ambasada, apoi cele cinci înregistrări ale suspecților. Acum se încredea în urechile lui, acum dispera și se întorcea la meandrele violete ale fonogramelor care fixau diferitele conversații. Panglicile de hârtie, lungi de câțiva metri, nu mai încăpeau pe masă și cădeau în volute albe la dreapta și la stânga lui. Rubin luă cu mâini febrile albumul în care figurau modelele fonogramelor clasate pe foneme sau pe tonuri fundamentale pentru fiecare tip de voce masculină. Înarmat cu creionul roșu și albastru redus la două cioturi rotunjite la extremități (ascuțirea unui creion îi cerea lui Rubin laborioase preparative), însenina ici și colo locurile cele mai semnificative.

Se prinsese în joc. Ochii lui întunecați păreau să arunce flăcări. Barba lui mare, neglijată de pieptene, era adunată în bucle lânoase, iar cenușa albă a pipelor și țigărilor pe care le fuma fără oprire o pudra, așa cum pudra și mânecile jegoase ale salopetei lipsite mereu de câte un nasture, masa, benzile, fotoliul, albumul de eșantioane.

Trăia în momentul acesta misterioasa exaltare pe care psihologii n-o pot explica: uitând de ficat, de durerile cauzate de hipertensiune, ieșise dintr-o noapte epuizantă, împrospătat și inspirat, nu mai simțea foamea, deși ultima masă fusese un biscuit la cina aniversară, și se găsea în starea aceea în care spiritul planează, în care vederea ascuțită extrage un mărgăritar din nisipul care îl înconjoară și în care memoria restituie docil toate depozitele anilor îndelungați.

Nu întrebă niciodată cât e ceasul. O singură dată, intrând în cameră, încercă să deschidă ferestruica să intre aer proaspăt, dar Smolosidov, mohorât, îi spuse: „Nu! Sunt răcit" și Rubin se supuse. Apoi nu se mai ridică toată ziua, nu se duse la fereastră ca să vadă cum se topea zăpada și cum încărunțea sub vântul umed din vest. Nu-l auzi pe Șikin bătând, nici pe Smolosidov interzicându-i să intre. Ca într-o ceață, îl văzu venind

și plecând pe Reutmann, căruia îi adresă trei cuvinte printre dinți. Conștiința lui nu înregistra soneria de prânz, nici pe cea de reluare a lucrului. Instinctul lui de *zek* care respectă tot ritualul alimentar fu trezit de Reutmann, care îl scutură de umăr și îi arătă pe o măsuță ouă ochiuri, clătite cu brânză și smântână și niște compot. Nările lui palpitară. Uimirea îi lungi fața, fără să fie conștient. Aruncă o ocheadă perplexă acestei mâncări demne de zei, ca și cum ar fi vrut să pătrundă rațiunea ei ultimă, se așeză și mâncă în grabă, fără să simtă gustul alimentelor, dornic să se întoarcă la lucru.

Rubin nu aprecie deloc masa, care îl costase pe Reutmann mai mult decât dacă ar fi plătit-o din salariul lui. Petrecuse două ore la telefon ca să obțină permisiunea administrativă necesară, mai întâi de la Secția de echipamente speciale, apoi de la generalul Bulbaniuk, apoi de la direcțiunea închisorii, apoi de la intendență și în sfârșit de la locotenent-colonelul Klimentiev. Care la rândul lor dezbătuseră problema cu contabilitățile respective și alte câteva servicii. Problema era că Rubin, în calitate de prizonier, mânca la o cantină de categoria a treia, în timp ce Reutmann, pentru câteva zile și având în vedere importanța națională a misiunii, voia să-l facă să beneficieze de o cantină de categoria întâi și, în plus, de regim dietetic. După toate formalitățile autorizării, închisoarea prezentase pretexte de ordin administrativ: absența produselor cerute din magaziile închisorii, imposibilitatea de a-i oferi un supliment excepțional bucătarului pentru un meniu individual.

Reutmann era așezat acum în fața lui Rubin și îl privea nu ca un maestru care așteaptă roadele unei munci servile, ci cu un zâmbet amuzat și înduioșat, așa cum ai privi un copil mare, admirativ, invidios în fața unui asemenea elan, pândind momentul favorabil pentru a pătrunde semnificația unei munci de o jumătate de zi și de a participa la ea, la rândul tău.

Rubin înghiți totul până la urmă și inteligența reveni pe fața lui liniștită. Pentru întâia oară de dimineață, zâmbea.

— Nu trebuia să-mi dați o mâncare atât de bună, Adam Veniaminovici. *Satur venter non studetlibenter*. Călătorul străbate cea mai mare parte a drumului înainte de masa de prânz.

— Uitați-vă mai bine cât e ceasul, Lev Grigorievici, e trei și un sfert.

— Cum? Credeam că nu a sunat încă prânzul.

— Lev Grigorievici! Ard de curiozitate. Pe unde sunteți?

Nu era numai exigența unui superior, tonul era de rugăminte, de parcă Reutmann s-ar fi temut că Rubin nu o să vrea să-i spună. Atunci când sufletul lui Reutmann se deschidea, putea să fie încântător, în ciuda buzelor mari mereu întredeschise din cauza polipilor nazali.

— Nu e decât un început! Numai primele deducții, Adam Veniaminovici!

— Și care spun că...

— Putem contesta unele concluzii, dar una e indubitabilă: orice s-ar spune, fonoscopia, știință care se naște astăzi, posedă un germen de raționalism.

— Sunteți sigur că nu luați dorința dumneavoastră drept realitate? îl preveni Reutmann.

Nu era mai puțin dornic decât Rubin de a vedea concretizându-se asemenea cuvinte, dar, ca un elev al științelor exacte, știa că, la literatul de Rubin, fervoarea putea depăși rigoarea științifică.

— M-ați văzut pierzând vreodată frâiele sub apăsarea pasiunii? întrebă Rubin aproape șifonat, și își scărmănă barba hirsută. Munca noastră colectivă de câțiva ani, toate analizele fonice și silabice ale limbii ruse, studiul fonogramelor, clasificarea vocilor, teoria limbajului național, a limbajului de grup și a variantei individuale, tot ce Anton considera o distracție ușurică — o bănuială, trebuie să spun, fiindcă dumneavoastră nu ați fost scutit! - toate acestea aduc astăzi rezultate substanțiale. Trebuie să-l alipim și pe Nerjin, ce ziceți?

— Dacă „firma" noastră ia ființă, de ce nu? Pentru moment trebuie să furnizăm dovada că putem exista și să îndeplinim prima misiune.

— Prima noastră misiune! Ea implică deja jumătate din știința noastră! Lucrurile nu merg atât de repede!

— Dar.,.. cum să spun... nu înțelegeți cât e de urgent? Bineînțeles că înțelegea. Komsomolistul Rubin crescuse în sunetul cuvintelor: „Trebuie!", „De urgență!". Cuvinte de ordine mărețe în anii '30. Nu era oțel, nu era grâu, nu erau stofe, dar „trebuia", „trebuia de urgență!" Și furnalele înalte începură să fumege, și laminoarele să producă în serie. Mai târziu, în ajunul războiului, ipocritele cercetări științifice care îl aruncaseră pe Rubin în placidul secol al XVIII-lea îl determinaseră să ia obiceiuri proaste. Dar apelul acesta la urgență rămăsese sensibil în sufletul lui și venea să tulbure obiceiul dobândit de a-și termina conștiincios lucrul.

Într-adevăr, cum să nu vorbești despre urgență, când un criminal de stat, cel mai rău dintre trădători, riscă să scape?...

Fereastra nu reflecta decât puțin din lumina zilei. Aprinseră plafonierele, se așezară la masa de lucru, examinară modelele de fonograme însemnate cu cerneală roșie sau albastră pe benzi: sunete caracteristice, grupe de consoane, grafice de intonații. Făcură amândoi acest lucru, fără să ia seama la Smolosidov, care, închis în camera aceasta toată ziua, stătea păzindu-și banda magnetică, asemenea unui câine negru și taciturn, cu ochiul în ceafa celor doi. Privirea aceasta grea și imobilă le apăsa craniul și creierul. Smolosidov îi lipsea de un lucru capital: ușurința. Era martor la ezitările lor, așa cum avea să fie martor la raportul vesel din fața superiorilor.

Amândoi cădeau alternativ și în contratimp în îndoieli și certitudini. Întărit de formația de matematician, Reutmann era stimulat de poziția

lui. Calmat de dorința dezinteresată de a crea o știință autentică, Rubin era îmboldit de dresajul dobândit în timpul planurilor cincinale și de simțul datoriei față de Partid.

Ajunseră să considere suficientă lista suspecților. Credeau că era inutil să înregistreze cele patru persoane prinse la metroul din Sokolniki (fuseseră arestate prea târziu) sau să recurgă la benzile reținute de MGB, pe care Bulbaniuk le promisese în caz de necesitate. Din rațiuni psihologice, îndepărtau ipoteza că deținătorul informației ar fi însărcinat pe un altul să sune în locul lui.

Cei cinci nu se lăsau atât de ușor triați! Amândoi confruntară cele cinci înregistrări ale vocilor și cele cinci fonograme cu vocea criminalului.

— Vedeți cât de mult datorăm analizei fonogramelor! spuse Rubin cu un gest febril. Înțelegeți? La început, criminalul are o anumită voce, încearcă să-și ascundă timbrul. Ce se schimbă pe fonogramă? O variație de intensitate în frecvențe, dar varianta individuală rămâne neschimbată! E marea noastră descoperire: varianta individuală! Chiar dacă și-ar fi deghizat vocea până la capăt, criminalul n-ar fi putut să-și ascundă caracteristicile principale!

Reutmann rămânea rezervat.

— Nici dumneata, nici eu nu cunoaștem bine marja de alterare a vocilor. Poate că, la nivelul microintonațiilor, marja e destul de largă.

Dacă urechea se putea îndoi încă de o anume asemănare sau de o anume divergență, distincțiile păreau să se manifeste mai net pe fonograme, datorită alterațiilor curbelor de amplitudine și frecvență. (Este adevărat că puteau reproșa aparatului de fotografiat limbajul o tendință destul de necioplită: distingea puține canale de frecvență și reda variațiile de amplitudine prin trăsături băloase. Puteai totuși să-l scuzi, spunând că aparatul nu fusese conceput pentru o misiune atât de importantă.)

Printre suspecți, Zavarzin și Siagovitîi puteau fi pe deplin disculpați (în măsura în care viitoarea știință autoriza concluziile trase dintr-o unică discuție!). Cu unele rezerve, și Petrov putea fi disculpat (în febra lui, Rubin o făcu fără probleme). Din contră, vocile lui Volodin și Șcevronok aminteau de vocea criminalului prin frecvența tonului fundamental și anumite foneme comune: o, r, l, s, ca și prin varianta individuală.

Plecând de la vocile acestea înrudite, trebuiau să dezvolte fonoscopia științifică și să-i delimiteze tehnicile. Numai diferențele acestea fine puteau edifica delicatul aparat viitor. Reutmann și Rubin se lăsară pe spate cu jubilația creatorilor. Privirea lor interioară pătrundea toată organizarea reînnoită a identificării indivizilor, care avea să fie realizată într-o zi: o fonotecă centrală pentru toată Uniunea Sovietică, în care să fie îndosariate toate fonogramele fiecărui suspect. Cea mai neînsemnată conversație criminală ar fi fost prinsă și perversul capturat fără ezitări, ca un hoț care își lasă amprentele pe un seif.

Printr-o crăpătură a ușii, aghiotantul lui Oskolupov anunță sosirea șefului.

Își veniră în fire amândoi. Știința, știința, bineînțeles! Dar, în timp ce așteptau, trebuiau să redacteze o concluzie de ansamblu și să o apere fără divergențe în fața șefului Secției.

Desigur, Reutmann estima că rezultatele așteptate nu erau neglijabile. Știind că șefii nu iubesc atât ipotezele, cât certitudinile, Reutmann cedă în fața lui Rubin, acceptă să înlăture vocea lui Petrov și să declare generalului că numai Volodin și Șcevronok rămâneau suspecți, și că trebuia, în două sau trei zile, să-i supună unei anchete complementare. Problema era complicată de faptul că, dintre cei trei suspecți disculpați, doi - Siagovitîi și Petrov - nu cunoșteau nici o singură limbă străină, nici un cuvânt, în timp ce Șcevronok cunoștea engleza și olandeza, Volodin franceza la fel de bine ca rusa, engleza curent și puțină italiană. Era puțin probabil ca suspectul să nu fi riscat măcar o exclamație într-o limbă familiară, văzând că nu se înțelegea.

— La modul general, Lev Grigorievici, spuse Reutmann gânditor, nu trebuie să neglijăm psihologia. Trebuie să ne imaginăm tipul de om care a dat un asemenea telefon. Ce mobil putea să-l călăuzească? Apoi să-i confruntăm personalitatea cu imaginile concrete ale suspecților. Trebuie să propunem ca, pe viitor, colegii noștri fonoscopiști să obțină nu doar vocea suspectului și numele lui, ci și câteva indicații scurte legate de situația sa, ocupație, mod de viață, poate chiar trecutul său. Am impresia că aș putea schița un studiu psihologic al criminalului...

Dar Rubin, care în ajun îi spusese pictorului că orice cunoștință obiectivă trebuie să se lepede de caracteristicile emoționale, ripostă din simplul motiv că aruncase deja zarul spre unul din suspecți:

— Vezi dumneata, Adam Veniaminovici, eu am trecut în revistă, bineînțeles, un anumit număr de date psihologice care ar înclina balanța în favoarea lui Volodin: în conversația cu soția sa (această discuție a lui Inokenti cu soția lui îl distrase și îl deconcertase pe Rubin, inconștient: vocea acestei femei era atât de melodioasă, că, dacă ar fi fost vorba să adauge o piesă la banda magnetică, Rubin ar fi cerut o fotografie a ei) - se arată deosebit de melancolic, deprimat, apatic, ceea ce este caracteristic pentru un criminal care se teme să nu fie prins; în pălăvrăgeala duminicală veselă a lui Șcevronok nu apare nimic de felul acesta, dacă nu mă înșel. Dar n-am face bine dacă, de la primii pași, nu ne-am sprijini pe datele obiective ale științei noastre, ci pe considerații exterioare? Am deja o mică experiență în materie de fonograme și puteți să mă credeți: o mulțime de indici impalpabili mă conving în totalitate că criminalul nostru e Șcevronok. Numai timpul m-a împiedicat să măsor indicii aceștia cu rigla mea și să traduc în cifre (literatul acesta nu avea niciodată timp pentru asta!). Dar dacă m-ar lua de gât și mi-ar cere un

singur nume și garanția mea, l-aș desemna aproape fără ezitare pe Șcevronok!

— Nu o să acționăm totuși așa, Lev Grigorievici, replică blând Reutmann. Să lucrăm cu rigla, să facem conversia în cifre, apoi mai vorbim.

— Dar cât timp ne mai trebuie încă? Ne trebuie de urgență!

— Dacă adevărul o cere?

— Priviți singur, uitați-vă!

Și, derulând din nou panglicile de fonograme pe care le presără cu o nouă ploaie de scrum, Rubin începu vesel să stabilească vinovăția lui Șcevronok.

Generalul Oskolupov intră cu pasul lent și autoritar al picioarelor lui scurte și îi surprinse în mijlocul acestei ocupații.

Amândoi îl cunoșteau bine, unghiul calpacului și strâmbătura buzei superioare le spuseră că era foarte nemulțumit.

Săriră în picioare, el se așeză într-un capăt al divanului, cu mâinile înfundate în buzunare, și mormăi un:

— Deci?

Rubin, din corectitudine, păstră tăcerea și îi lăsă lui Reutmann grija raportului.

În timp ce acesta vorbea, fața flască a lui Oskolupov fu umbrită de gânduri profunde, pleoapele se plecară ca sub efectul somnolenței și nu catadicsi să se ridice ca să vadă modelele de benzi propuse.

Rubin asculta cu lâncezeală raportul lui Reutmann: cuvintele totuși clare ale acestui om inteligent lăsau să se piardă fie conținutul, fie intuiția care îl călăuzise pe Rubin în timpul lucrului. Reutmann concluziona că Șcevronok și Volodin erau suspecți, dar că, pentru o judecată definitivă, aveau nevoie de alte înregistrări ale lor. Apoi îl privi pe Rubin și zise:

— Dar cred că Lev Grigorievici vrea să adauge sau să rectifice ceva.

Foma Oskolupov era, în ochii lui Rubin, o buturugă de-abia omologată. Dar la ora aceea era și ochiul Statului, reprezentantul regimului sovietic și mandatarul, trup și suflet al tuturor forțelor progresiste cărora Rubin își închinase viața. Așa că luă cuvântul cu emoție, agitând benzile și albumele cu fonograme. Îl rugă pe general să admită că, dacă concluzia era încă ambiguă, ambiguitatea aceasta nu era totuși rezultatul fonoscopiei, ci al faptului că termenele stabilite erau prea scurte pentru o judecată definitivă, că era nevoie de alte înregistrări magnetice, dar că, dacă putea risca o ipoteză personală...

Șeful nu îl mai asculta somnolent, ci cu un aer dezgustat. Nu așteptă sfârșitul explicațiilor și îl întrerupse pe Rubin:

— Povești de țațe, toate porcăriile voastre! Ce vreți să fac cu „știința" voastră? Eu trebuie să prind criminalul. Găsiți-mi omul responsabil! E

adevărat că aveți criminalul aici, pe masa voastră? E sigur? Nu se plimbă în libertate? Nu e altul în afară de cei cinci pe care îi avem aici?

Îi privi pieziș. Ei stăteau în picioare în fața lui, fără nici un ajutor. Benzile de hârtie pe care Rubin le ținea în mâna întinsă ajungeau la pământ. În spatele lor, Smolosidov, dragonul negru, se aplecase peste magnetofon.

Rubin se simțea un băiețel. Nu se aștepta să trebuiască să vorbească din punctul acesta de vedere.

Reutmann, mai obișnuit cu manierele șefilor, spuse cu toată bravura de care era în stare:

— Da, Foma Gurianovici. Eu, sincer... Noi, sincer... Noi suntem convinși că e unul din cei cinci.

(Ce altceva putea să spună?)

Foma își închise și mai viguros ochiul.

— Răs-pun-deți de cuvintele dumneavoastră?

— Da... noi... da... răspundem. Oskolupov se ridică gânditor de pe divan.

— Atenție, eu nu v-am forțat mâna. O să-i raportez ministrului. O să-i închidă pe ticăloșii ăștia!

(Pronunță cuvintele acestea cu un ton atât de țâfnos, că ai fi crezut că își numea astfel interlocutorii.)

— Așteptați, replică Rubin. Numai douăzeci și patru de ore. Lăsați-ne posibilitatea de a vă oferi o dovadă incontestabilă!

— Bun, când o să înceapă ancheta, n-aveți decât să plasați un microfon în sertarul judecătorului de instrucție și să vă faceți o înregistrare de trei ore, dacă vă convine.

— Dar unul din ei trebuie să fie nevinovat! exclamă Rubin.

— Cum adică, nevinovat? spuse Oskolupov deschizând ochii lui verzi și mari. Chiar inocent, fără glumă?... Organele noastre vor ști să se descurce.

Și ieși fără un cuvânt amabil pentru adepții noii științe.

Era modul de guvernare al lui Oskolupov: niciodată un compliment subordonaților, așa obținea un zel îndoit. Nu era stilul său personal, ci cel pe care îl impunea Patronul, de sus.

Era totuși umilitor.

Se așezară pe aceleași scaune, în locul în care, altădată, visaseră la viitorul acestei științe care se năștea. Tăcură.

Se simțeau de parcă li s-ar fi zdrobit cu lovituri de cizmă edificiul delicat și ajurat al muncii lor. Ca și cum fonoscopia ar fi fost goană după vânt.

Dacă, în loc de unul, puteau să aresteze doi, de ce nu-i arestau pe toți cinci, pentru mai multă siguranță?

Reutmann simți clar că, în punctul acesta, noua echipă se clătina, își aminti că Acustica era pe jumătate dezmembrată și fu vizitat din nou de

impresia din noaptea trecută: o mare singurătate într-o lume neospitalieră.

Flacăra care îl galvanizase mai multe ore pe Rubin se stinse. Își dădu seama că îl durea ficatul, că își pierdea părul, că soția lui îmbătrânea, că mai avea cinci ani de tras și că, din an în an, *apparatciki* mai târau o parte din Revoluție în mlaștină - și apoi că Iugoslavia era țintuită la stâlpul infamiei.

Dar nu exprimară ce aveau în minte, rămaseră așezați în tăcere.

Smolosidov tăcea în ceafa lor.

Rubin fixase pe perete o hartă a Chinei, în care terenul deținut de comuniști era însemnat cu roșu.

Harta aceasta era singurul lucru care îi încălzea inima. În ciuda tuturor, în ciuda tuturor, noi triumfăm...

Cineva bătu la ușă și-l chemă pe Reutmann. Trebuia să deschidă o ședință de formare politică pentru Komsomol și Partid; trebuia să-și grăbească toți subordonații și să asiste în persoană.

CAPITOLUL LXXXVIII

Nu numai la Marfino, ci în toată Uniunea Sovietică, din decizia Comitetului Central, lunea era consacrată ședințelor de informare politică. În ziua aceasta, școlarii din clasele superioare, gospodinele adunate în birourile asociațiilor de locatari, veteranii Revoluției și academicienii cărunți se adunau de la șase la opt în fața pupitrelor, desfășurau rezumatele compuse de duminică (ghidul le cerea cetățenilor, în afară de răspunsurile orale, redactarea obligatorie a rezumatelor autografe).

Se aprofunda Istoria Partidului de Tip Nou.

În fiecare an, începând cu 1 octombrie, se studiau erorile populiștilor, cele ale lui Plehanov, lupta lui Lenin-Stalin împotriva economismului, marxismului legal, oportunismului, chietismului, revizionismului, anarhismului, servilismului, lichidaționismului, căutărilor teurgice și apatiei intelectualilor nevertebrați. Fără să economisească timpul, se comentau detaliat paragrafe din statutul Partidului, adoptate cu jumătate de secol înainte și abrogate de mult, diferența între vechea și noua *Iskra*, un pas înainte, doi pași înapoi, Duminica Roșie, ca să ajungă în cele din urmă la Capitolul V din *Rezumatul Istoriei Partidului*, în care erau expuse fundamentele filozofice ale ideologiei comuniste și în care, din motive tenebroase, toate cercurile de formare politică se împotmoleau. Cum nu se putea rezuma acest fenomen acuzând un viciu sau o obscuritate a materialismului dialectic sau o ambiguitate oarecare în expunerea conceptelor de către autor (fiindcă acest capitol se datora peniței Celui Mai Bun Discipol și Prieten al lui Lenin), singurele motive păreau să fie ariditatea gândirii dialectice pentru masele foarte ignorante și retardate, precum și inevitabila apropiere a primăverii. În mai, când se analiza cu cea mai mare râvnă Capitolul IV, muncitorii scăpau înscriindu-se la bibliotecă și cercurile de informare politică își suspendau activitatea.

Atunci când se redeschideau cercurile, în octombrie, în ciuda dorinței categorice și întreprinzătoare a Marelui Cârmaci de a aborda cu vioiciune activitatea arzătoare, cu imperfecțiunileși contradicțiile ei dinamice, trebuie să mărturisim că în timpul verii muncitorii uitau toată materia învățată și li se recomanda propagandiștilor să reia totul plecând de la erorile populiștilor și de la Plehanov, de la lupta contra economismuluișsi marxismului legal.

Și așa era peste tot, în fiecare an și an de an. Ceea ce făcea conferința din ziua aceea de la Marfino, despre „Materialismul dialectic, filozofie de avangardă", deosebit de importantă și captivantă era faptul că trebuia să trateze exhaustiv Capitolul IV, abordând opera aceasta genială, uimitoare a lui Lenin, care este *Materialismul și empiriocriticismul*, și, stricând farmecul, să arunce cercurile comuniste și komsomoliste de la Marfino pe

calea regală a modernismului, cu acțiuni și lupte de partid din timpul primului război imperialist și în pregătirea revoluției din februarie.

Altă atracție pentru externii de la Marfino, conferința făcea economie de rezumate (cei care făcuseră deja le țineau pentru lunea viitoare, cei care fuseseră cât pe ce să fie „prinși" scăpaseră). La asta se adăuga o altă seducție: vorbăria nu-i fusese încredințată unui propagandist oarecare, ci lui Rahmankul Șamsetdinov, conferențiar al Comitetului Regional de Partid. În turneul său prin laboratoare dinainte de prânz, Stepanov avertizase deschis publicul că, dacă dădeai crezare zvonurilor, oratorul acesta își seducea auditoriul. (Exista un punct necunoscut de Stepanov: acest Șamsetdinov era marele prieten al lui Mamulov, nu al secretarului lui Beria, ci al fratelui său, Mamulov II, care dirija lagărul de concentrare de la Hovrino, depinzând de uzina de armament. Acest Mamulov avea teatrul lui personal, compus din foști artiști moscoviți interni, care îi distrau pe el, pe convivii și prietenii lui, în colaborare cu câteva fete tinere alese la ochi din închisoarea de tranzit Krasnaia Presnia. O asemenea intimitate cu Mamulov justifica respectul cu care îl înconjura Comitetul Regional pe conferențiarul acesta care, în loc să-și citească textul cuvânt cu cuvânt, se abandona inspirației oratorice.)

În ciuda unei publicități îngrijite, în ciuda atracției fascinante a acestei conferințe, externii de la Marfino se îndreptau spre ea cu pași cam tărăgănați și găseau diverse pretexte pentru a întârzia în laboratoare. Cum prezența unui extern era obligatorie în fiecare local — cum să-i abandonezi pe *zeki* în seama lor? —, șeful Laboratorului de vidat, care nu făcea niciodată nimic, declară imediat că o lucrare urgentă îi reclama prezența în laborator și își expedie cele două asistente, Tamara și Clara, la conferință. Adjunctul lui Reutmann de la Acustică făcu la fel și o trimise pe Simotșka la instruire. Maiorul Șikin se abținu și el, dar activitățile lui, pline de mister, scăpau chiar și controlului Partidului.

Asistenții nu sosiră la timp și, rătăciți de un instinct de conservare prost înțeles, începură să umple cele două rânduri.

Institutul poseda o cameră deosebită rezervată reuniunilor și conferințelor. Acolo fuseseră instalate o mulțime de scaune bătute în cuie mari câte opt și țintuite pentru veșnicie (comandatul trebuise să ia această măsură ca să evite împrăștierea scaunelor în tot institutul). Dimensiunile modeste ale camerei restrângeau spațiul dintre rândurile de scaune, încât genunchii auditoriului erau dureros jenați de scaunele din față. Așa că primii sosiți se grăbeau să se așeze pe un rând gol, ca să aibă mai mult spațiu. Tinerii așezați pe rânduri diferite foloseau ocazia ca să se certe, să glumească, să râdă. Datorită lui Stepanov și curierilor lui, la ora șase și un sfert rândurile fură în sfârșit ocupate de la primul la ultimul, al doilea și al treilea, lipite de primul, nu mai puteau primi pe nimeni.

— Tovarăși! Tovarăși! E un mod rușinos de a acționa! spuse Stepanov, cu o strălucire plumburie a ochelarilor, grăbind mișcarea întârziaților. Îl faceți să aștepte pe conferențiarul Comitetului Regional de Partid! (Acesta, ca să nu-și piardă prestanța, aștepta în biroul lui Stepanov.)

Reutmann ajunse penultimul în sala aceasta mică. Din lipsă de locuri — totul era acoperit de tunici verzi și, ici și colo, petele pestrițe ale rochiilor — se îndreptă spre primul rând și se așeză la extremitatea stângă, atingând cu genunchii masa prezidiului. Apoi Stepanov începu să-l caute pe Iakonov, care nu era membru de Partid, dar trebuia să asiste la o conferință de importanța aceasta și nu putea să nu fie interesat. Iakonov, cu pași mărunți, se fofila de-a lungul peretelui, cu umerii plecați, purtându-și trupul prea masiv printre oameni care nu mai erau subordonații lui, ci colectivul komsomolist & comunist. Fiindcă nu mai găsise loc în spate, se îndreptă spre primul rând și se așeză la extremitatea dreaptă, din nou opusul lui Reutmann.

Apoi, Stepanov îl aduse pe conferențiar. Era un bărbat puternic cu umeri largi, cu capul mare, păr vehement și exploziv, presărat cu fire cenușii. Afecta cea mai mare dezinvoltură, de parcă ar fi venit să bea o bere în compania lui Stepanov, cu o mare simplitate. Purta un costum deschis din boston, puțin deformat în unele locuri, și o cravată colorată cu un nod mare cât pumnul. Nici caiete, nici foi, și intră dintr-o dată în plin subiect:

— Tovarăși! Fiecare din noi se interesează de natura lumii care ne înconjoară.

Aplecând un bust masiv peste masa prezidiului drapată cu stambă roșie, tăcu și toți ciuliră urechea. Aveai impresia că îți va explica în două cuvinte ce era lumea care ne înconjura. Dar oratorul se dădu înapoi cu o mișcare bruscă, de parcă i s-ar fi dat să miroasă amoniac, și exclamă cu un aer reprobator:

— Mulți filozofi au încercat să răspundă la această problemă! Dar nimeni nu a reușit înainte de Marx! Fiindcă metafizica ignoră schimbările calitative! Cu siguranță, nu e ușor (cu două degete își scoase ceasul de aur din buzunar) să vă explic total problema într-o oră și jumătate, dar (își puse înapoi ceasul) o să încerc.

Stepanov, care se așezase pe un scaun de lângă masa conferențiarului, cu fața la public, strecură:

— Poate să dureze și mai mult. Am fi încântați.

Câteva fete tinere avură o strângere de inimă (aveau mare chef să meargă la cinema).

Dar cu un gest larg și nobil al brațelor, conferențiarul sugeră că avea și el superiori.

— Regulamentul! spuse el ca pentru a-l mustra pe Stepanov. Ce le-a putut permite lui Marx și lui Engels să ne ofere un tablou fidel al naturii și societății? Sistemul filozofic, genial conceput de ei și dezvoltat de Lenin

și Stalin, care a primit numele de materialism dialectic. Prima secțiune importantă a materialismului dialectic e dialectica materialistă. O vă definesc pe scurt opțiunile ei fundamentale. De obicei ne referim la filozoful prusac Hegel de parcă ar fi formulat el trăsăturile esențiale ale dialecticii. Dar e radical, radical inexact, tovarăși! Dialectica lui Hegel mergea cu *capul în jos*, e indubitabil! Marx și Engels au pus-o pe picioare, au extras germenul de raționalism din ea și au aruncat coaja idealistă! Metoda dialectică a marxismului este inamicul! Da, inamicul imobilismului, al metafizicii și al calotei! În toate enumerăm patru elemente dialectice. Primul e, cum se spune... În fine, e interacțiunea! Interacțiunea, și nu o acumulare de obiecte izolate. Natura și societatea, cum să vă explic eu, nu sunt un magazin de mobile cu vrafuri de mărfuri îngrămădite, fără legătură, în natură, totul se ține, totul se ține, e un lucru de care trebuie să vă amintiți, prețios pentru cercetările voastre științifice!

Cei mai favorizați erau cei care, fără să se mai târguiască pentru zece minute, sosiseră primii și se așezaseră în spate. Strălucirea severă a ochelarilor lui Stepanov nu ajungea până la adâncimile acelea. Un locotenent numit ofițer de gardă scrisese un bilețel pe care i-l dădea acum Toniei, mica tătăroaică de la Laboratorul de acustică, locotenent și ea, care purta pe deasupra rochiei întunecate o jachetă roșie tricotată, din import. Ca să-și desfacă bilețelul pe genunchi, Tonia se ascunse în spatele persoanei din fața sa. Bretonul ei negru căzu și rămase suspendat pe frunte, ceea ce o făcea deosebit de încântătoare, în timp ce lectura bilețelul roși puțin și ceru un creion sau un stilou de la vecinii ei.

— ...și am putea să multiplicăm exemplele... Al doilea element al dialecticii e faptul că totul evoluează. Totul se mișcă, nu există repaus și nu poate exista, asta e realitatea! Așa că știința trebuie să studieze totul în mișcare, în evoluție, dar trebuie să ne intre bine în cap că toate acestea nu se mișcă într-un cerc închis, altfel n-am fi văzut niciodată formele superioare de viață din zilele noastre. Mișcarea are loc în funcție de scară, nu are rost să mai demonstrez, și mereu în urcare, în urcare, așa...

Și mimă mișcarea cu un gest dezinvolt. Conferențiarul nu era niciodată în pană de cuvinte sau gesturi. Împrăștiind scaunele inutile din prezidiu, își amenajase trei metri pătrați în care se plimba, tropăia, se balansa sprijinindu-se de scaunul care părea fragil sub torsul său. Declama cu o voce deosebit de răsunătoare și peremptorie: „este incontestabil" și „e inutil să demonstrez", ca un căpitan care înăbușă o răscoală din înaltul castelului, dar el nu irosea cuvintele acestea la întâmplare, nu le pronunța decât acolo unde puteau să se bazeze pe dovezi turnate deja, cu galanterie.

— Al treilea element al dialecticii este trecerea de la cantitate la calitate. Acest element capital ne îngăduie să înțelegem ce înseamnă

dezvoltarea dialectică. Să nu credeți că dezvoltarea e numai o creștere. Aici trebuie să-l menționăm înainte de toate pe Darwin. Engels ne explică elementul acesta cu ajutorul exemplelor științifice. Luați de exemplu apa, chiar și cea din carafa aceasta, are douăzeci și opt de grade și e apă simplă. Nu aveți decât s-o încălziți. Urcați-o la treizeci de grade, rămâne tot apă. Mergeți până la optzeci de grade, e tot apă. Dar dacă împingem până la o sută? Ce avem? *Aburi*!

Acesta fu un strigăt de extaz, care îi făcu pe unii să freamăte.

— Aburi! Și putem să facem și gheață? Nu? Asta e trecerea de la cantitate la calitate! Citiți *Dialectica naturii* de Engels, e plină de exemple instructive, care vă lămuresc dificultățile cotidiene. Se spune că știința noastră sovietică a reușit să lichefieze aerul. De ce nu ne puteam gândi la așa ceva acum o sută de ani? Fiindcă nu cunoșteam trecerea de la cantitate la calitate! Și așa se întâmplă cu toate, tovarăși! O să vă dau exemple împrumutate din dezvoltarea societății...

Înainte de orice conferință, fără să aibă nevoie de vreo conferință, Reutmann știa cu certitudine că materialismul dialectic este necesar savantului ca aerul pe care îl respiră și că, fără el, nu poți înțelege nimic din fenomenele vieții. Totuși, în timpul adunărilor, al seminariilor, al conferințelor în genul celei de astăzi, Reutmann simțea aproape fizic cum i se răsucea încet creierul și se înșuruba în sens invers. În ciuda capacității sale de rezistență intelectuală, se lăsa înghițit de spirala aceasta, ca un om furat de somn. Ar fi vrut să se scuture. Ar fi putut să citeze exemple stupefiante referitoare la structura atomului sau la mecanica ondulatorie. Dar nu îndrăznea să-l întrerupă sau să-l corecteze pe tovarășul de la Comitetul Regional.

Se limita la o privire mustrătoare a ochilor lui migdalați, deformați de sticlele groase ale ochelarilor, adresată acestui conferențiar care gesticula lângă capul lui. Oratorul ganguri:

— Așadar, trecerea de la cantitate la calitate se poate produce prin ruptură ca și prin evoluție, e un fapt! Ruptura în timpul evoluției nu e obligatorie pretutindeni. Societatea noastră socialistă evoluează fără rupturi și așa va evolua și în continuare. Dar sociali-renegații, social-trădătorii și socialiștii de dreapta de toată mâna induc poporul în eroare, spunând că se poate trece de la capitalism la socialism fără ruptură. Cum așa, fără ruptură? Fără distrugerea mașinii Statului? Pe căi parlamentare? Pot să povestească neroziile acestea copiilor, nu unor marxiști adulți! Lenin ne-a învățat, și tovarășul Stalin, teoretician de geniu, continuă să ne învețe că burghezia nu va renunța niciodată la putere fără luptă armată!

Șuvițele conferențiarului se umflau când scutura capul. Își șterse nasul într-o batistă mare tivită cu albastru și privi din nou ceasul, nu cu ochiul implorator al unui vorbitor strâns cu ușa de timp, ci cu un fel de

perplexitate, ducându-și ceasul la ureche. Strigă, atât de tare, că unii tresăriră:

— Al patrulea element al dialecticii e... cum să spun... sunt contradicțiile! Opozițiile! Ce a fost bun la vremea lui și ceea ce e nou, negativul și pozitivul! Asta se întâmplă pretutindeni, tovarăși, nu e un secret! Se pot furniza exemple științifice, uitați: electricitatea! Dacă frecăm o sticlă de mătase, va fi mai multă, și dacă frecăm rășină pe blană, mai puțină! Dar unitatea lor, sinteza lor furnizează energie industriei noastre! Nu merită să faci pe dracu-n patru ca să cauți exemple, sunt peste tot și seamănă mereu: căldura e plus, frigul e minus, și în viața socială găsim mereu același complex ireconciliabil între pozitiv și negativ. Cum vedeți, materialismul dialectic a digerat ce era mai bun în ramura științifică. Contradicțiile interne ale dezvoltării, descoperite de fondatorii marxismului, nu sunt numai în natura neînsuflețită, sunt forța motrice a tuturor formațiunilor, de la societatea comunei primitive până la imperialismul care putrezește sub ochii noștri! În societatea noastră fără clase, forța motrice, indubitabil, nu mai e contradicția internă, ci critica și autocritica, fără să ții seama de persoană.

Conferențiarul nu putu să-și stăpânească la timp un căscat. Se întunecă, fața lui căpătă câteva încrețituri verticale, falca inferioară tremură într-un spasm contrariat. Cu o sfârșeală cu totul nouă, dar profundă, încercă să continue:

— Opozanții și capitulanții de tip buharinist au răspândit nerușinata calomnie conform căreia în rândurile noastre ar exista contradicții interne, dar...

Oboseala îl seceră, clipi, se lăsă să cadă pe scaun și își termină fraza cu voce joasă, fără nici un elan:

— ...dar Comitetul nostru Central a știut să riposteze și să-i potolească.

Așa pronunță cealaltă jumătate a discursului. Ai fi spus că o boală ascunsă îl lovise dintr-odată sau că pierduse speranța de a vedea sfârșindu-se odată blestemata aceea de discuție de o oră și jumătate.

Folosea o voce funebră, atenuată uneori până la murmur, de parcă s-ar fi ridicat toată lumea împotriva lui și a auditorilor. Așa cum se croiește o cărare în junglă, fără să știi dacă vei ajunge undeva:

— Numai materia e absolută, toate legile științei sunt relative... Numai materia e absolută, fiecare aspect fragmentar al materiei e relativ... Nu există nimic absolut în afară de materie și mișcarea este atributul ei etern... Mișcarea e absolută, repausul relativ... Nu există adevăr absolut, orice adevăr e relativ... Ideea de frumusețe e relativă... Ideile binelui și ale răului sunt relative...

Nu se știa dacă Stepanov asculta sau nu conferința, dar tot aspectul acestui om tensionat pe scaunul lui și parcurgând auditoriul cu privirea lui strălucitoare trăda în același timp convingerea că manifestația din

ziua aceea avea o mare greutate politică și delectarea lui secretă de a vedea că un asemenea eveniment cultural onora zidurile de la Marfino.

Iakonov și Reutmann, așezați la mică distanță de conferențiar, erau forțați să-l asculte. Pe rândul al patrulea se afla o fată tânără cu rochie eponj care se aplecase tare în față și asculta atentă, cu obrajii ușor împurpurați. Ardea de dorința vanitoasă de a-i adresa o întrebare oratorului, dar nu prea știa ce să inventeze.

Klîkaciov îl privea și el atent pe conferențiar și capul lui îngust și lung se ridica peste un rând strâns de uniforme. Dar nu asculta: însărcinat special cu informarea politică, ar fi putut ține o conferință mai strălucitoare și știa perfect ce instrucțiuni motivaseră discursul de față. Ca să-și treacă timpul, îl studia pe orator, presupunându-i mai întâi „educația", apoi încercând să-i stabilească vârsta, modul de viață. Putea să aibă cam patruzeci de ani, dar părul acela sare cu piper, ridurile mărunte de pe față, nasul stacojiu și congestionat duceau dincolo de cincizeci sau mărturiseau că omul acesta profitase prea mult de existență, care se răzbuna.

Ceilalți nici nu ascundeau măcar faptul că nu ascultau nimic. Tonia și locotenentul cel înalt înnegriseră deja a patra foaie dintr-un blocnotes, un alt locotenent și Tamara se cufundaseră într-un joc pasionant: el îi lua un deget, apoi altul, și tot așa, ea îi dădea o palmă cu cealaltă mâna și își elibera mânuța prizonieră. Apoi o luau de la capăt. Era prinși în joc și numai fețele lor, vizibile de unde era Stepanov, se străduiau să rămână grave, cu prețul unor șmecherii de școlari. Șeful grupei a patra schița pentru șeful grupei întâi (pe genunchi, ascuns de Stepanov) desenul complementului pe care îl rezerva modelului deja în funcțiune.

Vocea ajungea la ei pe bucăți, astfel încât Clara Makarîghina, îmbrăcată cu un albastru pur și strălucitor, se sprijinise cu totul pe spătarul din față și își ascunsese fața după brațele încrucișate. Era surdă și oarbă la tot ce se petrecea în sala aceasta, ea plutea în ceața neagră și roz a pleoapelor ei strânse. Un amestec de bucurie, de tulburare și nostalgie nu o părăsise din ajun, de când o sărutase Ruska. Totul se începătoșase, inexplicabil. De ce era acest Eric în viața ei? Putea totuși să-l disprețuiască? Cum să *nu-l aștepte* pe Ruska? Cum *să-l aștepte*? Cum să rămână în aceeași grupă, cum să-și încrucișeze privirea sau să continue să-i vorbească? Dacă s-ar muta în altă grupă? Dar colonelul inginer nu luase el însuși oare inițiativa de a-l muta pe Ruska? Îl convocase cu două ore în urmă și tânărul nu se întorsese. Ea fusese ușurată văzând că nu se întorsese înainte de informarea politică și alergase cu bucurie la conferința aceasta, ca să întârzie revederea. În seara aceasta, totuși, trebuiau să se explice. Când plecase, el se întorsese spre ea și o învăluise într-o privire de intolerabil reproș. De fapt, promisiunea din ajun putea să pară nedemnă, astăzi...

(Nu știa că nu aveau să se mai vadă niciodată în viață: Ruska, arestat, fusese aruncat într-o celulă strâmtă a Statului Major din închisoare. În Laboratorul de vidat, în același moment, maiorul Șikin, în prezența șefului de laborator, trăgea și scotocea sertarele lui Ruska.)

Conferențiarul simți cum îi reveneau forțele. Se însufleți, se ridică și, fluturându-și pumnul mare, zdrobi cu glume răutăcioase logica nedemnă și formală; fiică a lui Aristotel și a scolasticii medievale, care căzu sub loviturile dialecticii marxiste.

Marfino primea prioritar ultimele publicații americane și Rubin tradusese pentru tot personalul Acusticii și pentru informarea lui Reutmann și a câtorva ofițeri un articol despre o știință nouă, numită cibernetică. Aceasta se baza în întregime pe depășita logică formală: da e da, nu e nu și nu există al treilea termen. Și *Algebra logică binară* a lui George Boole apăruse în același an cu *Manifestul Comunist*, dar nimeni nu luase seama.

— A doua mare secțiune a materialismului dialectic e materialismul filozofic, mârâia conferențiarul. Materialismul s-a format luptând contra filozofiei reacționare a idealismului, al cărui fondator este Platon, iar reprezentanții cei mai tipici, prin urmare, sunt arhiepiscopul Berkeley, Mach, Avenarius, Iușkievici și Valentinov.

Iakonov scoase un strigăt, așa că se întoarseră spre el. Atunci făcu o grimasă și-și duse mâna la coastă. Singurul căruia i s-ar fi putut mărturisi era fără îndoială Reutmann, și tocmai cu el nu putea vorbi. Își păstră același aer docil și atent. Cu asemenea lucruri trebuia să-și irosească el luna pe care o obținuse ca ultimă amânare!...

— E inutil să demonstrăm că materia e substanța tuturor lucrurilor care există! tuna conferențiarul. Materia e indestructibilă, e incontestabilă! Și pot să vă furnizez dovada științifică. De exemplu, dacă pune un grăunte în pământ, dispare? Nu! Se transformă în plantă, într-o duzină de grăunțe asemănătoare.

Avem apa. Ea se evaporă la soare. Atunci cum e? Dispare apa? Bineînțeles că nu! S-a transformat în nori, în aburi! Asta e totul! Numai un valet nemernic al burgheziei, un slugoi patentat al calotei, ca Ostwald , a avut tupeul să declare că materia „dispare". Îți vine greață! Genialul Lenin, în nemuritoarea sa carte *Materialism și empiriocriticism*, călăuzit de o filozofie de avangardă, l-a combătut pe Ostwald și l-a aruncat într-un impas din care n-a mai putut ieși!

Iakonov se gândi că ar fi trebuit să fie așezați o sută de conferențiari din aceștia pe un scaun inconfortabil ca al lui, să li se țină un curs despre formulele lui Einstein și să fie lipsiți de hrană până când encefalul lor limitat și leneș ar fi ajuns să-și imagineze unde pot să se ascundă într-o secundă patru milioane de tone de materie solară!

Dar nici el nu mâncase. Simțea junghiuri prin tot corpul. Se ținea pe picioare numai prin speranța aceasta simplă: se va termina în curând totul?

Toată lumea făcea la fel, fiecare își părăsea casa și lua autobuzul, tramvaiul sau trenul electric de la opt, uneori chiar la șapte dimineața, și dorea cu disperare să se întoarcă acasă înainte de nouă și jumătate seara.

Cea care aștepta cu cea mai mare încordare sfârșitul acestei pălăvrăgeli era Simotșka, deși era de gardă și nu se putea întoarce devreme acasă. Frica și așteptarea se ridicau, apoi cădeau în ea ca niște valuri arzătoare și i se tăiau picioarele de parcă ar fi băut șampanie. Era luni seara, data pe care i-o fixase lui Gleb. Nu putea admite că momentul acesta sublim și solemn din viața ei putea s-o ia pe neașteptate, la întâmplare - și totuși, alaltăieri nu se simțise pregătită. Dar petrecuse toată ziua de ieri și ziua de azi ca pe așteptarea unei mari sărbători. Fusese pe la croitoreasă, grăbind-o să termine o rochie care îi venea foarte bine. Se spălase cu o atenție concentrată, lungindu-se în cada de tablă din înghesuiala camerei ei moscovite. Cu o seară înainte își pusese bigudiurile pe care le desfăcuse dimineața observându-se îndelung în oglindă pentru a se convinge că, în anumite unghiuri, fața ei putea să placă.

Ar fi trebuit să-l vadă pe Nerjin la trei, imediat după pauză, dar Gleb, sfidând pe față regulile privitoare la deținuți (trebuia să-l blameze chiar azi, fiindcă trebuie să fii prudent, totuși), sosise cu întârziere de la prânz. În timpul acesta Simotșka fusese trimisă la o altă grupă, ca să primească și să inventarieze instrumentele și camerele, se întorsese la Acustică puțin înainte de șase și nu reușise să-l găsească pe Gleb, a cărui masă era totuși plină de reviste și dosare, iar lampa era aprinsă. Plecă deci să asculte conferința fără să-l fi văzut, fără să bănuiască vestea oribilă: vizita neașteptată a soției lui, în ajun, după un interval de un an.

Cu obrajii împurpurați, îmbrăcată cu rochia cea nouă, asista la discurs și spiona cu groază acele mari ale pendulei electrice. Cu puțin înainte de opt trebuia să rămână singură cu Gleb... Micuță cum era, pitindu-se bine între rândurile prea strânse, era ascunsă de vecini, așa că locul ei ar fi putut părea gol.

Ritmul alocuțiunii conferențiarului se accelerase vizibil, ca acela al unei orchestre la ultimele măsuri ale unui vals sau ale unei polci. Toată lumea își dădu seama și se animă. Rafale trosnitoare, înăbușite în grabă de saliva țâșnită din gura oratorului, fraze înaripate zburau pe deasupra capetelor auditoriului:

— Teoria devine o forță materială... Trei elemente ale materialismului... Două particularități ale producției... Cinci tipuri de raporturi de producție... Trecerea la socialism e imposibilă fără dictatura proletariatului... Un salt în regatul libertății... Sociologii burghezi înțeleg

foarte bine... Forța și inserția în viața marxism-leninismului... Tovarășul Stalin a ridicat materialismul dialectic la un nivel necunoscut, mai înalt!... Ceea ce nu a putut face Lenin în materie teoretică, din lipsa timpului, a făcut Stalin!... Victoria în Marele Război Patriotic... Bilanțurile entuziaste... Perspectivele imense... Genialul și înțeleptul nostru... marele nostru... preaiubitul nostru...

Sub ropotul de aplauze se uită la ceas. Era opt fără un sfert. Regulamentul îi mai lăsa puțin timp.

— Poate sunt întrebări? spuse el cu o voce pe jumătate amenințătoare.

— Da, dacă e posibil... spuse îmbujorându-se tânăra în rochie eponj de pe rândul al patrulea. Se ridică și, tulburată fiindcăera privită și ascultată de toată lumea, zise: Ați spus că sociologii burghezi înțelegeau foarte bine toate acestea. Într-adevăr, e atât de clar, atât de convingător... De ce spun contrariul în cărțile lor? Înșală oamenii cu bună știință?

— Fiindcă nu au nici un interes de a vorbi altfel! Sunt plătiți gras pentru asta! Sunt cumpărați cu plus valoarea furată din țările coloniale! Doctrina lor e pragmatismul, ceea ce, tradus limpede, vrea să spună: e legitim ceea ce aduce venit. Sunt niște înșelători, otrepe ale politicii.

— Toți-toți? strigă cu o voce de șoricel tânăra îngrozită.

— Toți fără excepție! concluziona ferm oratorul, scuturând șuvițele coamei lui argintii.

CAPITOLUL LXXXIX

Noua rochie întunecată a Simotșkăi fusese cusută de o croitoreasă care ținuse cont de calitățile și defectele siluetei sale: sus semăna cu o jachetă și îi strângea talia de viespe, dar nu se mula pe pieptul îmbogățit cu multe pliuri. Ca să dea amploare siluetei, partea de jos se termina cu două volane, unul mat, celălalt strălucitor, care se ridicau în mers. Brațele imponderabile ale Simotșkăi erau cuprinse de la umeri de mâneci ample și unduioase. Chiar și gulerul avea un mic artificiu: tăiat în cădere din aceeași țesătură, se termina cu două vârfuri înnodate pe piept, ca două aripi de fluture castaniu-auriu.

Detaliile acestea și altele câteva fură examinate și comentate în voie de prietenele Simotșkăi, care o însoțiseră până la vestiarul de sub scară după conferință. În zgomot și înghesuială, bărbații își luau în grabă paltoanele sau mantalele, aprindeau o țigară pentru drum, în timp ce fetele, ca să-și păstreze echilibrul, se sprijineau de perete ca să-și pună cizmele.

În universul acesta de bănuieli putea să pară ciudat că Simotșka purta la tura de noapte rochia pe care și-o făcuse pentru Anul Nou. Simotșka povesti deci că, după gardă, avea să se ducă la un unchi care invitase tinerii la aniversarea lui.

Prietenele ei lăudară mult rochia, îi spuseră că era „foarte drăguță" îmbrăcată așa și o întrebară de unde cumpărase crepsatinul.

Orice urmă de hotărâre o părăsi pe Simotșka și nu mai fu atât de grăbită să se întoarcă la laborator.

La opt fără două minute, cu inima bătându-i, dar încurajată de complimente, pătrunse în localul Acusticii. Deținuții începeau să pună documentele secrete în seifuri. Văzu masa lui Nerjin prin spațiul gol care rămăsese în mijlocul sălii după transportul Vocoderului la Nr. 7.

Nu mai era acolo. (Nu putea să mai aștepte un minut?) Lampa de birou era deja stinsă, glisierele strânse, documentele secrete predate. Dar exista totuși un detaliu insolit: mijlocul mesei nu era eliberat în întregime, așa cum se întâmpla de obicei înainte de pauze: Gleb lăsase acolo o revistă americană desfăcută și un dicționar deschis. Putea fi un semnal secret: „Sosesc imediat!"

Adjunctul lui Reutmann îi încredința Simotșkăi cheile de la dulapurile secrete și de la sală și un sigiliu (fiindcă laboratoarele trebuiau sigilate în fiecare seară). Simotșka se temea să nu-l vadă pe Reutmann plecând în căutarea lui Rubin și întorcându-se inopinat la laborator. Dar nu, Reutmann rămase proțăpit acolo, își îmbrăcase deja paltonul, își luase căciula, mănușile din piele și îl presa pe aghiotant să se îmbrace cu mantaua. Nu era vesel.

— Bun, ei bine, aveți totul, Serafina Vitalievna, la revedere, spuse el ieșind.

Culoarele și camerele institutului răsunară de ecourile soneriei electrice. Deținuții plecară la cină ca un singur om. Fără un zâmbet, spionându-i pe leneși, Simotșka traversă tot laboratorul. Atunci când nu zâmbea, fața ei era extrem de severă, mai ales din cauza nasului puțin cam lung, cu vârful ascuțit, care îi răpea tot farmecul.

Rămase singură.

Acum putea să vină!

Se plimba prin laborator, frângându-și mâinile.

Era șansa ei! Perdelele de mătase agățate mereu de ferestre fuseseră scoase și trimise la spălătorie. Cele trei ferestre erau de o goliciune fără leac și un observator s-ar fi putut ascunde în curtea întunecată ca să pândească totul. E adevărat că fundul camerei rămânea invizibil, fiindcă Acustica era la demisol. Dar gardul era aproape și, chiar în fața ferestrei pe care o împărțea cu Gleb, se ridica un post de pază cu santinela lui. De acolo, camera era vizibilă din perete în perete.

Dar dacă ar fi stins lumina *în momentul acela*? Ușa se putea încuia, toți ar fi crezut că externa de gardă plecase.

Dar dacă încercau să forțeze ușa, să intre?...

Simotșka se apropie de cabina de acustică. Fără premeditare, nici teamă față de santinela a cărei privire putea pătrunde până acolo. Se opri pe pragul cămăruței și se sprijini de ușa dublă, închise ochii. Fără el nu avea nici un chef să intre. Dorea să fie adusă acolo în brațele lui.

Prietenele ei îi povestiseră cum se petrecea totul, dar imaginația ei rămânea confuză, tulburarea ei creștea, obrajii erau mai arzători.

Ceea ce trebuise să păstreze cu grijă în tinerețe devenise acum o povară!...

Da! Ar fi vrut atât de mult un copil, pe care să-l crească în așteptarea eliberării lui Gleb! Numai cinci ani, o nimica toată!

Se apropie prin spate de scaunul ei galben pivotant și îi strânse spătarul ca pe o ființă vie.

Aruncă o privire pe geam. În întunericul acesta atât de apropiat se ghicea postul de pază cu o pată neagră: tot ce e mai ostil iubirii - o santinelă cu pușca ei.

Pasul lui Gleb răsună pe culoar, mergea mai încet decât de obicei. Simotșka zbură spre masă, se așeză, trase spre ea un amplificator trifazat culcat acolo, cu lămpile goale, și începu să-l inspecteze, cu o șurubelniță mică în mână. Bătăile inimii îi răsunau în tâmple.

Nerjin împinse ușa fără zgomot, ca să evite ecoul pe culoarul mut. În pustiul deschis de plecarea aparatelor Vocoderului o văzu pe Simotșka de departe, ghemuită în spatele mesei ca o prepeliță după un dâmb.

Așa o poreclise.

Ea îl primi cu o privire strălucitoare și își pierdu puterile: fața lui Gleb era tulburată, chiar întunecată.

Înainte de a intra era sigură că primul lui gest avea să fie un sărut, că ea trebuia să-l oprească - ferestrele sunt goale, ne vede santinela.

Dar el nu se aruncă spre ea înconjurând mesele. Se opri aproape de birou și spuse primul:

— Geamurile sunt fără perdele, nu mă apropii, Simotșka. Bună ziua! Cu brațele întinse sprijinite de masă, în picioare, o privea de sus în jos. Dacă vin să ne deranjeze, trebuie să avem o... explicație.

O explicație?

O ex-pli-ca-ți-e?

Deschise biroul lui. Glisierele căzură una după alta, cu zgomot. Fără să se uite la Simotșka, Nerjin începu să împrăștie cu grabă cărți, dosare, reviste - tot camuflajul pe care ea îl cunoștea atât de bine.

Simotșka rămăsese nemișcată, cu șurubelnița în mână, iară să-și poată desprinde ochii de pe fața lui Nerjin. Singurul ei gând era că sâmbătă, atunci când fusese convocat la Iakonov, Gleb nu obținuse lucruri bune, că acum aveau să-l persecute, să-l ducă de acolo. De ce nu venea la ea mai întâi, s-o îmbrățișeze?

— ...întâmplat? Ce s-a întâmplat? întrebă ea cu vocea spartă, crispată.

El se așează. Zdrobind cu coatele revistele desfăcute, își prinse capul în mâini, cu degetele depărtate, și o privi pe fată drept în ochi. Dar în privirea aceasta nu exista cinste.

Tăcerea era opacă. Nici un sunet. Intre ei - două mese luminate de patru plafoniere și două lămpi de birou și măturate de privirile santinelei din înaltul postului ei.

Și privirea aceasta a santinelei era ca o perdea de sârmă ghimpată care cobora încet între ei.

Gleb spuse:

— Simotșka! Aș fi ultimul dintre nemernici dacă, astăzi... dacă eu... dacă nu ți-aș mărturisi...

— ?

— Am acționat puțin... cam ușuratic față de tine, fără să mă gândesc...

— ??

— Imaginează-ți că ieri... am văzut-o pe soția mea... Am avut dreptul la o întâlnire.

Simotșka se ghemui, se aplecă mai mult. Aripile gulerului ei fluturaș căzură ca epuizate pe peretele de aluminiu al amplificatorului. Șurubelnița se ciocni de masă.

— De ce... nu mi-ai spus... sâmbătă? spuse ea de bine, de rău, cu o voce tărăgănată și întretăiată.

— Haide, Simotșka! spuse Gleb îngrozit. Cum aș fi putut să-ți ascund așa ceva?

(De ce nu, de altfel?)

— Nu am aflat până ieri-dimineață. A fost o surpriză... Nu ne-am văzut de un an, știi... Ne-am revăzut deci și...

Avea o voce îndurerată. Înțelegea bine ce simțea ea ascultându-l, dar nici să tacă nu era... Erau atâtea nuanțe cu care ea nu avea ce să facă, pe care nu le putea reda. Amândoi era totuși impenetrabili în fața privirilor reciproce. Cât visaseră seara asta, ora asta! El care ardea sâmbătă seara, se învârtea în pat! Ora venise, nu mai erau obstacole - ce contau perdelele? Camera le aparținea, amândoi erau acolo! - totul, în afară de...

Sufletul lui - luat. Rămăsese acolo. Sufletul lui, ca un zmeu, îi scăpase, palpita nu se știe unde, dar soția lui ținea sfoara.

Totuși, sufletul, în cazul acesta!

Straniu, sufletul nu avea nici un cuvânt de spus.

Nu trebuia să-i vorbească despre toate astea Simotșkăi, dar ce să-i spună atunci? Și, obligat să vorbească, Gleb căuta explicații convenabile și ocolitoare:

— Știi, ea mă așteaptă... despărțită de mine, de cinci de închisoare și... stai, câți? Tot războiul. Altele nu mai așteaptă. Când eram în lagăr m-a susținut, mi-a trimis de mâncare. Tu voiai să mă aștepți, dar nu e... nu e... N-aș suporta... să-i fac...

Aceleia! Dar celei de aici? Gleb ar fi putut să se oprească!... Lovitura tăcută a acestei voci puțin răgușite își atinsese ținta. Sărmana prepeliță mică era ucisă. Moale ca bumbacul, lăsase să-i cadă capul pe rândurile strânse de lămpi și condensatori ai amplificatorului trifazic.

Suspinele ei aveau regularitatea respirației.

— Simotșka, nu plânge! Nu plânge, nu trebuie! Își reveni Nerjin.

Dar asta peste cele două mese, fără să se apropie de ea.

Ea plângea aproape fără zgomot, descoperindu-și cărarea care îi despărțea părul în două.

Această slăbiciune dezarmată făcea și mai dureroasă căința lui Gleb.

Îi făcea rău s-o vadă pe aceasta plângând, dar cealaltă? Nu era deloc suportabil!

— Nici eu nu înțeleg sentimentul ăsta...

Nu era atât de greu, în aparență, să se apropie de ea, să o tragă spre el, să o îmbrățișeze - dar și asta îi era imposibil, atât îi erau de pure buzele și mâinile după întâlnirea din ajun!

Perdelele scoase de la fereastră erau scăparea lui!

Nu se ridică dintr-odată, nu ocoli mesele și continuă, de pe locul lui, să o implore jalnic să nu plângă.

Ea plângea mereu.

— Prepeliță mică, oprește-te!... Poate că într-o zi sau alta... Lasă să treacă puțin timp...

Ea ridică fruntea și, scăldată în lacrimi, îl învălui într-o privire stranie.

El nu-i înțelese expresia și plecă ochii spre dicționar.

Capul tinerei fete, obosit de efort, căzu din nou pe amplificator.

Era o poveste de nebuni, întâlnirea nu avea nimic de-a face!... Ce legătură aveau toate femeile care se plimbau în libertate cu cei din închisoare? Astăzi era imposibil, dar, după câteva zile, sufletul ar fi coborât în locașul lui și totul ar fi redevenit posibil.

Putea să acționeze altfel? Ar face bine să râdă cei care ascultă povestea asta. El trebuia să se scuture, să-și simtă din nou pielea de ocnaș! Nimeni nu te silește să te căsătorești după aceea cu ea! Fata asta te așteaptă, haide, haide!

Mai mult (numai că nu trebuie să spui nimănui): ai ales-o tu pe *asta*! Nu ai ales decât *locul acesta*, două mese mai departe, nu contează cine e acolo. Haide!

Dar astăzi era imposibil...

Gleb se întoarse, se aplecă pe pervazul ferestrei. Își lipi fruntea și nasul de sticlă, privi în direcția santinelei. Ochii lui, orbiți de lumina prea apropiată, nu mai vedeau fundul postului, dar în depărtare, ici și colo, luminile se topeau ca niște stele confuze și, mai încolo încă, mai sus, cerul primea strălucirea alburie a capitalei.

În partea de jos a ferestrei se vedea că începuse dezghețul, că zăpada se ducea.

Simotșka ridică din nou fruntea.

Gleb se întoarse spre ea cu hotărâre.

Ochii Simotșkăi lăsau să-i curgă pe obraji pârâiașe strălucitoare, pe care nu le ștergea. Strălucirea ochilor ei, lumina, mobilitatea feței ei feminine o făceau aproape atrăgătoare.

Poate că, totuși...

Simotșka îl privea în față.

Dar nu spunea nimic.

Era jenant. Trebuia să vorbească:

— În momentul acesta, în fond, ea îmi dăruiește încă viața ei. Cine altul ar putea? Tu ești sigură că ai fi în stare?

Lacrimile rămâneau umede pe obrajii ei insensibili.

— Nu a cerut divorțul? spuse ea blând, dar net. Ghicise esențialul, musculița! În plin. Dar nu avea nici un chef să-i încredințeze descoperirea lui din ajun. Era prea complicat.

— Nu.

Întrebare prea precisă. Dacă ar fi fost mai puțin precisă, mai puțin tăioasă, mai vagă, dacă s-ar fi lipsit de complemente precise, dacă s-ar fi mulțumit cu o privire, o privire și încă o privire - poate că el s-ar fi dus spre întrerupător... Dar întrebările prea clare duc la răspunsuri logice.

— E frumoasă?

— Da. Pentru mine, da, pară el.

Simotșka lăsă să-i scape un suspin sonor. Își adresă o clătinare din cap - puncte mici și strălucitoare multiplicate pe suprafața lucioasă a lămpilor.

— În cazul acesta, nu o să vă aștepte.

Simotșka nu putea să-i recunoască acestei femei invizibile superioritatea dobândită de soțiile legitime. Ea împărtășise puțin din viața lui Gleb, dar cu opt ani în urmă. De atunci, el făcuse războiul, fusese închis, dar ea, dacă era cu adevărat frumoasă, și tânără, și fără copii, trăia ca o călugăriță? În afară de vizita aceasta după un an sau doi, el nu putea fi cu adevărat al ei, fiindcă îi aparținea Simotșkăi. De astăzi, Simotșka putea deveni soția lui!... Cealaltă, care nu era decât o umbră, un nume golit de substanță, de ce încercase să obțină această vizită? Prin ce lăcomie nesătulă ținea ea mâna acestui om, care nu avea să-i aparțină niciodată?

— Nu o să vă aștepte! repetă ea mecanic.

Cu cât era mai încăpățânată și mai precisă în loviturile ei, cu atât mai umilit se simțea el.

— M-a așteptat deja opt ani! replică Gleb. Spiritul lui analitic rectifică de altfel imediat: Bineînțeles, spre sfârșit, va fi mai greu.

— Nu o să vă aștepte! repetă ea într-un murmur. Și, cu palma, își șterse lacrimile care se uscau.

Nerjin ridică din umeri. În mod cinstit, așa era. De aici încolo, caracterele lor se vor deosebi, experiențele se vor îndepărta. El însuși îi sugerase mereu soției sale să divorțeze. Dar de ce se încăpățâna Simotșka să revină mereu asupra acestui punct?

— Să admitem că nu mă așteaptă. Dar cel puțin nu o să aibă motiv să-mi reproșeze. Se deschidea poarta raționamentelor. Simotșka, eu nu mă cred bun. Cred chiar că sunt rău, dacă îmi amintesc de ceea ce am făcut pe front, în Germania, ca noi toți de altfel. Și acum cu tine... Dar credemă, astea sunt lucruri pe care le-am strâns într-o lume *liberă* la suprafață, favorizată. M-am lăsat purtat de ispita de a-mi imagina că răul era permis. Dar cu cât am căzut mai mult în direcția *aceasta*, cu atât... e ciudat. Nu mă va aștepta? Fie. Totul e să nu am eu remușcări...

Căzuse iar pe gândurile sale favorite. Ar fi putut să mai vorbească mult timp sau ar fi putut să nu mai spună nimic.

Simotșka aproape că nu îi asculta predicile. Nu vorbea, după cum se părea, decât despre el. Dar ea, ce o să facă ea? Se imagina întorcându-se acasă, răspunzând ceva printre dinți la întrebările plictisitoare ale mamei, aruncându-se pe pat. Pe patul pe care se culcase luni întregi gândindu-se numai la el. Ce rușine degradantă! Ea, care se pregătise atât de mult pentru seara asta! Fricționată, parfumată!...

Dar, dacă o oră de vizită în închisoare învinsese o vecinătate de luni îndelungate, ce putea să facă ea?

Discuția, bineînțeles, rămase acolo. Totul fusese spus fără pregătiri, fără atenuări. Ea trebuia să se refugieze în cabină, să mai plângă puțin, apoi să încerce să-și repare fața.

Dar nu avea forța să-l alunge, nici să plece. Era ultima dată în care se țesea între ei o pânză fină de păianjen!

Gleb tăcuse, văzând că ea nu-l asculta, că nu avea ce să facă cu argumentele lui sublime.

Aprinse o țigară! Fericit gând. Apoi începu să privească luminile galbene și îndepărtate.

Rămaseră acolo în tăcere.

Îi era puțin milă de ea. Ce vor însemna toate astea pentru ea la scara unei vieți întregi? Un simplu episod, o zgârietură. O să treacă.

O să găsească...

Soția lui era altceva.

Rămaseră acolo tăcuți, tăcuți, și devenea penibil. Gleb petrecuse ani lungi cu bărbații, și între bărbați explicațiile sunt scurte. Dacă se spune totul, se golește totul până la fund, la ce bun să mai stai în tăcere? Natura asta ineptă, lipicioasă a femeilor.

Fără să-și miște capul, dejucând bănuielile Simotșkăi, privi cu coada ochiului pendula electrică. Încă douăzeci de minute până la apelul de seară, douăzeci de minute de plimbare nocturnă! Dar pentru ea ar fi fost ofensator să se ridice și să plece. Trebuia să rămână așezat acolo până la capăt.

Cine e de gardă în seara asta? Fără îndoială, Schustermann. Mâine va fi locolonelul.

Ghemuită deasupra amplificatorului, Simotșka lua lămpile, le deșuruba, apoi le punea la locul lor, fără să știe de ce.

Nu înțelesese niciodată nimic din amplificatorul acesta. Acum, mai puțin ca niciodată.

Rațiunea lui Nerjin, de natură activă, cerea o ocupație, o mișcare în față. Banda subțire de hârtie de sub călimară, pe care nota în fiecare dimineață programul de la radio, purta următoarele cuvinte:

20.30 — Cânt. și rom. rus. (Obh.)

Asta voia să spună: „Cântece și romanțe rusești cu Obuhova".

O asemenea raritate! La ora atât de calmă a pauzei. Concertul începuse. Dar era delicat să pună muzică?

Era de ajuns să întindă mâna spre pervazul geamului ca să găsească acolo receptorul reglat dinainte pe trei programe de radio din Moscova, cadou de la Valentin. Nerjin se uită la Simotșka, tot nemișcată, și cu un gest de hoț dădu drumul la aparat, la cel mai mic volum posibil.

Când se încălziră lămpile se auzi un acompaniament de coarde și, revărsându-se în camera tăcută, vocea joasă, surdă, pasionată, vocea de neuitat a Obuhovei.

Simotșka fremăta. Privi receptorul. Apoi pe Gleb.

Ceea ce cânta Obuhova semăna cu ei, chiar prea mult, până la durere:

„Nu pe tine te iubesc cu-nflăcărare...".

Nu se putea mai rău! Gleb începu să pipăie alături de el ca să închidă fără să fie remarcat.

Simotșka căzuse din nou pe amplificator, cu brațele peste față, și începu să plângă, să plângă.

Plângea fiindcă nu avusese cuvinte, chiar amare, pentru scurtele minute ale întâlnirii lor.

— Iartă-mă! spuse Gleb, emoționat dintr-odată. Iartă-mă! Iartă-mă!

Renunță să mai caute butonul receptorului. Un elan călduros îl cuprinse, ocoli mesele și, fără să mai facă caz de santinelă, ridică fruntea Simotșkăi, îi sărută părul aproape de frunte.

Simotșka plângea, fără hohote sau suspine, cu toate lacrimile din trupul ei, eliberată.

CAPITOLUL XC

Cu gândurile în derută, copleșit îndeosebi de vestea arestării lui Ruska (primele *zvonuri* ajunseseră cu două ore înainte, după percheziția lui Șikin, și fură confirmate la apelul de seară, fiindcă ofițerul de gardă păru să nu observe absența lui Doronin), Nerjin aproape uită de întâlnirea cu Gherasimovici.

Disciplina penitenciară îi aduse inflexibil, după cincisprezece minute, la aceleași mese, la revistele desfăcute, la amplificatorul culcat, umed încă de lacrimile Simotșkăi. Gleb și Simotșka erau condamnați să rămână două ore față în față (ca și mâine, și poimâine, în fiecare zi, pe tot timpul zilei) și să-și ascundă privirile în hârtii ca să nu se întâlnească.

Dar minutarul pendulei electrice sări spre nouă și un sfert și Nerjin își recapătă memoria. Nu avea chef să se întrețină cu o societate rezonabilă, dar o asemenea conversație era poate ceea ce îi trebuia în momentul de față. Închise compartimentele din stânga ale mesei, în care păstra notele cele mai importante, nu aranjă nimic, nu stinse lampa de birou și, cu o țigară în gură, se îndreptă spre culoar. Cu un mers lent și legănat ajunse la ușa cu sticlă care ducea spre scara de serviciu și o împinse. Așa cum prevăzuse, nu era încuiată.

Nerjin se întoarse cu o mișcare indolentă. Nici un suflet viu pe tot culoarul. Atunci, cu un pas hotărât, trecu pragul de la scânduri la ciment, fugind de dunga dreaptă a culoarului, și închise ușa în urma lui, fără zgomot. Urcă scara, se cufundă într-un întuneric din în ce mai dens, spart de strălucirea țigării.

Fereastra Măștii de Fier nu era luminată. Una din ferestrele exterioare vărsa pe palierul superior o bandă palidă de lumină tulbure.

Nerjin se agăță de două ori de vechiturile de pe scară și, ajuns la ultimele trepte, strigă cu o voce surdă:

— E cineva?

— Cine e? răspunse în întuneric o voce la fel de înăbușită, poate cea a lui Gherasimovici.

— Eu sunt, spuse Nerjin, alungând silabele ca să se audă vocea lui, și trase mai tare din țigară ca să i se vadă fața.

Gherasimovici aprinse fasciculul ascuțit al unei lanterne, îl ațintì spre buturuga pe care se așezase Nerjin în seara de după întrevederea cu soția lui și îl stinse. Se așeză la rândul lui pe un butuc.

Pe toți pereții se strângeau, se ascundeau tablourile invizibile ale pictorului șerb.

— Vedeți ce conspiratori slabi suntem, chiar și după o îndelungată ședere în închisoare, îi spuse Gherasimovici. Nu am prevăzut un lucru elementar: cel care sosește nu e compromis, în timp ce cel care așteaptă

nu poate lua inițiativa unui apel. Ar fi trebuit să ne înțelegem asupra unei fraze pe care s-o fi spus în timp ce urcam scara.

— Da, spuse Nerjin, căutându-și scaunul. Fiecare din noi trebuie să fie un om-orchestră. Să-și piardă timpul câștigându-și pâinea, să-și facă un suflet, să știe să se bată cu aparatul ghiftuit al GB-ului - câți sunt? Aproape două milioane? Câte vieți de trăit într-una singură! Trebuie să te miri că nu ne descurcăm? Doar nu vă gândiți că Mamurin s-a culcat în întuneric? În cazul acesta, ar fi mai bine să pălăvrăgim în biroul lui Șikin.

— Am verificat înainte să vin: e la Nr. 7. Dacă se întoarce, ne vom da seama primii. Trec deci la esențial.

Debitul era net și rapid, dar în vocea lui se simțeau sfârșeala și o îngrijorare acută.

— De fapt, voiam să vă rog să lăsăm întrevederea pe mai târziu... Doar că, uite, peste câteva zile, va trebui să eliberez locul.

— Sunteți atât de sigur?

— Da.

— Și eu plec, poate la fel de repede. Nu le mai trebuie...

— Dacă am ști că ne vom întâlni în aceeași închisoare de tranzit, am vorbi acolo, am avea timp berechet. Dar istoria închisorii ne-a învățat să nu amânăm niciodată o conversație.

— Într-adevăr. E și concluzia mea.

— Deci, vă îndoiți că se poate construi o societate numai pe rațiune?

— Mă îndoiesc. Și chiar profund.

— Totuși, nu ar fi deloc dificil. Dar lucrul acesta privește elita, și nu o trupă de măgari. O elită intelectuală, de tehnicieni. Societatea nu trebuie să fie nici „democratică", nici „socialistă", atribute inadecvate. Societatea trebuie să fie intelectuală. Cu prețul acesta va fi numaidecât rațională.

— E frumos! spuse Nerjin cu o voce tărăgănată și dezamăgită. Nu mai spuneți! Cele trei fraze ale dumneavoastră oferă material de gândire pentru trei seri. Mai întâi, prin ce se deosebește intelectualul de rațional? Noi cunoaștem cântecul, raționaliștii francezi au fabricat deja o mare revoluție, nu, mulțumesc.

— Erau niște afectați, nu raționaliști. Intelectualii nu au făcut încă revoluția lor.

— Și nici nu o vor putea face vreodată. Sunt niște mormoloci... Ce se va întâmpla cu societatea dumneavoastră intelectuală? În orice caz, va fi extra-morală și extra-religioasă?

— Nu obligatoriu. E un lucru de care se poate ține cont.

— Să ții cont! Vedeți că nu o faceți. O societate intelectuală! Cum să o reprezinți? Ingineri fără preoți. Totul funcționează cum nu se poate mai bine, economia e raționalizată pe cât posibil, fiecare e pe locul care îi convine, bunurile materiale se acumulează rapid! Scopurile unei societăți nu pot fi materiale!

— Este vorba despre o ultimă corecție. Pentru moment, în majoritatea țărilor lumii...

— Dar nu vreau să vorbesc despre acest „pentru moment"! Fiindcă *după aceea* va fi prea târziu! Dumneavoastră îmi vorbiți despre o aranjare rezonabilă!... Altceva. „Non-socialistă", de asta nu-mi pasă, tipul de proprietate are o importanță cu totul secundară, și nu se știe care e mai bun. Dar „non-democratică" mă sperie. Ce vrea să spună? De ce?

Din fundul întunericului opac, Gherasimovici răspunse cu fraze precise și eficace, fără nici un fel de umplutură, așa cum sunt scrise cărțile bune și cum se vorbește după ce ai reflectat îndelung.

— În goana noastră după libertate credem că avem nevoie de o libertate nelimitată. Libertatea trebuie să fie limitată, ca să nu dăuneze unei societăți fericit aranjate. Dar limitarea nu se va referi la punctele care sunt acum prilej de păcăleală. Înainte de toate trebuie să-ți previi lumea, să n-o înșeli. Democrația este pentru noi un soare care nu apune niciodată. Dar oare asta e democrația? Să te supui voinței unei majorități inculte? Amabilitatea aceasta față de majoritate implică o nivelare a mediocrității, la cel mai jos nivel, îndepărtarea ramurilor mai înalte sau mai fine. O sută sau un milion de mujici, prin votul lor, arată calea care e de urmat unei inteligențe superbe.

— Hmm, mormăi Nerjin perplex. E nou pentru mine... E ... un lucru pe care nu-l înțeleg... Pe care nu-l știu... Trebuie să mă gândesc... Sunt obișnuit să văd în democrație... Ce propuneți în loc?

— O *inegalitate dreaptă*! O inegalitate fondată pe darurile autentice, naturale sau cultivate. Stat autoritar sau puterea unei elite spirituale, cum vă place. Puterea aparținând unor oameni de o perfectă abnegație, total dezinteresați, purtători de lumină.

— Cerule sfinte! Ideal, nu zic nu. Dar cum să recrutezi elita aceasta? Și, mai ales, cum să-i convingi pe ceilalți că este vorba despre elita cea bună? Inteligența nu e înscrisă pe orice frunte, cinstea nu arde ca o flacără... Și în cazul socialismului ni s-au promis călăuze cu haine îngerești, și acum vedem ce mâncăi au ocupat avanscena!... Problemele se îngrămădesc, în afacerea dumneavoastră... Cum faceți cu partidele? Sau, mai degrabă, cum vă puteți lipsi de fapt de partide, partide de tip vechi și, mai ales, Doamne ferește, de Tip Nou? Umanitatea așteaptă un profet care s-o învețe să trăiască fără partide! Dacă faci parte dintr-un partid oarecare, trebuie să te geluiești ca să te așezi la nivelul majorității, ca să te adaptezi la o disciplină, să spui ce nu gândești. Orice partid mutilează persoana și justiția. Liderul opoziției critică guvernul nu fiindcă acesta s-a înșelat, ci fiindcă trebuie să existe o opoziție!

— Părăsiți singur democrația ca să ajungeți la sistemul meu.

— Încă nu m-am pus în mișcare! Un pas neînsemnat... În ceea ce privește autoritarismul? Bineînțeles că trebuie autoritate în stat, dar ce autoritate? O autoritate morală! Nu cu forța baionetelor, ceva ce iubești și

respecți. Ar trebui ca autoritatea să poată spune: Concetățeni, nu faceți asta, e rău! Și fiecare, imediat, să-și spună: Dar e adevărat că e rău! Să renunțăm! Să nu mai facem! Unde ați găsi dumneavoastră o asemenea autoritate?... Fiindcă se vorbește, bineînțeles, despre „autoritarism", dar cel care iese din găoace e totalitarismul. După părerea mea, ar trebui ceva în genul elvețian, vă amintiți de Herzen? Cu cât mai joasă e puterea, cu atât e mai puternic: cea mai puternică e adunarea sătească, omul cel mai lipsit de drepturi din tot statul e președintele... De fapt, vreau să râd... Nu credeți că am început cam prea devreme? O organizație rezonabilă! Ar fi mai rezonabil să dezbatem modul de a ieși din nesăbuință, nu-i așa? Chiar și așa, nu știm cum să facem când ne trezim că dăm cu nasul.

— Chiar acesta este obiectivul discuției noastre, răspunse celălalt în întuneric, cu o voce calmă, de parcă ar fi fost vorba pur și simplu de înlocuirea unei lămpi arse dintr-un montaj radio. Cred că a venit timpul ca intelectualii și tehnicienii Rusiei să schimbe tipul de guvernare.

Nerjin tresări, Nu din neîncredere: văzându-l doar pe Gherasimovici, mirosise o natură frățească, deși era prima lor discuție cu inima deschisă.

Vocea pașnică și egală răsuna în întuneric cu un fel de rezervă și solemnitate, ceea ce îi produse lui Nerjin niște fiori pe șira spinării.

— Vai, orice revoluție spontană e imposibilă în țara noastră. Chiar și Rusia de altădată, în care fiecare avea drum liber și putea să corupă poporul, a trebuit scuturată de trei ani de război, și ce război! Or, în zilele noastre, în care o anecdotă sau o povestire la ora ceaiului te poate costa viața, cum să visezi la revoluție?

— Pur și simplu, fără nici un „vai"! ripostă Nerjin. La naiba cu revoluția, fără de care elita dumneavoastră e în siguranță, revoluția extermină tot ce este instruit, tot ce e frumos, distruge tot ce e bun.

— Fie, atunci fără „vai"! Dar din cauza asta mulți din noi așteaptă, au început să spere că va veni un ajutor din altă parte.

Asta mi se pare o greșeală gravă și periculoasă. *Internaționala* nu e atât de proastă când zice: „Cu mâinile noastre vom rupe lanțurile!" Trebuie să spunem că, cu cât e mai liberă și mai bogată viața în Occident, cu atât mai puțin dornici vor fi oamenii să se bată pentru niște idioți care s-au lăsat prinși cu funia de gât. Și au dreptate, fiindcă ei au știut să-și închidă porțile în fața acestor bandiți. Noi ceilalți ne meritățm regimul și șefii, noi trebuie să plătim cheltuielile.

— Nu pierd nimic așteptând.

— Bineînțeles. În bunăstare e o forță care ucide. Ca s-o facă să mai dureze un an, o zi, sacrifică nu doar tot ce este al altuia, dar și ceea ce au mai sfânt și chiar simplul bun-simț. Așa l-au îngrășat pe Hitler, așa l-au îngrășat pe Stalin, așa au livrat fiecăruia câte o jumătate din Europa, și acum e rândul Chinei. Vor da cu bucurie Turcia dacă prin asta pot să

întârzie cu o săptămână mobilizarea generală în țările lor. Bineînțeles că vor muri. Dar noi vom muri înainte.

— Da, înainte.

— Nenorocirea e că, așteptând totul de la americani, ne ușurăm conștiința și ne slăbim voința: vom dobândi astfel dreptul de a nu ne bate, de a ne supune, de a trăi la voia întâmplării, degenerând întruna. Refuz să cred că poporul nostru, în decursul anilor, va deveni mai mult sau mai puțin lucid, se va maturiza mai mult sau mai puțin... Se pretinde că un popor nu poate fi nimicit pentru totdeauna. E fals! Se poate foarte bine! Vedem cât de gol a ajuns poporul nostru, cât de sălbăticit, învestit cu o indiferență care nu atinge numai destinul lumii sau al țării, ci și destinul fiecăruia dintre copiii lui. Indiferența, ultimă reacție salvatoare a unui organism, a devenit caracteristica noastră determinantă. De aici vine popularitatea vodcii, nemaiauzită, chiar și la scară rusească. E cel mai atroce grad de indiferență, în care îți vezi viața, nu zic străpunsă sau ruptă, ci atât de disperat fărâmițată, că numai uitarea sau alcoolul mai face să merite să trăiești. Ah, dacă s-ar interzice vodca, revoluția ar izbucni imediat. Dar cum încasează patruzeci de ruble pentru un litru care costă zece copeici, Shylockul comunist nu se lasă tentat de prohibiție.

Nerjin nu răspundea nimic, nu se mișca. Gherasimovici îi ghicea fața în reflectarea slabă și confuză a felinarelor din preajmă. Fără să-l cunoască deloc pe omul acesta, Ilarion se hotărâse să formuleze idei pe care, în țara aceasta, prietenii cei mai intimi nu și le-ar fi încredințat niciodată murmurându-le la ureche.

— Ca să putrezească poporul acesta au fost de ajuns treizeci de ani. Se va putea vindeca în trei sute de ani? Trebuie să se grăbească. Cum o revoluție a întregului popor nu poate exista și ar fi funest să așteptăm un ajutor din exterior, nu rămâne decât o ieșire: clasica lovitură de palat. Cum a spus Lenin: să ni se dea o organizație revoluționară și întoarcem Rusia cu josul în sus!

— Doamne păzește!

— Cred că nu e atât de greu să creezi o asemenea organizație cu prizonieri care, ca noi, să cunoască oamenii și să știe să deosebească trădătorii de la prima privire - ca dumneavoastră și ca mine, poftim, care avem încredere unul în altul de la prima discuție. Sunt de ajuns trei până la cinci mii de oameni curajoși, întreprinzători, care să știe să mânuiască o armă, și câțiva reprezentanți ai elitei tehnicienilor.

— Dintre cei care fabrică bomba atomică?

— ...ca să ia contact cu înaltul comandament militar...

— Altfel spus, cu brutele galonate!

— ...și să-și asigure o neutralitate binevoitoare din partea lor. Nu trebuie să-i faci să dispară decât pe Stalin, Molotov, Beria și alți câțiva. Și

să declari imediat la radio că toată pătura superioară, medie și inferioară a Partidului a rămas pe loc.

— Pe loc? Asta e elita dumneavoastră?...

— *Pentru moment*! Pentru moment. E caracteristica țărilor totalitare: e dificil să dai o lovitură de stat, dar odată îndeplinită, nimic nu e mai ușor decât să guvernezi. Machiavelli spunea că, odată alungat sultanul, începând cu a doua zi poți să cânți laude lui Hristos în toate moscheile.

— Oh, riscați mult! E dificil de spus dacă sultanul îi conduce pe ei sau ei îl conduc pe sultan fără să știe, asta e. Și apoi, neutralitatea aceasta a generalilor-mistreți care trimit divizii întregi pe câmpurile minate ca să scape comandamentul de grija regimului disciplinar? Sunt gata să taie în bucăți pe oricine ca să-și scape pielea!... Încă ceva: Stalin al dumneavoastră va scăpa printr-un pasaj subteran!... Apoi cei cinci mii de viteji, dacă nu vor fi prinși de turnătorii în civil, vor fi doborâți de mitralierele trupelor secrete... Apoi, continuă Nerjin foarte emoționat, în Rusia *nu există* cinci mii de oameni ca dumneavoastră! Și, în fine, numai în închisoare și departe de familie poate un bărbat să gândească atât de liber, să se scuture de toate, să fie gata de sacrificiu! Or, dintr-o închisoare nu se poate face nimic!... Vreți să enumăr previziunile insuficiente ale proiectului dumneavoastră? Dar e foarte slab! E o lecție pentru morga noastră de fizicieni sau matematicieni: viața politică e o specialitate, și încă cum! Nu poate fi descrisă cu funcțiile lui Bessel! Și nu e numai asta, de altfel! Vorbea prea tare pentru scara aceea întunecată și tăcută. Ați avut nefericita idee de a cere sfaturi de la mine! Dar convingerea mea e că nu se poate construi nimic bun sau solid pe pământ. Ce sfat aș putea să vă dau, când nu reușesc să scap de îndoielile mele?

Gherasimovici îi aminti, cu o voce netedă ca gheața:

— Chiar înainte de a descoperi analiza spectrală, Auguste Comte afirma că umanitatea nu va cunoaște niciodată natura chimică a stelelor. Imediat după aceea a fost posibil! Când vă plimbați și vă fluturați în vânt pulpanele mantalei de veteran, sunteți cu totul altul.

Nerjin rămase fără grai. Își aminti de cuvintele lui Spiridon din ajun, despre câinele-lup și despre vârcolac și despre rugăciunile pe care le adresa avionului ca să trimită o bombă atomică. Această simplitate deplină îți ajungea la inimă, dar Nerjin se zbătea din toate puterile ca să nu se lase impresionat:

— Uneori mă las purtat de un exces de pasiune. Dar proiectul dumneavoastră e prea serios ca să-l judecăm numai cu sentimentele. Nu vă amintiți de bătrâna din Siracuza a lui Anatole France? Își ruga zeii să țină în viață tiranul odios de pe insulă, fiindcă o experiență îndelungată o învățase că noul tiran e întotdeauna mai crud decât predecesorul lui. Desigur, regimul nostru e josnic, dar cine vă asigură că al dumneavoastră ar fi mai bun? Și dacă e mai rău? Poate că au fost și alții

care au vrut s-o facă înaintea dumneavoastră? Semeni secară, răsare pir... În fond, la ce bun să vorbești despre revoluția noastră! Întoarceți-vă la... cele douăzeci și șapte de secole! La toate cotiturile acestui drum nebun - de la colina pe care lupoaica a hrănit doi gemeni, de la valea plină de măslini prin care minunatul visător trecea pe măgărușul lui până la înălțimile noastre vertiginoase, până la defileurile noastre lugubre, în care se aude numai scrâșnetul șenilelor de tun, până la curmăturile noastre congelate unde, prin hainele ocnașilor, suflă vântul la minus șaptezeci de grade în Oimiakon! Nu înțeleg de ce ne-am cățărat atât de sus! De ce ne împingem unii pe alții în prăpastie? Timp de secole, poeții și profeții au cântat culmile strălucitoare ale Viitorului! Fanaticii! Nu știau că înălțimile sunt măturate de furia uraganelor, că vegetația de pe ele e pipernicită, că nu este apă, că riști să-ți rupi gâtul dacă aluneci! Uitați-vă cu lanterna în partea aceea, e un Castel al Graalului...

— Îl știu.

— Se mai vede și un cavaler care se apropie, care are o revelație - prostii! Nimeni nu o să ajungă la capăt călare, nimeni nu o să aibă viziuni! Lăsați-mă să cobor și eu în valea fără povești, dar cu iarbă și apă.

— Întorcându-vă din drum? pară net Gherasimovici, fără nici o expresie.

— Dacă aș crede povestea că omul are un înainte și un înapoi! Dar e o caracatiță fără față sau spate. Pentru mine nu există nici un cuvânt mai lipsit de sens decât „progresul". Ce progres, Ilarion Pavlovici? De unde să pleci și unde să ajungi? S-au ameliorat oare oamenii în douăzeci și șapte de secole? Moral? Sunt mai fericiți? Nu, sunt mai răi, mai meschini, mai nefericiți! Și toate astea numai din vina ideilor frumoase!

— Nu există progres? Nu există progres? răspunse Gherasimovici, depășind și el limitele prudenței. Iată ce nu poate fi iertat unui om care s-a atins de fizică. Nu vedeți diferența dintre viteza mecanică și cea electromagnetică?

— Cu ce mă ajută aviația? Nimic nu e mai sănătos decât mersul pe jos sau călare! Cu ce mă ajută radioul? Ca să prind din zbor cei mai mari pianiști sau să transmit mai repede vestea arestării mele în Siberia? Pentru asta e mai bun un curier călare.

— Cum de nu vedeți că suntem gata să punem mâna pe o energie aproape gratuită, adică o abundență de bunuri materiale! O să încălzim Arctica, o să încălzim Siberia, o să înverzim deserturile. În douăzeci sau treizeci de ani o să călcăm pe alimente, la propriu, vor fi la fel de gratuite ca și aerul. Este, sau nu un progres?

— Abundența nu e un progres! Eu nu aș numi progres un belșug material, ci dispoziția universală de a împărți ceea ce lipsește! Dar nu ajungeți la nimic! Nu o să încălziți Siberia! Nu o să înverziți deserturile! Scuzați-mă, dar totul va fi distrus de bombele atomice, totul aruncat în aer de avioanele cu reacție.

— Dar priviți virajele acestea fără opinii gata făcute! Nu am făcut decât să ne înșelăm, am reușit să ne cățărăm. Ne-am cam jupuit de colțurile stâncilor, dar am ajuns totuși la defileu...

— Da, la Oimiakon!...

— Totuși, nu ne mai trimit la rug...

— De ce să se chinuiască cu lemn când au camere de gazare!

— Vechile diete municipale în care marele argument era ciomagul au fost înlocuite de parlamente, în care triumfă argumentele adevărate!

— Nu și la noi!

— Până la urmă s-a renunțat la primitivul *habeas corpus*! Și nu vă mai ordonă să vă împrumutați soția suveranului, în noaptea nunții. Trebuie să fii orb ca să nu vezi că moravurile s-au îmblânzit totuși, că rațiunea a învins până la urmă sminteala...

— Nu din câte știu eu!

— Că, în ciuda tuturor, se vede cum se coace noțiunea de om!

O sonerie electrică răsună îndelung în toată clădirea. Era deci ora unsprezece fără un sfert, trebuiau să pună toate documentele secrete în seifuri și să sigileze laboratoarele.

Amândoi se ridicară, înălțând fruntea în lumina slabă.

Lornionul lui Gherasimovici strălucea ca două diamante.

— Atunci, până la urmă? Concluzia? Fiindcă nu avem toate astea înseamnă că le pierd și ceilalți?! Trebuie să lași toată planeta pradă perversiunii? Nu ar fi păcat?

— E păcat, conveni Nerjin cu o șoaptă tristă, deși fără motiv. Păcat de planetă. Mai bine să mori decât să vezi așa ceva.

— Mai bine s-o împiedici decât să mori! replică demn Gherasimovici. Dar, în anii aceștia critici de moarte universală sau de reparație universală a erorilor, ce altă ieșire propuneți? Dumneavoastră, veteran de pe front! Veteran al închisorii!

— Nu știu... nu știu - lumina slabă îți îngăduia să-i vezi suferința. Atâta timp cât nu exista bomba atomică, sistemul sovietic, vlăguit și greoi, devorat de paraziți, era sortit să piară în lupta cu timpul. Dar, dacă păsările noastre pun mâna pe bombă, atunci s-a terminat. Numai dacă...

— Dacă ce? se sili să-i smulgă Gherasimovici.

— Poate că... secolul nou... cu informațiile lui care trec prin pereți...

— Dumneavoastră nu aveți nevoie de radio!

— E bruiat... Poate că secolul nou ne va aduce un procedeu nou: *cuvântul sparge adesea betonul*!

— E puțin contrar rezistenței materialelor.

— Și materialismului dialectic! Și totuși?... Amintiți-vă: la început era Cuvântul. De aceea Cuvântul e primordial și învinge betonul? De aceea Cuvântul nu e o prefăcătorie? Dar o lovitură de stat militară... e imposibil...

— Dar cum vă imaginați concret lucrurile?

— Nu știu, vă repet că nu știu. Este un mister. Așa cum ciupercile, în mod misterios, nu așteaptă prima ploaie, nici a doua, ci o anumită ploaie pentru a răsări peste tot. Ieri nu îți venea să crezi că anumiți monștri pot pur și simplu să iasă, orazi sunt peste tot! La fel vor răsări și oamenii generoși, ale căror cuvinte vor trece prin beton.

— Înainte de asta va fi o recoltă frumoasă de suflete ca al dumneavoastră, prin coșuri și prin tomberoane: smulse, tăiate, mutilate...

CAPITOLUL XCI

În ciuda presentimentelor și temerilor, ziua de luni trecu fără evenimente. Neliniștea nu îl părăsi pe Inokenti, dar echilibrul reveni în timpul după-amiezei. Seara trebuia să se piardă într-un teatru și să nu tresară la fiecare țipăt al soneriei în apartament.

Sună telefonul. Cu puțin înainte de spectacol, în timp ce Dotti ieșea din baie.

Inokenti, în picioare, privea receptorul ca un câine care se uită la un arici.

— Dotti, răspunde! Nu sunt aici și nu știi când mă întorc. Să se ducă să se spânzure toți, nu o să-i las să-mi strice seara.

Din ajun, ea devenise mai frumoasă. Când știa că o place cineva se înfrumusețea, plăcea mai mult și se făcea mai frumoasă.

Strângându-și poalele halatului, se apropie cu mersul ei suplu și luă receptorul cu un gest autoritar.

— Da... Nu e aici... Cine? Cine? Și dintr-odată se metamorfoză, deveni foarte amabilă și ridică din umeri cu un gest familiar de complezență. Bună ziua, tovarășe general!... Acum v-am recunoscut vocea... Acoperi repede receptorul cu mâna și murmură: Șeful tău! Tonul e foarte amabil.

Inokenti ezită. Să-i telefoneze personal șeful lui, seara, cu o voce prietenoasă... Soția lui observă această ezitare.

— Numai puțin, e cineva la ușă, s-ar putea să fie el. Chiar așa! Ini! Nu te dezbrăca de palton, vino aici imediat, e generalul la telefon!

Deși bănuitor, interlocutorul invizibil se încrezu în tonul lui Dotti, îl auzi aproape pe Inokenti ștergându-și grăbit picioarele, pășind pe covor, luând receptorul.

Patronul era într-o dispoziție amabilă. Îl informă pe Inokenti că numirea lui era în curs de pregătire. Avea să plece miercuri cu avionul, cu escală la Paris, dar trebuia să-și predea mâine dosarele și să aranjeze imediat câteva detalii administrative, îi trimiseseră deja o mașină.

Ridicându-se de la telefon, Inokenti era cu totul alt om. Inspiră cu o asemenea intensitate, încât aerul îi pătrunse în tot corpul. Expiră fără grabă, evacuând odată cu aerul toate temerile și îndoielile.

Incredibil felul în care putuse să meargă pe sârmă, bătut de vânt, fără să-și piardă echilibrul.

— Imaginează-ți, Dotti, plec miercuri! Acum trebuie să...

Dar Dotti, care plecase urechea spre receptor, auzise totul. Totuși, ridicându-se, nu era deloc bucuroasă: plecarea lui Inokenti, singur, explicabilă și acceptabilă în ajun, devenea o ofensă, o rană.

— Ce crezi, spuse ea strâmbându-se, aceste „câteva detalii" s-ar putea referi la mine?

— Mmm... poate.

— Ce le-ai spus despre mine?

Vorbise despre ea, bineînțeles. Spusese lucruri pe care nu le putea repeta și era târziu ca să mai inventeze.

Dar asigurarea din ajun îi permitea lui Dotti să vorbească fără șovăieli:

— Ini, noi am descoperit mereu totul împreună! Am fost întotdeauna dezrădăcinați împreună! Ai putea să mergi fără mine la Diavolul Galben? Nu, nu sunt de acord, deloc, trebuie să te gândești la noi doi!

Și asta era puțin pe lângă ceea ce putea ea să debiteze. Repeta în fața străinilor judecățile cele mai prostești și mai conformiste, care te făceau să roșești până în vârful urechilor. Târa America în noroi, silindu-se să facă cât mai multe cumpărături acolo. Dar nu, uita că, odată ajuns acolo, avea să-și descopere jocul: rămânea de văzut cum avea să primească evenimentul creierul de pasăre al lui Dotti.

— Totul se va aranja, Dotti, dar avem nevoie de timp. Timp ca să ajung, să mă prezint, să-mi aranjez lucrurile, să fac cunoștințe...

— Eu vreau să fie imediat! Acum am chef! Cum aș putea să rămân aici?

Ea nu știa spre ce mergea... Nu știa ce înseamnă funia groasă, răsucită, sub tălpile alunecoase. Acum el trebuia să-și ia elan și să zboare o distanță lungă, poate fără fileu. Nu aveai cum să duci în zborul acesta un al doilea trup, cu o carne fragedă, delicat, care nu merită sacrificat...

Inokenti zâmbi frumos și scutură umerii soției sale.

— De acord, o să încerc. Înainte era altă treabă, acum se schimbă. În orice caz, nu te teme, nu te părăsesc pentru mult timp...

Sărută un obraz străin. Dotti nu era deloc convinsă, înțelegerea lor din ajun părea să fi dispărut.

— Pentru moment, îmbracă-te fără să te grăbești prea tare. O să lipsim la primul actul, dar *Akulina* nu o să se supere prea tare... În actul al doilea... Și apoi o să te sun de la minister...

De-abia își îmbrăcase uniforma, că șoferul suna la ușă. Nu era Victor, șoferul lui obișnuit, nici Kostia. Era un băiat slăbuț, vioi, cu fața agreabilă de om bine crescut. Coborî repede scara, aproape alături de Inokenti, învârtindu-și cheia de contact de la capătul unui șnur.

— Am impresia că nu vă cunosc, spuse Inokenti, fără să se oprească, încheindu-se la palton.

— Eu îmi amintesc de scara dumneavoastră, am venit de două ori să vă iau.

Șoferul acesta avea un zâmbet sincer și șmecheresc în același timp. Genul de băiat descurcăreț pe care ți-ar plăcea să-l ai ca șofer personal.

Plecară. Inokenti luă loc în spate. Nu auzea nimic, dar șoferul își permise două sau trei glume pe drum. Apoi se îndreptă spre trotuar, brusc, se lipi de el, opri. Un tânăr cu pălărie moale și palton cu centură era acolo, cu degetul ridicat.

— E un mecanic de la garajul nostru, explică șoferul simpatic și încercă să-i deschidă portiera din față, din dreapta. Dar nu se deschidea, broasca era înțepenită.

Șoferul înjură, fără să violenteze prea mult urbanismul, și întrebă:

— Tovarășe consilier! Permiteți să se așeze lângă dumneavoastră până la minister? Până la urmă, e șeful meu, și e jenant.

— Vă rog, încuviință cu bună dispoziție Inokenti, făcându-i loc.

Era îmbătat, în febra jocului, îmbrățișa cu o singură privire numirea sa, viza, își imagina cum va lua a doua zi avionul de la Vnukovo, dar nesimțindu-se în siguranță decât după Varșovia, unde o telegramă putea încă să-l intercepteze și să-l imobilizeze.

Mecanicul, care morfolea o țigară lungă și aprinsă într-un colț al gurii, se înclină, intră în mașină, întrebă cu o dezinvoltură de-abia ascunsă:

— Nu sunt obiecții? și se lăsă în jos lângă Inokenti. Automobilul demară sec.

Inokenti avu o crispare de dispreț („Bădăran!"), apoi se cufundă din nou în gânduri, fără să acorde atenție itinerarului.

Pufăind din țigară, mecanicul afumase deja jumătate din mașină.

— Ați face bine să deschideți geamul! spuse Inokenti, cu o simplă ridicare a sprâncenei drepte, ca să-l pună la locul lui.

Dar mecanicul nu pricepu ironia, nu deschise, se întinse pe scaun și, scoțând o foiță din buzunarul interior, o desfăcu și i-o întinse lui Inokenti:

— Tovarășe șef! Nu vreți să-mi citiți asta? O să vă aprind lumina.

Automobilul întoarse și o luă pe o stradă întunecată și în pantă, cam ca strada Pușetșnaia. Mecanicul aprinse o lanternă de buzunar și lumină o foaie zmeurie. Cu o ridicare din umeri, cu un gest dezgustat, Inokenti luă foaia și citi neglijent, ca pentru el însuși:

„Adjunctul Procurorului General al URSS, prin prezenta...".

Prins și acum în cercul gândurilor lui, nu putea să se întoarcă pe pământ, nici să înțeleagă ce voia de la el mecanicul acesta. Era analfabet, nu înțelegea sensul acestei hârtii, era beat și avea chef de confidențe?

„Mandat de arestare", continuă el să citească fără să înțeleagă sensul cuvintelor, „...Volodin Inokenti Artemievici, născut în 1919..."

Atunci și numai atunci, tot trupul lui fu parcurs de un ac lung, din care curgea un fel de smoală, dintr-odată, Inokenti deschise gura, dar nu ieși nici un sunet, și mâna care ținea foaia zmeurie nu căzu pe genunchi decât atunci când „mecanicul", prinzându-i un umăr între degete, mârâi, amenințător:

— Calm, calm! Nici o mișcare sau te sugrum pe loc! Lanterna lui îl orbea pe Volodin și îi scuipa în față fumul țigării.

Luă înapoi foaia.

Deși citise că era arestat, că aceasta reprezenta ruina și sfârșitul vieții lui, Inokenti simți pentru un moment că singurul lucru insuportabil era

insolența aceasta, degetele incrustate în umărul lui, fumul, lumina în plină față.

— Lăsați-mă! strigă el, încercând să se elibereze cu degetele lui neputincioase.

Conștiința lui se deschidea acum la realitatea acestui mandat, la realitatea arestării, dar nu vedea în asta decât un supărător concurs de împrejurări care îl aruncase în mașina aceasta, îl făcuse să-l ia de pe drum pe „mecanicul" acesta, trebuia să iasă, să alerge la șeful lui de la minister ca să anuleze mandatul acesta de arestare.

Începu să tragă nervos de mânerul portierei din stânga, care nu se deschidea, înțepenită și ea.

— Șofer! O să plătiți pentru asta! Ce e cu provocarea asta? strigă Inokenti furios.

— Servesc Uniunea Sovietică, tovarășe consilier! răspunse șoferul peste umăr pe un ton strengăresc.

Supunându-se regulilor circulației, automobilul ocoli strălucirea pieței Lubianka, ca pentru a face un tur de adio și a-i permite lui Inokenti să arunce o ultimă privire asupra acestei lumi și asupra celor patru etaje unite ale Vechii și Noii Lubianka, în care avea să-și sfârșească zilele.

Grupuri mici de automobile se înghesuiau sau defilau prin fața semafoarelor, troleibuzele unduiau politicos, autobuzele sunau din goarnă, oamenii mergeau într-o mulțime densă, nimeni nu cunoștea și nu vedea victima care era dusă la abator sub ochii lor.

Un mic drapel roșu, luminat de un proiector ascuns de panta acoperișului, palpita în deschizătura turnului cu coloane din Vechea Lubianka. Era ca floarea roșie a romancierului Garșin, purta în el tot răul acestei lumi. Două naiade din piatră, insensibile, lungite pe o coastă, se uitau cu dispreț la cetățenii care tropăiau, atât de mărunței pe picioarele lor.

Automobilul ocoli fața edificiului universal cunoscut care și-a adus tributul pe toate continentele și intră pe strada Marii Lubianka.

— Lăsați-mă! spuse Inokenti, încercând mereu să scape de degetele încrustate în gâtul lui.

Poarta mare și neagră de metal se căscă imediat ce văzu radiatorul automobilului și se închise imediat după ce acesta intră.

Automobilul trecu pragul întunecat și înainta în curte.

După trecerea porții, strângerea „mecanicului" se relaxase. Când ajunseră în curte, îl lăsă cu totul. Coborî și ordonă cu un ton expeditiv:

— Afară!

Era evident că nu era deloc beat.

Șoferul coborî la rândul lui prin portiera care nu era blocată.

— Ieșiți! Mâinile la spate! ordonă el.

Cum să îl recunoști în ordinul acesta înghețat pe glumețul de adineauri?

Inokenti părăsi mașina-capcană, se îndreptă și - deși ar fi putut să se întrebe de ce trebuia să se supună - se supuse: duse mâinile la spate.

Arestarea fii puțin brutală, dar mult mai puțin teribilă decât și-o imaginase înainte. Simți chiar o ușurare: nu mai avea motive să se teamă, nici să se bată, nici să-și imagineze soluții. Liniștea mută, agreabilă, care ia în stăpânire trupul unui rănit.

Inokenti străbătu cu privirea curtea mică în lumina inegală a unui felinar sau două și a câtorva ferestre dispuse neregulat la diverse etaje. Era fundul unui puț, iar pereții erau clădirile din jur.

— Nu priviți nici la dreapta, nici la stânga! Îi spuse șoferul ca unui copil certat. La drum!

În șir indian, cu nasul în ceafa celui din față, Inokenti în mijloc, defilând în fața indiferenților în uniforma MGB-ului, trecură printr-o ușă boltită și joasă, coborâră pe niște trepte în altă curticică, joasă, acoperită, sumbră, o luară la stânga și se îndreptară spre o intrare de onoare curățică, amintind de ușa de la sala de așteptare a unui medic renumit.

Dincolo de ea se afla un hol foarte bine întreținut și inundat de lumină electrică. Dușumeaua, proaspăt vopsită, fusese spălată și așternută cu un covor.

„Șoferul" începu să emită niște plescăituri, de parcă ar fi chemat un câine. Nu era nici un câine totuși.

Mai departe, holul dădea într-o ușă cu sticlă, de care atârnau niște perdele decolorate. Ușa era întărită cu un grilaj de șipci, cum se vede la grădinițele din gări. În loc de placa medicului scria:

„Primirea deținuților în prevenție".

Nu era coadă.

Primul din șir apăsă o sonerie de tip vechi, cu urechi turnante. După puțin timp, îndepărtând perdeaua, se arătă apoi deschise ușa un supraveghetor impasibil, cu fața lungă și epoleți albaștri, galonați cu alb ca epoleții sergenților. „Șoferul" luă de la „mecanic" mandatul zmeuriu și îl arătă supraveghetorului. Acesta îl citi cu plictis, cum citește un farmacist scos din pat o rețetă, și amândoi dispărură în interior.

Inokenti și „mecanicul" rămaseră în fața ușii care se închisese în nasul lor și se cufundară într-o tăcere adâncă.

„Primirea deținuților în prevenție" - așa suna inscripția, al cărei sens se apropia de cuvântul „morgă". Inokenti nu avea totuși chef să vadă fața filfizonului cu manta ajustată care îi jucase comedia aceasta. Poate ar fi trebuit să protesteze, să strige, să ceară dreptate? Dar uitase că avea mâinile la spate și le ținea așa. Toate gândurile lui erau frânate și, hipnotizat, priveațintă inscripția „Primirea deținuților în prevenție".

În spatele ușii se auzi cum se deschidea discret un zăvor. Supraveghetorul cu fața lungă le făcu semn să intre și le deschise drumul, cu același plescăit adresat câinilor.

Dar nu existau câini.

Culoarul era la fel de crud luminat și de o curățenie de spital.

Peretele era străpuns de două uși de un verde măsliniu. Sergentul deschise una și spuse:

— Intrați.

Inokenti intră. De-abia avu timp să vadă că încăperea era goală, fără geam, cu o masă mare și sordidă și două taburete, că șoferul de lângă el și mecanicul din spate se aruncară asupra lui și, ținându-l de mâini, îi întoarseră buzunarele pe dos.

— E banditism! strigă Inokenti cu o voce stinsă. Cine v-a autorizat?

Se zbătea vag, dar convingerea lui interioară îi spunea că nu era vorba despre banditism și că oamenii aceștia erau în serviciu comandat, iar gândul acesta răpea toată energia din mișcările lui și toată autoritate din voce.

Îi luară ceasul, scoaseră două agende din buzunar, un stilou, o batistă. Văzu în mâinile lor epoleții lui subțiri și argintii și fu surprins să vadă epoleții unui diplomat, cu același număr de stele ca al lui. Strângerea brutală slăbi. „Mecanicul" îi întinse batista.

— Poftim.

— Pipăită de mâinile voastre murdare? țipă Inokenti, cu un fior.

Batista căzu pe dușumea.

— Vi se va da o chitanță pentru obiectele de valoare, spuse „șoferul" și amândoi dispărură în grabă.

Sergentul cu fața lungă, în schimb, nu se grăbea. Aruncă o privire spre dușumea și spuse:

— Trebuie luată batista.

Inokenti nu se mișcă.

— Ce i-a apucat? Mi-au smuls epoleții?

Atunci doar, pipăindu-și umerii, descoperi spre marea sa furie că tunica lui fusese deposedată de epoleți, fără să-i fi luat mantaua.

— Mâinile la spate! Îi aminti atunci sergentul cu un ton indiferent. Înainte!

Și plescăi din limbă.

Nu exista nici un câine.

După un cot al culoarului urmă alt culoar, îngust și străjuit de uși mici și măslinii, cu numere ovale și strălucitoare.

Între uși se plimba o femeie de o anumită vârstă, trecută, în fustă militară și tunică, galonată și ea cu epoleți de sergent. În momentul în care treceau pragul, femeia avea ochiul lipit de o gaură dintr-o ușă. Când se apropiară, lăsă vizorul să cadă în liniște și îl privi pe Inokenti de parcă ar fi străbătut culoarul de o sută de ori pe zi și nu se mira văzându-l că mai trece o dată. Avea o față sinistră. Introduse o cheie lungă în broasca de la numărul 8, o deschise cu greu și spuse:

— Intrați.

Inokenti trecu pragul și, înainte de a se putea întoarce ca să ceară explicații, ușa se închise în urma lui și cheia se învârti în broască.

Iată deci unde trebuia să trăiască! O zi? O lună? Ani întregi! Locul acesta nu se putea numi cameră, nici măcar celulă, literatura ne-a învățat că o celulă presupune o deschizătură, chiar mică, și suficient spațiu ca să poți umbla. Aici nu aveai cum să umbli, nici să te întinzi, nu puteai nici să te așezi comod. În ea erau o noptieră și un taburet care ocupau aproape toată suprafața solului. Așezat pe taburet, nu puteai să-ți întinzi picioarele în voie.

Nu mai exista nimic altceva în spațiul acesta. Până la înălțimea cotului, peretele era vopsit în verde măsliniu, apoi văruit, și la fel era și tavanul, cu un alb crud, orbitor mai ales din cauza unui bec de două sute de wați, închis într-un grilaj din fire de fier.

Inokenti se așeză. Cu douăzeci de minute în urmă se gândea la sosirea în America, unde se știa fără îndoială de telefonul lui de la ambasadă. Cu douăzeci de minute înainte, viața lui părea un tot armonios, în care fiecare eveniment se scălda în lumina unei reflecții mature și se articula cu celelalte evenimente într-o suită de declicuri luminoase, în șiraguri de reușite. Dar trecuseră douăzeci de minute și în locul acesta, în capcana aceasta minusculă, tot trecutul îi apăru, la fel de convingător ca o acumulare de erori, ca o grămadă de gunoaie înnegrite.

Nici un sunet nu răzbătea de pe culoar, numai de două ori se deschise și se închise o ușă, aproape. În fiecare minut, vizorul era dat la o parte și, prin ferestruica de sticlă, un ochi unic și inchizitor se ațintea asupra lui Inokenti. Ușa era groasă de patru degete, iar ferestruica își dilata conul de observație. Inokenti ghici că totul fusese conceput în așa fel încât să nu scapi niciodată de privirea supraveghetorului.

Simți că nu are aer și i se făcu cald. Își scoase paltonul îmblănit, aruncă o privire înciudată spre cicatricea lăsată de epoleți. Fiindcă nu se vedea nici un cui pe perete, își așeză paltonul și căciula pe noptieră.

Curios, acum că fulgerul arestării îi biciuise viața, nu îi mai era teamă. Din contră, gândul lui la început frânat se puse în mișcare și recapitula toate greșelile făcute.

De ce nu citise mandatul de arestare până la capăt? Era redactat corect? Avea ștampilă? Și semnătura procurorului? Totul începea cu asta. Ce dată avea mandatul? Care erau capetele de acuzație? Oare șeful lui fusese la curent când îl sunase? Bineînțeles. Telefonul acela era deci o capcană? Dar de ce procedeul acesta curios, comedia aceasta cu „șoferul" și cu „mecanicul"?

Simți într-un buzunar un obiect mic și rigid. Îl scoase afară. Era un creion fin, elegant, care căzuse din învelitoarea agendei. Creionul acesta îl încântă: era posibil să aibă mare nevoie de el! Ce lipsă de metodă! Chiar la Lubianka - nu aveau metodă! Nu se oboseau să te percheziționeze cum trebuie! Se întrebă care ar fi cea mai bună ascunzătoare, rupse creionul în două, strecură bucățile în pantofi și le apăsă sub talpă.

Ah, ce prostie! Să nu citească capetele de acuzație! Poate că arestarea nu avea nimic în comun cu apelul telefonic? Era poate o eroare, o coincidență? Cum să se poarte acum?

Poate că nici nu erau menționate capetele de acuzație? Era plauzibil. Arestați-l pe cutare, asta era tot.

Mai trecu un timp, dar nu era pentru prima dată că auzea huruitul egal al unei mașini în spatele peretelui, dincolo de hol. Huruitul creștea, se stingea. Fu la înnebunit la simplul gând că o mașină funcționa într-un asemenea loc. Era o închisoare, nu o uzină, ce putea face o asemenea mașină? O minte de după '40, prea bine informată asupra mijloacelor mecanice de exterminare a oamenilor, nu-și putea imagina decât ce era mai rău. Inokenti avu un gând inept, și totuși plauzibil: era o mașină care zdrobea oasele prizonierilor. Îl cuprinse teama.

Da - fiindcă în același timp era străpuns până în inimă de gândul acesta - era o eroare teribilă! Să nu citească până la capăt mandatul, să nu protesteze de la început, să nu-și declare nevinovăția. Primise cu atâta resemnare arestarea încât îi convinsese de vinovăția lui! Cum putuse să nu protesteze? Dovedise deci că își aștepta arestarea, că era pregătit!

Fu zguduit de eroarea aceasta fatală! Primul lui gând fu să se ridice într-un cot, să bată cu pumnii, cu picioarele, să strige că era nevinovat, că trebuiau să-i deschidă, apoi îi încolți în minte un alt gând, mai rezonabil: oamenii aceștia nu ar fi fost mirați să-l vadă acționând așa, probabil că mulți strigau și băteau cu pumnii aici, și apoi afazia din primele minute compromisese totul, orice ar fi făcut.

Cum putuse să se predea atât de ușor? Să-și părăsească apartamentul, să părăsească străzile Moscovei și, diplomat strălucit, să nu reziste deloc, să nu emită un sunet, să se lase transportat aici și închis în cușca asta.

Nu o să mai ieși! Nu! Nu o să mai ieși!...

Poate că, în ciuda tuturor, șeful lui îl aștepta? Chiar și escortat militar, cum să ajungă la el? Cum să iasă cu bine din toate astea?

Nu, gândurile lui nu se luminau, se complicau și se încurcau din ce în ce mai tare.

În spatele zidului, mașina huruia, apoi tăcea.

Ochii lui Inokenti, orbiți de lumina prea strălucitoare pentru un loc de trei metri cubi, înalt, dar strâmt, căutau de mult odihna ațintindu-se asupra singurului pătrățel negru care anima suprafața plafonului. Acest pătrățel, barat de bare înguste din metal, era în aparență un orificiu de aerisire; se întrebă de unde venea aerul.

Avu dintr-odată intuiția clară că nu era o gură de aerisire, că prin ea se introducea poate un gaz toxic, fabricat chiar de mașina care huruia, că gazul acesta curgea din momentul în care îl închiseseră aici, că nu

putea exista alt motiv pentru spațiul acesta atât de îngust, cu ușa ermetic lipită de prag!

De aceea îl spionau prin vizor, voiau să vadă dacă mai era conștient, dacă se intoxicase.

Iată de ce i se amestecau gândurile: își pierdea cunoștința! Iată de ce, de câteva minute, se sufoca. Iată de unde veneau loviturile din cap!

Gazul pătrundea! Incolor! Fără miros!

Groaza! O groază primordială, animalică! Aceeași groază care cuprinde animalul de pradă și victima care aleargă împreună părăsind pădurea în flăcări - groaza puse stăpânire pe Inokenti, care, părăsind toate presupunerile, toate celelalte gânduri, începu să bată cu pumnii și cu picioarele și să cheme o ființă omenească în ajutor:

— Deschideți! Deschideți! Mă sufoc! Aer!

Iată de ce vizorul avea o formă conică - ca să nu poți sparge sticla cu pumnul!

Un ochi care nu clipea, un ochi ieșit din orbită, se lipise de sticla din afară și îl privea pe Inokenti murind cu o bucurie răutăcioasă.

Ce spectacol! Un ochi smuls, un ochi fără chip, un ochi redus la el însuși, fără altă expresie! Și care te privește murind!... Nu exista scăpare!... Inokenti căzu de pe taburet. Gazul îl asfixia...

CAPITOLUL XCII

Dintr-odată, fără nici un zgomot (deși înainte se închisese cu mare zarvă), ușa se deschise.

Supraveghetorul cu fața lungă intră în spațiul îngust și îl întrebă, cu o voce care se auzea în celulă, dar nu și pe coridor, cu o discreție grea de amenințări:

— Ce aveți de vă trântiți așa?

Inokenti se simți ușurat. Dacă supraveghetorul nu se temea să intre, înseamnă că încă nu exista riscul de asfixiere.

— Mă simt rău, spuse el cu o voce nesigură. Dați-mi ceva de băut!

— Țineți bine minte! Îl mustră sever supraveghetorul. Nu trebuie în nici un caz să bateți cu pumnul în ușă, dacă nu vreți să fiți pedepsit.

— Dar dacă mi-e rău? Dacă vreau să vă chem?

— Și apoi nu trebuie să vorbiți atât de tare! Dacă aveți nevoie de cineva - continuă supraveghetorul cu un ton la fel de impasibil, mohorât și egal - așteptați să se uite pe vizor și ridicați degetul, fără să spuneți vreun cuvânt.

Făcu un pas înapoi și închise ușa.

În spatele peretelui, mașina începu să huruie, apoi tăcu.

Ușa se deschise din nou, de data aceasta cu vacarmul obișnuit. Inokenti începea să înțeleagă că acești oameni erau antrenați să închidă zgomotos sau silențios, după caz.

Supraveghetorul îi dădu lui Inokenti un pahar cu apă.

— Ascultați-mă, spuse Inokenti luând paharul, mă simt rău, trebuie să mă întind.

— Într-un box nu e permis.

— Unde? Unde nu e permis? (Era dornic să vorbească cu cineva, chiar și cu un dobitoc ca acela!)

Dar supraveghetorul se retrăgea deja spre ușa pe care era gata s-o închidă.

— Ascultați-mă, chemați-l pe șeful dumneavoastră! De ce m-au arestat? mai apucă să spună Inokenti.

Ușa se închise.

Vorbise despre un *box*? „Box", în engleză, înseamnă cutie. Au cinismul să numească cutie cămăruța aceasta? Trebuia să recunoască că aveau dreptate.

Inokenti bău câteva înghițituri. Setea îi trecu imediat. Paharul avea cam trei decilitri, era smălțuit cu verde și avea un desen curios: o pisică cu ochelari părea să citească, spionând o păsărică ce țopăia temerară pe lângă ea.

Era imposibil să fi ales un asemenea desen special pentru Lubianka. Dar cât era de potrivit! Pisica era regimul sovietic, cărțulia - constituția stalinistă, vrabia - omul care gândea.

Inokenti zâmbi și zâmbetul acesta aspru îl ajută să măsoare tot abisul evenimentelor recente. Același zâmbet îi provocă o bucurie ciudată, bucuria pe care ți-o procură o fărâmă de, existență.

Nu ar fi crezut niciodată înainte că se poate zâmbi după o jumătate de oră petrecută într-o carceră din Lubianka.

(Șcevronok nu era la fel de vesel în carcera de alături, nici o pisică nu reușise să-l distreze.)

Împingând mantaua de pe noptieră, Inokenti puse paharul alături.

Zăvorul hârâi. Ușa se deschise. În prag apăru un locotenent, cu o hârtie în mână. În spatele lui se vedea fața sergentului, lungă cât o zi de post.

— Spune-mi, locotenente, despre ce este vorba? E o neînțelegere! Dă-mi să văd mandatul de arestare, nu l-am citit.

— Numele de familie? întrebă locotenentul fără nici o expresie, cu ochii de sticlă ațintiți asupra lui Inokenti.

— Volodin, răspunse Inokenti cu un ton împăciuitor, dar cu intenția clară de a-și lămuri situația.

— Prenumele și prenumele tatălui?

— Inokenti Artemievici.

— Născut în? spuse locotenentul, care își verifica hârtia.

— O mie nouă sute nouăsprezece.

— Locul nașterii?

— Leningrad.

Era momentul cel mai oportun de a obține o lămurire, dar în momentul în care consilierul de rangul doi spera o explicație, locotenentul dispăru și ușa se închise, răsturnându-l aproape pe consilierul de rangul doi.

Inokenti se așeză din nou și închise ochii. Începea să simtă puterea cleștilor de metal.

Mașina începu să huruie.

Apoi tăcu.

Începu să se gândească la o mulțime de treburi, importante sau secundare, urgente cu o oră în urmă, atât de urgente că simți cum îl furnică picioarele, dornice să se ridice, să fugă și să se ocupe de toate.

Fără să mai vorbim despre fugă, nu aveai cum să faci un pas adevărat în acest box.

Capacul vizorului se îndepărtă. Inokenti ridică degetul. Ușa fu deschisă de femeia cu galoane azurii, cu fața greoaie și încăpățânată.

— Am nevoie de... Înțelegeți... spuse el cu un ton expresiv.

— Mâinile la spate! Avansați! Îi aruncă ea cu o voce imperioasă și, docil în fața semnului din cap pe care i-l adresase, Inokenti ieși pe culoarul care i se păru de o răcoare plăcută, în comparație cu boxul sufocant.

După câțiva pași, femeia îi arătă o ușă cu bărbia:

— Aici!

Inokenti intră. Ușa se închise în urma lui.

În afară de gaură și două ridicături din metal noduros destinate picioarelor, suprafața derizorie a solului și pereții micului cabinet erau acoperite cu pătrate roșiatice de Metlach. În gaură, apa curgea cu un clipocit liniștitor.

Satisfăcut de faptul că putea să scape măcar aici de o observare jenantă, Inokenti se ghemui.

Un zgomot de chibrit aprins se auzi de partea cealaltă a ușii. Ridică fruntea și văzu același vizor conic și același ochi omniprezent și atent, care îl observa fără întrerupere, de data aceasta.

Cu un sentiment de jenă foarte neplăcut, se ridică. Nu ridicase încă degetul ca să-și arate bunele intenții, că ușa se deschise.

— Mâinile la spate. Avansați! Îi spuse femeia, imperturbabilă.

Întors în box, fu curios să știe cât e ora. Cu un gest mecanic, își ridică mâneca, dar la încheietura lui timpul nu mai era.

Suspină și examina pisica de pe pahar. Nu îi lăsară plăcerea de a se cufunda în gânduri. Ușa se deschise. Un personaj nou, cu umeri lați, cu o bluză cenușie peste tunică, îl întrebă:

— Numele de familie?

— Am răspuns deja! spuse Inokenti scandalizat.

— Numele de familie? repetă noul vizitator, expresiv ca un aparat de radio care redă un post emițător.

— Bun, Volodin.

— Strângeți-vă lucrurile. Avansați, spuse imperturbabil bluza cenușie.

Inokenti își luă mantaua și căciula de pe noptieră și porni la drum. Fu îndrumat spre prima cameră, cea în care i se smulseseră epoleții, i se confiscaseră ceasul și carnetele. Batista dispăruse de pe jos.

— Ascultați, mi-au luat o grămadă de lucruri, se plânse el,

— Dezbrăcați-vă! răspunse supraveghetorul cu bluză cenușie.

— De ce? întrebă Inokenti stupefiat. Supraveghetorul îl privi în ochi cu o privire simplă și fermă.

— Sunteți rus? îl întrebă el sever.

— Da.

Inokenti, de obicei inventiv, nu știu să răspundă altceva.

— Dezbrăcați-vă.

— De ce, cei care nu sunt ruși scapă? glumi el cu un aer lânced.

Supraveghetorul aștepta într-o tăcere împietrită.

Cu o față de o ironie disprețuitoare, înălțând din umeri, Inokenti se așeză pe un taburet, se descălță, își scoase tunica și o întinse supraveghetorului. Fără să acorde uniformei o importanță sacramentală, Inokenti avea un anumit respect pentru hainele sale brodate cu aur.

— Aruncați asta! spuse bluza cenușie, arătând spre dușumea. Inokenti nu se putea hotărî. Supraveghetorul îi smulse din mâini tunica cenușie ca un șoarece, o aruncă jos și adăugă cu o voce tăioasă:

— Complet!

— Cum adică, complet?

— Complet!

— Dar e imposibil, tovarășe! Gândiți-vă ce frig e aici!

— O să fiți dezbrăcat cu forța, îl avertiză supraveghetorul.

Inokenti se gândi. Se aruncaseră deja asupra lui și avea impresia că o vor lua de la capăt. Zgribulit de frig și de dezgust, se despuie de hainele de mătase și le aruncă docil în aceeași grămadă.

— Șosetele!

Inokenti stătea desculț pe dușumeaua de scânduri, pe picioarele lui netede, de o albeață fragilă, ca tot corpul său, puțin cam flasc.

— Deschideți gura. Mai mare. Spuneți „a". Încă o dată, mai mult: „a-a-a". Acum ridicați limba.

Ca la cumpărarea unui cal, supraveghetorul îi întinse un obraz cu mâinile lui murdare, apoi pe celălalt, îi ridică o pleoapă, apoi pe cealaltă și, asigurându-se că nu era nimic ascuns sub limbă, în spatele obrajilor sau în ochi, îi răsturnă capul cu un gest ferm, ca să se poată uita în nări, apoi îi controla fiecare ureche trăgând de pavilion, îi ordonă să depărteze degetele și se convinse că nu avea nimic, apoi îl puse să agite brațele, ca să constate că nu avea nimic la subsuoară. La fel de categoric ca o mașină, comandă:

— Prindeți-vă sexul. Îndepărtați prepuțul. Puțin mai mult. E bine. Ridicați sexul în sus și spre dreapta. În sus și spre stânga. Bine, puteți să vă relaxați. Întoarceți-vă cu spatele. Depărtați picioarele. Mai mult. Aplecați-vă în față, spre sol. Depărtați mai mult picioarele. Îndepărtați-vă fesele cu mâinile. Așa. bun. Acum, ghemuiți-vă. Rapid! Încă o dată!

Când se gândise altădată la arestarea lui, Inokenti își zugrăvise o furioasă luptă spirituală contra Leviatanului de stat. Simțise o tensiune interioară, se pregătise să-și apere cu voce tare destinul și convingerile. Nu își imaginase că avea să fie atât de simplu, atât de animalic, de inexorabil. Oamenii care îl primiseră la Lubianka, de rang infim și limitați, erau indiferenți față de individualitatea lui și de actul care îl condusese acolo, dar de o vigilență extremă față de fleacurile pentru care Inokenti nu era pregătit și cărora nu le putea rezista. Și apoi, ce sens, ce folos ar fi avut rezistența lui? De fiecare dată, sub un nou pretext, i se cerea un fleac - nimic în comparație cu marea luptă care îl aștepta, asta nu merita nici o reticență - dar adăugarea metodică a acestor procedee indirecte sfărâma în totalitate voința omului arestat.

Acum, după ce înghițise toate bobârnacele, Inokenti se cufundase într-o tăcere abătută.

Omul însărcinat cu percheziția îi făcu un semn din cap lui Inokenti să se apropie de ușă și să se așeze pe un taburet. I se părea imposibil să-și așeze pe un nou obiect rece o parte dezbrăcată a corpului. Inokenti se așeză totuși și descoperi în curând cu plăcere că taburetul de lemn părea să-l încălzească.

Inokenti simțise multe plăceri subtile, dar aceasta era nouă, inedită. Își strânse coatele, își ridică genunchii și simți numai căldură.

Rămase așezat în timp ce căutătorul, lângă vraful de haine, le scutura, le pipăia, le întindea spre lumină. Dovedindu-și umanitatea, nu întârzie asupra chiloților sau a șosetelor. Se limită să palpeze cu grijă chiloții, cusătură după cusătură și tiv după tiv, înainte de a-i arunca la picioarele lui Inokenti. Palpă tivurile și pliurile maioului, apoi i-l aruncă lui Inokenti, așa că acesta putu să se îmbrace și să restituie corpului său o căldură crescătoare, voluptuoasă.

Apoi, căutătorul puse mâna pe un briceag mare cu mâner de lemn, pe care îl deschise, și puse mâna pe pantofi. Scoase cu un gest disprețuitor cele două bucăți de creion, îndoi de mai multe ori tălpile cu o față mai atentă, căutând un obiect rigid. Apăsând cu cuțitul, scoase într-adevăr o bucățică de lamă metalică, pe care o puse pe masă, lângă el. Apoi luă o sulă și străpunse oblic un toc.

Cu privirea fixă, Inokenti observa munca aceasta și avu destulă energie ca să-și spună că omul acesta era probabil sătul de anii în care pipăise lenjeria altora, studiase papucii și privise anusuri. Așa că trăsăturile căutătorului aveau o expresie de ostilitate acră.

Scânteierile acestea de gânduri ironice se stinseră până la urmă în plictiseala așteptării și a observării. Căutătorul începu să descoasă toate fireturile de pe tunică, toți nasturii pictați, toate șnururile. Apoi descusu căptușeala și își plimbă mâna pe dedesubt. Petrecu la fel de mult timp studiind cusăturile și pliurile pantalonului. Mantaua îmblănită îi produse o mare îngrijorare - profunzimile vătuite ale mesadei păreau să producă un foșnet confuz, dar nu vătuit (un bilet cusut? adrese? fiolă de otravă?), așa că descusu mesada și inspecta îndelung umplutura, fără să se despartă de expresia îngrijorată și fixă a unui chirurg care operează pe cord deschis.

Percheziția fu lungă, dură poate mai mult de o oră. În fine, căutătorul aruncă la picioarele lui Inokenti galoșii și adună toate trofeele: bretele, elastice pentru șosete (îl anunțase înainte pe Inokenti că nici unele, nici celelalte nu erau autorizate în închisoare), cravată, ac de cravată, butoni pentru manșete, lamă din metal, două bucățele de creion, o mulțime de nasturi. Atunci și numai atunci, Inokenti văzu ravagiile comise de percheziție. Ceea ce îl afectă cel mai mult, dintre toate umilirile suportate în seara aceea, nu fură nici loviturile de cuțit din tălpi, nici mesada descusută, nici bumbacul care ieșea prin găurile paltonului, ci dispariția tuturor nasturilor, atunci când era lipsit și de bretele.

— De ce mi-ați luat nasturii? exclamă el.

— Regulamentul, mormăi căutătorul.

— Ce vreți să spuneți? Cum o să mă descurc?

— O să faceți noduri de sfoară, răspunse mohorât omul, deja pe prag.

— Ce e cu poveștile astea? Sfoară? De unde să iau?... Dar ușa se trânti.

Inokenti nu mai putu să bată cu pumnul sau să reclame: își dădu seama că îi mai rămăseseră câțiva nasturi la palton, ceea ce era un câștig.

Își făcea repede educația.

Nu își parcursese încă în întregime noua locuință, ținându-și hainele care cădeau și încântat de atâta spațiu în care să-și dezmorțească picioarele, că se auzi din nou cheia în broască și intră un supraveghetor nou, cu o bluză albă de o curățenie îndoielnică. Se uită la Inokenti ca la un lucru familiar de mult, atribut constant al acestei încăperi, și îi ordonă brutal:

— Dezbrăcați-vă complet!

Inokenti vru să răspundă, să se indigneze, să amenințe, dar gâtlejul lui sugrumat de umilință nu emise decât un protest puțin convingător, piuitor ca strigătul unui pui:

— M-au dezbrăcat mai înainte! Nu puteau să mă prevină? Se părea că nu, fiindcă nou-venitul era acolo, cu privireagoală și blazată, așteptând executarea ordinului său în cel mai bun termen.

Inokenti era surprins în mod deosebit de facultatea de a tăcea pe care o dovedeau ocupanții acestei case, în cazuri în care oamenii normali răspund.

Ascultând de ritmul unei supuneri involuntare și fără apel, Inokenti se dezbrăcă și se descălță.

— Jos! spuse supraveghetorul arătând taburetul pe care Inokenti se mai așezase, nu de mult.

Prizonierul gol se așeză docil, fără să-și pună întrebări. (Obiceiul omului liber care gândește înainte de a acționa pierea în el rapid, fiindcă alții gândeau avantajos în locul lui.) Supraveghetorul îi prinse ceafa între degetele aspre. Suprafața rece și tăioasă a unei mașini de ras se lipi de fruntea lui.

— Ce faceți? spuse el cu un fior, încercând fără prea multă convingere să-și elibereze capul de presiunea degetelor.

— Cine v-a dat dreptul? Nu sunt încă arestat! (Voia să spună că nu se stabiliseră capetele de acuzare.)

Dar frizerul, ținându-l viguros de cap, continuă să-l tundă. Gestul de rezistență, de-abia schițat de Inokenti, se stinse. Acest diplomat tânăr și mândru, care avea un aer atât de dezinvolt și degajat coborând de pe pasarela avioanelor intercontinentale, el, care privea cu un ochi atât de distrat începutul unei zile aglomerate în cutare sau cutare capitală

europeană, nu mai era decât un bărbat gol, osos, debilitat, cu jumătate de craniu ras.

Părul suplu, castaniu deschis al lui Inokenti cădea în bucle silențioase, ca o zăpadă. Prinse cu mâna o șuviță, pe care o palpă tandru. Simți că o iubea, așa cum își iubea viața în derivă.

Își aminti din nou de argumentul său, conform căruia prea multă docilitate ar fi dovedit vinovăția. Își aminti de decizia de a rezista, de a obiecta, de a discuta, de a cere o întrevedere cu procurorul, dar, împotriva rațiunii, voința se lăsa îngreunată de indiferența suavă a unui om care moare de frig în zăpadă.

Când termină cu capul, frizerul îi ordonă să se ridice în picioare, să ridice un braț, apoi altul, și îi rase axilele. Apoi se ghemui și, cu aceeași mașină de tuns, tunse pubisul lui Inokenti. Era neobișnuit, îl gâdila. Inokenti tresări involuntar, frizerul îl chemă la ordine cu un „șșșt".

— Pot să mă îmbrac? întrebă Inokenti când se termină ceremonialul.

Frizerul nu suflă o vorbă și închise ușa.

Un spirit viclean îi sufla lui Inokenti că nu trebuia să se grăbească cu îmbrăcatul de data aceasta. Simțea pișcături neplăcute în locurile sensibile care fuseseră tunse. Trecându-și mâna peste un cap de nerecunoscut (din copilărie nu-și amintea să fi fost tuns zero), simți sub mână înțepături bizare și protuberante până atunci necunoscute.

Se îmbrăcă totuși cu lenjeria de corp și, în timp ce își lua pantalonii, zăvorul scrâșni și se ivi un nou supraveghetor, cu nas cărnos și vânăt.

— Numele de familie?

— Volodin, răspunse arestatul, fără rezistență, deși repetițiile acestea absurde îl îngrețoșau.

— Prenumele și prenumele tatălui?

— Inokenti Artemici.

— Născut în?

— O mie nouă sute nouăsprezece.

— Locul nașterii?

— Leningrad.

— Dezbrăcați-vă complet.

Fără să înțeleagă prea bine ce se petrecea în realitate, lepădă toate hainele. Făcând acest lucru, văzu cum cade pe dușumea maioul de pe colțul mesei, dar acest lucru nu îi trezi nici un dezgust și nu se aplecă să-l ridice.

Supraveghetorul cu nas vânăt începu să-l examineze minuțios pe Inokenti din toate unghiurile și să noteze observațiile pe o fișă. Atenția lui extremă la alunițe și trăsăturile feței îl făcu să înțeleagă pe Inokenti că i se notau semnalmentele.

Plecă și omul acesta.

De parcă i s-ar fi spus, Inokenti rămase pe scaun, fără să se îmbrace.

Din nou scrâșnetul zăvorului. Intră o doamnă cu păr negru, puternică, îmbrăcată într-o bluză imaculată. Avea o față vulgară și arogantă, dar maniere convenabile.

Inokenti își veni în fire, se aruncă spre chiloți ca să-și ascundă goliciunea. Dar femeia îl măsură cu o privire disprețuitoare, care nu avea nimic feminin, și, lungind o buză inferioară deja lungă, îl întrebă:

— Spuneți-mi, nu aveți purici?

— Sunt diplomat, spuse Inokenti jignit, ațintindu-și ochii în ochii negri, cu chiloții lipiți de el.

— Aha? De ce vă plângeți?

— De ce m-au arestat? Să mi se citească mandatul! Să fiu condus în fața procurorului! debită repede Inokenti, care se simțea renăscând.

— Nu asta v-am întrebat, spuse femeia cu o delăsare rece. Negativ veneric?

— Cum?

— Nu ați avut nici gonoree, nici sifilis, nici șancru moale? Lepră? Tuberculoză? Nu vă plângeți de nimic altceva?

Și ieși fără să aștepte răspunsul.

Intră primul supraveghetor, cu fața cât o zi de post. Inokenti îl privi cu un fel de simpatie, fiindcă nu își bătuse joc de el și nu îi făcuse nici un rău.

— De ce stați în pielea goală? întrebă el cu severitate. Grăbiți-vă să vă îmbrăcați.

Nu era atât de ușor! Închis din nou, Inokenti începu să caute o metodă prin care să-și țină pantalonii fără bretele sau nasturi. Fiindcă nu putea profita de realizările zecilor de generații de deținuți care îl precedaseră, Inokenti se încruntă și rezolvă singur problema, cum făcuseră milioane de predecesori ai lui. Ghici modalitatea prin care își putea procura bucățele de sfoară: nu avea decât să-și lege pantalonii în talie și la prohab cu șireturile. (Inokenti își dădu seama în același moment: îi scoseseră capătul metalic de la șireturi. Nu cunoștea încă motivul acestei măsuri. Instrucțiunile din Lubianka presupuneau că aceste extremități puteau să-i ofere prizonierului instrumentul unei sinucideri!)

Nu se mai chinui să-și lege și tunica.

Sergentul, asigurându-se prin vizor că deținutul era îmbrăcat, deschise ușa, îi ordonă lui Inokenti să ducă mâinile la spate și îl conduse în altă încăpere. Acolo se afla supraveghetorul cu nas violet, cunoscut deja de Inokenti.

— Descălțați-vă! spuse el când îl văzu pe Inokenti. Acest lucru nu prezenta dificultăți, întrucât pantofii, lipsiți de șireturi, cădeau singuri (în timp ce șosetele, fără elastic, alunecau sub tălpi în pantofi).

Lângă perete se înălța un metru medical, cu rigla verticală albă. Nasul violet îl lipi pe Inokenti de el, ridică cursorul la înălțimea craniului și notă.

— Puteți să vă încălțați, spuse el.

Fața lungă de pe prag îl preveni:

— Mâinile la spate!

Mâinile la spate! Și nu erau decât doi pași pe culoar până la nr. 8!

Inokenti fu închis apoi în box.

În spatele peretelui, mașina misterioasă începu să mugească, apoi tăcu.

Inokenti, cu mantaua pe braț, se lăsă să cadă cu toată puterea pe taburet. De când sosise la Lubianka văzuse mereu o lumină albă orbitoare, pereți apropiați și călăi indiferenți și taciturni. Diversele formalități, unele mai absurde decât altele, i se păreau derizorii. Nu vedea că ele constituiau un lanț perfect logic: o percheziționare prealabilă a „operaționalilor" care îl arestaseră; stabilirea identității; preluarea deținutului (întemnițat și fără ca el să știe) de către administrația închisorii, cu semnătură în regulă; percheziționarea regulamentară a închisorii pentru orice prizonier; primele măsuri igienice; preluarea semnelor particulare; vizita medicală. Formalitățile acestea îi produseseră rău de mare, îi răpiseră simțul comun și orice urmă de rezistență. Dorința lui unică și dureroasă era să doarmă. Concluzionând că aveau să-l lase în pace, fiindcă nu exista un motiv pentru care să n-o facă, dobândind în trei ore la Lubianka vederi cu totul noi asupra existenței, puse taburetul pe masă, aruncă jos mantaua de stofă fină cu guler de astrahan și se culcă de-a curmezișul. Era deci cu spatele pe pământ, capul sprijinit de un zid al celulei, genunchii îndoiți, picioarele înghesuite de celălalt zid. În primele clipe, cum membrele lui nu erau încă amorțite, se simți fericit.

Nu avu timp să adoarmă de-a binelea, că văzu cum se deschide ușa, într-un vacarm deosebit de studiat.

— În picioare!șuieră o femeie.

Inokenti mișcă puțin pleoapele. Incantația de deasupra capului său continuă:

— În picioare, în picioare!

— Dar dacă mi-e somn?

— În picioare! strigă de data asta femeia, aplecată asupra lui, imperioasă ca o Meduză onirică.

Inokenti se ridică cu greu din poziția lui dezarticulată.

— Duceți-mă atunci într-un loc în care să pot dormi, îi spuse el cu o voce apatică.

— Nu e permis! declară Meduza cu galoane albastre și se trânti ușa.

Inokenti se lipi de perete și rămase așa până auzi cum pleacă de la vizor.

Apoi, profitând de absența Meduzei, se lăsă să cadă iar pe manta.

Conștiința lui devenea lacunară, când se deschise ușa cu un zgomot tunător.

Un bărbat nou, înalt, viguros, cu o statură de potcovar sau cioplitor în piatră, îmbrăcat cu o bluză albă, stătea pe prag.

— Numele de familie?

— Volodin.

— Luați-vă lucrurile.

Inokenti își strânse căciula și, cu ochi sticloși, împleticindu-se, îl urmă pe supraveghetor. Era îndurerat de epuizare și nu mai știa unde să-și pună picioarele. Nu mai avea puterea să înainteze și s-ar fi culcat cu plăcere pe hol.

Printr-un culoar îngust tăiat într-un perete gros îl conduseră în alt culoar, cam murdar, deschiseră ușa vestiarului cu dușuri, îi dădură o bucată de săpun cu lești mai mică decât o cutie de chibrituri și îi ordonară să se spele.

Inokenti ezită îndelung. Era obișnuit cu curățenia strălucitoare a băilor pardosite, și această cameră cu podele, care i s-ar fi părut foarte curată unui om de rând, lui i se părea de o murdărie respingătoare. Găsi cu greu un loc uscat pe bănci, se dezbrăcă, înainta cu repulsie pe podeaua mobilă înmuiată, acoperită de urme de picioare desculțe sau încălțate. I-ar fi plăcut să nu trebuiască să se dezbrace și să se spele, dar ușa vestiarului se deschise și Vulcanul cu bluză albă îi ordonă să se spele.

O ușă îngustă, deloc penitenciară, văduvită de sticlă, se deschidea spre dușuri. Deasupra celor patru podele mobile, pe care Inokenti le declarase murdare, erau suspendate patru dușuri care împărțeau apă rece și o admirabilă apă caldă, pe care Inokenti nu știu s-o aprecieze. Patru dușuri afectate unui singur om! Inokenti nu simți nici o bucurie (dacă ar fi știut că, în lumea deținuților, legea comună prevede mai degrabă că patru persoane trebuie să se spele la un singur duș, ar fi apreciat mai mult superioritatea lui la puterea a patra!). Aruncase cu dezgust în vestiar atrocele săpun puturos pe care i-l dăduseră (în treizeci de ani de viață nu pusese mâna niciodată pe ceva asemănător și nici nu știa că există așa ceva!). Se clăti neglijent două minute, spălându-se de părul lăsat de mașina de tuns, care îl înțepa în anumite locuri sensibile, și se întoarse să se îmbrace, cu impresia că se murdărise mai tare în loc să se spele.

Degeaba. Scaunele din vestiar erau goale, toate hainele lui splendide, deși tăiate de nasturi, fuseseră luate, numai pantofii își arătau nasul de sub o bancă. Ușa de ieșire era închisă, vizorul închis. Inokenti fu silit să se așeze într-o nuditate sculpturală, asemenea Gânditorului lui Rodin, și să se usuce meditând.

Apoi i se dădură o lenjerie de prizonier, lenjerie grosolană și albită de atâta spălat, marcată în spate și în față cu ștampila „închisoarea interioară", și o cârpă transparentă, împăturită în patru și ștampilată la fel, despre care Inokenti înțelese până la urmă că îndeplinea slujba de prosop. Nasturii de la lenjerie erau din carton și pânză, și unii lipseau; aveau și copci, dar și ele lipseau ici și colo. Chiloții strâmți i se părură

prea scurți și prea mici, jenându-l între picioare. Cămașa în schimb era prea largă, cu mâneci care acopereau degetele lui Inokenti.

Refuzară să schimbe această lenjerie, inutilizabilă din simplul motiv că fusese îmbrăcată de Inokenti.

Inokenti rămase mult timp în vestiarul acesta, îmbrăcat cu dedesubturile puțin avantajoase. I se spuse că celelalte haine erau la „aburire". Cuvântul acesta era nou. Chiar și în timpul războiului, când țara era plină de asemenea oale cu purici, Inokenti nu văzuse niciodată una. Dar aburirea hainelor i se păru potrivită cu toată gama stupidelor jigniri din noaptea aceasta și își imagină un ceaun imens, demn de infern.

Inokenti se forța să privească cu luciditate situația lui și purtarea pe care trebuia s-o adopte, dar gândurile i se încâlceau, se încurcau: se gândea la chiloții prea strâmți, la oala în care zăcea acum tunica lui, la ochiul fix care privea adesea prin vizor.

Dușul îi risipise somnolența, dar Inokenti rămânea pradă unei slăbiciuni amorțite. Visa să se întindă pe orice, numai să fi fost uscat și nu prea rece, și să rămână acolo nemișcat ca să-și adune forțele care se scurgeau întruna din trupul lui. Nu putea să se hotărască să se întindă pe scândurile umede, înguste și de altfel rare de pe bancă.

Ușa se deschise, dar nu i se aduse lenjeria dezinfectată. O fată în civil, cu o față mare și stacojie aducea chitanțele. Ascunzând pudic ceea ce dezvăluiau hainele lui insuficiente, Inokenti se îndreptă spre prag. Tânăra îi ordonă lui Inokenti să semneze două foi și-i dădu o chitanță roz, cu data de 26 decembrie, atestând că închisoarea Interioară a Ministerului Securității Statului URSS primise spre păstrare de la Volodin I.A.: un ceas din metal galben Nr..., Nr. mecanismului...; un stilou placat cu metal galben, cu o peniță din același metal; un ac de cravată cu o piatră roșcată incrustată; o pereche de butoni de manșete cu pietre albastre.

Inokenti își continuă așteptarea, cu capul în jos. I se aduseră în cele din urmă hainele. Paltonul era intact și păstra o temperatură normală, în timp ce tunica, pantalonii și cămașa erau șifonate, decolorate și supraîncălzite. Se indignă:

— Nu puteați să aveți grijă și de tunică, așa cum ați avut de palton?

— Paltonul are blană. Trebuie să înțelegeți, totuși! i răspunse înțelept.

Propriile lui haine, fierte astfel, deveniseră străine, antipatice. Simțindu-se stânjenit în haine care nu mai erau ale lui, fu condus din nou la celula Nr. 8.

Ceru apă și goli de două ori paharul împodobit cu o pisică.

Atunci apăru o altă domnișoară care, contra semnăturii, îi dădu o chitanță purtând data de 27 decembrie, în care se atesta că închisoarea Interioară a MGB-ului din URSS acceptase spre păstrare, de la Volodin LA., o cămașă din mătase, un chilot din mătase, bretele și o cravată.

Mașina huruia și acum, cu intermitențe.

Văzând că era închis din nou, Inokenti încrucișa brațele pe masă, își puse capul pe ele și încercă să adoarmă.

— E interzis! Îi spuse, deschizând ușa, supraveghetorul care intra în tură.

— Ce e interzis?

— E interzis să stați cu capul așa!

Inokenti aștepta, cu toate gândurile încâlcite.

I se aduse o altă chitanță, de data aceasta pe hârtie albă, conform căreia închisoarea Interioară a MGB-ului din URSS primise de la Volodin LA. suma de 123 (o sută douăzeci și trei) de ruble.

Încă o vizită și o față nouă: un bărbat, cu un costum întunecat de bună calitate, acoperit de o bluză albastră.

La fiecare chitanță i se ceruse numele. De data aceasta îl întrebară: nume de familie, prenume, prenumele tatălui, anul nașterii, locul nașterii, apoi nou-venitul spuse:

— Fără nimic!

— Cum fără nimic? replică Inokenti buimac.

— Fără nimic, fără lucruri! Mâinile la spate!

Pe culoar, toate comenzile erau date în șoaptă, ca să nu fie auzite în diferitele celule.

Plescăind din limbă și adresându-se aceluiași câine-fantomă, omul în costum întunecat îl conduse pe Inokenti la o ușă mare, apoi, printr-un alt culoar, intrară într-o cameră care nu avea nimic dintr-o celulă, storuri trase la geamuri, mobile capitonate, birouri. Îl așezară în mijlocul încăperii. Înțelese că era la interogatoriu.

Să nege! Să nege totul categoric! Să nege din toate puterile lui!

În loc de interogatoriul așteptat, de după perdea apăru cutia brună și lăcuită a unui aparat fotografic, care fu aprins și îndreptă asupra lui Inokenti două fascicule de lumină violentă; îl fotografiară, o dată din față, a doua oară din profil.

Șeful care îl condusese pe Inokenti până aici îi luă alternativ fiecare deget de la mâna dreaptă, îl lipi de un rulou gras și negru, aparent mânjit cu cerneală de ștampilat, și înnegri astfel prima falangă a fiecărui deget. Apoi, desfăcându-i degetele în evantai, omul cu bluză albastră le aplică viguros pe o foaie mare cu antet și le dezlipi cu o mișcare seacă. Cinci amprente negre cu meandre albe rămăseseră imprimate.

La fel procedară și cu cele cinci degete de la mâna stângă.

Deasupra amprentelor scria:

Volodin Inokenti Artemievici, 1919, Leningrad.

Și dedesubt, cu litere groase și negre de tipar:

A SE PĂSTRA PENTRU ETERNITATE.

Citind această formulă, Inokenti tresări. Era în ea ceva mistic, mai înalt decât umanitatea și decât Terra.

I se îngădui să-și spele degetele deasupra unui lavabou cu apă rece, cu un săpun și o periuță. Cerneala lipicioasă era refractară la mijloacele acestea, apa rece aluneca pe ea. Inokenti își frecă atent degetele cu periuța cu săpun și nu se întrebă dacă era logic să fie dus la duș înainte de a i se lua amprentele.

Spiritul său torturat, lipsit de rezistență, era zdrobit de formula aceasta cosmică, nimicitoare:

A SE PĂSTRA PENTRU ETERNITATE!

CAPITOLUL XCIII

În toată viața lui, Inokenti nu cunoscuse o asemenea noapte, lungă, interminabilă. O noapte de insomnie totală, în care mulțimea gândurilor diverse care se acumulau în capul lui depășea tot ce se aduna într-o lună de viață pașnică și banală. Avusese tot timpul să mediteze în timp ce îi descoseau pe îndelete fireturile de aur de la uniforma de diplomat, apoi în timp ce șezuse îndelung într-o ținută lejeră pe o bancă de la dușuri, apoi în toate boxele pe care le văzuse defilând.

Fu frapat de justețea epitafului: „A se păstra pentru eternitate".

De fapt, chiar dacă se dovedea că el fusese cel care sunase, chiar dacă nu se dovedea - urmarea era evidentă: ascultaseră această conversație - și, odată arestat, nu avea să mai iasă de aici. Cunoștea bine temnițele lui Stalin - nu te mai lăsau să pleci viu. Îl aștepta un glonț în ceafă sau întemnițarea pe viață la secret. Una din întemnițările care îți îngheață sângele în vine, de exemplu la mănăstirea Suhanovski, subiectul numeroaselor legende. Nu era un azil de bătrâni în genul cetățuii Schlusselburg, îi vor interzice să se așeze ziua și să vorbească ani în șir - nimeni nu va mai ști nimic despre el, el nu va mai ști nimic despre lume, chiar dacă s-ar schimba drapelele pe continente întregi și oamenii ar ajunge pe Lună. În cea din urmă zi, când banda lui Stalin se va trezi cu ștreangul la gât după un nou Nürnberg, Inokenti și vecinii lui muți de pe culoar vor fi doborâți cu un glonț, în taina celulei, așa cum au făcut comuniștii în 1941, înainte s-o șteargă, și naziștii în 1945.

Dar se temea de moarte?

Din ajun, Inokenti se bucura de cel mai neînsemnat eveniment, de cea mai mică deschidere a ușii care punea capăt singurătății, nemișcării neobișnuite din cușcă. Acum se întâmpla contrariul - voia să ajungă la capătul unui gând important, pecare nu îl prinsese încă, și se felicită că îl aduseseră în prima boxă și că rămase acolo mult timp fără să fie deranjat, spionându-l mereu prin vizor.

Un fel de peliculă se desprinse dintr-odată de pe creierul lui - atunci, natural, regăsi în toată limpezimea o lectură la care meditase în ajun:

„Credința în nemurire se naște din lăcomia oamenilor nesătui... Înțeleptul găsește întotdeauna timp ca să încerce toate bucuriile posibile...".

Era vorba într-adevăr de bucurii! Bani, haine, onoruri, femei, vinuri, călătorii - el cunoscuse toate plăcerile acestea și le-ar fi trimis la naiba pe toate dacă ar fi obținut să i se facă dreptate! Să trăiască destul ca să vadă sfârșitul acestei bande și să-i audă bâlbâindu-se jalnic în fața unui tribunal!

Da, cunoscuse multe fericiri materiale! Dar niciodată fericirea inestimabilă: libertatea de a spune ce gândești, libertatea de a discuta cu

egalii tăi spirituali. Câte fețe, câte nume necunoscute nu se ascundeau după zidurile acestei clădiri! Cât de mult te înfuria faptul că aveai să mori fără să fi schimbat nimic cu spiritul lor, cu sufletul lor!

E frumos să filozofezi sub rămurișiîntr-un timp de nemișcare, de bunăstare stagnantă!

Acum că era lipsit de creion și carnet, aprecia mai mult ceea ce rămăsese în memoria lui. Își aminti limpede de un pasaj:

„Nu trebuie să te temi de suferințele fizice. Suferințele care durează sunt întotdeauna ușoare, suferințele puternice nu durează mult".

Ia te uită, de exemplu, să stai așezat zile întregi într-o asemenea boxă, fără somn, fără aer, fără să-ți poți destinde sau lungi picioarele, ce fel de suferință era? Una care durează mult sau puțin? Puternică sau ușoară? Sau încă zece ani de detenție la secret, fără să poți rosti un cuvânt?

În camera cu fotografii și amprente, Inokenti remarcase că era trecut de unu. Acum trebuie să fi fost două. Un gând inutil se încrusta în mintea lui și alungă orice reflecție serioasă: ceasul lui fusese depus la poartă, o să meargă atât cât o să fie întors, apoi se va opri și nimeni nu-l va mai întoarce, acele vor aștepta în poziția aceasta ultimă moartea proprietarului sau confiscarea lor, cu tot restul bunurilor. Ce oră va arăta atunci ceasul?

Și Dotti, care îl aștepta să meargă la opereta aceea! O fi așteptat mult... Să fi sunat la minister? Nu prea credea: probabil că se prezentaseră imediat pentru percheziție. Apartamentul acela enorm! Cinci oameni ar fi terminat cu greu percheziția într-o noapte de scotociri. Ce or fi găsit, cretinii?

Nu o vor aresta pe Dotti - va fi salvată de ultimul an de neînțelegeri.

Va divorța, se va recăsători.

Poate că o vor aresta totuși. La noi totul e posibil.

Socrul va fi frânat în carieră - o asemenea pată! Își va face o plăcere din a se distanța de el - ce scârboșenie grozavă!

Toți cei care îl cunoscuseră vreodată pe consilierul Volodin îl vor șterge din memoria lor, ca niște cetățeni loiali.

O masă enormă și oarbă îl va zdrobi și nimeni de pe pământ nu va ști niciodată că băiatul acela fragil, cu trup lăptos, se sacrificase ca să salveze civilizația!

Ar fi vrut să trăiască destul ca să vadă cum se va sfârși totul.

În istorie există întotdeauna o tabără a învingătorilor, dar nu învinginiciodată ideile dintr-o singură tabără. Ideile fuzionează, au viața lor proprie. Învingătorul împrumută întotdeauna puțin, mult, uneori totul de la învins.

Totul se va aduna... Ura popoarelor va trece. Frontierele naționale și armatele vor dispărea. Se va alege un parlament mondial. Se va alege un președinte al planetei. El se va descoperi în fața omenirii și va zice:

— Luați-vă lucrurile!

— Cum?
— Luați-vă lucrurile!
— Dar ce lucruri?
— Ranița. Cum ce lucruri?

Inokenti se ridică, cu mantaua și șapca pe braț, înduioșat de faptul că scăpaseră de fiert. Un vlăjgan bronzat îl împinse pe supraveghetor pe culoar și se strecură în deschizătură (de unde pescuiau husarii aceștia din gardă? Pentru ce corvezi grele?), era un sergent galonat cu albastru care, verificând fiecare cuvânt pe o foaie, întrebă:

— Numele de familie?
— Volodin.
— Prenumele și prenumele tatălui?
— Inokenti Artemici.
— Născut în?
— Nouăsprezece.
— Locul nașterii?
— Leningrad.
— Strângeți-vă bulendrele. Înaintați.

Și o luă înainte, emițând plescăitul prescris.

De data aceasta ajunseră într-o curte, o curte acoperită, și, în întuneric, coborâră câteva trepte. Nu îl duceau oare la abator? Acesta fu primul gând al lui Inokenti. Din câte se spunea, ucideau întotdeauna în pivnițe și întotdeauna noaptea.

O obiecție îi trecu prin minte în împrejurările acestea dificile: de ce, în cazul acesta, îi dăduseră trei chitanțe? Nu, încă nu era glonțul în ceafă!

(Inokenti mai credea că tentaculele MGB-ului ascultau toate de o înțeleaptă armonie!)

Plescăind mereu din limbă, sergentul zvelt și viril îl conduse într-o nouă clădire, apoi, după o bătaie în ușă pe întuneric, îl opri în fața unui ascensor. O femeie care purta un maldăr de lenjerie cenușie stătea deoparte și îl privea pe Inokenti intrând în ascensor. Această spălătoreasă tânără era desigur urâtă și cu o origine socială mai mult decât modestă; îl privea pe Inokenti cu aceeași privire impenetrabilă, indiferentă, împietrită, ca toate automatele umane de la Lubianka, dar în prezența ei, ca și în fața fetelor care îi aduseseră chitanțele roz, albastre și albe, suferi că era văzut într-o asemenea stare, zdrențuit, lamentabil, și că nu putea inspira decât milă.

Gândul acesta zbură la fel de repede cum venise. În orice caz, el avea să fie „păstrat pentru eternitate!"

Plutonierul-șef închise ușa ascensorului și apăsă pe un buton - nici un număr al etajului nu figura nicăieri.

De îndată ce auzi motorul, Inokenti recunoscu după zgomot misterioasa mașină care zdrobea oasele, harnică dincolo de zidul boxei.

Avu un zâmbet lipsit de bucurie.

Eroarea aceasta agreabilă îi oferea totuși o ușurare.

Ascensorul se opri. Plutonierul-șef îl conduse pe Inokenti pe un palier și ajunseră imediat într-un hol larg, animat de supraveghetori cu galoane albastre și epoleți albi. Unul din ei îl închise pe Inokenti într-o boxă fără număr, vastă de data aceasta, de vreo zece metri pătrați, luminată fără strălucire, cu pereții vopsiți în întregime în verde măsliniu. Boxa, sau mai degrabă camera aceasta, era complet goală, nu părea prea curată, dușumeaua era din ciment uzat și foarte răcoroasă. Ușa avea și ea vizor.

Se auzi un foșnet, puțin cam înăbușit, de cizme pe solul culoarului. După cât se părea, supraveghetorii soseau și plecau fără oprire. Închisoarea interioară își trăia marea viață nocturnă.

Inokenti își spusese până atunci că va locui mereu în boxa îngustă, toridă și orbitoare de la Nr. 8 chinuit și fără să-și poată întinde picioarele, suportând lumina violentă în ochi și respirând cu greu. Acum își înțelegea greșeala: avea să locuiască în camera aceasta vastă, neospitalieră, lipsită de număr, și suferea la gândul că pardoseala din ciment îi va îngheța picioarele, că va fi agasat de eternul du-te- vino din spatele ușii și deprimat de lipsa de lumină. Cât de bine venită ar fi fost o fereastră! Chiar și minusculă, ca acelea care luminează fosa orchestrei din decorurile de operă! Nu era nici măcar așa.

Memoriile emigranților ruși nu-l ajutaseră să-și imagineze acest lucru: culoare, scări, o mulțime de uși, un du-te-vino de ofițeri, de subofițeri, dar niciodată alt prizonier, nici o metodă de a-și întâlni semenii, nici de a auzi un cuvânt care să nu fie legat de serviciu, chiar și cuvintele de comandă erau rare. Așa că îți venea să crezi că enormul minister petrecea o noapte albă de dragul ochilor tăi frumoși, că nu se ocupa decât de tine și de crima ta.

Principiul exterminator al primelor ore de închisoare constă în a-l despărți pe novice de ceilalți prizonieri, ca să nu poată fi încurajat câtuși de puțin, ca să apese numai asupra lui călcâiul care suportă tot corpul acesta ramificat de mii și mii de oameni.

Gândurile lui Inokenti luară o turnură pasivă. Telefonul lui nu i se mai părea o faptă măreață, care avea să se înscrie în toate cărțile de istorie din secolul XX, ci o sinucidere smintită, sterilă. Crezu că aude vocea nonșalantă și arogantă a atașatului american, pronunția lui incorectă: „Cine sunteți dumneavoastră!". Imbecilul, imbecilul! Și probabil că nu îi raportase ambasadorului. O lovitură de bâtă în baltă. Ce adunătură de cretini în țările acestea ghiftuite!

Noua boxă permitea plimbarea, dar Inokenti, epuizat, golit de toate formalitățile acestea, nu mai avea energia necesară. Făcu una sau două ture, se așeză pe banca de lemn și lăsă să-i cadă mâinile pe lângă picioare, ca două rufe ude.

Câte intenții nobile, necunoscute de posteritate, nu fuseseră îngropate între pereții aceștia, întemnițate în boxele acestea!

Blestemată, blestemată țară! Toată amărăciunea pe care o înghite este salutară pentru alte țări. Nimic pentru el!...

Ce fericire să fii în Australia! Pierdut la capătul lumii, trăind liniștit, fără bombardamente, fără planuri cincinale, fără disciplină!

De ce se năpustise el pe urmele acestor hoți de bombe atomice? Ar fi trebuit să plece în Australia și să trăiască acolo ca un om de rând!...

Astăzi sau mâine, Inokenti trebuia să ia avionul spre Paris, apoi spre New York!...

Și atunci când își imagină plecarea sa în străinătate nu ca o generalitate, ci ca un eveniment care trebuia să se producă zilele acestea, i se tăie răsuflarea fiindcă libertatea nu mai era accesibilă. Avea pentru ce să zgârie pereții celulei, ca să-și descarce ciuda!...

Fu scutit de o asemenea violare a regulilor disciplinare de ușă, care se deschise. I se controla din nou „starea civilă" și i se ordonă să iasă „cu lucrurile" lui. Cum îi fusese puțin cam frig în celulă, își pusese șapca pe cap și mantaua pe umeri. Voi să iasă așa, fără să bănuiască faptul că putea ascunde sub haină două pistoale încărcate sau două pumnale. I se ordonă să-și ia haina pe mâneci, apoi să-și încrucișeze mâinile descoperite la spate.

Urmară noi plescăituri din limbă, fu condus la scara ascensorului, dar coborî pe trepte. Cel mai interesant, în situația lui, era să rețină câte tururi făcuse, câți pași, ca să studieze în voie apoi organizarea închisorii. Dar viziunea sa asupra lumii suferise o asemenea zguduire, că mergea ca un somnambul și nu luă seama la durata coborârii - și dintr-odată, pe alt hol, călăuza lui ajunse din urmă un alt supraveghetor înalt, care plescăia din limbă cu tot atâta îndemânare ca și cel al lui Inokenti. Supraveghetorul deschise brusc în fața lui Inokenti ușa placată cu verde a unei gherete care închidea un palier destul de puțin spațios și se lipi de ușă ca s-o închidă înapoi. În interior era destul loc pentru un om care să stea în picioare și o lumină difuză se cernea de sus: ghereta aceasta fără acoperiș primea lumină de pe casa scării.

Singurul impuls uman, natural, ar fi fost să protesteze, dar Inokenti se obișnuise să fie purtat dintr-o parte în alta și se lăsă înghițit de tăcerea Lubiankăi: dovedi o docilitate mută și făcu exact ceea ce îi cerea închisoarea.

Iată de ce plescăiau toți din limbă: era modul lor de a semnala că escortau un deținut! Nu aveai cum să găsești ușurare în ochii altuia!...

Trecu unul, apoi altul, Inokenti fu scos din gheretă și își continuă drumul.

Ajuns pe treptele ultimei scări, Inokenti observă în cele din urmă cât de uzate erau treptele - nu văzuse așa ceva în viața lui. De la capete spre mijloc se curbau la jumătatea înălțimii.

Se cutremură: câte picioare în treizeci de ani - și de câte ori! - trecuseră pe acolo ca să roadă așa piatra! Din doi oameni, de fiecare dată, unul era supraveghetor și celălalt prizonier.

Pe palier dădea o ușă închisă, cu o ferestruică ermetică. Inokenti avu parte de o nouă suferință - îl întoarseră cu fața la perete. Cu coada ochiului își văzu ghidul apăsând o sonerie electrică, ferestruica se deschise cu neîncredere, apoi se închise. După aceea, cu zgomot mare de chei, ușa se deschise, ieși un om, invizibil pentru Inokenti, care îl întrebă:

— Numele de familie?

Firește, conform obiceiului universal care ne spune să privim fața celor cu care vorbim, Inokenti se întoarse și întrevăzu o față, nici de bărbat, nici de femeie, buhăită și flască, cu o pată mare roșie lăsată de o arsură și, puțin mai jos de față, epoleți aurii de locotenent. În același timp, celălalt strigă:

— Nu vă întoarceți!și continuă aceleași întrebări foarte plictisitoare la care Inokenti răspunse cu fața la zid.

Convins că deținutul persevera să se identifice cu omul menționat pe fișă și că își amintea anul și data nașterii, locotenentul buhăit sună la rândul lui la ușa care se închisese cu prudență în spatele lui. Din nou se deschise cu neîncredere ferestruica: o privire prin deschizătură, apoi ferestruica se închise și scrâșnete zgomotoase de cheie deschiseră ușa.

— Treceți! spuse sec locotenentul buhăit și ars.

Intrară și, în spatele lor, ușa se închise cu alte scrâșnete zgomotoase.

Inokenti zări un culoar întunecos care se despărțea în trei - în față, la dreapta, la stânga - străpuns de numeroase uși, mobilat la intrarea din stânga de o masă, un dulăpior și o bibliotecă, văzu noi supraveghetori și locotenentul, cu o voce joasă, dar distinctă, care răsună în tăcerea aceasta, îi transmise ordinul următor:

— Fața la perete! Nu mișcați!

Nimic mai prostesc decât să privești țintă frontiera dintre un panou verde măsliniu și albeața varului, simțind în ceafă mai multe perechi de ochi ostili.

Îi controlau fișa, fără îndoială. Apoi locotenentul îi ordonă, aproape în șoaptă, limpede în tăcerea profundă:

— Boxa a treia!

Un supraveghetor se ridică de la masă și, fără să scuture cheile, păși pe covorul zdrențuit al culoarului din dreapta.

— Mâinile la spate. Avansați! spuse el cu o voce stinsă. Pe o parte se întindea același perete măsliniu indiferent,cu trei unghiuri succesive; pe cealaltă parte defilară câteva uși pe care erau fixate în ovale lucioase numerele:

47, 48, 49

cu plăcuțe care ascundeau vizoarele în partea de sus. Inokenti simți cu ușurare că avea prieteni aproape, fu tentat să îndepărteze o plăcuță, să-și

lipească o secundă ochiul de vizor, să descopere viața închisă a unei celule, dar supraveghetorul îl duse repede în față și, mai ales, Inokenti era împietrit de docilitatea celulară. Totuși, un om angajat ca el într-o luptă în care era în joc bomba atomică nu mai avea de ce să se teamă.

Spre nefericirea oamenilor și spre fericirea guvernelor, oamenii sunt astfel făcuți încât, atât cât trăiesc, poți să le iei orice. Chiar și cei condamnați pe viață, așa lipsiți cum sunt de mișcare, de cer, de familie, de proprietăți, pot să se vadă de exemplu aruncați într-o carceră umedă, lipsiți de mâncare caldă, bătuți măr, și aceste pedepse ultime și sordide sunt la fel de sensibile ca pierderea libertății și a succesului de odinioară. Și ca să evite aceste cazne ultime și exasperante, prizonierul execută liniștit exigențele disciplinare umilitoare pe care le urăște și care, puțin câte puțin, ucid ființa umană care a fost.

După o anumită cotitură, ușile se aliniară, apropiate, ovalele strălucitoare purtau numerele:

1,2,3.

Supraveghetorul deschise ușa boxei nr. 3 și, destul de comic ținând seama de împrejurări, o dădu la o parte din fața lui Inokenti, cu un gest amplu și vesel. Acesta fu sensibil la comicul situației și aruncă o privire supraveghetorului. Era un băiat îndesat cu păr lins și ochi asimetrici, tăiați parcă de o lovitură de sabie oblică. Avea un aer răutăcios, nu zâmbea nici cu ochii, nici cu buzele, totuși, în comparație cu zecile de gardieni indiferenți de la Lubianka care defilaseră în timpul nopții, fața aceasta răutăcioasă avea ceva plăcut.

Odată închis în boxă, Inokenti se întoarse. O noapte de comparații diverse îl făcuse specialist în locuri de genul acesta. Acesta era divin: trei picioare și jumătate lărgime, șapte și jumătate în lungime, podea, o banchetă din lemn rezonabil de largă și o masă depărtată de perete, aproape de ușă. Nici o deschizătură, bineînțeles, nici o fereastră, un simplu grilaj la gura de aerisire, foarte sus. Boxa avea tavanul foarte înalt - trei metri și jumătate de pereți albi, strălucitori sub becul de două sute de wați, acoperit cu grilaj de fier, de deasupra ușii. Lampa aceasta încălzea celula, dar făcea rău la ochi.

Știința prizonierilor se asimilează rapid și pentru mult timp. De data aceasta, Inokenti nu fu înșelat: nu spera să rămână mult timp în boxa aceasta confortabilă, de aceea, la vederea băncii spațioase, acest copil răsfățat care se asprea din oră în oră înțelese că prima lui datorie era să tragă un somn. Și ca un pui de vulpe care, fără să asculte învățătura mamei, aude numai murmurul naturii și știe ce comportament să adopte, Inokenti își întinse mantaua pe bancă și își puse la căpătâi gulerul de astrahan și mânecile, pe care să-și așeze capul, închise ochii și se pregăti să doarmă.

Dar nu putea să doarmă! El, care dorise atât de mult să doarmă atunci când nu se putea! El, care trecuse prin toate stadiile oboselii, a

cărui conștiință se întunecase de două ori într-un somn de o secundă, el, care putea în cele din urmă să doarmă, nu dormea. O excitare nervoasă mereu reînnoită îl luase în stăpânire și nu voia să-l lase. Respingând ipoteze, regrete și proiecte, Inokenti începu să respire regulat și să numere. Era chiar ofensator să nu poți dormi, când ți-e cald peste tot, ai pe ce să-ți întinzi coatele și supraveghetorul nu vine să te scuture!

Rămase întins așa jumătate de oră. Începea să-și piardă șirul ideilor și, de la picioare, urca în tot corpul o căldură lipicioasă, amorțită.

Atunci simți că nu se putea dormi într-o lumină atât de nebună, îi pătrundea prin pleoapele închise cu o strălucire portocalie, îi zdrobea globii oculari cu o putere insuportabilă. Presiunea aceasta luminoasă, necunoscută până acum, îl scotea din fire. Se întoarse zadarnic de pe o parte pe cealaltă, căutând o poziție în care să nu fie zdrobit de lumină, și ajunse să dispere, se așeză în capul oaselor, cu picioarele în jos.

Apărătoarea vizorului se mișcase adesea, auzise un foșnet și așteptă următoarea mișcare ca să ridice degetul.

Ușa se deschise fără nici un zgomot. Supraveghetorul cu ochi inegali îl privi pe Inokenti în tăcere.

— Vă rog, stingeți becul acesta! Îi zise el cu o voce rugătoare.

— E interzis, răspunse sașiul cu o voce imperturbabilă.

— Atunci înlocuiți-l! Instalați un bec mai slab! De ce vă trebuie un bec atât de mare la... o boxă atât de mică?

— Nu vorbiți așa tare! răspunse celălalt foarte încet. În spatele lui, într-adevăr, culoarul imens și toată închisoarea se scăldau într-o tăcere sepulcrală. E becul care trebuie să fie.

Exista totuși viață pe fața aceasta de mort! Epuizând subiectul de conversație și prevăzând că ușa se va închide, Inokenti îl întrebă:

— Dați-mi de băut, mi-e foarte sete!

Omul cu ochi sașii clătină din cap și închise ușa fără zgomot. Nu îl auzi îndepărtându-se pe covorul zdrențuit, nici revenind - un scrâșnet de cheie în ușă și era din nou acolo, cu un pahar în mână. Ca și la parterul închisorii, pe pahar era o pisică, dar fără ochelari, fără carte și fără vrăbiuță.

Inokenti bău cu plăcere și, trăgându-și răsuflarea, își inspecta supraveghetorul, care rămăsese pe loc. Acesta puse un picior pe prag, împinse ușa cu umărul și, cu un semn din ochi puțin regulamentar, îl întrebă:

— Ce erai?

Ce sunet insolit! Un mod de vorbire omenesc, primul din toată noaptea! Tulburat de intonația vie a întrebării, prins în capcană de verbul *a fi* la trecut, nepremeditat și nemilos, Inokenti răspunse în șoaptă, ca pentru a-l atrage pe supraveghetor într-o conjurație:

— Diplomat. Consilier de stat.

Omul cu ochi sașii clătină din cap, compătimitor:

— Eu eram matelot în flota Balticii. De ce te-au adus aici?

— Încă nu știu nimic, răspunse prudent Inokenti. Așa, pur și simplu.

Celălalt clătină din cap la fel de compătimitor.

— Toți prizonierii spun asta la început, încuviință el. Apoi adăugă fără menajamente: Nu vrei să te pișii?

Inokenti îi refuză oferta:

— Nu, pentru moment.

Ca un „albastru" ce era, nu știa că propunerea formulată era cel mai înalt privilegiu pe care îl poate oferi un supraveghetor, una din cele mai mari fericiri de pe lumea aceasta, în care prizonierii nu sunt lăsați la toaletă decât la orele prevăzute.

După această conversație substanțială, ușa se închise și Inokenti se întinse din nou pe banchetă, luptând zadarnic împotriva presiunii luminoase care îi copleșea ochii fără apărare, încercă să se protejeze cu mâna, dar mâna amorțea. Își dădu seama că ar fi fost mult mai comod dacă ar fi avut o batistă, cu care să-și acopere ochii - dar unde era batista lui? Rămăsese pe jos. Ce mucos, ce imbecil fusese la începutul acestei seri!

Lucrurile acestea mărunte - o batistă, o cutie goală de chibrituri, un capăt de fir zdrențuit, un nasture din plastic - sunt cei mai apropiați prieteni ai prizonierului! Vine întotdeauna un moment când unul din ele, de neînlocuit, te scoate din minți!

Dintr-odată, ușa se deschise. Omul cu ochi sașii strecură din brațele lui în brațele lui Inokenti o saltea cu dungi roșii, plină cu capoc. Minune! Nu numai că nu te împiedicau să dormi la Lubianka, aveau chiar grijă de somnul prizonierilor! ... La capătul saltelei erau o pernuță din puf, o față de pernă și un cearșaf purtând ștampila „închisoarea interioară" și chiar o cuvertură mică și cenușie.

Beatitudine! În sfârșit, o să doarmă! Primele impresii despre închisoare fuseseră prea mohorâte! Anticipând această voluptate (și cu mâinile lui pentru prima dată în viață), puse fața de pernă, întinse cearșaful (salteaua depășea puțin bancheta prea îngustă), se dezbrăcă, se culcă, își acoperi ochii cu mâneca tunicii – nu-l mai deranja nimic acum! - și începu să se afunde în somn, în somnul acesta suav care evocă brațele lui Morfeu.

Dar ușa se deschise cu zgomot și supraveghetorul spuse:

— Scoateți mâinile de sub cuvertură!

— Cum așa? exclamă Inokenti gata să plângă. De ce m-ați trezit? M-am chinuit atâta să adorm!

— Scoateți mâinile! repetă supraveghetorul cu sânge rece. Mâinile trebuie să rămână descoperite.

Inokenti se supuse. Dar nu era atât de simplu să dormi cu mâinile pe cuvertură. Acolo se ascundea un calcul demonic! Oamenii nu-și dau

seama că au obiceiul natural, puternic înrădăcinat, de a-și ascunde mâinile când dorm, de a le strânge pe lângă trup.

Inokenti se întoarse pe toate părțile, pregătindu-se pentru o nouă trezire. În cele din urmă începu să-l prindă somnul. O tulburare de o dulceață veninoasă începea să-i amorțească conștiința.

Se auzi un zgomot pe culoar. Uși trântite, începute dintr-un capăt, care se apropiau. Un cuvânt care se repeta de fiecare dată. Aproape. Și ușa lui Inokenti se deschise:

— Toată lumea în picioare! decretă inflexibil matelotul din flota Balticii.

— Cum? De ce? urlă Inokenti. N-am dormit toată noaptea.

— E ora șase. Trezirea e ceva sfânt! repetă matelotul, care se duse să poarte vestea mai departe.

O dorință de a dormi, deosebit de dureroasă, puse stăpânire pe Inokenti. Se trânti pe pat și se cufundă într-un somn de lemn.

După puțin timp - naiba știe dacă dormise două minute - supraveghetorul deschise ușa cu mare zarvă și repetă:

— În picioare! În picioare! Trebuie strânsă salteaua! Inokenti se sprijini într-un cot și aruncă o privire sticloasăspre călăul care i se păruse atât de simpatic cu o oră în urmă.

— Dar nu am dormit, puneți-vă în locul meu!

— Dar nu vreau să știu.

— Bun, o să-mi rulez salteaua, o să mă ridic și pe urmă ce o să fac?

— Nimic. Puteți să vă așezați.

— Dar de ce?

— Fiindcă vi s-a spus că e șase dimineața.

— Ei bine, o să dorm așezat.

— Nu o să vă las. O să vă trezesc.

Inokenti își prinse capul în palme și începu să se clatine. Un fel de milă apăru pe fața cu ochi sașii.

— Vreți să vă spălați?

— Nu zic nu, spuse Inokenti, lovit de o idee bruscă, și întinse mâinile spre haine.

— Mâinile la spate! Avansați!

Toaletele se aflau în spatele unei cotituri. Fiindcă nu mai spera să doarmă, Inokenti riscă să-și dea jos cămașa și să se spele până la mijloc cu apă rece. Nu se jenă să stropească solul cimentat al acestei camere spațioase, ușa era închisă, ochii sașii îl lăsau în pace.

Supraveghetorul acesta era poate o ființă omenească, dar de ce neglijase cu perfidie să-l anunțe că trezirea era la ora șase?

Apa rece îl biciui pe Inokenti, evacuând lâncezeala toxică a somnului întrerupt. Pe culoar încercă să vorbească despre micul dejun, dar supraveghetorul îl întrerupse. Când ajunse în boxă, îi răspunse:

— Nu o să fie mic dejun.

— Cum așa? Atunci ce o să fie?

— La ora opt e rația, zahărul, ceaiul.

— Rația?

— De pâine, normal.

— Și micul dejun când e?

— Nu e permis. După aceea e prânzul imediat.

— Și trebuie să stau așezat tot timpul?

— Gata cu pălăvrăgeala!

Deschizătura era foarte îngustă, dar Inokenti ridica deja mâna.

— Ce mai e? întrebă matelotul de la Marea Baltică, întinzându-și tot corpul.

— Mi-au tăiat nasturii, mi-au descusut căptușeala, cine poate să mi-o coase?

— Câți nasturi? Începură să numere.

Ușa se închise, apoi se deschise. Supraveghetorul îi întinse lui Inokenti un ac, o duzină de ațe și câțiva nasturi de mărimi și materiale diferite: os, plastic, lemn.

— Ce să fac cu ei? Nu sunt nasturii mei!

— Luați-i! Chiar și așa, sunt destul de rari! spuse supraveghetorul, înălțând vocea.

Pentru prima dată în viață, Inokenti începu să coasă, nu își imagina cum se înnoadă ața, cum se coase, cum se oprește căderea unui nasture. Lipsit de experiența milenară a omenirii, Inokenti reinventă această artă. Se înțepă de mai multe ori și îl dureau vârfurile degetelor. Îi trebui mult timp ca să coasă căptușeala de la tunică, să niveleze la palton mesada care fusese smulsă. Anumiți nasturi erau rău cusuți, și îi ridicau marginile tunicii.

Munca aceasta măsurată care cerea atenție, nu-i omorî doar timpul: îl calmă pe Inokenti. Mișcările lui interioare se liniștiră, se ordonară, nu mai simți nici frică, nici tristețe. Avu viziunea clară că acest bârlog de atrocități, această închisoare Marea Lubianka nu era atât de oribilă, că adăpostea și ea oameni (pe care i-ar fi plăcut atât de mult să-i întâlnească!). Omul acesta care nu dormise noaptea, care nu mâncase, a cărui viață se zdrobise în douăsprezece ore, vedea ridicându-se în el o intuiție superioară, descoperea cel de-al doilea suflu, care aduce în trupul atletului pândit de toropeală forțe noi, inepuizabile.

Supraveghetorul, care se schimbase, îi luă acul.

Apoi îi aduse o livră de pâine neagră și prost coaptă, cu un coltuc supliment ca să ajungă la greutatea dorită, și două cuburi de zahăr.

După puțin timp, un ceainic vărsă în paharul cu pisică un lichid ușor colorat și cald și fu asigurat că poate să mai ceară.

Inokenti aruncă în cana cu ceai rația de zahăr pe toată ziua, vru să fie rustic și să amestece cu degetul, dar apa era prea caldă. Atunci își învârti paharul ca să se dizolve zahărul, bău cu delicii (nu-i era foame deloc) și ridică mâna ca să mai ceară.

Inokenti ingurgita cu un tremur de voluptate al doilea pahar, fără zahăr, dar simțind cu acuitate aroma slabă a ceaiului.

Gândurile lui dobândiră o claritate pe care nu o cunoscuseră de mult.

În pasajul strâmt dintre banchetă și peretele opus, lovindu-se de salteaua rulată, începu să se plimbe, în așteptarea luptei, trei pași minusculi înainte, tot atâția înapoi.

Își imagină lovitura, ciocnirea dintre statuia americană a Libertății și grupul sculptural al Muhinei , întorcându-se pe axa ei, reprodusă în atâtea și atâtea filme. Locul în care se fofilase în ajun era cel mai nepotrivit în caz de strivire.

Și nu putuse face altfel. Nu putuse să rămână cu brațele încrucișate.

Destinul lui se împotmolise...

Cum se exprimase unchiul Abner, repetând cuvintele lui Herzen? „Unde sunt granițele patriotismului? De ce trebuie să-ți înăbuși dragostea de țară...?"

Unchiul Abner îi oferea în momentul acesta amintirea cea mai marcantă, mai reconfortantă. Câți bărbați și câte femei întâlnise de-a lungul anilor, oameni cu care se împrietenise, cu care împărtășise plăcerile - totuși, unchiul lui de la Tver, în căsuța lui ridicolă, omul acesta pe care îl văzuse numai două zile era singurul care rămânea indispensabil aici, la Lubianka. Singurul om care conta în viața lui.

Plimbându-se de bine, de rău în impasul acesta de șapte picioare, Inokenti se străduia să-și amintească cât mai bine ce îi spusese unchiul lui atunci. Reușea. Dar la aceasta se adăuga, în ciuda oricărei așteptări:

„Sentimentele inferioare de plăcere sau neplăcere sunt criteriile supreme ale binelui și răului".

Asta nu era de la unchi. Era o prostie oarecare. Ah! Era Epicur, ieri nu-l înțelesese. Acum era clar: ce-mi place e bun, ce-mi displace e rău. Lui Stalin îi plăcea să ucidă, deci era bine pentru el? Să ne întemnițeze în numele justiției nu ne place deloc, deci e rău?

Cât de profunzi par filozofii aceștia când îi citești în libertate! Dar, acum, binele și răul se disociaseră net și se concretizaseră material pentru Inokenti datorită acestei uși cenușiu deschis, a pereților verzui, datorită primei nopți de temniță.

Pe arena suferinței, pe care se ridicase ca să lupte, înțelepciunea marelui materialist era pentru el o bâlbâială puerilă, o busolă pentru sălbatici.

Ușa hurui.

— Numele de familie? îi aruncă abrupt un nou supraveghetor, de tip oriental.

— Volodin.

— La interogatoriu! Mâinile la spate. Inokenti duse mâinile la spate și părăsi boxa cu capul pe o parte, așa cum fac păsările când vor să bea.

De ce trebuia să stingă dragostea t...

CAPITOLUL XCIV

În timpul acesta, era ora micului dejun și a ceaiului matinal și în *șaraşka*.

Ziua aceasta, a cărei dimineață nu prevedea nimic deosebit, fu marcată mai întâi de șicanările locotenentului Schustermann: silindu-se să depășească consemnele, nu lăsa prizonierii să adoarmă după deșteptare. Plimbarea avu și ea ceva în minus: după timpul călduț de ieri, noaptea fusese ger și aleile bătătorite erau înghețate bocnă. Mulți deținuți ieșiră, făcură un singur tur și se întoarseră în închisoare. În camere, *zekii*, așezați unii pe paturile de jos, alții cu picioarele atârnând sau în lenjeria de corp pe paturile de sus, nu se grăbeau să se scoale, își masau pieptul, căscau, inaugurau ziua prin glume lipsite de veselie, glumeau pe seama destinului lor nefericit sau, distracție scumpă deținuților, își povesteau visele.

Deși printre vise fu unul care evoca o trecere pe o punte, deasupra unui pârâu tumultuos, deși altcineva visase că avea niște cizme mari, nimic nu permitea încă să ghicești clar o plecare masivă în convoi.

De dimineață, ca de obicei, Sologdin se duse să taie lemne. Chiar și în timpul nopții păstrase o fereastră deschisă și o deschisese și mai tare înainte de a pleca la muncă.

Rubin, al cărui cap era întors spre aceeași fereastră, nu schimbă nici un cuvânt cu el. Se culcase târziu și în noaptea aceasta, suferise de insomnie și acum simțea un curent de aer rece venind de la geam, dar nu vru să se amestece în faptele ofensatorului, își luă căciula de blană, îi dezlegă urechile, se acoperi cu totul cu cuvertura, se ghemui și rămase acolo ca un sac, fără să se ridice pentru micul dejun, disprețuind mustrările lui Schustermann și zgomotul general din cameră, în speranța de a prinde câteva ore de somn.

Potapov se trezise printre primii, își făcuse plimbare, se dusese printre primii la masă și la ceai, își transformase patul într-un paralelipiped rigid, se așezase să citească un ziar, dar toată inima lui râvnea la muncă (trebuia să gradeze azi un instrument interesant, făcut de mâinile lui).

Dejunul consta dintr-o fiertură de mei, de aceea mulți nu se duseră la refectoriu.

Gherasimovici, din contră, rămase mult timp acolo, purtând încet și atent la gură cantități minuscule de cașa. Un observator imparțial nu ar fi bănuit niciodată în el un teoretician al loviturii de palat.

În celălalt capăt al refectoriului pe jumătate gol, Nerjin îl privea și se întreba dacă îi răspunsese convenabil în ajun. Îndoiala este conștiința morală a cunoașterii, dar până la ce limită poți să bați în retragere în privința îndoielii? Într-adevăr, dacă libertatea cuvântului nu mai exista

nicăieri în lume, dacă în *Times* erau reproduse fidel articolele din *Pravda*, dacă negrii din Zambezi se înscriau la împrumuturi de stat, dacă colhoznicii de pe Loara munceau pe brânci ca să-și câștige salariul și dacă râturile de porc din partid își luau vacanță, baricadate după zece garduri în vilele californiene - viața mai merita trăită?

Până când să te ascunzi după „nu știu"?

După un mic dejun fără chef, Nerjin se cățără pe patul lui pentru ultimul sfert de oră, se întinse și contemplă plafonul.

Camera continua să comenteze aventurile lui Ruska. Nu se întorsese la culcare și se aflase, fără nici o îndoială, că îl arestaseră. Era la Statul Major, închis într-o cușcă întunecată.

Se vorbea despre el cu perdea, fără să-l califice ca agent dublu, prin aluzii. Se spunea că nu puteau să-i mărească pedeapsa, dar ticăloșii puteau să schimbe cei douăzeci și cinci de ani de reeducare prin muncă cu douăzeci și cinci de ani de recluziune celulară (anul acesta se construiseră închisori noi, cu celule de izolare, și recluziunea era tot mai la modă). Șikin nu putea să-i fabrice un dosar de agent dublu, bineînțeles. Dar nu este nevoie să acuzi pe cineva de un lucru de care e vinovat: dacă e blond, poți să-l proclami brunet și să-l condamni la același tarif ca al blonzilor.

Gleb nu știa unde ajunsese dragostea lui Ruska cu Clara, nici dacă trebuia, dacă îndrăznea s-o liniștească pe fată. Și în ce fel?

Rubin aruncă cuvertura și, într-un hohot de râs general, apăru îmbrăcat cu vesta de molton și căciula de blană. Trebuie să mărturisim că suporta să se râdă de el fără să se simtă jignit, dar nu tolera să se râdă de socialism. Își scoase căciula, rămase cu vesta, nu puse piciorul pe pământ ca să se îmbrace - nu mai avea sens, fiindcă trecuse ora de plimbare, de toaletă și de mic dejun - și ceru un pahar de ceai; așezat pe pat, cu barba lui hirsută, ducea tartina la gură cu un aer absent, înghițind lichidul fierbinte, cu ochii încă lipiți, cufundat deja în lectura unui roman de Upton Sinclair, pe care îl ținea în aceeași mână cu paharul. Era într-o dispoziție macabră.

Rondul de dimineață străbătu *șaraşka*. Locolonelul era de gardă. Numără capetele, în timp ce Schustermann făcea anunțurile. Intrând în semilună, Schustermann decretă, ca și în camerele precedente:

— Anunț! Deținuții sunt informați că, după micul dejun, nimeni nu va fi admis la bucătărie pentru a lua apă fierbinte, este deci inutil să bateți la uși sau să deranjați plantonul cu subiectul acesta!

— Din al *cui* ordin? urlă înfuriat Priantcikov, ieșind din caverna formată de două paturi apropiate.

— Al șefului închisorii, răspunse Schustermann cu un ton autoritar.

— De când datează dispoziția?

— De ieri.

Priantcikov ridică mâinile lui fine și slabe și agită pumnii deasupra capului, luând ca martori cerul și pământul.

— E imposibil! protestă el. Sâmbătă seara, ministrul Abakumov în persoană mi-a promis că vom avea apă pentru ceai noaptea! E ceva logic! Fiindcă muncim până la miezul nopții!

Un hohot de râs imens fu răspunsul prizonierilor.

— Nu ai decât să lucrezi până la miezul nopții, cretinule! spuse Dvoietiosov cu vocea lui de bas.

— Nu putem plăti un bucătar pentru noapte, explică sentențios Schustermann.

Apoi, luând o listă din mâinile locolonelului, Schustermann, cu o voce apăsătoare care aduse imediat tăcerea, declară:

— Anunț! Sunt scutiți de muncă și trebuie să se pregătească să se alăture convoiului... În camera voastră: Horobrov! Mihailov! Nerjin! Simușkin!... Pregătiți-vă să prezentați lucrurile la intendență!

Patrula ieși.

Dar cele patru nume aruncate în vânt învăluiră toată camera în vârtejul lor.

Ocupanții camerei își abandonară ceaiul, lăsară tartinele neterminate, se aruncară unii asupra altora sau asupra celor care plecau. Patru oameni din douăzeci și cinci erau o recoltă abundentă de victime, insolită. Toată lumea începu să vorbească, vocile însuflețite se amestecau cu altele, copleșite sau disprețuitor de vesele. Unii stăteau în picioare pe paturile de sus și gesticulau, alții se prindeau de cap, alții argumentau cu fervoare, bătându-se în piept, alții scoteau fețele de pernă și panorama camerei oferea un asemenea haos discordant de tristețe, docilitate, mânie, energie, plângeri, ipoteze, toate înghesuite într-un spațiu restrâns și pe două planuri suprapuse, încât Rubin sări pe patul lui în vestă de molton și chiloți și strigă cu o voce de stentor:

— E o zi istorică pentru *șaraşka*! *Dimineața execuției streliților*!

Și rămase cu brațele ridicate în fața scenei.

Aerul lui excitat nu însemna că se bucura de plecarea spre lagăre. Ar fi râs și dacă ar fi plecat el. Dar pentru amatorul acesta de poante nu exista nimic sfânt.

Plecarea în convoi e o linie de despărțire la fel de fatală în viața unui prizonier ca rănirea pentru un soldat. Ca o rană care poate fi ușoară sau gravă, vindecabilă sau mortală, convoiul poate să te ducă aproape sau foarte departe, să-ți ofere o distracție, să te ucidă.

Când citim la Dostoievski descrierea pretinselor atrocități din ocnă, rămâi fără grai: cum de-i lăsau să-și ispășească liniștiți vina! În zece ani, nici o deplasare în convoi!

Zekul se statornicește în același loc, se obișnuiește cu tovarășii lui, cu munca, cu șefii. Chiar dacă repudiază orice spirit de câștig, economisește câte ceva, inevitabil: primește azi sau mâine o valiză din mușama, trimisă de afară, sau lucrată în lagăr, din lemn. Până la urmă își face rost de o ramă în care pune fotografia soției sau a fiicei; papuci din pâslă cu care se încalță după lucru ca să se plimbe prin baracă și pe care îi ascunde ziua, ca să-i scape de percheziție; se poate să ascundă pe undeva un

pantalon de bumbac sau să fi omis să înapoieze niște papuci, lucruri pe care le dosește între două inventare. Are acul lui, nasturii sunt fixați solid și are câțiva de schimb. Are și o punguță în care își ține tutunul.

Dacă este vorba despre un *șmecher*, are pudra lui de dinți și se spală uneori, păstrează un teanc de scrisori de acasă, primește până la urmă o carte, pe care o schimbă apoi pe rând cu toate cărțile din lagăr.

Dar plecarea în convoi lovește ca un fulger sărmana lui viață, întotdeauna fără preaviz, și caută să-l prindă pe neașteptate în ultimul minut. Scrisorile ființelor scumpe sunt aruncate deci în grabă în gaura toaletelor. Dacă trebuie să călătorească în vagoane pentru animale, escorta îi rupe *zekului* toți nasturii, îi seamănă în vânt tutunul și pudra pentru dinți care pot să slujească la orbirea unui soldat din escortă. Dacă va călători în „wagon— zek", escorta calcă furioasă în picioare valizele care nu au loc în plasa îngustă și, în elanul ei, sparge ramele fotografiilor. În amândouă cazurile cărțile se confiscă, fiindcă nimeni nu are voie cu cărți pe drum, și acele, care pot să înjunghie sau să ucidă un soldat din escortă; papucii de pâslă sunt aruncați la vechituri, pantalonul de bumbac, de rezervă, va îmbogăți trusoul din lagăr.

Purificat de păcatul proprietății, de orice aplecare spre viața sedentară, de orice tendință spre molicelul confort burghez (atât de stigmatizat de Cehov, și pe bună dreptate), despărțit de prieteni și de trecut, încrucișează mâinile la spate și, în coloană de câte patru („Un singur pas în dreapta și escorta trage fără somație!"), într-o grămadă de câini și de soldați, se îndreaptă spre vagoane.

E momentul pe care l-ați văzut în toate gările, dar vă grăbeați să vă plecați privirile cu lașitate, să vă întoarceți, ca niște supuși loiali, pentru ca locotenentul șef de escortă să nu vă bănuiască de gânduri rele și să vă aresteze.

Zekul intră în vagon și acesta e agățat de vagonul poștal. Zăbrelit ermetic pe amândouă părțile, insondabil pentru plimbăreții de pe peron, urmărește un orar pașnic și hurducă în măruntaiele lui închise, strâmte, sufocate, sute de amintiri, de speranțe și de temeri.

Unde merge așa? Nu se anunță. Ce îl așteaptă pe *zek* în noul port? Minele de cupru? Șantierul de abataj? Sau această adevărată binecuvântare care e detașamentul agricol, în care poți să-ți coci uneori cartofi sub cenușă și să te îndopi cu napii destinați animalelor? O să crape oare *zekul* de scorbut sau „distrofie" după o lună de muncă „grea"? O să aibă fericirea de a se strecura în camera cuiva, de a întâlni o cunoștință și de a-și „face o gaură" ca ordonanță, infirmier, factotum al furierului? În noul loc, va avea dreptul să scrie? Sau nu va mai trimite scrisori ani la rând, așa că ai lui îl vor așeza în rândul cadavrelor?

Poate că nici nu va ajunge la destinație? Sau va muri de dizenterie în vagonul pentru animale? Sau convoiul va merge șase zile întregi, fără să se distribuie pâine? Sau escorta îl va omorî cu lovituri de ciocan, pentru

complicitate la o evadare? Poate că, la capătul drumului în vagonul neîncălzit, vor arunca trupurile înghețate ale *zekilor*, ca pe niște butuci?

Convoaiele roșii fac o lună până la Sovgavan...

Amintește-Ți, Doamne, de cei care au rămas pe drum!

Și chiar dacă plecarea din *șaraşka* era mai blândă, iar *zekii* aveau voie să-și păstreze lamele de ras până la prima închisoare, toate întrebările acestea, etern obsedante, înțepau inima celor douăzeci de prizonieri care fuseseră desemnați pentru convoi la apelul de marți dimineață.

Viața lor fără griji, viața aproape normală de pensionari ai *șaraşkăi* lua sfârșit.

CAPITOLUL XCV

Oricât era de îngrijorat de plecarea apropiată, Nerjin simți dintr-odată tentația puternică de a merge să-i *facă o sărbătoare* maiorului Șikin. La semnalul de începere a lucrului, în ciuda ordinului dat celor douăzeci de a rămâne în dormitoare în așteptarea supraveghetorilor, se repezi împreună cu ceilalți nouăsprezece prin una din ușile de comunicare. Sări la etajul al doilea și bătu la Șikin. I se ordonă să intre.

Șikin era sumbru și mohorât. Din ajun, o prăpastie se deschisese în el. Plimbase un picior pe deasupra abisului și acum știa ce impresie ai când nu-ți mai rămâne nici un punct de sprijin.

Dar ura sa față de trepăduşul acela nu se putea soluționa imediat! Cel mai rău lucru pe care l-ar fi putut face (și cel mai sigur pentru el) era să-l plimbe pe Doronin din celulă în celulă, să fiarbă la foc înăbușit cu dragoste o notă confidențială violentă și să-l trimită la Vorkuta, unde, astfel recomandat, avea să fie aruncat într-o brigadă disciplinară și în care nu se putea rezista mult. Același rezultat l-ar fi obținut și dacă ar fi trecut printr-un proces, înainte de a primi un glonț în ceafa.

Dacă nu-l convocase mai întâi pe Doronin pentru interogatoriu era din cauză că se aștepta la recriminări și anumite piedici din partea prizonierilor care plecau.

Nu se înșelase. Intră Nerjin.

Maiorul Șikin nu-l suportase niciodată pe *zekul* acesta atât de slab și neprietenos, cu un comportament de o rigoare inflexibilă și cunoașterea maniacă a legilor. Îl îndemna demult pe Iakonov să-l trimită pe Nerjin într-un lagăr și se uita acum cu o bucurie răutăcioasă la mina ostilă a musafirului.

Nerjin avea darul înnăscut de a improviza o plângere în câteva cuvinte răsunătoare și de a o declama dintr-o răsuflare, în secunda în care se deschidea ușa, dacă nu o avea pe o bucățică din hârtia igienică și sugativă care este rezervată declarațiilor scrise în închisoare. În cinci ani de gaură pusese la punct o manieră energică de a se adresa șefilor care, în vorbirea locală, se numea *muștruluiala politicoasă*. Nu folosea decât cele mai corecte cuvinte, pe un ton orgolios și ironic care nu repeta nimic, de la superior la inferior.

— Cetățene maior! declară el pe prag. Vin să recuperez o carte care mi-a fost luată pe nedrept. Am câteva motive să presupun că șase săptămâni, având în vedere mijloacele de transport în uz în orașul Moscova, constituie o amânare suficientă pentru a vă asigura că această carte este permisă de cenzură.

— O carte? întrebă Șikin aiurit (nu găsise nici un răspuns mai fin la îndemână). Ce carte?

— În același timp, continuă Nerjin cu același debit fluid, presupun că știți despre ce carte este vorba. Este vorba de un volum de versuri al lui Serghei Esenin.

E-se-nin? Cuvântul acesta fu o reminiscență neașteptată, și maiorul, tulburat de numele acesta subversiv, se lăsă pe spate. Periuța lui cenușie indica indignare și dezgust. Cum de aveți îndrăzneala să-l cereți pe E-se-nin?

— De ce nu? A fost editat aici, în Uniunea Sovietică.

— Frumoasă treabă!

— De altfel, ediția este din 1940, adică nu aparține perioadei interzise 1917- 1938.

Șikin se întunecă.

— De unde ați scos perioada aceasta?

Nerjin răspunse cu un debit la fel de volubil, de parcă ar fi învățat pe de rost toate răspunsurile:

— Un cenzor din lagăr m-a ajutat în acest punct, cu multă amabilitate, și mi-a oferit explicații. În timpul unei percheziții care a precedat sărbătorile mi-am văzut confiscat un *Dicționar rațional* al lui Dahl din motivul că fusese editat în 1935 și trebuia să fie supus din cauza aceasta unui control aprofundat. Atunci când i-am dovedit cenzorului că dicționarul era o re-producere fototipică a ediției din 1881, acesta mi-a restituit cartea de bunăvoie și mi-a explicat că nu se formulează obiecții împotriva edițiilor anterioare Revoluției, fiindcă dușmanii poporului nu erau încă la lucru. Știu că nu vă convine, dar, în fine, Eseninul meu e din 1940.

Șikin păstră o tăcere convinsă. Apoi:

— Să admitem. Dar dumneavoastră, întrebă el cu un aer intimidant, dumneavoastră ați citit cartea aceasta? Ați citit-o în întregime? Puteți să-mi dați confirmarea în scris?

— Nu aveți dreptul juridic de a-mi extorca o semnătură, conform articolului 95 din Codul Penal al RSFSR. Vă confirm oral că am răutăciosul obicei de a citi cărțile din posesia mea și, invers, de a nu păstra decât cărțile pe care le citesc.

Șekin depărta brațele.

— Nu vă gândiți decât la dumneavoastră!

Voia să pozeze îndelung, scufundându-se într-o tăcere plină de sensuri, dar Nerjin îl scufundă cu următoarele cuvinte:

— Așadar, vă repet sumar obiectul cererii mele. În vigoarea alineatului 7 din secțiunea B a regulamentului interior al închisorilor, restituiți-mi cartea care mi-a fost reținută ilegal.

Scuturat de ticuri din cauza acestui flux de cuvinte, Șikin se ridică. Atunci când era așezat la masă, capul lui mare părea să aparțină unui om de înălțime rezonabilă, dar când se ridica se micșora, din cauza picioarelor și brațelor scurte. Cu fața întunecată, se duse la un dulap, îl deschise, scoase volumașul lui Esenin cu învelitoarea presărată cu foi de paltin.

Însemnase câteva pasaje. Fără să-i propună lui Nerjin să se așeze, se instala confortabil în fotoliul lui și începu să examineze locurile balizate cu senine. Nerjin se așeză și el, liniștit, își puse coatele pe genunchi și îl observă pe Șikin cu o privire fixă și apăsătoare.

— Uitați, de exemplu, spuse maiorul cu un suspin, și citi mecanic, frământând ca un aluat urzeala versurilor:

„Mâini de moarte, mâini străine vor pune capăt acestor cântări. Doar caii frumoși și spicele pline, Vor plânge după vechiul lor stăpân". Cine e stăpânul? Și ale cui sunt mâinile acestea? Prizonierul privea mâinile albe și pufoase ale delegatului operațional. Își formulă regretele, cu buzele strânse.

— Esenin era limitat de originea lui socială și sunt multe lucruri pe care nu le înțelegea prea bine. Ca și Pușkin, ca și Gogol...

Vocea lui Nerjin emise apoi un sunet care îl făcu pe Șikin să-i arunce o privire temătoare. Putea să se arunce dintr-odată asupra maiorului, acum nu mai avea nimic de pierdut. În orice caz, Șikin se ridică și întredeschise ușa.

— Și asta cum se interpretează? spuse Șikin așezându-se din nou pe fotoliu:

„Am vrut să unesc în lumea aceasta un trandafir alb și o broască neagră...". Și apoi restul... Pe cine vizează? Gâtul prizonierului, încordat, fremăta.

— E foarte simplu, răspunse el. Nu trebuie să te străduiești să împaci trandafirul alb al adevărului cu broasca neagră a infamiei!

O broască neagră cu un cap mare, cu picioarele scurte, ca Nașul acesta așezat în fața lui, cu fața sa cenușie.

— Acestea fiind spuse, tovarășe maior - Nerjin apela la cuvinte rapide, care aderau între ele - nu am timp să mă angajez în controverse literare cu dumneata. Escorta mă așteaptă. Au trecut șase săptămâni de când ați declarat că veți înainta o cerere Cenzurii. Ați făcut-o?

Șikin tresări și închise sec cărțulia galbenă.

— Nu sunt obligat să vă dau socoteală! Nu o să vă dau car-tea, în orice caz, nu o să vă lase s-o luați.

Nerjin, furios, se ridică fără să scape Eseninul din ochi. Își imagina mâinile soției lui ținând cartea aceasta și scriind:

„Tot ce ți-a fost luat îți va fi înapoiat întocmai!".

Cuvintele îi ieșiră de pe buze fără cel mai mic efort, în rafale:

— Tovarășe maior! Sper că nu ați uitat că am cerut de două ori de la Ministerul Securității Statului zlotii polonezi care mi-au fost confiscați fără speranță de înapoiere și că am obținut până la urmă acordul Sovietului Suprem, deși valoarea a scăzut de douăzeci de ori! Sper că nu ați uitat că am cerut cinci grame de amidon? Au râs de mine, dar mi-am atins scopul! Aș putea să vă citez o mulțime de alte exemple! Vă previn că nu voi abandona această carte! Chiar agonizând pe Kolîma, o voi smulge de la dumneavoastră! Voi umple toate cutiile de scrisori ale Comitetului

Central și ale Consiliului de Miniștri cu plângeri împotriva dumneavoastră. Dați-mi-o înapoi înainte să se strice lucrurile!

Și maiorul Securității Statului nu putu să-i țină piept acestui *zek*, acestui condamnat, acestui paria pe care îl trimitea să moară de moarte lentă. Ceruse într-adevăr explicații Cenzurii, care, spre uimirea lui, îi răspunsese că această carte nu era interzisă oficial. Oficial! Flerul lui infailibil îi sugera maiorului că era o greșeală grosolană, că trebuia interzisă cu desăvârșire. Dar trebuia totuși să-și pună numele la adăpost de bârfele acestui neobosit sâcâitor. Cedă:

— Bine. Vi-l dau înapoi. Dar nu vi se va permite să-l luați.

Nerjin coborî triumfător scările, strângând cartonul galben, atât de plin, al copertei. Era simbolul succesului într-un moment în care totul se scufunda.

Pe palier depăși un grup de prizonieri care comentau ultimele evenimente. Printre ei (ascuns însă și vorbind în șoaptă, ca să nu ajungă la urechile șefilor) perora Siromaha:

— Ce i-a apucat? Să trimită niște băieți ca ăștia într-un lagăr? De ce? Și Ruska Doronin? Ce târfă a putut să-l toarne?

Nerjin se îndrepta cu pași mari spre Acustică, dornic să-și distrugă notele înainte de a fi preluat de un supraveghetor. De obicei, *zekii* care plecau nu aveau voie să circule liberi prin *șaraşka*. Nerjin datora această ultimă libertate importanței contingentului care urma să fie evacuat, poate și îngăduinței locolonelului, care își înmulțea neglijențele în respectarea regulamentului.

Deschise larg ușa de la Acustică și văzu în fața lui, căscate, ușile de la dulapul metalic și, în picioare în mijloc, Simotșka, care își regăsise rochia urâtă cu dungi și șalul cenușiu de angora.

Fără să-l fi văzut pe Nerjin, îl simți, se tulbură, înțepeni de parcă s-ar fi întrebat ce trebuia să ia din dulap.

Fără să se gândească, nici să-și cântărească cuvintele, se refugie între ușile de fier și îi spuse murmurând:

— Serafima Vitalievna! După ceea ce s-a petrecut ieri e inuman să vă vorbesc. Dar va dispărea o muncă de ani de zile. Trebuie să o ard? Nu vreți să o luați?

Ea era deja la curent cu plecarea lui Nerjin. Ridică spre el niște ochi triști, nedormiți, și spuse:

— Dați-mi-o.

Intră cineva, Nerjin se îndepărtă dintr-un salt, ajunse la masă și se întâlni cu maiorul Reutmann.

Acesta avea o față descumpănită. Îi spuse cu un zâmbet jenat:

— Gleb Vikentievici! Ce enervant e! Nu m-au prevenit... Nu aveam nici cea mai mică idee...

Nerjin ridică o privire de regret rece asupra acestui om pe care, până atunci, îl crezuse sincer.

— Adam Veniaminovici, nu sunt nou-venit în casă. Acestea sunt lucruri care nu se fac fără asentimentul șefului de laborator.

Și începu să golească sertarele biroului. Fața lui Reutmann exprima suferința.

— Credeți-mă, Gleb Vikentievici, nu știam, nu m-au întrebat nimic, nu m-au prevenit...

Vorbea cu voce tare, în tot laboratorul. Picături de transpirație îi străluceau pe frunte. Privea cu ochi absenți ultimele pregătiri ale lui Nerjin. Într-adevăr, nu îi ceruseră părerea.

— Îi dau toate dosarele despre articulație Serafinei Vitalievna? întrebă Nerjin cu un aer detașat.

Fără să răspundă, Reutmann ieși încet din cameră.

— Acestea sunt ale dumneavoastră, Serafina Vitalievna, declară Nerjin, transportând pe masa fetei dosare, cămăși, tablouri.

Strecurase într-unul din dosare comoara lui, trei blocnotesuri. Dar geniul lui bun îl făcu să se răzgândească.

Mâinile pe care ea i le întindea puteau să pară calde, dar aceasta nu era o probă suficientă de loialitate.

Strecură blocnotesurile în buzunar și îi aduse dosarele Simotșkăi.

Biblioteca din Alexandria a ars. Cum au ars, fără să se renege, manuscrisele din fundul mănăstirilor. Și șemineurile de la Lubianka au scuipat funinginea lor de hârtii, de hârtii, de hârtii arse, peste capetele *zekilor* scoși la plimbare pe terasa ascunsă de acoperișul închisorii.

Poate că s-au ars mai multe idei mărețe decât cele publicate? Dacă își păstra capul, Nerjin nu era oare în stare s-o ia de la capăt?

Își scutură cutia cu chibrituri, ieși în fugă.

După zece minute se întoarse palid, indiferent.

În timpul acesta, Priantcikov izbucnise în laborator.

— În fine, cum e posibil așa ceva? Suntem de lemn! Nici nu ne indignăm măcar! Să-i *expedieze* în convoi! Bagajele se expediază, dar cine le dă dreptul să expedieze oameni?

Pledoaria înflăcărată a lui Valentin găsi ecou în inima *zekilor*. Surescitați de plecarea aceasta, *zekii* din laborator nu mai munceau. Momentele acestea îi avertizau întotdeauna: „Va veni și rândul nostru". Etapa aceasta îi constrângea pe cei scutiți să mediteze la fragilitatea destinului lor, la fatalitatea care le expunea viața securii jertfitoare a Gulagului. Fără cel mai mic delict, după doi ani de la ispășirea vinii, *zekii* se trezeau trimiși inevitabil înapoi în *șaraşka*, ca să uite totul și să nu se mai gândească. Numai cei condamnați la douăzeci și cinci de ani nu cunoșteau data „ispășirii" lor, și de aceea secția operațională îi angaja cu plăcere.

Zekii îl înconjurau pe Nerjin în atitudinile cele mai bizare, unii se așezaseră pe mese, ca pentru a sublinia solemnitatea momentului. Erau într-o dispoziție melancolică și filozofică.

Așa cum la o înmormântare se evocă toate faptele bune ale decedatului, acum îl lăudau pe Nerjin pentru zelul său de a se *pişa pe Cod* și pentru multiplele intervenții în favoarea tuturor prizonierilor. Se

aminti de problema faimoasă a amidonului, de felul în care Nerjin bombardase conducerea închisorii și ministerul de Interne cu plângeri referitoare la neatribuirea celor cinci grame de amidon, a cărei victimă personală era. (Regulile disciplinare interziceau plângerile colective sau vizând restricțiile altora, ale tuturor. Deși în principiu prizonierul trebuia să amendeze în sensul socialist, îi era interzis să exprime vreun entuziasm pentru cauza comună.) *Zekii* din *șaraș*ka nu erau încă ghiftuiți și bătălia aceasta pentru cinci grame de făină îi pasionase mai violent decât evenimentele internaționale.

Această epopee palpitantă se terminase cu victoria lui Nerjin: îl porecliră „căpitanul-chiloți", adjunct al intendenței șefului închisorii speciale, și toată *șaraș*ka avu dreptul, grație acestui amidon, la două rații de tăiței suplimentare, săptămânal. Se evocă și lupta lui Nerjin pentru a obține o extensie a plimbărilor duminicale, luptă care se soldase cu un eșec.

Nerjin, la rândul lui, nu era prea atent la orațiile acestea funebre. Ceea ce era mai rău se întâmplase, ce era mai bine depindea numai de el. După ce îi dăduse Simotșkăi lucrările despre articulație, îi donase secundului lui Reutmann toate documentele confidențiale, distrusese prin foc sau rupsese toate notele personale, își împărțise în câteva teancuri biblioteca, acum curăța ultimul fund de sertar ca să împartă totul prietenilor. Hotărâse cui să dea scaunul galben de birou, cine să moștenească biroul german cu glisiere, cine va avea călimara lui, ruloul de hârtie colorată și hârtie marmorată subtilizate de la casa Lorenz. Defunctul distribuia personal toată moștenirea și moștenitorii îi aduceau câte două, câte trei pachete de țigări (în virtutea unei legi din *șaraș*ka: în lumea *aceasta* țigările erau din belșug, în timp ce *acolo* sunt mai prețioase decât pâinea).

Rubin se întoarse din biroul lui ultrasecret. Avea o privire tristă, cearcăne umflate sub ochi.

Uitându-se la cărți, Nerjin îi spuse:

— Dacă ți-ar fi plăcut Esenin, ți l-aș fi dat.

— Ai reușit să-l iei înapoi?

— Nu e destul de proletar pentru tine.

— Nu ai un pămătuf de bărbierit, spuse Rubin scoțând din buzunar un pămătuf somptuos pentru un prizonier, din plastic poleit — eu, în orice caz, am jurat să mă bărbieresc numai când voi primi decizia de încetare a urmăririi în judecată, așa că ia-l!

Rubin nu vorbea niciodată despre „eliberare", fiindcă asta ar fi însemnat ispășirea normală a vinii sale, nu vorbea decât despre încetarea urmăririi penale, pe care avea s-o dobândească!

— Mulțumesc, dar tu ești atât de *înșaraș*kat, că ai uitat obiceiurile și datinile din lagăr. Oare îmi vor permite să mă rad singur?... Nu vrei să mă ajuți să triez cărțile de dat?

Începură să adune și să aranjeze cărți și ziare. Asistența care îi înconjura se risipi.

— Ei bine, și elevul tău? întrebă Gleb în șoaptă.

— Se spune că a fost arestat în noaptea trecută. În fine, cei doi principali.

— De ce doi?

— Suspecți. Istoria cere victime.

— Dar poate că cel adevărat a scăpat?

— Nu, cred că l-au pescuit. Mi-au promis că-mi aduc la prânz înregistrări de la interogatorii. O să facem comparația.

Nerjin se ridică deasupra unui teanc.

— Spune-mi, de ce îi trebuia Uniunii Sovietice bomba atomică? Băiatul acesta nu a făcut un calcul atât de rău.

— Un mucos de moscovit, un tip amărât, crede-mă. Încărcați cu teancuri de cărți, părăsiră laboratorul și urcară scara mare. În fața nișei de pe culoarul superior se opriră ca să-și pună în ordine teancurile care se clătinau și să răsufle.

Ochii lui Nerjin, care străluciseră în timpul pregătirilor cu o însuflețire nesănătoasă, deveniseră terni și aproape nemișcați.

— Iată, prietene - spuse el cu o voce tărăgănată - am petrecut împreună mai puțin de trei ani, discutând mereu, luându-ne în râs convingerile, și acum că te pierd, fără îndoială pentru totdeauna, simt că ești unul dintre cei mai... unul care...

Vocea lui se sparse.

Ochii mari și întunecați ai lui Rubin, pe care alții îi vedeau scânteind mereu de mânie, străluceau blând, numai bunătate și pudoare.

— Așa este, într-adevăr, spuse el clătinând din cap. Să ne îmbrățișăm, animalule.

Și îl primi pe Nerjin în barba lui neagră de pirat.

Imediat după, cum intrau în bibliotecă, Sologdin îi ajunse din urmă. Avea o înfățișare foarte îngrijorată. Fără s-o facă anume, trânti prea tare ușa cu sticlă, care vibra atunci când bibliotecara se întoarse cu un aer nemulțumit.

— Ei da, Glebcik! Ei da! spuse el. Jocurile sunt făcute. Te duci.

Fără să-l remarce deloc pe fanaticul „demn de Biblie", Sologdin se uita numai la Nerjin.

Rubin nu se arătă nici el conciliant față de „hidalgo-ul pisălog" și își întoarse privirea.

— Deci te duci. E trist. Foarte trist.

Câte cuvinte schimbate la tăiatul lemnelor, câte controverse în timpul plimbărilor! Nu era nici locul, nici timpul de a-i transmite lui Gleb regulile de gândire și acțiune pe care ar fi vrut, dar nu putea să i le aducă la cunoștință.

Bibliotecara se refugie în spatele rafturilor. Sologdin spuse cu o voce lipsită de timbru:

— În orice caz, ar trebui să-ți trimiți la plimbare scepticismul. E doar un procedeu comod pentru a evita lupta.

Nerjin răspunse la fel de încet:

— Dar șmecheriile de ieri... țara ta pierdută, cu burtă și rahitică... sunt încă și mai comode. Eu, eu mă pierd.

Sologdin scânteie cu tot albastrul ochilor, cu tot albul dinților:

— Am vorbit prea puțin noi doi, tu ești puțin retardat intelectual. Dar ascultă-mă, timpul înseamnă bani. Nu e prea târziu. Acceptă să lucrezi aici ca cifrator și o să reușesc poate să te ajut să rămâi. Integrându-te într-un anume grup... (Rubin îl măsură pe Sologdin cu priviri stupefiate.) Dar trebuie *să îngrași* pământul, te previn.

— Mulțumesc, Mitiai. Am avut posibilitatea s-o fac. Dar dacă trebuie *să îngraș* pământul, cum o să mă formez? Sunt de altfel vag pregătit pentru experiența mea. Cum spune proverbul: „Nu te înecă marea, ci mlaștina". Am chef să încerc largul mării.

— Într-adevăr? Ascultă-mă, tu trebuie să hotărăști, tu trebuie să hotărăști. Regret amarnic, dar amarnic, Glebcik.

Fața lui Sologdin era îngrijorată, era grăbit, dar lupta să nu se dea pe față.

Rămaseră toți trei acolo, așteptând ca bibliotecara cu păr vopsit, cu buze rujate din belșug, cu obrajii fardați din belșug, locotenent al MGB-ului și ea, deși fără uniformă, să termine completarea indolentă a fișei de cititor a lui Nerjin.

Gleb, care suferea din cauză că prietenii lui se certaseră, spuse încet în tăcerea deplină a bibliotecii:

— Prieteni! Trebuie să faceți pace!

Nici Sologdin, nici Rubin nu întoarseră capul. Nerjin insistă.

— Mitiai!

Sologdin ridică flacăra rece a ochilor lui albaștri.

— De ce mi te adresezi mie? spuse el, surprins.

— Liova! repetă Gleb.

Rubin îl privi cu un aer plictisit.

— Știi de ce trăiesc mult caii? Făcu o pauză și explică: Fiindcă nu cunosc confidențele psihologice.

După ce restitui totul la intendență și încheie formalitățile administrative, grăbit de supraveghetor să se întoarcă în dormitoarele disciplinare ca să se pregătească de plecare, Nerjin, cu brațele încărcate de pachete de țigări, se întâlni pe culoar cu Potapov, care mergea cu pași mari, cu o cutiuță sub braț. În timpul, orelor de muncă, mersul lui Potapov nu mai era cel de plimbare: în ciuda șchiopătatului, mergea repede, își înțepenea gâtul pe care îl purta alternativ înainte și înapoi, strângea pleoapele și, în loc să privească pământul de la picioarele lui, se uita în depărtare, de parcă ochii și capul lui s-ar fi grăbit să o ia înaintea picioarelor care îmbătrâneau. Potapov voia numaidecât să-și ia adio de la Nerjin și de la ceilalți, dar, intrând de dimineață în laborator, fusese prins de logica muncii care izgonise orice alt sentiment, orice gând. Facultatea

aceasta de a se lăsa absorbit în întregime de muncă stătea la originea succeselor lui de inginer din vremurile de libertate, ea făcuse din el un robot de neînlocuit în solda planului cincinal și îl ajutase în captivitate să încaseze loviturile rele ale destinului.

— Na, na, s-a terminat, Andreici, spuse Nerjin oprindu-l.

— Defunctul era vesel, zâmbitor.

Potapov făcu un efort. Un fel de înțelegere omenească păru să-i electrizeze privirea. Întinse mâna liberă spre ceafa lui, ca pentru a-l scărpina.

— Cu-cu...

— V-aș fi oferit Eseninul meu, dar dumneavoastră, în afară de Pușkin...

— O să vină și rândul nostru, să știți, spuse Potapov cu tristețe.

Nerjin suspină.

— Unde o să ne revedem? La închisoarea de tranzit Kotlas? În minele din Indighir? Nu-mi vine să cred că ne vom revedea pășind liber pe trotuarul unui oraș. Nu-i așa?

Încrețindu-și coada ochiului, Potapov scanda versurile lui Pușkin:

„Ochii mei sunt închiși fantomelor
și o speranță searbădă
îmi alarmează inima uneori".

Ușa de la Nr. 7 făcu loc capului extatic al lui Markușev.

— Haide, Andreici! Unde sunt filtrele? Lucrarea e în plan! strigă el agasat.

Coautorii *Zâmbetului lui Buddha* se îmbrățișară stângaci. Pachetele de Belomor se împrăștiară.

— Vedeți ce vreau să zic, spuse Potapov, suntem în perioada depunerii icrelor, nu avem nici un minut liber.

Depunerea icrelor, pentru Potapov, era stilul de muncă înnebunitoare, cu urlete, grăbită până la extravaganță, care era ceva normal pentru institut și pentru toată economia Imperiului, stil recunoscut de ziare sub numele de „panică" sau „scapă cine poate".

— Scrieți-mi! adăugă Potapov, și amândoi izbucniră în râs. Nimic mai normal decât să spui așa ceva în momentuldespărțirii, dar în închisoare, o asemenea promisiune aduce a sarcasm. Nu exista corespondență între insulele Gulagului.

Din nou, ținând sub braț cutia cu filtre, bătând măsura înainte și înapoi din cap, Potapov se năpusti pe culoar, fără să mai pară șchiop.

Nerjin se grăbi și el în direcția semilunii, unde își adună lucrurile, evaluând cu rafinament surprizele răutăcioase pe care i le rezerva percheziția, mai întâi la Marfino, apoi la Butîrki.

Supraveghetorul venise deja de două ori și-i spusese să se grăbească. Alți aleși plecaseră sau erau parcați la Statul Major al închisorii. Pe când termina, Nerjin îl văzu intrând pe Spiridon: aducea din curte o aură de prospețime, înfofolit și acum în zeghea lui neagră legată la mijloc. Își scoase căciula mare cu urechi, dădu la o parte lenjeria, acoperită de un

cearșaf alb, de pe un pat vecin cu al lui Nerjin, și se așeză pe saltea cu pantalonii lui de molton murdari.

— Spiridon Danilîci! Uită-te puțin! Îi spuse Nerjin și se îndreptă spre el, cu cartea în mână. Uite-l pe Esenin al nostru!

— Ți l-a dat înapoi șarpele? O rază slabă străbătu fața întunecată a lui Spiridon, deosebit de ridată astăzi.

— Nu e atât pentru carte, preciza Nerjin, e din cauză că nu trebuie să te lași pălmuit în plină figură.

— Drept, aprobă Spiridon.

— Ia-l, ia-l!Ți-l las amintire.

— Nu poți să-l iei? întrebă Spiridon cu un aer absent.

— Așteaptă. Nerjin luă înapoi cartea, o deschise, căută pagina. O să-ți caut poezia aceea, s-o poți citi...

— Bun, bun, drum bun, Gleb, îi ură fără bucurie Spiridon. Știi cum se trăiește în lagăr: sufletul spre producție, dar picioarele spre infirmerie.

— Nu sunt un albastru, nu mă mai tem, Danilîci. O să încerc să muncesc o vreme. Știi ce se spune: nu te înecă marea, ci mlaștina.

Numai atunci, uitându-se la Spiridon, Nerjin își dădu seama că nu era în starea lui normală și părea mai tulburat decât s-ar fi cuvenit să fie la plecarea unui prieten. Își aminti atunci că noile jigniri ale administrației penitenciare, dezvăluirea turnătorilor, arestarea lui Ruska, explicația cu Simotșka, cu Gherasimovici îl făcuseră să uite cu totul că Spiridon trebuia să primească azi o scrisoare de acasă.

— Și scrisoarea? Ai primit-o, Danilîci?

Spiridon ținea mâna chiar pe scrisoarea aceea, în buzunar. Scoase un plic îndoit în două, uzat deja la îndoitură.

— Uite... Dar nu mai ai timp, spuse Spiridon, cu buzele tremurând.

De câte ori desfăcuse și îndoise înapoi plicul acesta ieri! Adresa era scrisă cu litere groase și rotunde, naive, de fiica lui Spiridon, care păstrase scrisul dintr-a șaptea, clasa în care trebuise să părăsească școala.

Cum dicta obiceiul lor comun, Nerjin începu să citească cu voce tare:

„Dragul meu tată!

Nu îndrăznesc să îți scriu și nici nu mai am curajul să trăiesc. Sunt oameni răi pe pământ, oameni care îți povestesc câte și mai câte și te înșală...".

Vocea lui Nerjin se frânse. Ridică privirea spre Spiridon, întâlni ochii lui sinceri, aproape orbi, ficși sub sprâncenele groase și roșii. Nu avu o secundă în care să găsească un cuvânt de consolare care să nu fie mincinos: ușa se deschise și intră Nadelașin, furibund:

— Nerjin! urlă el. E de ajuns să fiți tratat amabil ca să abuzați! Toată lumea s-a adunat, numai dumneavoastră lipsiți!

Supraveghetorii se grăbeau să-i închidă pe toți cei care plecau în Statul Major înainte de prânz, ca să nu mai aibă nici un contact cu ceilalți.

Nerjin îl prinse pe Spiridon de ceafă, pe care nu i-o rădeau și care era invadată de peri aspri.

— Haide, haide! Nici un minut! strigă supraveghetorul.

— Danilîci, Danilîci! spuse Nerjin, strângându-l în brațe pe roșcat.

Spiridon horeai în adâncul pieptului și agită brațele.

— Adio, Gleba!

— Adio pentru totdeauna, Spiridon Danilîci! Se sărutară. Nerjin își luă ranița și ieși brusc, urmat de planton.

Cu mâinile lui care nu puteau fi curățate, fiindcă murdăria se depusese de ani de zile, Spiridon luă de pe pat cartea deschisă, cu coperta ei presărată cu frunze de paltin, puse în ea scrisoarea de la fiica lui și se întoarse în cameră.

Nu observă că răsturnase cu genunchiul enorma căciulă hirsută, care rămase pe jos.

CAPITOLUL XCVI

Pe măsură ce erau dirijați spre Statul Major al închisorii, prizonierii pe picior de plecare erau percheziționați și, odată îndeplinit filtrajul, treceau într-o cameră goală, pe care administrația o păstra ca rezervă și unde se aflau două mese goale și o bancă grosolană din lemn. Maiorul Mîșkin asista la toată percheziția la care venea uneori și locotenent-colonelul. Maiorul, congestionat, violaceu, ar fi întâmpinat mari greutăți dacă ar fi trebuit să se aplece peste saci și valize (gest care nu-i stătea bine unui om de rangul lui), dar prezența sa trebuia să-i stimuleze pe gardieni. Aceștia își puneau toată inima în dezlegarea acestor boccele de ocnași, a acestor cârpe, a acestor zdrențe, și se arătau deosebit de atenți cu cel mai mic rând scris. O instrucțiune stipula că, la plecarea din închisoarea specială, nici un deținut nu avea voie să ia cu el un capăt de hârtie scrisă, tipărită sau desenată. De aceea, majoritatea *zekilor* arseseră în prealabil toate scrisorile, nimiciseră caietele pline de note personale și împărțiseră toate cărțile.

Unul din ei, inginerul Romașov, care nu mai avea decât șase luni de ispășit (petrecuse deja nouăsprezece ani și jumătate în detenție), purta la vedere un dosar mare: tăieturi din reviste, note și calcule, adunate în timpul anilor și privind montajul centralelor hidroelectrice (se aștepta să fie trimis în regiunea Krasnoiarsk și credea că o să-și exercite meseria și acolo). Dosarul fusese studiat de colonelul Iakonov în persoană, care îl aprobase, maiorul Șikin îl trimisese la secția competentă, care îl aprobase și ea, și totuși, lunile îndelungate de prevedere freneticăși insistență nu-i aduseră nimic lui Romașov: maiorul Mîșkin decretase că el nu știa nimic despre dosarul acesta și ordonase să fie confiscat. Fu deci confiscat, îl luară și inginerul Romașov îl privi plecând cu ochi stinși, obișnuiți cu toate. Primise cândva o condamnare la moarte, convoiul cu vagoanele pentru animale de la Moscova la Sovgavan și, odată ajuns la Kolîma, își rupsese tibia într-un elevator cu cupe, așa că infirmeria îl salvase de moartea inevitabilă pentru oamenii condamnați la „muncă grea" sub Cercul Polar. Ar fi fost ușor să plângă văzând cum se ruinau zece ani de muncă.

Un altul, constructorul Simușkin, un om mărunțel și chel care, duminică, acordase o atenție extremă cârpirii ciorapilor, era în schimb un novice, avea numai doi ani de gherlă, petrecuți în închisoare sau în *șaraşka*, așa că tremura gândindu-se la lagăr. În ciuda groazei și disperării, se silea să păstreze la el un Lermontov micuț, care era sacru pentru el și pentru soția lui. Îl implorase pe maiorul Mîșkin să-i dea înapoi volumașul, își frânsese mâinile într-un fel care înjosea un adult și care atinsese sensibilitatea *zekilor* puțin aspriți, încercase să pătrundă în biroul locotenent-colonelului (și îl împiedicaseră), îl smulsese dintr-odată pe Lermontov din mâinile nașului (care, de spaimă, sărise spre ușă) și, cu

o forță de care nu l-ai fi crezut în stare, dezlipise coperta verde, o aruncase și începuse să rupă foile, cu lacrimi și strigăte convulsive:

— Poftim! Luați! Săturați-vă! aruncându-le prin cameră.

Percheziția reîncepu.

La ieșire, prizonierii nu se mai recunoscură: după ce aruncaseră grămadă la comandament salopetele albastre într-un teanc, lenjeria ștampilată de stat în altul, paltoanele în al treilea, dacă nu erau zdrențuite, acum își regăsiseră hainele civile sau luaseră „costumul de ocnă". Anii de serviciu în *șaraşka* nu le dădeau dreptul la un rând de haine noi. Nu era răutate sau avariția administrației. Șefii erau supuși argusului contabilității.

De asemenea, deși era mijlocul iernii, unii, care nu mai aveau lenjerie de corp, purtau chiloți scurți și maiouri estivale care rămăseseră în sacii furierului, la fel de murdare ca în ziua în care sosiseră din lagăr; alții erau încălțați cu pantofi grosolani de ocnă (și dacă aveau o pereche din aceștia, le confiscau pantofii joși de tip „civil" și galoșii), alții cizme din mușama, cei mai favorizați cizme de pâslă.

Cizmele acestea din pâslă!... Ființa cel mai puțin apărată de legile de pe pământ, cel mai nesigură de viitorul ei, mai nesigură decât broasca, cârtița sau șoarecele de pădure este *zekul*: nimic nu-l apără de vicisitudinile sorții. În bârlogul cel mai adânc, cel mai călduros, nimic nu-l asigură că e la adăpost de atrocitățile iernii, că o mână împodobită cu o vipușcă albastră nu va veni să-l ia de gât și să-l conducă spre Polul Nord. Vai de membrele inferioare lipsite de cizmele din pâslă! Se vor transforma în două blocuri de gheață care se vor ciocni când va fi coborât din camion. Lipsit de cizmele acestea din pâslă, *zekul* petrece iarna ascunzându-se, mințind, jucând comedie sau suportând ofensele cu care îl vor acoperi mereu, sau exploatându-i pe alții: totul ca să nu fie trimis în convoi în plină iarnă. Din contră, viteaz este cel încălțat cu pâslă! El le răspunde insolent șefilor și primește ordinul de mutare cu un zâmbet demn de Marc Aureliu.

Deși afară se dezgheța, toți cei care aveau cizmele lor de pâslă -printre care Horobrov și Nerjin - ca să nu mai aibă atâtea de cărat în spate, dar mai ales ca să simtă pe tot piciorul căldura aceasta liniștitoare, reconfortantă, se încălțaseră cu ele și se plimbau mândri prin camera goală. Totuși, astăzi aveau să ajungă numai până la închisoarea Butîrki, unde nu era mai frig decât în *șaraşka*. Numai cutezătorul Gherasimovici nu avea nimic potrivit și furierul îi dăduse „în schimb" un palton prea mare la umeri și la mâneci, care nu se putea încheia și era calificat ca „uzat", și cizme din mușama cu botul rotunjit, tot „uzate".

Lornionul lui Gherasimovici făcea ansamblul acesta deosebit de caraghios.

După percheziție, Nerjin se simți mulțumit. Prevăzând o plecare iminentă, își pregătise din ajun două foițe înnegrite de semne din creion, de neînțeles pentru altcineva: vocale lipsă, litere grecești, amestec de cuvinte rusești, englezești, germane, latine, pe deasupra prescurtate. Ca

să treacă aceste foițe de percheziție, Nerjin le îndoise, le făcuse ghem, le frecase ca pe hârtia destinată unui anume scop și le strecurase în buzunarele pantalonilor de ocnaș. Supraveghetorul văzuse hârtiile acestea în timpul percheziției, dar, bănuindu-le destinația, le lăsase. Dacă nu le scotea din pachet ca să le ducă în celula din Butîrki, Nerjin le-ar fi putut salva.

Hârtiile acestea purtau rezumatul câtorva fapte și gânduri notate de el și arse în ziua aceea.

Percheziția se sfârșise, *zekii* fuseseră parcați într-o sală de așteptare pustie cu efectele autorizate pentru plecare, ușa se închisese și, în așteptarea „corbului" sau a dubei, o santinelă îi păzea. Un alt planton primise ordinul să se plimbe pe sub ferestre, patinând pe gheață, ca să-i facă să „circule" pe eventualii însoțitori, dacă aceștia își arătau nasul la ora mesei.

Toate legăturile între acești douăzeci de oameni și cele două sute șaizeci și unu care rămâneau erau rupte.

Cei care plecau, încă acolo, erau deja în altă parte.

Ocupând primul loc găsit, pe pachetele lor sau pe bancă, stăteau tăcuți.

Fiecare se gândea la percheziție, la ceea ce i se luase, la ceea ce reușise să strecoare.

Sau la *șarașka*: la toată bunăstarea materială pe care o pierdeau odată cu ea, la timpul pe care îl petrecuseră acolo, la timpul care le mai rămânea de ispășit.

Prizonierilor le place să numere și să socotească timpul: timpul pierdut și cel pe care trebuie să-l mai piardă.

Se gândeau și la rudele lor, cu care nu mai puteau intra în legătură. Se gândeau că trebuiau să le ceară ajutorul, fiindcă Gulagul e o țară în care omul adult lucrează doisprezece ore pe zi și nu se poate hrăni decât prin mijloace proprii.

Se gândeau la pașii greșiți sau la deciziile voluntare care le aduseseră această trimitere în lagăr.

Se întrebau unde îi vor trimite. Ce îi aștepta acolo. Cum se vor descurca.

Firul gândurilor varia de la unul la altul, dar toate erau triste.

Fiecare dorea să fie consolat și să spere.

Așa că, atunci când se întoarseră la ipoteza unei plecări spre altă *șarașka*, nu spre lagăr, chiar și cei care nu credeau ciuliră urechea.

Fiindcă însuși Hristos, pe Muntele măslinilor, deși știa prea bine care era alegerea lui, s-a rugat și a așteptat.

Cârpind mânerul valizei, care ieșea mereu din bucla de fixare, Horobrov înjura tare și inteligibil:

— Ah, porcii, nemernicii! Nu sunt în stare, naiba să-i ia, în împuțita asta de țară, să facă o valiză! Șase luni ca să pregătească o „gardă de onoare" pentru 1 Mai, altele pentru Octombrie, te întrebi când mai poți munci! Ia uitați-vă cum au vrut să raționalizeze ei lucrurile: o buclă ale

cărei extremități se unesc în mâner. Asta ține atâta timp cât e goală valiza, dar dacă o umpli? Au o porcărie de industrie grea, că ultimul meseriaș de pe vremea lui Nicolae ar crăpa de rușine.

Și Horobrov se străduia din greu să introducă extremitățile buclei în mâner, bătându-le cu bucăți de cărămidă căzute din soba construită cu graba de rigoare.

Nerjin se punea ușor în pielea lui Horobrov. Chiar dacă se lovea mereu de umilire, de dispreț, de o batjocură voită, de nepăsare, Horobrov nu tăcea - dar poți să raționezi cu sânge rece asupra acestor lucruri? Cuvintele politicoase pot să redea răgetul fiarei zdrobite de capcană? Acum, când își îmbrăcase zeghea de ocnaș și se întorcea la ocnă, Nerjin simțea cum se scufundă în marea prerogativă a oricărei libertăți virile: să adaugi o înjurătură după trei sau patru cuvinte.

Romașov le povestea mezzo-voce novicilor itinerarul obișnuit pe care se ajunge în Siberia și, comparând închisoarea de tranzit Kuibîșev cu cea a lui Gorki sau Kirov, aducea cele mai mari elogii primeia.

Horobrov renunță să mai bată metalul și, furios, azvârli cărămida, care se transformă într-o grămăjoară de fărâme roșii.

— Nu pot să aud vorbindu-se despre asta! Îi strigă el lui Romașov, și fața lui slabă exprima durerea. Gorki n-a trecut niciodată prin tranzit, nici Kuibîșev prin închisoarea lui, altfel i-ar fi îngropat cu douăzeci de ani mai devreme. Vorbește ca un creștin, vorbește despre închisoarea din Samara, din Nijni-Novgorod, din Viatka! După ce ți-ai făcut cei douăzeci de ani, nu e nevoie să-i mai lingi!

Agresivitatea lui Horobrov îl contamina pe Nerjin. Se ridică și îi spuse santinelei să-l aducă pe Nadelașin, căruia îi spuse cu voce tare și inteligibilă:

— Locotenente! Am văzut pe fereastră că masa a început de jumătate de oră! Noi de ce suntem uitați?

Locotenentul bătu pasul pe loc, jenat, și răspunse cu un aer de condoleanțe:

— Astăzi... nu mai sunteți puși la socoteală...

— Cum adică nu mai suntem puși la socoteală? Auzind în spatele lui un murmur încurajator de nemulțumire, Nerjin ridică tonul: Duceți-vă și spuneți-i șefului închisorii că nu ne mișcăm de aici până nu prânzim! Și că nu ne lăsăm îmbarcați cu forța!

— Bun, mă duc, capitulă numaidecât locolonelul și alergă spre comandament cu un aer vinovat.

Nici o persoană din sală nu puse la îndoială necesitatea acestui demers. *Zekii* au oroare de sacrificiile, disprețuitoare ca un bacșiș, pe care și le permit îmbuibații de „afară".

— Ai dreptate!

— Umple-i de rahat!

— Ne calcă pe stomac, nemernicii!

— Otrepele! După trei ani de servicii bune și loiale, să ne fure o masă!

— Nu plecăm! Am hotărât! Ce pot să ne facă?

Chiar și cei care, în viața de toate zilele, se arătau blânzi și umili cu șefii făceau acum pe vitejii. Vântul dezlănțuit din închisorile de tranzit le biciuia obrajii. Această ultimă masă cu carne nu era doar o ultimă masă consistentă înainte de luni și ani de supă chioară, era vorba despre demnitatea lor de oameni. Și cei care aveau gâtlejul strâns, care n-ar fi putut înghiți nimic, uitând de necazul lor, așteptau, cereau această masă.

Pe geam se vedea aleea care ducea de la Statul Major la bucătărie. Văzură un camion care dădea cu spatele spre joagăr; platforma lui vastă adăpostea un brad mare, ale cărui vârf și rădăcini ieșeau pe deasupra. Intendentul închisorii ieși din cabină, un supraveghetor sări pe platformă.

Locotenent-colonelul se ținuse de cuvânt. Mâine sau poimâine, bradul avea să fie așezat în semilună și prizonierii - tați care, în lipsa copiilor, se transformau ei înșiși în copii - îl vor împodobi cu jucării (pe care le fabricaseră fără scrupule în orele de lucru), vor agăța în el coșulețul Clarei, luna din cutiuța ei de sticlă, își vor da mâna, toți bărboși și mustăcioși și, înăbușind urletele de lup care le stăteau în gât, vor dansa în jurul lui cu un zâmbet amar:

„O brad frumos..."

Văzură plantonul care patrula sub ferestre îndepărtându-l pe Priantcikov, care încerca să se apropie de fereastra celor închiși și le făcea semne strigând cu brațele spre cer.

Îl văzură pe locotenentul îngrijorat alergând cu pași grăbiți spre bucătării, apoi la Statul Major, apoi la bucătării și iar la Statul Major.

Îl văzură și pe Spiridon, pe care îl luaseră de la masă ca să descarce bradul. Mergea ștergându-și mustățile și strângându-și centura.

Locolonelul merse în sfârșit sau mai degrabă alergă spre bucătării, de unde scoase două țațe încărcate cu o oală și un polonic. O a treia purta în urma lor un vraf de farfurii adânci. Temându-se să nu se împiedice și să le spargă, se opri. Locolonelul se întoarse din drum și luă o parte.

Exaltarea victoriei invada încăperea. Distribuirea supei avu loc aproape de ușă, pe un colț de masă. Iar *zekii* luară farfuriile și le transportară în colțul lor, pe pervazul geamului, pe valize. Unii mâncau în picioare, cu pieptul lipit de masă, din lipsa băncilor.

Locolonelul plecă împreună cu ajutoarele. Se instaura tăcerea aceea desăvârșită care trebuie să însoțească fiecare masă. Gândurile erau următoarele: iată o supă cu carne, puțin cam limpede, desigur, dar se simte clar afumătura de vită; o lingură, încă una, și aceasta, înstelată de grăsime și cu fibrele albite de fierbere, e ultima porție de carne pe care o expediez în fundul ființei mele; lichidul cald alunecă pe esofag, coboară în stomac, iar sângele și mușchii mei exultă, presimțind vigoarea aceasta nouă.

Nerjin își aminti de proverbul: „Femeile se căsătoresc pentru carne, bărbații pentru tot ce este în oală". El se interpreta astfel: bărbatul se însărcinează să procure carne, femeia să umple oala. În proverbe,

poporul nu trișează și nici nu face pe dracu-n patru ca să obțină aspirații sublime. Cu coșul lui de proverbe, poporul s-a arătat mai sincer decât Tolstoi și chiar Dostoievski în confesiunile lor.

Atunci când supa se termină gata și lingurile de aluminiu începură să radă farfuriile, o voce scoase un nedefinit:

— Of-of-of-offf...

Într-un colț, ca un ecou:

— Și acum, strângeți cureaua, copii! Un spirit necăjit remarcă întâmplător:

— Au ras fundul, dar a fost totuși groasă. Au pescuit carnea pentru ei.

O exclamație înghețată:

— Cât timp o să treacă până o să mai mâncăm așa ceva! Atunci Horobrov trânti lingura de farfuria curată și spuse cu o voce limpede, în care se simțea deja cum creștea împotrivirea:

— Nu, prieteni! Mai bine pâine și apă decât nefericire și prăjituri!

Nu îi răspunse nimeni. Nerjin bătu la ușă și ceru restul. Locolonelul apăru imediat.

— Ați mâncat bine? întrebă el cu un zâmbet amabil, care îi îngloba pe toți cei din cameră. Asigurându-se că fețele erau marcate de bunăvoință, soră cu sațietatea, decretă ceea ce experiența lui din închisoare îl împiedicase să anunțe înainte: Nu a mai rămas nimic din meniu. Au curățat deja oalele. Mă scuzați.

Nerjin se întoarse spre *zeki*, ca să tatoneze posibilitățile unui scandal. Dar aceștia, ca niște ruși cumsecade, incapabili de ranchiună, se îmblânziseră.

— Și care era meniul zilei? întrebă un bas nobil.

— O tocană, zâmbi pudic locolonelul. Se auziră suspine.

Despre desert nici nu putea fi vorba.

Se auzi un motor care se oprea. Un strigăt veni să-l elibereze pe locolonel de misiunea lui. Vocea severă a locotenent-colonelului Klimentiev răsună pe culoar.

Prizonierii ieșiră unul după altul.

Nu avură loc apelul și controlul dosarelor confidențiale, fiindcă escorta recrutată la Marfino trebuia să-i însoțească pe *zeki* până la Butîrki și acolo să procedeze la expedierea lor. Îi numărară totuși. Fură însumați toți cei care îndeplineau gestul atât de familiar, întotdeauna fatidic - pasul acesta dificil, rupt, dintre pământ și treapta înaltă a furgonului - și care plecau fruntea ca să nu se lovească de buiandrugul de metal, rupți în două de greutatea bagajului care se lovea de margini.

Nu era nimeni ca să le spună adio: pauza se terminase, *zekii* din curtea de plimbare fuseseră duși la dormitoarele disciplinare.

Spatele „corbului" atingea pragul Statului Major. La îmbarcare, deși lipseau lătrăturile sfâșietoare ale câinilor de pază, se regăseau aceeași grabă, aceeași înghesuială, aceeași precipitare nervoasă a escortei, care contaminează până la urmă și *zekii*, interzicându-le să se întoarcă și să-și ia rămas-bun.

Încărcară astfel optsprezece, fără să ridice vreunul capul ca să spună adio teilor bătrâni și eleganți care umbriseră ani de zile bucuriile și durerile lor.

Ultimii doi fură destul de sprinteni ca să riște o privire - Horobrov și Nerjin - dar nu se uitară la tei, ci la pereții vehiculului, ca să vadă cu ce culoare erau vopsiți.

Încercarea lor fu răsplătită.

Trecuse de mult vremea în care străzile orașelor erau străbătute de „corbi" de culoarea antracitului sau negri, semănând teroare printre locuitori. Aceea era o epocă în care era nevoie de așa ceva. Dar țara intrase de mult în marea înflorire și „corbii" trebuiau să reflecte această trăsătură seducătoare a epocii. Un spirit de geniu concepuse ideea de a se construi „corbi" după modelul furgoanelor pentru produse alimentare, de a le vărga în exterior cu aceleași dungi portocalii și albastre și de a scrie în patru limbi:

Хлеб
Pain
Brot
Bread

Sau:

Мясо
Viande
Fleisch
Meat.

Luând loc la bordul „corbului", Nerjin reușise să se aplece pe o parte și să citească: Meat.

Apoi, la rândul lui, își croise drum cu greu prin prima portieră, apoi prin a doua, mai strâmtă încă, călcase pe picioare, își târâse sacul și valiza pe genunchi, și se așezase.

Înăuntru, corbul de trei tone nu era *boxat*, adică împărțit în zece cutii metalice, în care încăpea un singur prizonier. Era un furgon de tip „universal", afectat transportului condamnaților, nu inculpaților, și acest lucru mărea considerabil capacitatea de încărcătură vie. Partea posterioară - între două uși de fier străpunse de guri de aerisire zăbrelite - conținea un compartiment strâmt rezervat escortei și, odată ușile exterioare închise din afară și cele interioare dinăuntru, doi supraveghetori stăteau acolo cu genunchii la bărbie și nu puteau comunica cu șoferul și cu șeful de convoi decât printr-un tub acustic care traversa camionul în lungime. În compartimentul din față fusese amenajată o mică boxă, în care să fie băgat la nevoie un eventual răsculat. Restul platformei, acoperit cu o cutie metalică joasă, era ca o capcană de șoareci obișnuită, în care trebuiau înghesuiți douăzeci de oameni, conform regulamentului. (Dacă înțepeneai portiera din fier cu două perechi de cizme, puteai să bagi mai mulți.)

În lungul celor trei pereți despărțitori din capcana aceasta de șoareci frățească domnea o banchetă, care lăsa puțin loc pe mijloc. Cine putea se

așeza, dar nu era chiar atât de fericit: odată umplut furgonul, nefericitul trebuia să primească pe genunchii lui îndoiți, pe picioarele strânse într-o parte și invadate de furnicături, bagajele altora și chiar persoana lor. Nu aveai de ce să te formalizezi sau să te scuzi într-o asemenea covată, nu mai putea fi vorba să-ți schimbi poziția, pentru o oră. Supraveghetorii împinseră cu forță ușa și, văzând că ultimul pasaj era plin ochi, trântiră zăvorul. Dar nu închiseră ușa exterioară a compartimentului. Cineva urca pe treapta din spate, și o umbră nouă masca gurile de aerisire. Vocea lui Ruska răsună:

— Băieți! Mă duc la Butîrki pentru instrucție! Cine e acolo? Cine se duce?

Urmă o explozie de douăzeci de voci - toți douăzeci se numiră strigând, în timp ce doi supraveghetori strigau la Ruska să tacă și, din prag, Klimentiev striga la supraveghetori să deschidă ochii și să nu-i lase pe deținuți să comunice.

— Încet, nenorociților! strigă o voce în furgon.

Tăcerea se întoarse și se auzi cum se agitau supraveghetorii, cum se nevoiau să-l închidă cât mai repede pe Ruska în boxă.

— Cine te-a vândut, Ruska? strigă Nerjin.

— Siromaha!

— Gu-no-iul! strigară mai multe voci.

— Câți sunteți? Strigă Ruska.

— Douăzeci.

— Cine e?

Dar îl împinseseră în boxă și acum închideau ușa.

— Nu te înmuia, Ruska! Îi strigară. Ne întâlnim în lagăr!

Cât timp fusese deschisă ușa exterioară, în interiorul „corbului" se mai zărea puțin, dar o închiseră, capetele gărzilor astupară ultima rază de lumină nesigură care putea să treacă prin hubloul dintre uși, motorul începu să zumzăie, vehiculul fremăta, porni și nu se mai văzură decât unele firicele de lumină care se plimbau pe chipurile *zekilor*.

Un țipăt care trece dintr-o celulă în altă - scânteie care străpunge piatra și fierul - îi agită pe prizonieri în ultimul hal, într-o asemenea situație.

— Ei, ce trebuie să facă elita noastră într-un lagăr? trâmbiță Nerjin la urechea lui Gherasimovici, singurul care îl putea auzi.

— Același lucru, dar cu asiduitate îndoită! trâmbiță la rândul lui Gherasimovici.

După o bucată de drum, furgonul se opri. Probabil că erau la postul de gardă.

— Ruska! strigă un *zek*. Te-au bătut? Răspunsul întârzie puțin, înăbușit:

— Cred și eu...

— Să se ducă la naiba Șișkin-Mîșkin! strigă Nerjin. Nu te lăsa, Ruska!

Se auziră și alte strigăte, totul se amestecă.

Furgonul plecă din nou, depășind postul, apoi toți călătorii fură aruncați violent în partea dreaptă: o curbă la stânga, ca s-o ia pe națională.

În timpul virajului, umerii lui Nerjin și cei ai lui Gherasimovici se lipiră. Se priviră, încercând să se vadă în penumbra aceasta. Îi apropia și altceva, nu doar aglomerația din furgon.

Ilia Horobrov, cu accentul său ușor de pe Volga, vorbea din fundul întunericului zumzăitor.

— Băieți, eu nu regret deloc că plec. Nu era viață în *șarașka*! Pe fiecare culoar, câte un Siromaha. Unul din cinci e turnător, nu poți nici să te pișți fără să fie la curent Nașul. Au trecut doi ani de când ne-au furat duminica, nemernicii. Douăsprezece ore de muncă pe zi! Te pun să-ți vinzi meningele pentru douăzeci de grame amărâte de unt. Au suspendat corespondența cu familiile, ratații naibii! Și trebuie să muncești cu prețul acesta? Dar e un infern!

Horobrov tăcu, indignat.

În tăcerea care se lăsase, în timp ce motorul sforăia regulat pe asfalt, se auzi răspunsul lui Nerjin:

— Nu, Ilia Terentici, nu e infernul. Nu acesta e infernul! Infernul e acolo unde mergem noi. Ne întoarcem în infern. *Șarașka* e cercul cel mai înalt, primul, cel mai frumos dintre cercurile infernului. E aproape un paradis.

Nu continuă, simțind că era inutil. Toți știau că ceea ce îi aștepta era cu mult mai rău decât toată *șarașka*. Știau că, în fundul lagărului, *șarașka* o să li se pară un vis aurit. Acum, ca să-și facă curaj și să se liniștească, trebuia să spui ceva rău despre *șarașka*, pentru ca nimeni să n-o regrete sau să-și reproșeze un pas temerar.

Gherasimovici menționa un argument neexploatat de Horobrov:

— Când o să izbucnească războiul, *zekii* din *șarașka*, care știu prea multe, vor fi lichidați, otrăviți cu pâine, cum au făcut hitleriștii.

— Tocmai asta am spus și eu, ripostă Horobrov: mai bine pâine și apă decât nefericire și prăjituri!

Zekii tăcură și ciuliră urechea la mersul vehiculului.

Da, în fața lor erau taigaua și tundra, Oimiakonul, polul frigului și minele de cupru de la Djekazgan. Și sapa, și roaba, o rație mizerabilă de pâine necoaptă, spitalul, moartea. Cele mai rele, numai cele mai rele.

Dar inimile lor erau împăcate.

Aveau cutezătoarea fermitate a celor care au pierdut totul, până la capăt, curaj care este greu de obținut, dar ține mult.

Hurducând în măruntaiele lui încărcătura de trupuri îngrămădite, veselul camion portocaliu cu albastru străbătea acum străzile orașului, depășea o gară, se oprea la o răscruce. Aceeași răscruce imobiliza cu semaforul ei roșu mașina vișinie a corespondentului de la *Libération*, care se ducea la un meci de hochei de pe stadionul Dinamo. Ziaristul citi pe furgon:

Мясо
Viande
Fleisch
Meat

Memoria lui înregistrase mai multe vehicule de felul acesta în diverse locuri din Moscova. Luă un carnețel și notă cu stiloul lui vișiniu:

„Pe străzile Moscovei întâlnești la tot pasul furgoane de aprovizionare foarte cochete, de o igienă ireproșabilă. Trebuie să dai dovadă de rea-credință ca să nu recunoști că aprovizionarea capitalei este perfectă".